

**T.C.
CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YENİ TÜRK EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**EMİNE İŞINSU'NUN
TARİHİ ROMANLARI ÜZERİNDE BİR İNCELEME**

**HAZIRLAYAN
GÖZDENUR EROL**

**DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. İRFAN MURAT YILDIRIM**

MANİSA 2006

İÇİNDEKİLER

TEZ VERİ FORMU	IV
ÖZET.....	V
ABSTRACT	VI
YEMİN METNİ	VII
TEZ SAVUNMA TUTANAĞI.....	VIII
ÖNSÖZ.....	IX
GİRİŞ	1
A) Tarihî Roman Kavramı Üzerine.....	1
B) Tarihî Romanlardaki Temel Unsurlar Üzerine Bir Değerlendirme	8

I. BÖLÜM

EMİNE İŞINSU

A- Hayatı	14
B- Şahsiyeti, Edebî Faaliyetleri	18

II. BÖLÜM

TARİHÎ ROMANLARI	21
1. AK TOPRAKLAR	21
a) Vak'a.....	22
b) Şahıs Kadrosu	29
c) Mekân.....	40
d) Zaman	44
2. BAYRAM	47
a) Vak'a.....	47
b) Şahıs Kadrosu	57
c) Mekân.....	64
d) Zaman	71
3. BUKAĞI	77
a) Vak'a.....	78
b) Şahıs Kadrosu	94
c) Mekân.....	103
d) Zaman	108
4. CUMHURİYET TÜRKÜSÜ	111
a) Vak'a.....	111
b) Şahıs Kadrosu	117

c) Mekân.....	138
d) Zaman	145

III. BÖLÜM

DİL VE ÜSLÛP.....	149
SONUÇ	162
BİBLİYOGRAFYA	166
EMİNE İŞINSU'NUN ESERLERİ	166
FAYDALANILAN KAYNAKLAR.....	168
EKLER.....	171
EK 1 - EMİNE İŞINSU İLE MÛLÂKAT	171
EK 2 – FOTOĞRAFLAR	178

ÖZET

Bu çalışmada, Cumhuriyet dönemi yazarlarından **Emine Işınsu**'nun tarihî roman niteliği taşıyan dört romanını (*Ak Topraklar*, *Bayram*, *Bukağı*, *Cumhuriyet Türküsü*) ele alarak bu romanları vak'a, şahıs kadrosu, mekân ve zaman açısından inceledik. Yapılan tarihî roman tanımlarından hareketle; yazarı tarafından gözlenmemiş, hâdiseleri gerçeğe yakın, sanatsal bir biçimde aktaran romanları çalışmamıza dâhil ettik.

Tarihî roman; tarihin bir yansıması değil, tarihin kurgulanarak yeniden yorumlanmasıdır. **Emine Işınsu**, bu görüşe bağlı kalarak geçmişe hem o devrin gözüyle, hem de şimdiki yaşam felsefesiyle yaklaşmış; tarihî vak'aları, kahramanları, zamanı ve mekânı çağın atmosferine uygun bir biçimde sunmuştur. *Ak Topraklar*'da Türklere Anadolu'nun kapılarını açan Malazgirt zaferi tarihsel gerçeklik altında sunulmuştur. Son dönemde yazdığı *Bayram* ve *Bukağı*'da büyük mutasavvıflardan **Hacı Bayram Veli** ile **Niyâzî Mısri**'nin yaşamı ve öğretilerine değinilmiştir. *Cumhuriyet Türküsü*'nde ise, Millî Mücadele yıllarının heyecanı ele alınmıştır. Sosyal gerçeklerden oluşan zaman ve mekân, tarihî ve kurmaca kahramanlarla bütünleşmiştir. Eserlerde, işlenen döneme uygun bir dil tercih edilmiştir.

ANAHTAR KELİMELER: Emine Işınsu, Tarih, Tarihî Roman, Tarihinin Aktarılması, Kurgu, Üslûp

ABSTRACT

In the present study, we reviewed four novels written by **Emine İşinsu** (*Ak Topraklar*, *Bayram*, *Bukağı* and *Cumhuriyet Türküsü*), which are of historical characteristics, and studied on them in terms of events, characters, locations and time. Based on the definitions of historical novels, we included in the current study the novels in which the historical events were not observed by the author of the novel, the events told in it were close to the reality and expressed in an artistic way.

Historical novel is not a reflection of the past but is re-interpretation of the past by reconstructing the history. Adhered to this definition, **Emine İşinsu** approached to the past with both the current and past philosophies of life and presented the historical events, heroes, time and locations in a way suitable for the atmosphere of the age of the novel. In her novel *Ak Topraklar*, Malazgirt Triumph which opens the door of Anatolia to Turks was presented under historical reality. Her last novels *Bayram* and *Bukağı* mentioned life and doctrines of two major Turkish thinkers, **Hacı Bayram Veli** and **Niyazi Mısrı**. Her novel *Cumhuriyet Türküsü* tells the strong excitement and enthusiasm of National Combat. Time and location consisting of social realities were integrated to historical and fictitious heroes. In the novels, used language was appropriate for the age in which the events took place.

KEY WORDS: Emine İşinsu, History, Historical Novel, Expressing the History, Fiction, Style.

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans çalışması olarak sunduğum *Emine İşinsu'nun Tarihi Romanları Üzerinde Bir İnceleme* adlı tezin, tarafımdan bilimsel ahlâk ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

.... / /

Gözenur EROL

ÖNSÖZ

Tarih, geçmiş devirlerde yaşanmış birtakım hâdiselerin hikâye edilmesinden ibarettir. Milletlerin bir tarihi ve bu tarih içerisinde teşekkül eden bir kültürü vardır. İnsanı şekillendiren asıl hususiyetler de bu tarihten gelmektedir. Geçmiş zamanlar, bizim için yedi kat mühürle kaplı bir kitap olsa bile, bu kitaplardaki olay, durum ve kahramanlar, zamanın ruhuna erebilmek adına önemli değerlerdir.

Tarihte insanlığın yaşadığı büyük maceralar, savaş ve barışlar, unutulmaz efsanevî kahramanlar bugüne dek ruhumuzu destanlarla beslemiştir. Modern çağda destanların yerini roman türü alırken XX. yüzyılın başlarında tarihî roman gündeme gelmiştir. Şüphesiz, tarihî romanların ortaya çıkmasında ve yaygınlaşmasında pek çok faktör bulunmaktadır. Bu faktörlerin en önemlileri devrin sosyal, siyasî, tarihî ve kültürel atmosferidir. Bununla birlikte bir yazarı eserinden soyutlamak imkânsız olacağından, yazar faktörünün de önemi göz ardı edilmemelidir.

Bu hususta ülkemizde yapılan çalışmalar göz önüne getirildiğinde büyük bir boşluğun varlığı dikkati çekmektedir. Edebiyat dünyamızda bilimsel araştırmalar yapmaya imkân ve teşebbüs varsa da henüz tarihî romanın tanımı üzerinde bile ortak bir kanıya varılamayışı büyük engel teşkil etmektedir.

Bu tezin konusu, *Emine Işınsu'nun Tarihî Romanları Üzerinde Bir İnceleme* başlığı altında sunulmuştur. Çalışmamızda **Emine Işınsu**'nun tarihî romanlarındaki fikir ve metinlerin derin mânâsını ve değerini ortaya çıkarmayı hedefledik. Böyle bir konuyu tespit ederken, bu sahada ürün veren yazarlarımızın büyük çoğunluğu hakkında çok fazla araştırmanın olmayışını göz önüne aldık. Ancak yine de var olan çalışmalardan faydalanmayı ihmal etmedik. Ayrıca tarihî roman kavramı üzerinde henüz tam bir uzlaşma olmadığı için **Işınsu**'nun birçok romanını alıp almamakta tereddüt ettik. *Azap Toprakları*, *Tutsak*, *Çiçekler Büyür*, *Sancı*, *Canbaz* gibi romanlar Türk tarihi için önemli sayılan dönemlere tanıklık ettiği halde, bunları çağ romanı kabul ederek çalışmamıza dahil etmedik. Ele aldığımız dört roman da **Işınsu**'nun yaşadığı devirden öncesine aittir. Bu eserleri incelerken tarihî roman değerlendirmelerine bir katkımız bulunsun istedik.

Araştırmanın ilk kısmını eserlerin tespit ve temini teşkil ederken, ülkemizde bu konuda yeterli ve sağlam bir bibliyografyanın olmayışı bu süreci bir hayli uzatmıştır. Ancak gerekli ve yeterli kaynaklara ulaşılmıştır.

Tezimiz giriş ve üç ana bölümden meydana gelmektedir. Girişte tarihî roman hakkında genel bir bilgi verildikten sonra edebiyatımızda tarihî romanın gelişim çizgisi anlatılmış; tarihî romanlardaki unsurlar(mekân, zaman ve insan) genel olarak değerlendirilmiştir.

I.Bölüm; **Emine Işınsu**'nun hayatı, şahsiyeti ve edebî faaliyetlerine ayrılmıştır. Yazarın hayatı kronolojik olarak sunulurken edebî dünyasının oluşumu yakından takip edilmiş, eserlerinin hangi zemin üzerinde oluşturulduğu incelenmiştir.

II. Bölüm'de *Tarihî Romanları* başlığı altında tarihî roman niteliği taşıyan dört roman (*Ak Topraklar*, *Bukağı*, *Bayram*, *Cumhuriyet Türküsü*) ele alınarak bu romanlar vak'a, şahıs kadrosu, mekân ve zaman bakımından incelenmiştir. Romanlar ele alınırken vak'a zamanının kronolojisi göz önünde tutulmuştur. İlk etapta ayrıntılı vak'a tespitleri yapıldıktan sonra **Işınsu**'nun romanlarındaki tarihî ayrıntılara inilmiştir. Ayrıca yazarın son eseri olan ve tezimiz bitmek üzereyken basılan *Bayram* adlı eser de çalışmamıza dâhil edilmiştir.

III. Bölüm'de tarihî romanlar dil ve üslûp bakımından incelenmeye, yazarın dil konusundaki tercihleri ortaya konmaya çalışılmıştır.

Sonuç Bölümü'nde ise, yaptığımız çalışmaların genel bir değerlendirmesi sunulmuştur.

Tezin sonunu teşkil eden Bibliyografya kısmı; *Emine Işınsu'nun Eserleri* ve *Faydalanılan Kaynaklar* olarak iki bölümde sunulmuştur.

Ayrıca tezin ekler kısmında **Emine Işınsu** ile yaptığımız mülâkat metninin ve çekilen fotoğrafların sunulması uygun görülmüştür.

Emine Işınsu ve tarihî roman alanındaki çalışmalara bir örnek teşkil edebileceğini umduğumuz çalışmamızda bize yeterince kaynak sağlayan, zamanını, emeğini ve yazılı kaynakların yetersiz kaldığı durumlarda kıymetli bilgilerini esirgemeyen hocam Yard. Doç.Dr. **İrfan Murat Yıldırım**'a, maddî-manevî olanaklarını sakınmayan aileme, yakın dostlarıma ve **Ahmet Tosun**'a, çalışmamız boyunca

kendisiyle iletişim kurup görüşlerine sık sık başvurduğumuz Başkent Üniversitesi öğretim üyesi Doç. Dr. **Yakup Çelik**'e ve ilim adamı olma yolunda benden hayır dualarını esirgemeyen, tüm insanların dertlerini yüreğimde duymayı öğreten sevgili **Emine Işinsu**'ya sonsuz müteşekkirim.

Gözenur EROL

MANİSA-2006

GİRİŞ

A) Tarihî Roman Kavramı Üzerine

Toplumların kaderinde rol oynayan önemli olayların incelenmesinden doğan tarih, bir milleti millet yapan unsurların başında gelir.

Dil, edebiyat ve diğer kültür unsurları bugünün geçmişten kalan zenginlikleridir. Tarih, bugün ile geçmiş arasında sürekli değişen ve geliştirilen bir değerdir.

Bir toplumun, bir sosyal grubun, bir milletin veya bütün insanlığın zaman içinde yaşadığı gerçeklik ve bu gerçeklik üzerinde yapılan ilmî araştırmalar sonucunda ortaya çıkan bilgiler bütünlüğü şeklinde tanımlanan tarihin konusu tasavvurlarıyla, düşünceleriyle, zihniyetleriyle, yaşayış biçimleriyle, diğer insanlarla ve tabiatla olan ilişkileriyle, kısacası etkilendiği ve etkilediği her şeyle insandır.¹ Bu nedenle insanı ilgilendiren her şeyin tarihin kaynağı olabileceğini vurgulamak gerekir.

*Tarih denilince iki şey anlaşılıyor: Bunlardan biri **yaşanılan**, ötekisi ise **yazılan tarihtir**. **Yazılan tarih**, **yaşanılan tarihin** çok küçük bir kısmıdır. Biz **yaşanılan tarih** veya geçmiş hakkında ancak o devirlerden kalma vesikalar, kitaplar veya eşya vasıtasıyla bilgi ediniriz. Eğer **yaşanılan tarihten** bir hatıra veya bir iz kalmamışsa, o bizim için âdeta yok gibidir. Şüphesiz her hâdise, milletin bütününe veya bir kısmına az veya çok tesir eder. Fakat biz o tesiri, ondan kalan deliller, işaretler vasıtasıyla bilebiliriz.²*

Milletler ancak tarihlerini bilmek şartıyla millî bir şura erebilirler. Tarihinden habersiz bir fert milletiyle bütünleşemez. Bugün Türk milletini ayakta tutan değerlerin başında halkın tarihî ve millî kıymetleri gelmektedir. Bir milletin bekasını temin edecek tarihî ve kültürel değerleri geliştirmenin yollarından biri onu sanat eserlerinde konu olarak işlemektir. Milletinin ihtiyaç ve temayüllerini çok iyi anlayarak fikir ve eserlerle onları bütünleştirmek tarihi ölümsüz kılar.

¹ Yediyıldız, Bahaeddin; Yücel, Yaşar, "Tarih ve Kültür", Millî Kültür Unsurlarımız Üzerine Genel Görüşler, S. 46, Ankara 1990, s. 57-59.

² Kaplan, Mehmet, Türk Milletinin Kültürel Değerleri, Ankara 2001, s. 28.

Dünyanın büyük yazarları tarihî konuları sanat eserlerinde işleyerek şaheserler vücûda getirmişlerdir. Bizim edebiyatımızda da tarihî piyesler, şiirler, romanlar yazılarak Türk tarihi her yönü ile sanat eserlerinde en güzel şekilde ifade edilmeye çalışılmıştır.

İnsanoğlu en eski çağlardan beri ortak duyuş ve düşüncelerini, millî tecrübelerini anlatmış ve her fırsatta yazıya geçirmeye çalışmıştır. Bu yazılarda kişiler, tarihsel olaylar edebiyatın kaynağını teşkil etmiştir. Tarihte milletlerin başından geçen büyük maceralar, tabîî olaylar, savaşlar, yetişen efsanevî kahramanlar en eski edebiyat ürünlerinden biri olan destanlarla ölümsüzleştirilmiştir. Modern çağda ise destanların yerini roman türü almıştır.

XX. yüzyılın başlarında ortaya atılan kavramlardan biri olan *Tarihî roman* türünün yerini en eski çağlarda *Dede Korkut Hikâyeleri*, *Menakıbnâmeler*, *Danişmendnâmeler*, *Battalnâmeler*, *Saltuknâmeler*, *Gazavatnâmeler* doldurmuştur. Halk arasında kahramanlık duygularının filizlenmesine, destan ruhunun kazanılmasına vesile olan bu türler, manevî gücü perçinlemiştir.

Tarihî romanın yerini dolduran bir başka kaynak da tarih kitaplarıdır. İçerdiği bilgiler bakımından önemli olan bu eserler aynı zamanda tarihî birer belge hükmündedir. İşte bütün bunlar bir açıdan bakıldığında tarihî roman türünün en eski örnekleri sayılabilir.

Ayrıca 1789 Fransız İhtilali'nin getirdiği milliyetçilik akımı, millî bağımsızlık düşüncesini desteklerken, milletler parlak geçmişler yaratmaya yöneldiler ve *tarihî roman* bu yoldan da beslendi. Bir de *tarihî romanın* doğuşunda Romantizm akımının tarihin parlak dönemlerine dönüş ilkesinin önemli bir etken olduğu söylenebilir.³

Tarihî romanın Batı'daki ilk örneğini *Waverley* (1814) adlı eseriyle **Sir Walter Scott** ortaya koymuştur. **Scott**'un etkisi hemen bütün Avrupa'ya yayılırken Almanya'daki etkisi uzun sürmüştür. **Balzac**, **Victor Hugo** gibi ünlü Fransız gerçekçi yazarları da ondan etkilenmiştir. Rus yazarlardan **Tolstoy**'un "*Savaş ve Barış*"ında **Scott**'un roman teknikleri kullanılmıştır. **Scott**'un spesifik tarih anlayışı ve tarih bilinci, tarihin yeni bir bakış açısından değerlendirilmesini sağlamıştır. Onun romanlarında hem başkahraman hem de diğer figürler sıradandır. Herkesin yaşadıklarını yaşarlar. Tarihsel

³ Çetin, Nurullah, Roman Çözümleme Yöntemi, Ankara 2005, s. 223–224.

olaylar bu insanların bilincinden yansıtılır. Onun romanlarının kaleme alındığı zaman dilimi, aydınlanmadan başlayan ve Fransız Devrimi'nin doruğa çıkardığı bir anlayışı kapsayan süreç olarak değerlendirilebilir. XX. yüzyılın son çeyreğinde kaleme alınan bazı tarihsel romanlar ise, **Scott** geleneğine ve bazı beklentilere uygun düşmez. Basit kahramanlar ve bunların çevresinde cereyan eden gerçek olaylar romanlarda yer almaz. **Geppert, Scott** geleneğine bir alternatif getirir: *Diğer Tarihsel Roman*. **Geppert**, yazara daha fazla özgünlük tanıyan bir kuram oluşturur. Tarihsel roman yazarının fantezisini daha fazla kullanmasını ister. Bu tür romanlar **Scott** geleneğini kırarak yazarın yaratıcılığına göre şekillendirilmişlerdir.⁴

Tarihsel roman geleneğini başlatan **Scott**'tan sonra ortaya atılan yeni görüşler ve ortak bir tanım üzerinde görüş birliğine varılamaması yoğun tartışmalara hedef olan tarihsel romanın derinlemesine incelenmesini ve tanımlanmasını zorunlu kılmıştır.

Roman edebî bir tür, tarih ise bir ilimdir. Romanın esas malzemesini oluşturan dilin edebiyatın inceleme alanına girdiğini savunursak, tarih yazarlığının da aslında bir edebiyat olduğunu kabul etmek zorundayız. Bu nedenle romanla tarih arasındaki güçlü ortaklık hiçbir surette yıkılmaz. O halde roman türünün edebî özellikleriyle tarih ilminin gerçeklikleri *tarihî roman* kavramı çerçevesinde birleştirilebilmektedir. O halde *tarihî roman* kavramını açıklamaya kalkarsak; *temelleri maziye dayanan, yani başlangıcı ve sonucu geçmiş zaman içinde gerçekleşmiş olan hâdiselerin, devirlerin ve bu devirde yaşamış kahramanların hayat hikâyelerinin edebî ölçüler içerisinde yeniden inşa edilmesidir.*⁵

Tarihî roman kavramına ait yapılmış diğer tanımlamaları da gözden geçirmekte fayda vardır:

Tarihsel romanın öncelikle roman niteliğini vurgulayan **A. Döblin**, *tarihsel roman her şeyden önce bir romandır, tarih değil* diyerek bunu açığa kavuştururken, Macar estetikçi **George Lukacs**'a göre tarihsel roman, **Döblin**'in imgelediği roman niteliği başta olmak üzere, *herhangi bir tarihsel dönemi ya da olayı gerçeğe yakın, ama sanatsal bir biçimde aktaran roman türüdür.*⁶

⁴ Gögebakan, Turgut, *Tarihsel Roman Üzerine*, Ankara 2005, s. 16–20.

⁵ Argunşah, Hülya, *Türk Edebiyatında Tarihi Roman* (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 1990, s. 7.

⁶ Gögebakan, Turgut, a.g.e., s. 13-15.

Türkiye’de *tarihî roman* kavramını irdeleyen bazı araştırmacılar da çeşitli tanımlamalarda bulunmuşlardır:

Bu konuda **Mustafa Nihat Özön**; *geçmiş yıllarda oluyormuş gibi birtakım olaylar icat etmek, bu olaylara çerçeve olarak bir çağın olaylarını ve yaşayışını vererek, hayâlî kahramanlara gerçek süsü vermek, böylelikle tarih ve romanın ayrı ayrı uyduracağı ilgiyi sağlamak demek olan tarihî roman, romantizmin meydana getirip usûl, kural ve geleneğini kurduğu bir çeşittir*⁷ şeklinde tanımlama yapmıştır.

Sadık Kemal Tural ise, *yazarı tarafından gözlemlenmemiş bir devri, tarihî hakikatlere sadık kalarak anlatan romanlara tarihî roman adı verilir*⁸ şeklindeki ifadeyle de hangi zaman diliminin tarih olarak değerlendirileceğini belirtir.

Yapılmış tanımların yanında bir de *tarihî romanın* işlevleri ve gerekliliği hususunda da şunlar söylenmiştir:

Samim Kocagöz, *tarihî roman* hakkında değerlendirme yaparken *...bir olay karşısında toplumun ve insanın durumunu, tutumunu, davranışlarını, ruh halini duyguları ile birlikte sanat dile getirebilir... böyle olunca, Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşunun temeli olan Kurtuluş Savaşımızı sanal yazın yolu ile -roman, öykü- ortaya koymak kaçınılmaz bir sorumluluktur bir yazar için... Türkiye Cumhuriyeti nasıl sonsuzluğa değin var olacak? Mustafa Kemal Paşa’nın halkıyla birlikte verdiği Kuruluş Savaşı’nın getirdiği devrimlerin yeni kuşaklarca da heyecanının duyulması, bu heyecanla yürüyen, kaynaşan toplumumuzun çağdaş devrimlere ulaştırılmasıyla... Cumhuriyetimizin tarihsel temelini sadece tarih kitaplarına bırakırsak, kupkuru kalırız. Sanatın birçok yönü vardır...*⁹ sözleriyle Kurtuluş Savaşı’nın tarihsel anlamını da vurgulayarak millî hafızanın işlenmesinde sanatçıya düşen görevi belirtmiştir.

Alıntılardan da anlaşılacağı üzere *tarihî roman* yazarları, eserleri vasıtasıyla yaşanan zamandan geriye doğru uzanarak bugünün muhasebesini yaparlar.

Bizde *tarihî romanın* gelişmesi ve bu türün önem kazanması XIX. ve XX. asırda gerçekleşir.

⁷ Özön, Mustafa Nihat, *Türkçede Roman*, İstanbul 1985, s. 25.

⁸ Tural, Sadık Kemal, *Zamanın Elinden Tutmak*, İstanbul 1982, s. 259.

⁹ Kocagöz, Samim, “Niçin Kurtuluş Savaşı Romani”, *Türk Dili*, S. 298, Temmuz 1976, s. 111.

Bugün, gençliğin edebî ve tarihî kültür mirasından mahrum bırakıldığı bir gerçekle karşı karşıyayız. Bu yüzden de mâzisiyle alâkası kesilmiş nesillerin, sayısız yenilikler peşinde koşması beklenen bir sonuçtur. Ancak bunun yanında geçici modalardan uzak durup özünü yeniliklerle birleştiren istidatlar da mevcuttur. Bunları ayırt etmek gerekir. Bu duruma ancak Türk edebiyatını ve tarihini bütün aktüel, sosyal ve kültürel değerleriyle tanıyan, Batı kültür ve sanatına ait esaslı bir malûmata sahip olan sanatkârlar hâkim olabilir. Edebiyatımızda bu değerleri taşıyan isimler mevcuttur. Şimdi bu isimlerden en önemlilerine kısaca değinelim:¹⁰

Edebiyatımızda konusunu tarihten alan ilk roman **Ahmet Mithat Efendi**'nin *Letâif-i Rivâyât* serisinden çıkan *Yeniçeriler*'dir (1871). Bu eseri **Namık Kemal**'in *Cezmi*'si takip eder. Tanzimat devrinde tarih felsefesi meselesi gündeme gelmiştir. Bu dönemde tarihe verilen önemin artması, devletin bir çöküşe doğru gitmesiyle alâkalıdır. Eserlerde Osmanlı Devleti'nin tarihi üzerinde yoğunlaşılırken, Batı tesirine karşı Osmanlı ve İslâm tarihinin savunulması ve yüceltilmesi işlenir. Yazarlar, devrin insanına ruh kazandırmak için tarihteki malzemeden yararlanırlar.

Tanzimat yıllarında İslâm birliği ideolojisini savunan yazarlar İslâm tarihine özellikle de Endülüs tarihine yönelirler. Bunun sonucunda **Ziya Paşa**, *Endülüs Tarihi*'ni, **Abdülhak Hamid Tarhan** ise, konusunu Endülüs tarihinden alan oyunlar yazar. (*Nazife*, *Tarık Yahut Endülüs'ün Fethi*, *İbni Musa Yahut Melik Abdurrahmanü's Salis* v.b.)

Namık Kemal'den sonra artık tarih hep ilgi odağında kalır ve oyunlar, şiirler, romanlar yazılmaya devam edilir.

Servet-i Fünun yazarları tarihle ilgilenmezler. *Tanzimat'ın başından beri politik ve sosyal konuları işleyerek gelişen edebiyat, bu yolun dışına çıkarak ferdiyetçi ve sanatçı bir istikamete yönelir.*¹¹ Ancak **Ali Suavi**, **Süleyman Paşa**, **Ahmet Cevdet Paşa**, **Ahmet Vefik Paşa** gibi şahsiyetlerin başlattıkları faaliyetler, asıl sonuçlarını II. Meşrutiyet devrinde vermiştir. II. Meşrutiyet devri aydınları, vatanın içinde bulunduğu güç şartlar karşısında tarihten güç alarak eserler vücuda getirirler de, bu edebî türler arasında tarihî roman yer almaz.

¹⁰ Daha geniş bilgi için bkz. Argunşah, Hülya, a.g.t., s. 14-23.

¹¹ Kaplan, Mehmet, Tevfik Fikret Devir-Şahsiyet-Eser, İstanbul 1998, s. 35.

Bunun sebebi tefrika halinde yayımlanan romanların savaş yılları münasebetiyle az sahifeli gazetelerde yer alamayışı olmalıdır. O dönemde *tarihî romanın* yerini, gazetede ki savaş röportajları ve yazıları alır.

Meşrutiyetin ardından tarihî konular tiyatro, şiir, hikâye gibi türlerde işlenir. Bu dönemde en çok **Ziya Gökalp**, **Ömer Seyfettin**, **Halide Edip**, **Ahmet Hikmet Müftüoğlu**, **Yahya Kemal** gibi şahısların eserleri tarihî malzeme ile doludur. Bu şahsiyetlerden **Ziya Gökalp**, Türk tarihine geniş bir perspektiften bakarak tarihimizi *Turancılık* ideolojisi doğrultusunda ele alır. Onun bu düşüncelerinden etkilenenlerden birisi de **Halide Edip Adivar**'dır. O, devlet kurma ve yaşatma gücüne sahip Türk karakterini okuyucularına sunar. **Ömer Seyfettin** ve **Ahmet Hikmet** de tarihî hikâyelerle geçmiş zamanlara dönerler. **Yahya Kemal** ise, şiirlerinde Türk tarih ve medeniyetine dikkat çekerken, hayran olduğu milletin tarih içindeki hayat macerasını ve kurmuş olduğu muhteşem medeniyeti anlatır. **Yahya Kemal**'e göre Türk tarihi 1071 Malazgirt zaferiyle başlar. *Malazgirt savaşını yeni bir tarih, millet ve medeniyetin başlangıcı sayan bu görüş, Balkan Savaşı'ndan sonra, Ziya Gökalp'in temsilciliğini yaptığı Türkçü-Turancı tarih ve millet anlayışına zıttır.*¹²

Tanzimatın ilk yıllarında romanların yazılmasında etkili olan millî romantizm, Meşrutiyet yıllarında da romancılar üzerinde etkisini devam ettirir... II. Meşrutiyetten sonra millî bir edebiyat gelişir. Türkçülük düşüncesi rağbet görür. Neşredilen tarihî romanlar sayıca az olsalar da yazarlar, söz konusu atmosferden etkilenerek millî bir şuur geliştirmeye çalışırlar.

*Cumhuriyet yıllarına gelindiğinde temelde pek farklı bir durumla karşılaşılmaz. Cumhuriyet rejimi bütün kurum ve kuruluşlarda hâkimiyetini tesis ettikten sonra ideolojisini geliştirmek ve yaymak için kültürel çalışmalara hız verir.*¹³

Ziya Gökalp'ın fikirlerinden etkilenen **Mustafa Kemal Atatürk** yeni kurulan Türk devletinin tarih politikasını çizerken tüm Türkleri bir bütün halinde gören tarih görüşünü ortaya atar ve bu düşüncelerin ilmî olarak aydınlatılabilmesi için *Türk Tarih Kurumu*'nu kurar. Bundan sonra sanatkarlar **Atatürk**'ün tarih tezi doğrultusunda tiyatro ve şiirde destan devri özelemlerinin ve eski Türk tarihinin işlendiği eserler verirler.

¹² Kaplan, Mehmet, "Ziya Gökalp ve Yahya Kemal'e Göre Malazgirt Savaşı", Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar I, İstanbul 1976, s. 537.

¹³ Taştan, Zeki, Türk Edebiyatında Tarihî Romanlar (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 2000, s. 31–34.

1930'lardan itibaren Osmanlı devletine karşı menfi bir bakış açısının hâkim olduğu, istismara müsait devirler önce tiyatrodaki ve bu daha sonra romanda görülmeye başlar. Ancak bu eserler **Atatürk**'ün tarih anlayışı ile bağdaşmaz. Bunun yerine **Halide Edip**'in *Sinekli Bakkal*, **Tanpınar**'ın *Mahur Beste* ve *Huzur*, **Yakup Kadri**'nin *Hep O Şarkı* romanlarında işlendiği gibi geçmişin estetik ve klasikleşen güzellikleri konu edilir.¹⁴

1960'lardan sonra Türk tarihinde yeni bir dönemle birlikte romanlarda Millî Mücadele işlenmeye başlar. Günümüze yaklaştıkça tarihe bakış tarzı ideolojik bir hâl alırken, bu durum tarihî eserlerin yorumlanmasında açık bir şekilde gözlemlenir. Bugün tarih biliminin eski saygınlığını yitirmesinde, tarih bilimine gereken özenin gösterilmeyişini ve akademik çevrelerde kuru bilgi yığınlarıyla yetinmekten öteye gidilmeyişini sebep olarak sunuyoruz. *Edebî eserlerde de kuru bir övünme yerine diğer milletlerin de onurlarıyla oynamadan tarihteki başarı ve başarısızlıklarımızın iç yüzünü açıklamak*¹⁵ anlayışıyla hareket edilirse tarihin hak ettiği değeri yeniden kazanacağına inanıyoruz.

¹⁴ Argunşah, Hülya, a.g.t., s. 20-21.

¹⁵ Yalçın, Alemdar, Siyasal ve Sosyal Değişmeler Açısından Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı, Ankara 2002, s. 264.

B) Tarihî Romanlardaki Temel Unsurlar Üzerine Bir Değerlendirme

— İnsan

Anlatma esasına bağlı eserlerde vak'anın oluşumunda faaliyet gösteren şahıslar vardır. İnsan unsuru birçok maksat ve mahiyetle edebî eserlerde yer alırken, romancı işlenmesi en zor, en karmaşık olan varlıkla karşı karşıya gelir. Kurmaca dünyada çeşitli fonksiyonlar yüklenen şahıslar, zaman zaman romandaki bir aksiyonun faili, bazen dekoratif bir unsur, ya da yazarın veya diğer şahısların sözcüsü konumunda yer alır.

Tarihî romanda şahıs kadrosunu oluşturacak kahramanların seçimi son derece önemlidir. Bu kişilerin kimlerden seçileceği ve roman içinde hangi faaliyetleri yükleneceğini belirlemek yazar için zor bir husustur. **Walter Scott**'un ilk *tarihî roman* denemesi sayılan *Waverley*'de kahramanlar destana has özellikler göstermezken millî normlara uygun birer tip olarak karşımıza çıkarlar. Daha önce tarihin konu alındığı romanlarda kahramanlar destansı ve mitolojik özellikler gösterirler. **Walter Scott**, ilk eserleriyle bu tarzın dışına çıkarak bir ilki başlatır.¹⁶

Destansı özelliklerle donatılmış şahıslar romanda daha çok abartılı, gerçek dışı yönleriyle tanıtılırken, *tarihî roman* kahramanı tarihî olayın içindeki konumuna göre yer alır, daha gerçekçidir.

Tarihî romanlarda kahramanların anlatılma tarzı çok önemlidir. **Hilmi Yavuz**, tarihî romanlardaki karakterlerin varlığına dikkat çekerek romancının anlatacağı kahramanı iyi tanımasını ister. *Romancının yapması gereken, belli bir tarihsel olayı karakterlerinin bilincinin içinden vermesidir. Bu önemli. Çünkü tarihsel bir olayın inşa edilmesi demek o romanda bireyin inşa edilmesi demektir. Bireyi ortaya koymadan, birey olduğunu kavramadan, o tarihsel olayı onun bilincinden vermenin olanağı yoktur. Nasıl görüyoruz o adamı, nasıl bir adam? Önce romancı kendi tiplerini tanımak zorunda. Biz onların dünyaya nasıl baktıklarını bilmeliyiz.*¹⁷

Tarihle *tarihî roman* arasındaki ilişkiyi insan faktörü dâhilinde değerlendirmenin doğru olacağı kanısındayız. Çünkü romancılar aslında tarihî olayı vakanın içinde

¹⁶ Göğebakan, Turgut, a.g.e., s. 17.

¹⁷ Yavuz, Hilmi, "Tarihî Roman Ancak Belli Bir Tasarımdan Yola Çıkılarak Yazılabilir", Hürriyet Gösteri, S. 197–198, s. 69.

anlatırken biz bu olayları doğrudan doğruya roman kahramanları üzerinde gözlemleriz. Onların tarihsel olaylara bakışı, tarihî olaylardaki rolü, tarihe bakış açısı bizi insan gerçeğine götürür.

Tarihî roman yazarının tarihsel gerçeklik içerisinde yer almayan kahramanları yaratma hakkı da vardır. Bunlar gerçek tarihsel şahsiyetler olmasa bile okuyucuda tarihî kahraman izlenimi yaratırlar.

— Mekân

Bir ferдин duygu ve düşünceleri şüphesiz içinde yetiştiği kültür çevresiyle şekillenir. Gündelik yaşamımızın temel ögesi olan kültür, insanoğlunun hayata hükmettiği en eski devirlerden bu yana devam eden yaşamlarındaki faaliyetlerin bütünüdür. Aynı şartlar altında ortak bir yaşam sürdüren insanoğlu, hayatını devam ettirmek üzere yaşadığı çevreye şekil verme ihtiyacını duyar. Bu nedenle mekân belirleme çabaları önemli bir husustur. İhtiyaçlarını gidermek için çevreye hükmeden, onunla bütünleşen insanoğlu kendine de bir mekân belirler. Dünya diye adlandırdığımız en geniş mekânda, ezelî ve ebedî diye vasıflandırılan iki sonsuzluk arasında kalan insan, varlığını sürdürme mücadelesinde zamana karşı olmasa da mekâna karşı başarılı olmuş, dünyayı yaşanabilir hale getirmiştir.

Neticede; artık mekân tutma sadece fizikî mânâsının ötesinde, toplumun maddî ve manevî kültür boyutuyla ilgili bir konu haline gelmiştir. **Mehmet Tekin**'in düşünceleri bu sözleri destekler mahiyettedir:

En geniş anlamıyla mekân uygarlığın ve uygarlaşmanın vitrinidir. İnsanın uygarlaşma serüveninin ilk ayak izlerini mekânda gözleriz. Dolayısıyla mekân genel ve geniş anlamda maddî ve manevî değerler manzumesini içinde barındırmaktadır.¹⁸

Bu bağlamda mekân, sadece maddî boyutuyla değil, aynı zamanda anlam zenginliği, sosyal ve kültürel boyutuyla da insanbilimi, antropoloji, sosyal tarih, edebiyat ve estetik bilimin de ilgisini çekmiştir. Mekânın sosyo-kültürel boyutunun yanında edebî eserlerdeki işlevini de göz önünde bulundurmalıyız. Tahkiyeli eserlerde vak'alar gerçek ya da hayalî mutlaka bir mekânda cereyan eder. Bu nedenle mekân

¹⁸ Tekin, Mehmet, Roman Sanatı I, İstanbul 2002, s. 131.

edebî eserlerin vazgeçilmez parçasıdır. Ayrıca eser kahramanlarının tüm hareketlerini gerçekleştirdiği, sosyal ve psikolojik tavırlarını sergilediği ortamdır.

Mekân, temel niteliğiyle kapsamlı bir tanımlı içermekle beraber, toplumsallaşmanın değerlerini de kapsar. *Edebî eserlerde yer alan mekân tablosunda bir dönemin gelenekleri, eşya zenginliği, alışkanlıkları, maddeler vb. görülebilir, yazar, bunları işleyerek eserini toplumun aynası kılar.*¹⁹

Tarihî devirlerde mekân farklı işlevleriyle değerlendirilip ayrı ayrı anlayışlar çerçevesinde işlenmiştir. Klasik roman anlayışında mekân sadece fizikî boyutuyla işlenirken XIX. yüzyıldan bu yana edebî eserlerdeki mekân anlayışı değişir. **Wellek** ve **Warren**'a göre; *romanda olsun, tiyatrodaki olsun çevreye önem verilmesi evrensel olmaktan çok romantizm ve realizm çağlarına rastlar.*²⁰

Artık mekân, kahramanların çiziminde, birtakım duyguların nedenini açıklamada, kimliği ortaya koymada önemlidir.

*Bir eserde olayların geçtiği yer onun çevresi demektir. Ve çevre özellikle bir evin içi, karakterin mecâzî olarak anlatılışı şeklinde düşünülebilir. Bir kimsenin evi onun bir parçasıdır, evini anlatırsanız, sahibini de anlatmış olursunuz.*²¹

Anlatma esasına bağlı eserlerde metin halkalarının teşekkülünde mekânın önemine değinen **Şerif Aktaş**, *hatta bazı eserlerde şahıs kadrosunu teşkil eden çok yönlü alışveriş mekânı vak'anın kahramanlarından biri haline getirir. Denilebilir ki, böylece mekân şahıslaşır*²² hükmüne varır.

Edebî eserlerde mekânın pek çok işlevi olduğuna değindikten sonra mekânın üstlendiği anlamları inceleyebilmek için edebî eserlerdeki mekân envanterinin yapılması, mekândaki değişmelerin tespiti, mekânın ne şekilde tasvir ve tahlil edildiğinin bilinmesi ve mekânın insan ile olan ilişkilerinin irdelenmesi gerekir.

¹⁹ Tekin, Mehmet, a.g.e., s. 131.

²⁰ R. Wellek - A. Warren, Edebiyat Biliminin Temelleri, Ankara 1983, s. 303.

²¹ R. Wellek - A. Warren, a.g.e., s. 304.

²² Aktaş, Şerif, Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş, Ankara 2000, s. 143.

— Zaman

Anlatma esasına bağılı eserlerde *tahkiye; tarih, destan, rivayet, masal vb. gibi vak'aya dayalı anlatım*²³ şeklinde tanımlanırken tarihin zamanla olan münasebeti gözden kaçmamalıdır.

Klasik romanda zaman, vak'anın başlangıç zamanıyla belirmeye başlar. Olayların düğüm noktaları hâlde ortaya çıkarken gelecekte de olayların çözümü sıralanır. O halde eserdeki zaman geçmiş, şimdiki ve gelecek zaman şeklinde belirginleşir. Tarih üzerinde duran **Abdülhak Hamid Tarhan** bu üç zamanın birbirini takip ettiğine inanır. Tarihî olayların birbiriyle bağlantılı olduğunu düşünen sanatkar, *geçmişin şimdiye, şimdinin geleceğe uzandığını* söyler.²⁴ Bu da tarihin süreklilik niteliğine uygun bir anlayıştır.

İnsanın sadece geçmişin, hâlin ve geleceğin değil, her üçünün bir terkibi olduğunu düşünen **Mehmet Tekin** ise bu konuda şunları ifade eder:

*... Birbirinden mutlak çizgilerle ayrılan üçlü zaman (geçmiş-hal-gelecek) tablosu tabii bilimlerin tersine geliştirdiği yeni zaman kavramı ile değişime uğrar. Bundan böyle romancılar üç zaman dilimini konunun baskısıyla ayrı ayrı kesitlerde değil, konunun seyrine göre, ikili, hatta üçlü olarak aynı kesitte deneme yoluna giderler. İnsanın karmaşık dünyası en azından böyle bir uygulamayı gerekli kılmıştır... İnsan hatırlama kabiliyeti ile geçmişe, sezgi gücüyle geleceğe, mevcudiyetiyle hale bağlıdır.*²⁵

Romanın önemli parçalarından biri olan zaman unsuru, vak'anın işleyişinde, mekânın ve diğer unsurların üzerinde etkilidir. Bu nedenle *romanda zamana bağlılık zorunludur, yoksa roman yazılamaz.*²⁶

Bir romandaki zaman tablosu farklı şekillerde ortaya çıkar. Bir romancının yaşadığı zaman, romanını yazdığı zaman ve romanın okuyucuya ulaştığı zaman ifadeleri zamanın farklı yansımalarıdır.

²³ Tural, Sadık Kemal, a.g.e., s. 41.

²⁴ Uğurcan, Sema, Abdülhak Hamid Tarhan'ın Eserlerinde Tarih, İstanbul 2002, s. 242.

²⁵ Tekin, Mehmet, a.g.e., s. 25.

²⁶ Forster, E. M., Roman Sanatı., İstanbul 1985, s. 81.

Anlatma esasına bağlı eserlerde genel olarak zaman kavramına değindikten sonra çalışmamızın asıl amacını oluşturan tarihîlik hususunu bir başka deyişle *tarihî roman*larda zamanın işlenişini gözden geçirmemiz gerekmektedir.

*Bugünün ışığında geçmişi öğrenmek, geçmişin ışığında bugünü öğrenmek*²⁷ amacıyla tarihten ders alınması gerektiğini vurgulayan **Edward Carr**, tarihî zaman ile içinde yaşanılan zaman arasındaki münasebete dikkat çeker.

Tarihî roman kavramı zaman unsurunu kendiliğinden ortaya çıkarır. Bir romana tarihî kimliğin yüklenmesi ile meydana gelen tarihî romandaki zamansal mesafenin niceliği önemlidir. Bugün Türk edebiyatında bu mesele sıkça tartışılmaktadır.

Sadık Kemal Tural, *konunun tamamlanmış, bitmiş, zaman mührünü yemiş olmasını*²⁸ bu hususta şart koşar.

*Tarihsel roman elbette bir tarihin yansıması değil, zamanın ardından yeniden kurulması, yorumlanmasıdır.*²⁹

Tarihî romanda geçmişi ön plana çıkaran anlayışların tam tersine içinde yaşanılan hâlin *tarihî romana* kaynak olabileceğini dile getiren **Hilmi Yavuz** bu konuda şunları söyler:

*Tarih bugünden başlar, dolayısıyla bugünü anlatan, yani şimdinin tarihsel kesitini veren bir roman da tarihsel bir romandır.*³⁰

Romanın dış gerçekle bağlantı kurarken temelinde kurgusal bir yapı olduğunu belirtmeliyiz. O nedenle romanda gerçeğe uygunluğun hesabı sorulamaz. Bu gerçeklerden biri de tarih ve zaman meselesidir.

Bu hususta **Ahmet Yurdakul** düşüncelerini şöyle ifade eder:

*Roman estetiği içinde zaman-tarih ilişkisinin de sürekli değişebilen yasaları vardır; ancak bu yasalar kesinlikle tanımlanamaz, çünkü tümüne kaynaklık eden tek şey, yasanın (!) özünde var olan bir yetersizliktir.*³¹

²⁷ Carr, Edward, *Tarih Nedir*, İstanbul 1994, s. 81.

²⁸ Tural, Sadık Kemal, “Tarihçinin Edebiyat Dünyasından Alması Gerekenler”, *Töre*, S. 159, s. 12.

²⁹ Tural, Sadık Kemal, a.g.m., *Töre*, s. 13.

³⁰ Yavuz, Hilmi, a.g.m., *Hürriyet Gösteri*, S. 197, s. 69.

³¹ Yurdakul, Ahmet, “Tarihin Hayatı Roman”, *Hürriyet Gösteri*, S. 197–198, s. 76.

Bu görüşlerin yanında Şu da bir gerçektir ki, tarih duygusunun oluşması için bir vak'anın üzerinden belli bir zaman diliminin geçmesi gereklidir. Ancak bu sayede olaylar ve olgular tarafsız bir gözle değerlendirilebilir.

I. BÖLÜM

EMİNE İŞINSU

HAYATI, ŞAHSİYETİ, EDEBÎ FAALİYETLERİ

A- Hayatı

Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatının önemli isimlerinden biri olan **Emine İşinsu**, 17 Mayıs 1938'de Kars'ta dünyaya gelmiştir.

Babası Bulgaristan Türklerinden, emekli Tümgeneral **Aziz Vecihi Zorlutuna**, annesi Erzurum'un tanınmış ailelerinden Zorluoğulları'na mensup Hürriyet Mücahidi **Avnullah Kâzimî** Bey'in kızı, tanınmış şair ve yazarlarımızdan **Halide Nusret Zorlutuna**'dır.³²

Babaannesi ve babası Bulgaristan Eskicuma'dan göç etmişlerdir. Türklerin yaşamış oldukları acı ve zorlu günlerin yakın tanığıdır. Çocukluğunun bir bölümünü Kırklareli'nde geçiren **İşinsu**, babaannesinden ve babasından Balkan Türklerinin, Türklük adına nelerle karşılaştıklarını ya da nelere katlandıklarını dinlemekle büyümüştür. Bu nedenle Balkan Türkleri O'nun hayatında önemli yer tutar.³³

Anne tarafı âlimler, kahramanlar, şairler yetiştiren Erzurum'un köklü ve tanınmış ailelerinden biridir. Dedesi, **Avnullah Kâzimî** Bey gazeteci, anneannesi şiire düşkün bir hanımefendidir. **İşinsu**'nun annesi **Halide Nusret Zorlutuna** ise; edebiyat tarihinin önemli isimlerindedir. **İşinsu**, annesini şöyle tanıtır:

Benim anam, her türlü gösterişin ötesinde gerçekten fedakâr bir kadındır. Aşırılığı ise hassasiyetinde ve belki cemiyetin değer hükümleri karşısında gösterdiği dikkattedir.

Vatanî vazifeyi her türlü sorumluluğun üstünde tutan “zorlu” bir askerin eşi; zamanı şimdiki gibi değil; şartlar bilhassa ordu mensupları için çok ağır ve yıpratıcı...

³² İslam, Ayşenur, Emine İşinsu'nun Sekiz Romanında Şahıslar Dünyası (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 1992, s. 15.

³³ Duman, Erol, Emine İşinsu'nun Romanları (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale 1997, s. 9.

*Şair, yazar, öğretmen hanım kâh katır sırtında, kâh at; bazen de trenle dolaşır yurdun dört bucağını... Edebiyat ve Türkçe hocalığı yapar.*³⁴

Işnsu, anne ve babasının memur olmaları sebebiyle yurdun değişik yerlerinde bulunmuştur. İlköğrenimi Urfa'da başlarken Sarıkamış'ta devam etmiş, Ankara'da Alp Arslan İlkokulu'nda tamamlanmıştır.

Kültürlü ve sosyal bir aile ortamında yetiştirildiğinden okuma ve yazmaya olan ilgisi, henüz ilkokul döneminde bile büyüktür.³⁵

Ankara'da Cebeci Ortaokulu'ndan mezun olduktan sonra, T.E.D. Ankara Koleji'nin lise kısmına girip 1956 – 1957 öğretim döneminde mezun olmuştur.

Öğrenciliği sırasında şair olarak tanınan **Işnsu**'nun ilk şiiri *İnsanlarla Eğitim Dergisi*'nde³⁶ yayımlanır. Bunu diğer şiirler ve küçük hikâyeler takip eder. Ortaöğreniminin son yıllarında (1956) ilk şiir kitabı *İki Nokta* ile edebiyat dünyasının şairleri arasına adım atar.

Işnsu'nun yüksek öğrenim hayatı oldukça hareketli geçer. İlk olarak babasının isteği üzerine Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nin İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü'ne kaydolar. Ancak Felsefe ilmi tahsil etmek isteyen **Işnsu**, o dönem A.B.D.'de bir kuruluşun açtığı *Fullbright* burs imtihanlarını kazanır ve Sosyal Akademi Uzmanlığı kurslarına katılmak üzere fakülteyi yarıda bırakarak Amerika'ya gider. Dünyanın değişik ülkelerinden seçilmiş elli dört kursiyerle sosyal hizmetler hakkında iki aylık kurs gördükten sonra, sosyal hizmetlilerin çalıştığı yerlere gönderilirler. Kendisine de bir çocuk kampı düşer. On bir çocuktan; onların giyimleri, sabahları kalkmaları, resim yapmaları, orman gezilerinden sorumlu tutulur. Altı ay süren bu kurstan sonra Türkiye'ye geri döner.

Işnsu, daha önce başladığı İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü yarıda bırakarak, o yıllarda yeni açılan Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nin İşletme Bölümü'ne kaydolar. Bu durumu bir süre babasından gizler. O sıralarda ilk eşi Mimar **Erdoğan Cemil Okçu** kendisine talip olur. Babasından üniversiteyi devam ettirme şartı ile onay çıkınca 1959 yılı sonlarında evlenirler. Evlilikle okulu bir arada yürütemeyeceğini

³⁴ Işnsu, Emine, "Halide Nusret Zorlutuna ve Aşk ve Zafer", Töre, S. 95, Nisan 1979, s. 21.

³⁵ Tunali, Yağmur, "Emine Işnsu ile Mektup- Mülakat", Töre, S. 139, 1982, s. 51.

³⁶ T.E.D. Dergisi, Ankara, 1955–1957.

anlayan **Işınsu**, kısa bir süre için fakülteyi yarıda bırakır. Daha sonra bir ara Hukuk Fakültesi'ne, ardından başından itibaren arzuladığı Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nin Felsefe Bölümü'ne girer. Aynı zamanda fakültenin tiyatro derslerini de yakından takip eder.(1960) Ancak ailevî nedenlerle birlikte omuzlarına binen yükün artması üzerine arzulararak devam ettiği Felsefe öğrenimini de yarıda bırakır.

Emine Işınsu'nun tahsil hayatını gözden geçirdiğimizde karşılaştığımız hareketlilik, eserlerinde geniş bir dünyanın oluşmasına ortam hazırlamıştır. Kayıt yaptırdığı üniversitelerin hiçbirini tamamlayamamış olan **Işınsu**, zamanının çoğunu yazmaya ayırmış, yaşamının bundan sonraki döneminde dergi, gazete, tiyatro ve roman yazarlığı yapmıştır.

Işınsu'nun ilk romanı *Küçük Dünya*, *Turizm ve Tanıtma Bakanlığı*'nın *Sanat Armağanı* ödülünü kazanır. Eser 1962'de *Yeni İstanbul* gazetesinde tefrika edilir.

Şiirle başlayan yazın hayatı fıkra ve roman denemeleriyle zenginleşirken, yazar çeşitli dergi ve gazetelerde yazmaya devam eder. 1962 – 1963 yıllarında *Yeni İstanbul* gazetesinde *Dedikodu* sütununda **Mehlika Arda** takma adıyla siyasî konularda fıkralar yazar. 1963 – 1965 yıllarında *Sabah* gazetesinde fıkra yazarlığı, 1964'te *Hisar* dergisinde *Yeşil Fasulyeler* ve diğer birkaç hikâye ile kadın meselelerine temas eder.³⁷

Işınsu, tiyatroya derin bir ilgi duyar. D.T.C.F.'nin Felsefe Bölümü'nde okurken, bir taraftan da fakültenin tiyatro kürsüsü derslerine devam ettiğini dile getirdiğimiz **Işınsu**, *Bir Yürek Satıldı*(1966), *Bir Milyon İğne* (1967), *Ne Mutlu Türküm Diyene* (1969), *Adsız Kahramanlar* (1975) adlı oyunları bu ilginin sonucu yazdığını ifade ederler.³⁸

Senaryo, tiyatro, oyun yazarlığı da yapan **Işınsu**, 1966'da yazdığı *Bir Yürek Satıldı* adlı oyunuyla, TRT'nin düzenlediği *Radyofonik Oyun* yarışmasında birincilik alır.

İlk romanı *Küçük Dünya*'nın ardından romanda başarıyı yakalayan **Işınsu**, bu sıralar eşinden ayrılır. İçinde bulunduğu sıkıntılı durumda uzun bir hazırlığa girişerek *Ak Topraklar*'ı yazar. Bu eserle *Türk Edebiyat Cemiyeti roman* ödülünü kazanır.

³⁷ Tuncer, Hüseyin, "Emine Işınsu ile Söyleşi", Dil – Kültür – Edebiyat ve Sanat Penceresimizden, İzmir 2000, s. 227.

³⁸ Tuncer, Hüseyin, a.g.e., s. 225.

1969 yılında, annesi **Halide Nusret Zorlutuna** ile **Ayşe** isimli kadın dergisini çıkarmaya başlar. **Ayşe** dergisinde “**Zeynep Tan**”, “**Nur İleri**”, “**Işık**” takma adlarıyla 28 sayı boyunca yazmaya devam eder. Bu arada **Devlet** dergisinde (1969 – 1971) iki yıl kadar yazar. **Ayşe** adıyla çıkardığı kadın dergisini **Töre** ismiyle 1971’de Mayıs - Haziran ayından itibaren yürütür.³⁹

İlk eşinden ayrıldıktan sonra 1972’de Prof. Dr. **İskender Öksüz** ile evlenen **Işinsu**, yazı hayatına ara vermez.

Bozkurt dergisinde 1973 – 1974 yıllarında **Gençlerle Hasbihal** köşesinde yazar. Aynı yıllarda **Diyanet** gazetesinde “**Emine Abla**” ismi ile kadın sayfası hazırlarken **Türk Edebiyatı** dergisinin hemen her sayısında yazılar yazdığını ifade etmişlerdir.⁴⁰

1975’te yazdığı **Tutsak** romanıyla Kerkük Türklerinin mücadelelerini anlatan yazar, aynı yıl yayımladığı **Sancı** romanıyla ideolojik çekişmeleri dile getiren bir eser ortaya koyar. 1979’da yine Dış Türkleri anlattığı **Çiçekler Büyür** ve 1982’de de sendika romanı olarak bilinen **Canbaz**’ı yazar. **Canbaz**, kendisine **Türkiye Yazarlar Birliği** roman ödülünü getirirken, daha önce yazmış olduğu **Sancı** romanı ile de **Türkiye Milli Kültür Vakfı** ödülüne layık görülür. Daha sonra sırasıyla **Kaf Dağının Ardında** (1985), **Atlıkarınca** (1990) romanlarını yazan **Işinsu**’nun **Bir Gece Yıldızlarla** (1991) adlı bir de hikâye kitabı vardır. 1993’te yakın arkadaşı Prof. Dr. **Umay Günay**’ın teşvikiyle Millî Mücadele heyecanını anlattığı **Cumhuriyet Türküsü** romanını yayımlar. Dinî tesirlerin hâkim olduğu bir çevrede yetişen **Işinsu**, tasavvufa karşı duyduğu ilgiyi az çok **Nisan Yağmuru** ve **Havva** isimli romanlarında işler. **Bukağı** (2004) romanında **Niyâzî Mısrî**’nin hayatını işleyen **Işinsu**, son olarak yayımladığı **Bayram** (2005) adlı romanında ise, **Hacı Bayram Veli**’nin hayatını ele alır.

Halen Ankara’da hayatını sürdüren, biri kız (**Elif**), ikisi erkek (**Yağmur**, **Murathan**) çocuğun annesi olan **Işinsu**, eserleriyle edebiyat dünyasının önde gelen isimlerinden birisidir.

³⁹ Tuncer, Hüseyin, a.g.e., s. 227.

⁴⁰ Tuncer, Hüseyin, a.g.e., s. 227.

B- Şahsiyeti, Edebî Faaliyetleri

Bir sanatçının yetenekleri, eğitimi ve kişiliği yanında; onun düşünce ve duygu dünyasına önemli derecede tesirde bulunan yetiştiği bir kültür çevresi vardır. Bu kültür çevresi, diğer unsurlarla bütünleşerek sanatçının muhayyilesine yön verir.

Emine Işınsu'nun sanatçı kişiliği de içinde yetiştiği kültürlü aile geleneği ile yeşerir. Şair ve yazar bir annenin kızı olan **Işınsu**, küçük yaştan itibaren şiirle hayata başlar:

*Herkesin annesi şarkı söylerdi. Benim kafamda çocukluğumdan kalma bir müzik yok, yalnızca yüksek sesle şiir okuyan bir hanım hatırlarım. Bu hanım **Fuzuli, Şeyh Galip ve Mehmet Akif**'i çok sever ve şiirlerini çok okurdu.⁴¹*

Işınsu'nun okuma ve yazmaya olan ilgisi daha ilkokul yıllarındayken ortaya çıkar. Bu dönemde **Pollyanna** türü klasiklerle tanışır, zaman zaman yazma denemelerinde bulunur. Bunun neticesinde ilkokul çağlarının sonlarında **Minko'nun Hatıraları** adlı eserini ortaya koyar.

On beş-on altı yaşlarında şiir dünyasına açılan **Işınsu**, ortaöğretimini tamamladığı T.E.D. Koleji'nde arkadaşları arasında şair olarak tanınmaya başlar. Ortaöğretiminin sonunda (1956) iken ilk şiir kitabı **İki Nokta** ile karşımıza çıkar.

İki Nokta adını verdiği bu kitaba giren şiirlerin çoğu bir – iki kelimelik kısa mısralardan oluşmuştu. İçlerinde çocukça duyguların dile geldiği şiirler de vardı; çok bilmiş, çok görmüş geçirmiş bir nine edasıyla söylenmiş şiirler de...⁴²

Emine Işınsu, ilk şairlik denemesini şöyle değerlendiriyor:

Onlar şiir falan değil. 16, 18 yaş döneminin duyguları, kendi çapında çırpınışları ve felsefesi... Geçenlerde hepsini yeniden okudum, pek bir şey değişmiş değil. Ancak o zamanlar kadere kayıtsız şartsız bir teslimiyet ve karamsarlık varmış, sonra bu “İstersen, çalışırsan, mücadele edersen değiştirebilirsin” olmuş. Karamsarlık vs. devam ediyor, belki biraz azalmış. İşte o kadar.⁴³

⁴¹Işınsu, Emine “Emine Işınsu Annesini Anlattı” Türk Edebiyatı, S. 129, 1984 s. 35.

⁴²Çınarlı, Mehmet, Sanatçı Dostlarım: 11 Emine Işınsu, Töre, S. 61, 1976, s. 26.

⁴³Tuncer, Hüseyin, a.g.e., s. 226.

Her defasında *Elhamdülillah Türk Milliyetçisiyim. Dün de Türk Milliyetçisiydim, bugün de*⁴⁴ sözlerini tekrarlayan yazar, Türk Milletinin aşığıdır. Fikir dünyasının oluşumunda aile çevresinin etkili olduğunu dile getiren yazar, bu duygularla yetiştirildiğini ve eserlerini de bu doğrultuda oluşturduğunu belirtir:

*...Tabi çevre çok mühim, aile çevresi çok mühim. Milliyetçi ve Müslüman bir ailede yetiştim. Babam askerdi, evimizde daima Müslüman ve Milliyetçi bir hava hâkimdi. Ben bu duygularla büyüdüm.*⁴⁵

Işnsu, Türkiye dışındaki Türklere yoğun hisler beslemektedir. Onlara karşı olan bu hislerini Dış Türkleri konu alan üç romanında dile getirmiştir: Bunlar Balkan Türklerini anlattığı **Çiçekler Büyür** ve **Azap Toprakları** ile Kerkük Türklerini anlattığı **Tutsak** adlı romanlardır.

Eserlerinin çoğunda İslam inancının derinliklerine rastlamak mümkündür. İnsana hoşgörü ile yaklaşan yazar, her insanın hatalarıyla kabul edilmesi gerektiğine, herkesin bir gün doğru yola ulaşacağına inanmaktadır.

Işnsu, gençlik yıllarını büyük bir baskı altında geçirir, hareketleri daima kısıtlanır:

*Çok sıktılar beni, annem devamlı bir korku içindeydi kız çocuğu olduğumdan. Gözüm dışarıya kaymasın diye o korkuyu yaşadı, yaşıyordu, tabii bana da yaşattı.*⁴⁶

Ailesinin baskısı yazarın eğitim hayatında da derin izler bırakır. Hiç istemediği halde üniversitenin İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümüne kaydolur. Hayatının bu safhasında yaşadıkları, **Küçük Dünya**'daki **Nur**'un macerasıyla bütünleşir. Yaşadığı baskılar onu içe dönük kapalı bir kutu haline getirir. Yazar yaşadıklarını, duygu ve düşüncelerini eserleriyle haykırır okuyucusuna.

Eserlerini oluştururken kahramanlarıyla bütünleşen yazar, yazmadan önce büyük bir hazırlığa girişir. Konuyla ilgili belgelere ve gerçek tanıklara ulaşmaya çalışır. **Küçük Dünya**'nın **Nur**'u, **Tutsak**'ın **Ceren**'i ve **Kaf Dağının Ardında**' ki **Mevsim** yazarın hayatından izler taşır. Kahramanlarının acılarını yüreğinde hisseder.

⁴⁴ Kökdemir, Ahmet, Emine Işnsu, Hayatı – Şahsiyeti – Sanatı – Fikirleri – Eserleri (Basılmamış Doktora Tezi), Samsun 1995, s. 11.

⁴⁵ Hürsoy, Elif, “Ve Her Yıl Çiçekler Yeniden Büyür!”, Türk Edebiyatı, S. 364, Şubat 2004, s. 6.

⁴⁶ Kökdemir, Ahmet, a.g.t. , s. 9.

Uzun araştırma süreçlerinden, ruhî hazırlıklardan sonra kendi dünyasına çekilen yazar, yazma safhasına geçer ve bu macera şöyle devam eder:

Ben umumiyetle yazarken bir sene boyunca, yazacağım roman hakkında araştırma yaparım. Bilgiler edinir ve bilgilerimi bir deftere kaydedirim. Bilgiler çoğaldıkça karakterlerim ve olaylar doğmaya başlar. Onları da defterime kaydedirim. Aldığım bilgilere göre küçük küçük sahneler yazmaya başlar ve bunları da not ederim. Bir sene gibi bir süre geçtikten sonra bir gün gönlüm, artık yazman lazım, der. Daha fazla duramam. Allah'ın izniyle başlarım. Arada değil belki, ama büyük bir kısmını romana geçiririm, tabi biraz değiştirerek...⁴⁷

İşinsu için yazmak, yaşama gayesidir. Şiirle başlayan yazın hayatı; tiyatro, hikâye gibi türlerle devam ederken romanda karar kılan **İşinsu**, yaşamında ailesinin sağlık ve selametinden sonra, ikinci sırada yazma eyleminin geldiğine inanan biridir.

Eserlerinden ve çeşitli yerlerde yayımlanan görüşlerinden şahsiyetinin münhasır çizgilerini ortaya koymaya çalıştığımız **İşinsu**, yakın dostu **Yağmur Tunalı** tarafından şu satırlarda tarafsız bir gözle tahlil edilmiştir:

***İşinsu**, aritmetik münasebetlerin insanı değildir; hesaplı kitaplı olmaya tenezzül etmez. Şüpheciligi sonradan başlar, önce sevmeye veya beğenmeye hazırdır. Muhatabını iyi tahlil eder. Psikolojiye olan derin alakası ve romancı olarak tahlilciliği ona insan tanımada büyük imkânlar bahşeder. Ancak, şunu söylemeliyim ki, muhatabı onun için tecrübî psikolojinin kobayı (süjet) olmaktan uzak, kâinatın özü (zübde-i âlem), mahlûkatın en şerefli ve saygıya layık olan insandır. Kimseye tepeden bakmaz, aksine muhatabı karşısında fazlaca alçak gönüllü ve biraz da mahcuptur.⁴⁸*

İşinsu'nun şahsiyeti ve fikirleri hususunda bazı önemli tespitlerde bulunurken ruhuyla bütünleştiğimiz anlar bizi manevî bir huzura ulaştırdı. Eserleriyle okuyucuyu düşündüren **İşinsu**, edebiyatımızda ve okuyucusunun gönlünde yüce duygularla var olmaya ve birbirinden değerli eserler sunmaya halen devam etmektedir.

⁴⁷ Hürsoy, Elif, a.g.m., Türk Edebiyatı, S. 364, s. 7.

⁴⁸ Tunalı, Yağmur, "İfade-i Meram Yahut Sarı Bir Gül", Töre, S. 139, Aralık 1982, s. 66 –67.

I. BÖLÜM

TARİHÎ ROMANLARI

1. AK TOPRAKLAR

Anadolu kapılarının Türklere açılış macerasını anlatan *Ak Topraklar*, 1971’de basılır. Dede Korkut üslûbuyla dikkati çeken eser, *Türk Edebiyatı Vakfı*’nın Malazgirt Zaferi’nin 900. yıldönümü münasebetiyle tertip ettiği bir yarışmaya katılım için yazılır. Ciddî bir araştırma ve inceleme ürünü olan eser, **Işinsu**’ya *Türk Edebiyat Cemiyeti* ödülünü kazandırır.

Eser, Büyük Selçuklu devletinin hükümdarlarından Tuğrul ve Çağrı Beyler dönemlerinden itibaren Alp Arslan Başbuğ’un Malazgirt’i fethine kadar geçen olayları anlatır.

Işinsu, romanını yazarken sadece yaratıcı muhayyilesine başvurmaz, tarihî kaynaklara da yönelerek bir eser ortaya koyar. Bu nedenle eser; işlediği devrin vak’a, zaman, mekân ve efsanevî şahıslarıyla tarihî belgesi konumundadır.

*Tarihî ve tezli romanlar yazmaya kalkan yazarlar, eserlerini bolca tuttukları notlar üzerine inşâ ederler. Bu romancılar, üzerinde yürümeleri gereken zemini çok dikkatli bir şekilde inceledikten ve mümkün olan bütün kaynaklardan gereken bilgiyi aldıktan ve ihtiyaçları olan materyali elde ettikten sonra, oturup yazmaya karar verirler. Eserin plânı, toplanan materyal tarafından tayin edilir; çünkü gerçekler, kendilerini mantikî bir sınıflamaya tabî tutarlar.*⁴⁹

Emine Işinsu için de yazmak; aynı zamanda büyük bir hazırlık işidir. Konuyla ilgili belgeler, görenler, tanıyanlar, geniş araştırmalar ve ruhî hazırlıktan sonra adeta bu dünyadan kaçan yazar, romanıyla yaşamaya başlar. Aşağı yukarı bir yıl süren hazırlık devresidir bu. Bilgi kırıntılarını yazarken kahramanları doğmaya, hatta

⁴⁹ Stevick, Philip, Roman Teorisi, Ankara 2004, s. 331.

isimleriyle gelmeye başlarlar; sabahlara kadar devam eden ve romanın dünyasında geçen uzun yazma safhasından sonra eser ortaya çıkar.⁵⁰

a) Vak'a

Büyük Selçuklu devletinin yurt edinme macerasının anlatıldığı *Ak Topraklar*, hakim bakış açısı ile yazılır. Eser, numaralandırılmış elli üç bölümden ibarettir. Biz burada vak'ayı naklederken her bölüme ayrı ayrı değinmek yerine, romandaki kurguyu ana bölümler halinde sunmaya çalışacağız.

Roman, başkahraman Bayındır Bey'in beş oğlundan en küçüğü olan Yağmur'un tanıtılmasıyla başlar. Henüz on dört yaşında olan Yağmur, yiğitliği yanında okuma ve yazmaya da meraklıdır. En büyük arzusu Oğuz'un destanını yazmak olan Yağmur, hat sanatına olan ilgisiyle dikkat çeker:

Bismillâhirrahmanirrahîm; esirgeyen ve bağışlayan Tanrı'nın adı ile başlarım.

Yağmur, durdu. Günlerden bu yana bilmem kaç kez yazıp da bıraktığı yazısına baktı. Elif'leri ulu Tanrı'nın adına yakışır mı? Onun gibi dik ve dahi yüce mi kim, nurdan bir sûtûn görkeminde uzana gide göklere. B'lerin inişinde, kul olabilmenin akışı ve özünü can içre verişi, var ola mı? Nun'lar büyük Allah Tanrı'nın sardığı gibi mi sarıyor her şeyi, öyle esirgeye ve bağışlaya. Birdir, ezeli ve ebedidir. Ve O'na eş ve O'na benzer olacak hiçbir varlık yoktur!

Bu zavallım, cahilim Yağmur'um işte o biricikliği harf şekillerinin süsünde duyurabilmek emelinde. İster kim, O'nun adın yazarken, çizgilerin kıvrılıp gelişleri, bükülüşleri; edâları, ol görkemli havaya ulaşabile. İster kim, harfler şekilden mânâya geçe...(s. 7)

Oğuz'un destanını yazmaya kalkan Yağmur, atalarından Çağrı Bey'e derin bir hayranlık duyar. Onun gözünde Çağrı Bey; *O cemel sahibi alp yiğit, soyumuzdan çıkmasaydı, kıyamet savaşlarda çöllere çekilmek ve dahi çöllerde dağılmak mümkündü. Çünkü zordu Gazneli'yi onca perişan kılmak. Zordu "Doğunun ve Batının Sultanlığı"na ermek, "İslâmın Dirilticisi" olabilmek, adı güzel Muhammed'in kutlu sözlerini alaca atların rüzgârı ile dört bir yana taşımak...* (s. 8) gibi vasıflarıyla idealleştirilir.

⁵⁰ Kökdemir, Ahmet, a.g.t., s. 12.

Bayındır'ın eşi Selcen'le de ilk bölümde karşı karşıya geliriz. Beş oğul anası olan Selcen'in oğullarından üçü şehit düşer, dördüncü oğlu da savaşmaya gideceğini söyleyerek kayıplara karışır. Selcen'in yanında sadece en küçük oğlu Yağmur kalır ve onunla yaşamını devam ettirir.

Romanda Yağmur ve Selcen'in tanıtılmasından sonra başkahraman Bayındır'ın geçmişi ile 1069'lu yıllardan 1025'li yıllara geriye dönüş yaşanır. O zaman Bayındır Bey, Yağmur gibi on dört yaşlarındadır. Artık bu bölümden itibaren anlatılanlar tarihî hâdiselerle donatılarak sunulur.

Bayındır, ata soyunca Arslan Yabgu'nun Türkmenlerindedir. Sultan Mahmut, yurtlarını dağıttığı dem, Yağmur'un şimdiki yaşındaydı. (s. 10)

Yıl 1025 olmalıydı; Kadir Han'la, Sultan Mahmut'un buluşup söyleştiği o sırada çözülecek iki konuları vardı; Ali Tekin Hükûmeti'ni yıkmak, Selçukluları Horasan'a sürmek! Anlaşadurdular! (s. 11)

Yurtlarının yağmalanması; Arslan Yabgu, onun oğlu Kutalmış ve yoldaşlarının esir edilip Kâlinear Kalesi'ne atılmasından sonra başlar. Gazneli, Türkmenlere acımasızca davranır.

Dört bin hanelik yurtlarının dağılmasından sonra Türkmenler, Bavert ve Nâsa arası, kızgın çöl bölgesine çekilmeye mecbur kalırlar. Hepsinin gönlünde yurt özlemi yatar. Ortaasya'dan ak topraklar adını verdikleri Anadolu'ya geçme arzusuyla yaşarlarken mücadelelerinden vazgeçmezler. Bir süre Arslan Yabgu'nun hasbeylerinden Emîr Yağmur'un idaresinde yaşarlar. Bayındır, ona olan hayranlığını, en küçük oğluna Yağmur ismini koyarak gösterir. Bayındır'ın daha Yağmur Bey zamanında Büyük Selçuklu Sultanı Çağrı Bey hakkında duydukları ona hoş gelir ve onun yiğitliğini tâ Şam'a, Rum'a yaymak ister. *Güneşin battığı yerde Çağrı Beg; alaca atın üstünde durup dururdu. (s. 12)*

Bayındır delikanlılık çağlarında ...yere basmadan yürüyende, servi boylu, iki kalın örgüsü topuklarına sarmaşan kız...(s. 12) diye anlatılan Selcen'e âşık olur. Öz kardeşi bilip saydığı Yamtar sayesinde onunla evlenir. Selcen'den; Yamtar, Ayaz, Kazan, Dumrul ve Yağmur adlarında beş oğlu olur.

Türkmenler akın akın Horasan'a ulaşıp batıya doğru kayarken Bayındır da Çağrı Bey'in ordusuna katılır. Cesareti, ileri görüşlülüğü ve sadakatiyle kısa zamanda ordunun güvenilir adamlarından olur.

...*Çağrı Beg omzunu okşamış:*

— *Bayındır Beg! Söylemişti; gördüm seni, yavuz vuruştun!*

Ondan sonra "Bayındır Beg" diye çağrılması oldu hep... (s. 23)

Çağrı Bey'in has adamlarından olan Bayındır'ı çekemeyenler de vardır.

Yabgu'lulardan oluşundan, sonradan gelmişliğinden dem vurdular. Cevabı Erdem Beg verdi:

— *Yabgulunun Beg olması, gönlünüze ters düşüyorsa ha işte oralardadır özü, varın yanına; ok oklayın, güreş tutun, kılıç çalın! Bre Abaza'nın topal eşeği gibi debeleneceğinize, er olun karşı durun ona... (s. 23–24)*

Selçuklular ile Gazneliler arasındaki düşmanlık günden güne artarken, Türkmenler Merv çöllerine kaydırılır. İşte o an Selcen'le Bayındır'ın arasına ilk ayrılık düşer.

Selçuklular akın akın ak topraklara doğru ilerler. 1040 yılının Mayıs'ında Dandanakan'da Gazneli ile Selçuklu arasında kıyasıya mücadele yaşanır.

Gazneli Sultan Mesut; tam urup Selçuklu'nun başın kesip dağıtmak fikrinde.

Selçuklu Sultanı Tuğrul'un ise, o geceler uykusu yok, o günler yemeği içmeği yoktur, göçüp Rey ve Cibal dolaylarına, oralarda yeni güçler bulup gelmek emelinde. (s. 27)

Üç gün devam eden savaşı Selçuklu Devleti kazanır.

Cumaydı. Allah'ın mübarek kıldığı gün, böylece Selçuklu Devleti'ni kutladı. (s. 28)

Çağrı Sultan'ın alp yiğidi olan Bayındır, bir süre sonra Tuğrul Sultan'ın birliğine karışır. Sultan'ın ak topraklara yaptığı seferlere katılır. Bu seferlere Bayındır'ın oğullarından Yamtar ve Kazan da katılıp şehit düşerler. Bayındır, seferden dönünce bunu öğrenir ve şahadetin yüceliğine inanan bir Müslüman eri olarak Selcen'i teselli eder.

Şehit olmayan oğlu olmaktansa, hiç olmamak yeğdir... Kalk namazını kıl, şükreyle; oğlun genç iken Allah'ına kavuştu. Bu dünyanın son ucu ölümdür, şükreyle oğlum Allah'ın ne sevgili kuluymuş, çabuk tamam eyledi çekisini, bizden çok sevmiş onu Tanrı ki, erken aldı yanına. (s. 32)

Seferden bir ayağı sakatlanmış olarak dönen Bayındır, bir süre savaş meydanlarından uzak kalır. Ancak Çağrı Başbuğ'un Herat'ı kuşatması üzerine ani bir baskın yapıp Türkmenleri bozguna uğratan Gazneliye karşı savaşa gider. Gazne seferinin başına geçen Alp Arslan ile ilerleyerek zaferler kazanır. Savaş esnasında Bayındır'ın diğer oğlu Dumrul da şehitlik mertebesine ulaşır.

Zaferler ve yenilgiler iç içe yaşanmaya devam eder. Ak topraklara ulaşmayı düşünen Türkmenler hızla ilerlerken, Bizans orduları da onların gücünü kırıp bunu engellemek niyetindedirler. Bunun için türlü entrikalar düzenleyip olup biteni tam olarak öğrenebilmek maksadıyla Türkler içine casuslar salarlar. Bu casuslardan biri Yorgi'dir.

Rey şehrinde ortaya çıkan Yorgi'yi, Yağmur, sokakta çocuklar onunla alay edip hırpalarken görür. Yorgi'nin perişan haline dayanamayan Yağmur, ona sahip çıkarak evine götürür. *Selcen'e ağa, Yağmur'a baba yarısı* (s. 50) olan Erdem Bey, bu durumu hoş karşılamaz, Yorgi'yi gözaltında tutar. Zamanla Yorgi'yi herkes benimser. Ancak Yağmur'un gönlünü verdiği Aybala, bu durumu yanlış değerlendirerek “- *Rum çâşıtları yoldaş belleyen, Rumca iş işleyendir!*” (s. 53) sözleri ile Yağmur'u çileden çıkarır. Aralarında çetin bir tartışma başlar ve boy ölçüşmeye kalkarlar. Delicesine vuruşup dövüşürler, ancak bir sonuca varamazlar.

Yorgi, Türkmenler arasında yaşamaya devam ederken, asıl görevini unutmuyarak Selçukluya karşı içinde bir kin besler ve bunu ani çıkışlarıyla zaman zaman belli eder.

— *Onlar bize değil topraklarımıza geliptirler ve dahi oraları yurt tutamamaktadırlar.*

Bu söz ağzından çıkıp kaçınca Yorgi, bir pişman oldu ki, ne pişman... gülmeye durdu hemen, eyitti:

- İstememektedirler, konup oturur olmayı belli, yoksa..

— *Yoksa?*

Yorgi boynun büktü:

— *Gelip gelip durduktan sonra, zorlu savaşlar ettikten kelli, konup da otururlar. Kimse karşı gelebilmez tabii.* (s. 48)

Bayındır, dördüncü oğlu Dumrul’la katıldıkları Tuğrul Bey’in ak topraklara yaptığı seferden geri dönmez; oradan Bizans ordusuna geçer. *Ağar* takma ismiyle Bizans sarayında Roman Diyojen’in buyruğunda saray eğlencelerini düzenlemekle görevlendirilir. Orada başka Türk beyleri ile tanışıp onları Selçuklu saflarına çeker. Yiğitliği yanında zeki ve kabiliyetli olan Bayındır, saraydaki her gelişmeden Alp Arslan’ı haberdar eder. Uzun yıllar Selcen’den ayrı kaldığı sırada eşine benzeyen Rum kızı Eliza ile ilişki yaşamaya başlar. Bayındır, gayri meşru yaşadığı bu ilişkiden rahatsızlık duyunca Eliza ile de nikâhlanır.

— *Seni ulu Tanrı’nun huzurunda evdeşim eyledim, özü şahidim olsun, dedi.* (s. 94)

Türkmenlere karşı ayaklanan Türk beyliklerinin bir kısmı Bizansa sığınır. Roman Diyojen’in de bu durumu Büyük Selçukluya karşı kullanmak niyeti vardır. Beylikler, daha önce elde edemediği topraklara bu sayede ulaşacaklarını düşünürler:

— *Yapmam; -Yamtar yükselendi –Çağrı Beg’e baş indirmemiştim. Rum haramzadesine mi inderekorum? Anca Elbasan ve ulusun gelirse...*

— *Yeter olmazlar Rum’un karşısında... Sanduk Beg geldi değil mi? Uvak oğlu Adsız.. niceleri.*

— *Çavlı Beg’le Aslantaş da.*

— *Ee, sonu ne çıktı?*

— *İmparator leşkери bir bir boza geldi onları, urup yağma ettiler ille.*

(...)

— *Oğuz’un begleri, tek tek ulusların alıp, başın buyruk gelmeselerdi, Diyojen albızı bir halt işleyemezdi...* (s. 62–63)

Roman Diyojen, Türkleri yok etmek amacıyla Trakya, İstanbul ve Anadolu’dan topladığı askerler, Ermeniler ve isyankâr Türk Beylikleri ile büyük bir ordu oluşturur.

Roman Diyojen başkomutanlığında ve Ursel de Balyö, Briyen, Alites, Tarhan gibi komutanlardan oluşan Bizans ordusu, Türkleri bastırmak üzere yola çıkar. Bizans ordusunun bir kolu, Manüel kumandasında Sivas'a, öbür kolu Ermeni Filaret komutasında Malatya'ya doğru ilerleyip buradaki Türkmen'e karşı koymaya hazırlanır. Yorgi ise, ileride soydaşlarına kavuşma özlemiyle yanarken, Yağmur'un yanında savaflara katılmayı kafasına koyar. Ancak Yağmur'un onu yanına almaya niyeti yoktur. Yorgi onun gönlünü kazanabilmek için Müslüman olacağını bildirirse de Yağmur bunu önemsemez.

Selcen, oğlu Yağmur sefere çıkmadan önce onu baş göz etmek niyetindedir. Şehit oğlu Yamtar'ın nişanlısının kız kardeşi Çiçek'i Yağmur'a uygun bulduğundan Yağmur'u onunla nikâhlamayı hiç olmazsa nişanlamayı düşünür. Ancak Yağmur'un ise *Çiçek kız bin bir buluta bürünüp de, rahmet olup, damla damla önüne düşse, göresi yok...* (s. 107) tur. Onun gönlü Aybala'dadır.

Bizans ordusu ilerlerken, Sultan Tuğrul'un başladığı işi Alp Arslan devam ettirir. Kendi ulusları üzerinde saltanat davası güden beyler, Alp Arslan'a baş eğmemek için direnirler. İbrahim Yınal, Kutalmış, Kavurt gibi beylerin isyanları bastırılırken. Alp Arslan'ın eniştesi El-Basan'ın sonu da acı olur. El-Basan'ın isyan etmesi ve Kavurt hareketine karışması sonucunda, sultanın erleri Kirman'a yürüyüp Kavurt'un kuvvetleri ile savaşır. Kavurt'un askerleri perişan edilince, Kavurt sultana baş eğer, El-Basan ise, af dilemeyip kaçar. Sultan Alp Arslan, Suriye ve Mısır seferine ardında güçlü akıncılarla çıkar. Ahlat'a varınca Malazgirt ve Erciş alınır. Bu sırada El-Basan, Sultan'dan kaçarken, Sivas'ta Manüel'in ordusuna karşı gelir ve ona tutsak olup İstanbul yoluna düşer. Onu sarayda karşılayanlar arasında Bayındır ve Tamış Bey de vardır. El-Basan'ın soyunu inkâr edip Bizans tarafında olması her ikisinin de canını sıkır.

El-Basan'ın Bizans safında oluşu, imparatora keyif verir. Sanki karşısında El-Basan değil de Alp Arslan'ın olduğunu hayâl eden Bizans imparatoru, artık Selçukluya aman vermeyeceğine inanır. Peçenek, Oğuz, Ermeni, Fransız, Rum kumandanlar... Bizans imparatorunun emrinde ondan alacakları emirleri beklerler.

Alp Arslan'ın ordusu ise; Diyarbakır surlarının önlerine kadar gelir. Urfa'ya geçip Telhun ve Siverek kalelerini geri alırlar. Başbuğ Alp Arslan, beylerini bu kalelere

emîr yapar. Urfa'da Bulgar Basil kumandasındaki orduyla kıyasıya savaş yapılır. Sonunda Basil, elçiler yollayıp Selçukluların geri çekilmesi şartıyla elli bin dinar vermeyi kabul eder. Alp Arslan da Basil ile anlaşmaya varıp ordusuyla tekrar hareket eder. Halep dışında bir tepede konaklayıp uzun bir bekleyişe çekilirler. Bu sürede Yağmur, kendine bir yoldaş edinir. Bu zât, *...on teke derisinden gocuk eylese topuklarını örtmeyen, iriliği ile bütün Oğuz'un imrenesi olan, Deli Emre Mehmet idi.* (s. 136) Yağmur'un hayatını kurtarmak için, bir Rum'un kafasını uçuran Deli Emre, Yağmur'un dostu olur.

Roman Diyojen, Alp Arslan'a elçi gönderip Malazgirt, Ahlat, Erciş ve Membiç kalelerini geri isteyince Selçuklular *ürümecli it, saldırabilmez* (s. 142) diye düşünüp inanmazlar.

Roman Diyojen büyük bir ordu ile Erzurum'a yürür. Oradan Sivas'a geçer. Sivas'ta Rum halkı imparatorun huzuruna çıkıp Ermeni zulmünden yakınınca, Sivas yerle bir edilir.

İmparator, Başbuğ Alp Arslan'ın İran'a vardığını öğrenir öğrenmez Malazgirt'e doğru yol alır. Selçuklu askerinin az oluşu, imparatora güç verir. Ancak, Selçuklu içine saldıkları casus Yorgi, imparatora Alp Arslan'ın Ahlat'ta olduğu haberini iletince, Roman Diyojen buna inanmak istemez ve çocuğun kafasını vurdurur.

İmparatorun, Erzurum'dan Malazgirt'e varıncaya kadar, Alp Arslan'ın İran'dan Ahlat'a varmış olması, Roman Diyojen'e imkânsız gelir. Ancak fikrine *İstanbul'da halk arasında dolaşıp özü kulağına erişen bir söz geliyor... Sultan Alp Arslan, kuş donuna bürünüp öyle girermiş yağdı ordularının içine!* (s. 171) Ermeni Basil'in Selçuklular tarafından tutsak edildiğini öğrenince öfkesi bir kat daha artar. En çok güvendiği üç kumandanıyla birlikte savaş hazırlıklarını başlatır.

Bayındır, Alp Arslan'ın ordusuna sağ salim ulaştığında, oğlu Yağmur'un da savaşa katılacağını duyunca onunla gurur duyar. Bayındır, sultan ve beylere imparatorun muhtemel savaş plânını anlatıp ordusunu hazırlar. Malazgirt'te verilen mücadele sonucunda Büyük Selçuklu Devleti galip gelir ve ak topraklar Türkün olur.

Başbuğ, ak giyimli

Başbuğ, ak atın üstünde.

O dem anladı çocuk: Gayri Ak Topraklar Türk'ündür. (s. 195)

b) Şahıs Kadrosu

Zengin bir tarihî mirasa sahip olan Türk romancılarının çoğu, bu mirası eserlerinde ölümsüzleştirmeye çalışmaktadır. Bunu gerçekleştiren yazarlarımızdan biri de **Emine Işınsu**'dur.

Tarihî bir roman olan *Ak Topraklar*'da, tarihî gerçekliklerle itibarî unsurlar arasındaki dengeyi çok iyi sağlayabilen yazar, şahıs kadrosunu meydana getirirken çok titiz davranır. Bu nedenle romanda çizdiği karakter ve onlara yüklediği fonksiyonların tespitinde başarılıdır.

Roman; çok sayıda şahsın, iç içe girmiş ilişkilerin içinde anlatıldığı, tahlilden ziyade hareket unsuruna ağırlık verilmiş bir kurguya sahiptir. İsim olarak öne çıkan pek çok şahıs, ilişkiler ve vak'anın akışı açısından ele alındığında sadece dekoratif unsur olarak kalsa da romanın bir bütünlük teşkil etmesi için önemli bir fonksiyonla donatılır.

Romanda şahıs kadrosunun bir bölümünü Türk tarihindeki gerçek şahsiyetler oluştururken (Çağrı Bey, Tuğrul Bey, Alp arslan, Roman Diyojen...) bir bölümünü de tarihsel gerçeklik içerisinde yer almayan kahramanlar (Bayındır, Yağmur, Selcen, Yamtar, Yorgi,...) oluşturmaktadır.

Romanda vak'a Bayındır Bey merkez seçilerek kurulduğu için Bayındır Bey ve çevresine oldukça fazla yer verilir. Olayların akışında Bayındır Bey'i fizikî ve kişilik özellikleri yanında tarihî hadiseler içindeki eylemleriyle izleriz.

Roman boyunca olay örgüsünün tarihî gerçeklerle iç içe devam ettiği görülür. Vak'anın ortaya çıkmasında sözü edilen bu şahıslar dışında; olay örgüsünde doğrudan yer almayan ya da olayların akışına direkt olarak etkide bulunmayan yardımcı karakterlerden de söz etmek gerekir.

Büyük Selçuklu Devleti hükümdarlarından Çağrı ve Tuğrul Beyler de kahramanların ifadeleri ile tanıtılır. Çağrı Bey, ciddî ses tonu, dudakları gülmediği halde gözleri gülen, kararlı, cesur, ak toprakların fethine sevdalı, dindar bir başbuğdur. Benzer özellikler Tuğrul Bey için de söz konusudur. O Tuğrul Sultan ki;

Özüme ev yapıp yanında Allah'ın evini inşa etmezsem ar ederim (s. 29) diyecek kadar dindardır.

Romanda Alp Arslan, daha ayrıntılı bir şekilde işlenir. Onun vasıtasıyla Oğuz Türklerinin büyüklerinden olan Dumrul Ata'dan da söz edilir.

Arslan Yabgu'nun Türkmenlerinden Erdem Beg, Yamtar, savaşlarda çarpışan erlerden Deli Emre Mehmet gibi üçüncü derece şahıslara da yer verilir. Bunun yanında Bizansa sığınan Türk Beylerinin de isimleri geçer.

Vak'anın merkezinde yer alan Bayındır'ın beş oğlundan da sık sık haber verilir. Oğullar içinde en çok sözü edilen Yağmur'dur. Onu roman boyunca fizikî ve kişilik özellikleri ile tanımaya çalışırız. Bayındır'ın en büyük oğlu Yamtar, babasının yolunda yiğitçe ilerlerken, Ayaz, nakış üstatlarına hayranlığı ile tanıtılır. Dumrul, daha on beşindedir, savaş meydanlarında at oynatmak yerine, okumaya meraklı, temiz ve efendi bir delikanlıdır. Kazan ise, Yamtar'ın ardında savaşmaya meraklı yiğit birisidir. Bayındır'ın oğullarından üçü savaşlarda şehitlik mertebesine ulaşır.

Romanda Alp Arslan'ın kişilik özellikleri ile zıtlık gösteren Roman Diyojen, baştan sona bir Türk düşmanı tipini çizer. Selçuklu ordusunun karşısında Manüel, Ursel de Balyö, Basil, Nikefor, Alites, Ermeni Filaret gibi komutanlar da olayların akışında yer alırlar.

Romanda yer alan kadın kahramanlardan Selcen, Çiçek, Aybala ve Alp Arslan'ın eşi daha çok fizikî özellikleriyle tasvir edilirken, er meydanlarında erlerinden geri kalmayacak savaşçı nitelikleriyle tanıtılır. Bir Rum kızı olan Eliza'nın ise fizikî tasvirlerine rastlanılmaz. Sadece sarışın olduğu söylenir.

Selcen Bayındır'ın karısıdır. Romanda fizikî özelliklerinin yanı sıra, erinin yanında yer alan Türk kadın tipini çizen karakterdir.

Daha romanın ilk sayfalarında Selcen'le karşılaşırız.

... yere basmadan yürüyende, servi boylu, iki kalın örgüsü topuklarına sarmaşan...(s. 12)

Selcen, güzelliğiyle Bayındır'ın aklını başından alır. O da gönlünü Bayındır'a kaptırır. Selcen'in Yamtar, Ayaz, Kazan, Dumrul ve Yağmur adında beş oğlan çocuğu vardır. Genç yaşta savaşlarda oğullarının dördünü şehit veren Selcen'in gönlü yas

doludur. Ancak o roman boyunca güçlü davranır. Hiçbir zaman Bayındır'ı yalnız bırakmaz.

Zaten Bayındır bir şey ister de, Selcen ona uymaz mı ola? Hep adımlarını adımlarına, yüreciğini, yüreğine uygun düşürmesi mi ola?... (s. 18)

Aybala; Yağmur'a meydan okuyan, sert mizaçlı, çevik ve güzel bir genç kızdır. Çok iyi ok atması, ata binmesi Yağmur'un gönlünde onu diğer kızlardan üstün kılar. Yağmur'un yanına aldığı Yorgi yüzünden Aybala ile karşı karşıya gelen Yağmur, onunla çetinçe savaşır. Sonunda her ikisi de birbirlerine duyduğu sevgiyi itiraf ederler.

Eliza ise, Anadolu'ya yapılan akınlar sırasında İstanbul'da bir Rum meyhanesinde Bayındır'ın tanıştığı kızdır. Türkler hakkında casusluk yapmak üzere görevlendirilmiştir. Eşinden uzun yıllar ayrı kaldığı sıralarda Bayındır, Selcen'e benzettiği Eliza ile de nikâhlanır.

BAYINDIR

Romanın başkahramanı Bayındır Bey:

...ata soyunca Arslan Yabgu'nun Türkmenlerindedir. (s. 10)

Sultan Mahmut, yurtlarını dağıttığı dem ...Bayındır, on dört yaşındaydı, anasını hiç tanıyabilmemişti...Babasına ise; Gazneli kıydı! (s. 10–11)

Yurtları Gazneliler tarafından talan edilen Bayındır Bey, sıkıntılar içinde büyür. Çocukluğundan itibaren büyük idealler benimseyerek, milleti için yüce duygular besler, yurt özlemiyle yaşar.

...dem dem, dünyaya sığıması yoktu; atına atlayuban, ta güneşin battığı yere doğru, yeni dağlar, yeni otlaklar, yeni pınarlarca... İnsanları tanıyabilmek; Ulu Tanrı'nın Türk'e bağışladığı kutlu cihadı yapagörmek! O insanlara, tek Tanrı'nın buyruklarını ve dahi Türk'ün töresini öğretmek, sahip çıkmak, onları esirgemeye koymak! Onca, dönebileceği bir yurdu olmalıydı... (s. 11)

Methini aksakallı bir ozandan işittiği atası Çağrı Bey'e bir hayranlık duyar, onun yiğitliğini dünyaya duyurmak ister. Çağrı Bey'in ordusuyla Ak Topraklar'ın fethine katılmayı hayal eder.

Gençlik çağlarında;

...yere basmadan yürüyende, servi boylu, iki kalın örgüsü topuklarına sarmaşan kız... (s. 12)

...süzme, ela gözlü, ince belli...(s. 22)

olarak tanıtılan Selcen'e âşık olur, onunla evlenir. Selcen'den; Yamtar, Ayaz, Kazan, Dumrul ve Yağmur adlarında beş oğlu olur.

Çağrı Bey'in ordusuna katılır, cesareti, kahramanlığı ve sadakatiyle kısa zamanda ordunun en güvenilir adamlarından biri olur. Bayındır; güçlü ve kahraman bir yapıya sahiptir; ancak roman boyunca bu özelliklerini yansıtmak fizikî tasvirlerle pek rastlanmaz.

Çağrı Beg omzunu okşamış:

— Bayındır Beg! söylemişti; gördüm seni, yavuz vuruştun! Ondan sonra “Bayındır Beg” çağrısı oldu hep.Belli, bileğinin gücü ile almıştı “ beg”liği!... (s. 23)

Bayındır'ın kara kıyma yeşil gözlerine bakıncaya dek... Ne var ola ki onun gözlerinde; cümle korkuları ala götüre ve dahi delice delice akan sular misali sevinç sala kadının gönlüne. (s. 20)

Bir vuruşma esnasında uçurumdan düştüğü için bir ayağı sakatlanmış, genç yaşta saçları aklaşmıştır:

Bayındır; dönüşünde topallıyordu.. hem de almıştı Kazan'ın haberini. Söylediğine göre özünü pusuya düşürmüşler, bir yardan aşağıya düşmüş... (s. 31)

...Kadir Mevla'nın eli alınca çizgiler, saçlarına aklar düşürmüştü bu genç yaşında. Kazan'ın kaybindan bildiler, öyle yorumladılar. (s. 32)

Tuğrul Sultan'ın ak topraklar üzerine yaptığı seferde oğlu şehit düşen Bayındır, şehadetin yüceliğine inanan bir Müslüman olarak tevekkülle karşılar.

— Şehit olmayan oğlu olmaktansa, hiç olmamak yeğdir... Kalk namazını kıl, şükreyle; oğlun genç iken Allah'ına kavuştu. Bu dünyanın son ucu ölümlüdür, şükreyle oğlun, Allah'ın ne sevgili kuluymuş, çabuk tamam eyledi çekisini, bizden çok severmiş onu Tanrı ki, erken aldı yanına. (s. 32)

Seferden bir ayağı sakat olarak dönünce bir süre savaş meydanlarına girmez, kendisine verilen iktayı⁵¹ kabul etmez. Bu zaman içerisinde kendisini çoluk çocuğa adar, onlara atalarının kahramanlıklarını anlatır. Bu sayede okuyucu tarihî hadiselerden haberdar edilir.

Bir süre sonra tekrar orduya katılan Bayındır, dördüncü oğlu Dumrul'la katıldıkları seferden uzun bir müddet geri dönmez. Zekâsı ve çevikliği sayesinde Bizans sarayına girmeyi başarır. Saraydaki eğlenceleri tertip etmekle görevlendirilir. *Ağar* takma adıyla Bizans'ın içinde bulunduğu zamanlar onlar gibi olmaya çalışır:

Yamtar'la buluştular. Bayındır'ın Rum misâli giyimine, Rum misâli süsüne karşı, Yamtar, o eski bildik Oğuz giysileri içinde. Başında börtü, sırtında gocuğu, belinde kaması. Yoldaşını alayla süzdü:

— *Avrat gibi süslenip etmişsin. Kokuların eksik kalmış!*

— *Kendileri gibi giyinirsem, daha kolay kendilerinden sanırlar beni.*

— *Nece onlara benzersem, sözlerim onca inandırıcı olur. (s. 110–111)*

Bizans içindeki en büyük görevi ise; Bizansa sığınan Türk Beylerini, Selçuklu saflarına çekmektir. Uzun yıllar Bizans topraklarında bulunurken eşine benzeyen genç ve güzel bir kız olan Eliza ile bir ilişki yaşar. Namuslu ve dinine bağlı olan Bayındır, yaşadığı bu gayrı meşru ilişkiden vicdan azabı duyarak Eliza ile de evlenir.

Bayındır fırlayıp, kalktı yataktan, hiçbir kız benzeyemez Selcen'e! Ne bir kötü iş olagelmiş kim özü, aklından böyle bir şey geçti. Utanması gerek!.. (s. 93)

— *Seni Ulu Tanrı'nın huzurunda evdeşim eyledim, özü şahidim olsun, dedi. (s. 94)*

Kişiliğinden asla ödün vermeyen Bayındır, cesur ve merttir, düşmanını bile arkasından vurmaz:

Tuttuğu gibi birden bıraktı onu, arkasını döndü yürüye gitti... Tarhan ardından bakadurdu, tekrar tükürdü, başın iki yana salladı, kamasını çekip fırlattı..bıçak Bayındır'ın omzunu sıyırıp yere saplandı. Bayındır Beg özünü yere atıp, baktı gördü kim, Tarhan'ın çirkin yüzünde gülmeye benzer bir şey oldu. Ona seslenüptür:

⁵¹ Belirli yerlerdeki toprakların devlete ait gelirlerinin, hizmet ve maaşlarına karşılık olarak asker ve sivil devlet adamlarına tahsis edilmesi.

— *Bunca aklınla, bunca korkak olma! Canın Selçuklu almazsa, ben alacağım. Daha günü gelmemiştir...* (s. 157)

Bayındır Bey, roman boyunca daha çok yiğitliğiyle ön plan çıkarılmıştır. Yazar tarafından ruh dünyası tam bir tahlile tâbi tutulmamıştır. Bunun nedeni Bayındır'ın aksiyoner bir tip olarak çizilmek istenmesi olabilir.

ALP ARSLAN

Büyük Selçuklu hükümdarı Çağrı Bey'in oğludur. Romanda tarihî bir şahsiyet olarak yer alır. Doğuya ve güneye seferler düzenleyerek Horasan bölgesini tamamen ele geçiren Çağrı Bey 1043'te çıktığı Harezm seferinden dönünce Herat'ı kuşatmış; ancak Gazne seferine çıkmak üzereyken rahatsızlanmıştır. Bu durum sonucunda Gazne seferinin başına oğlu Alp Arslan'ı geçirmiştir.

Alp Arslan da, diğer tarihî şahsiyetler gibi olayların içinde doğrudan yer almaz. Tarihî seyir içinde kahramanların ifadeleri ile tanıtılır.

Oğuz Türklerinin büyüklerinden olan Dumrul Ata, *ak topraklarda*, Çağrı Başbuğ'un oğlu Alp Arslan 'ın sözünü eden ilk kişidir. Türkmenler arasında mertliği ve yiğitliği ile tanınan Alp Arslan'ın doğumundan itibaren gösterdiği kerametler yeri geldikçe mübalağalı tasvirler ile verilir:

Günün birinde Çağrı Başbuğ'un evdeşi hatunun ağrısız, sancısız, nur topu gibi bir oğlu oldu. Çocuğun yüzü gökçe mavi, ağzı alev kırmızısı, gözleri süzme elâ, saçları ve kaşları karaydı... Öyle görklüydü kim; ne göğsü kaba güzel dağların üstünde açan çiçekler, ne alaca kayalardan fişkırap gelen billûr pınarlar, ne boynu uzun kuğu kuşları, ne nazlı turnalar ona eş olabilirdi!... (s. 77)

Alp Arslan 'ın fizikî özellikleri şöyle gözlenir:

Bir boyu varmış, söylerler, kavak ağaçlarına misâl. Omuzları öyle genişmiş ki, kırk ince kız bir yanına, kırk ince kız öbür yanına asılsa, yine taşır gidermiş! Gözlerine bir bakan, bir daha bakamaz olurmuş. Dayanabilmez, uçmağa varırmış çünkü! (s. 37)

...ayağları kurt ayağına benzer ola, beli kurt misaliydi. Vücudunun her yanı, güneşte altın gibi ışınan tüylerle kaplıydı...(s. 78)

Alp Arslan bu özellikleri henüz on dört yaşlarında iken taşımaktadır. Görüldüğü üzere onun ileride güçlü bir kahraman olacağı fizikî yapısından belli olmaktadır.

Alp Arslan, fizikî özelliklerinin yanında birtakım insanüstü özelliklere de sahiptir:

Kuş donuna bürünüp yağı içine dolar, silkinip insan olur...(s. 37)

... Gazaba geldiği zaman, dağlar taşlar titrer, zangırdar!

Güldüğü zaman? Yok, Alp Arslan Başbuğ, gülmezmiş!... (s. 37)

...Şol Başbuğ Alp Arslan, Tuğrul Sultan'ın karındaşı Çağrı Başbuğ'un oğlu olurmuş kim; hem babasını savaşlarda arslan ve dahi şahin kılan güce; hem amcasını ol Türkmen üzre tek Sultan yapan usa ve idareye sahipmiş. Çünkü daha doğuşunda bir keramet varmış... (s. 77)

İşte bu özellikleri taşıdığından dolayı **Oğuz Han Destanı**, Alp Arslan'a mal edilmiştir:

At ayağı çabuk olur, âşık dili yüklü olur; böylece Oğuz Han'ın destanı, Alp Arslan'a mal olageldi. (s. 78)

Oğuz Han gibi yüzünün Gök Tanrı'nın rengine bürünmesi, gözlerinin al renkte, ağzının ateş gibi olması, ormandaki canavarlarla cesurca baş etmesi v.s. özelliklerinden dolayı bu destanın kahramanı ile özdeşleştirilir.

Alp Arslan kişilik olarak yardımsever, koruyucu ve tutarlı özelliklere sahiptir:

İllevelakin iyiliğine, erdemine kimseler ulaşabilmezmiş. Açla aç, tokla tok. Ulu ile uluymuş. . (s. 37)

Alp Arslan Başbuğ'un Cuma günleri ulusuna açık izzetli sofrasının görkemi ise, anlatılmakla tükenmez...(s. 69)

Alp Arslan öyle bir kişiydi kim; davranışları, sözlerine.. sözleri, davranışlarına uygun düşerdi. Elbet bu arı duru görkemli kişilikte, Sultanlık dahi arı duru ve görkemli oluyor. Hz. Muhammed'den gelip Alp Arslan'ın gönlünde yer bulan yücelik onun çevresine ışınıyordu... (s. 99)

Milletine açık izzetli sofraların kurulduğu, yeşilce çimenlere ipek halıların serildiği, ozanların kopuz çalıp deyiş dediği şölenler ve dahi her gün koyun kestirip

sarayında yoksullara kazan kaynatması; yalnız görkemini duyurur olmak için değil, Allah rızası içindi. (s. 100)

Düşmanı karşısında bile oldukça rahat davranabilen Alp Arslan, karşısındakinin düşüncelerini okuyabilecek kadar güçlü bir his sahibi, ileri görüşlü bir komutandır:

Oysa Başbuğ konuşurken, dik ve rahattır, kollarını önüne bağlar, saatler geçse kıpırdamaz. Konuştuğu kişinin yüzüne bakar, sanki onun aklından geçenleri bir bir okur... (s.99)

Ona akıl verebilmenin mümkünü yok, çünkü her kim olsa sözün evvelinden başlarken, Alp Arslan Başbuğ sonundan haber vermekte, hükmün bildirmektedir. (s. 100)

Kahraman ve mert bir kişiliğe sahip olan Alp Arslan savaşçı özellikleriyle de bir örnektir:

...Alp Arslan Başbuğ; o leşkerin önünde, gümüş tolgasına gün ışığı vuradurmuş, erlerden de er, yiğitlerden de yiğit ve dahi ak atının üstünde dururken, sandık kim, ulu Tanrı'nın gölgesi düşmüş yeryüzüne! On dördündeydi... (s. 36)

— Gazneli'yi helak ettiği dem, ilk akınında taze zaferini kazandığı zaman, kendisi on dört yaşındaymış amma-ille on dört yaşındakilere bunu söyletmek güç gelir, nice ölçmeğe çalışsalar özlerini, yiğitliklerini, onunla yarışamazlar! (s. 37)

Kuş donuna bürünüp yağı içine dalar, silkinip insan olur, kılıcın keskini ile yüz adamı bir nefeste doğrar. (s. 37)

Türk; bozkırın arı duru pınarıdır ve dahi tükenesi yoktur, belli. Anca şol pınarın akıntılı coşkun suyun ..çöllerde dağılıp telef olmaması, o beg'in, bu beg'in buyruğunda bölünüp bölünüp sonra kuruyagelmemesi için Sultan Tuğrul'un başladığı uğraşı; Başbuğ Alp Arslan devam ettiregitti. (s. 117)

Ordusunun başında savaşa katılacak kadar güçlü, ve gözü kara bir komutan olan Alp Arslan, dinine bağlı bir Türk eridir.

ROMAN DİYOJEN

Romanın diğere önemli kahramanlarından biri olan Roman Diyojen fizikî özellikleri ile şöyle tanıtılır:

Manuel ,imparatorun güzel yüzüne hayranlıkla baktı kadınların , yalnız imparator olduğundan değil , fakat güzelliğinden ötürü , ona gönül akıttıklarını iyi bilirdi.....Elhak imparator olabilmeye layıktı Roman Diyojen ! (s. 122)

İmparator dersiniz görkemlidir, gözleri; albız gibi bakar, akıllıdır. Sözleri alaylı, illa öfkeye tez düşer ... (s. 174)

Roman Diyojen, cesaretli ve yiğit olarak tanıtılmıştır. Ancak korkuya kapıldığı anlarda bu korkusu yüzüne yansımaktadır:

İmparator duymazdan geldi, artık onları. Yüzü durgun, yalnız gözleri ışınlamakta. (s. 177)

Yiğit ve cesaretli olarak tanıtılan imparator, aynı zamanda kibirli bir kişiliği sahiptir. Roman boyunca Selçuklu ordusunu küçümser:

Ne söylenebilir Roman Diyojen için ?.. Yiğittir, atılgandır, er kişidir velhasıl. Tek kusuru; fazlaca kibir eylemesi, gönlünü hep yücelerde tutmasıdır. Yiğitliği özünün malumudur çünkü! (s. 79)

Özünü neredeyse İsa Yalvaç sayan imparatorun, kumandanların yüzüne karşı ürümek, günlük işlerindendi! (s. 80)

...Kayser'in gönlünde de anca Türkmen'i kırıp öldürmek ve ona bir daha Ak Topraklar'a ayak bastırmamak yatıyordu... (s. 86)

Diyojen, ne kadar güçlü olduğunu düşünüp bundan ilham alabilecek kadar kendini beğenir.

İmparator yalnız kalıben, birden yüreğinde bir yorgunluk duydu. Akıllı sandıklarının, akılsızlıklarına tanık olagelmektedir yol boyunca.. yerdeki kadehin parçalarına bastı. Yalnız kendisi, her bir şeyi ezebilme gücüne sahipti, yoksa şol rezillerin bir şey işleyecekleri yok! Bunu fikreyleyince yüreğindeki yorgunluk uçagitti. (s. 156)

Kendine bu kadar güvenen imparator savaş yaklaştıkça içinde bastırıldığı telaşını davranışlarıyla açığa vurur. Asıl çekindiği Alp Arslan'dır.

İmparator yere serili ipek halıcanın üstünde bir aşağı bir yukarı gezinmekte kolları arkasına bağlı, yere fırlatıp atmış olduğu altın kupaları tekmelemekte... Basil'den haber yok, kırıldılar mı, sakın tutsak olmasın... (s.179)

Bu şekilde tavır sergileyen Diyojen, adeta ikinci bir kişiliğe sahiptir. Zaman zaman kendisine de yenik düşer:

İmparatorun sesi otağı deldi geçti. Ermenilere olan kini büyüdü. Zaten bilirdi şol ulusun, özü milletin sevmediğini. Ermeni Basil'i Selçuk'un üstüne salacak ne vardı; suç kendisinde... (s. 176)

Diyojen kendi adamlarına bile güvenmeyecek kadar tutarsız ve öfkelidir.

...inanagelmek mümkün mü? İran'da olduğu haberi yeni alınmış! Belli Rey'de kalmak kanını bozmuş bunun!

Altadatacağını sanır koca Roman Diyojen'i!...

— *Kesin başın!* (s. 168)

Roman Diyojen'nin kişilik özelliklerine dikkat edilirse; romanın diğer tarihî şahsiyeti Alp Arslan ile zıt özellikler gösterir. Alp Arslan, kendine güveni olan, samimi, kin tutmayan, alçak gönüllü ve yardımsever bir kahraman olarak çizilirken; Roman Diyojen, kendisine olan güveninden şüphe duyacak kadar tutarsız, kibirli, kindar ve telaşlı bir kişilik sergiler.

YAĞMUR

Bayındır'ın beş oğlu içinde en çok sözü edilen Yağmur'dur. Romanın daha ilk sayfalarından itibaren tanımaya başladığımız Yağmur; fizikî görünüş olarak babası Bayındır'a benzer.

...Oğlancığının omuzlarında dalgalanan kumsal saçlarına, biraz çıkık alnının altında çukura kaçmış gibi duran çekik ve dahi iri, anlamlı gözlerine. Onca iri ki, bol kirpikleri bile saklayıp gizleyemez! Yeşilden siyaha, daha doğrusu sevincinden öfkesine renk değiştiregelen bu gözler babası Bayındır'ın gözleridir. Narinliği anasına çekmiş besbelli... (s. 9)

Henüz on dört yaşlarında olan Yağmur, savaşmaya olduğu kadar okumaya ve yazmaya da meraklıdır. En büyük arzusu Oğuz'un destanını yazmaktır. Hat sanatına derin bir ilgisi vardır:

Yağmur durdu. Günlerden bu yana bilmem kaç kez yazıp da bıraktığı yazısına, baktı. Elifleri ulu Tanrının adına yakışır mı? Onun gibi dik ve dahi yüce mi kim, nurdan bir sütun görkeminde uzana gide göklere. B'lerin inişinde, kul olabilmenin akışı ve özünü can içre verişi, var ola mı? Nun'lar büyük Allah Tanrı'nın sardığı gibi mi sarıyor her şeyi, öyle esirgeye ve bağışlaya... Ulu Tanrı, Yüce Tanrı; alaca gökte, kara yerde ve her yerde. Birdir, ezeli ve ebedidir.

... Bu zavallım, cahilim Yağmur'um işte o biricikliği harf şekillerinin süsünde duyurabilmek emelinde... (s. 7)

Yağmur'un atalarından Çağrı Bey'e derin bir hayranlığı vardır. Onun gözünde Çağrı Bey;

O cemal sahibi alp yiğit, soyumuzdan çıkmasaydı, kıyamet savaşlarda çöllere çekebilmek ve o dahi çöllerde dağılmak mümkündü. Çünkü zordu Gazneli'yi onca perişan kılmak zordu "Doğunun ve Batı'nın Sultanlığı"na ermek. "İslam'ın dirilticisi olabilmek, adı güzel Muhammed'in kutlu sözlerini alaca atların rüzgarı ile dört bir yana taşımak... (s. 8) gibi özelliklerle kahramanlaşır.

Öyle bir ciddiyetle kendini işine adar ki; geçen zamandan haberi olmaz, kendi dünyasında hayalleriyle yaşar. Oğuz'un destanını yazarken Ak Topraklar'a varıp dönenlerden işittiklerini düşünür. Oğuz'un öyküsünden sonra bütün bunları yazmayı düşler.

Yine bir gün bu düşüncelere dalmışken dolaşmaya çıktığında çocukların sokakta alay edip hırpaladıkları Yorgi'yi görür ve ona sahip çıkarak evinde konuk eder. Yardımsever bir kişiliğe sahip olan Yağmur, her zaman güçsüzün yanında yer alır:

...yüreği kanadı birden, acıdı. Sorageldi:

— Bre, ne olur burada?

— Birkaç kişidir, teke karşı gider, bileseniz kim, onlar kuş yüreklidir.

— *Ne kötü iş işlerse işlesin, çokça olanın, azı böyle titremesi yakışmaz, töremize uyabilmez çünkü...* (s. 44–45)

Yağmur'un Yorgi'yi evine alması, çevresinde kötü karşılanır. Herkes bu duruma karşı gelir. Ama onu en çok üzen sevdiği Aybala'dan duyduğu sözlerdir. Çünkü Yağmur Aybala'ya büyük bir sevgi beslemektedir. Aybala'nın yanına gittiğinde dili tutulmakta, aklı başından gitmektedir. Aybala'yı er meydanında yenmek ister. Hırslı ve gözü kara olduğunu burada ortaya koyar; amacına ulaşamadığında asla pes etmez:

Yağmur, kötü gocunmuştu. Nefes almadan atına atladı. Alp yiğitlerin yayından fırlayan iki kızgın ok gibi ileri düştüler. Yoldaşlarının inana gelmeyen gözleri önünde yavuz bir yarış başladı... (s. 53)

Kısa söz edersek, bu hatunlara hiç benzemez, ama hatundan da hatun olan kızı gözlerken Yağmur, yüreği gümbür gümbür atmağa başladı, bir öfke bastı içini, neredeyse çatlayacak!

Günün birinde Erdem atasıyla sefere çıkacağını annesine bildiren Yağmur, tüm yazdıklarını ona teslim eder. Seferde, yaşadıklarını yazabilme hayaliyle çarpışır. Oğlunun da savaş meydanlarında olduğunu öğrenen Bayındır, bu haberle gururlanır.

c) Mekân

Ak Topraklar' da mekân; fizikî bir çevreyi yansıtmaktan öte toplumsal bir serüveni dile getirmektedir. Hâkim bakış açısıyla yazılan romanda, mekânlar geniş olarak yer almaktadır.

Romanda anlatılan vak 'a Rey, İstanbul ve Malazgirt dolaylarında cereyan eder.

Rey şehri Türklerin burayı ele geçirip başkent yaptıktan sonraki yaşayışları ile anlatılır:

Selçuklu Sultanı Tuğrul... göçüp Rey ve Cibal dolaylarına oralarda yeni güçler bulup gelmek emelinde. (s. 27)

Bir zaman var ki, Çağrı Başbuğ'un alp yiğidi Bayındır Beg; Rey'i Yabgululardan alan ve dahi o kenti saltanat merkezi eyleyen Tuğrul Sultan'ın yanına varmış...

Tuğrul Sultan, harap kılınmış Rey kentini yeni baştan yapar gibiydi.

Medreseleri ve camii ile Nişâbur'u görklüden de görklü eden ustaların, ustalarını ve şâkirtlerini Rey'e getirmiş. Başkenti süsletmeye durmuş, eski saray yıkılıp Selçuk Sultanlığı' nın şânına lââyık bir saray yapılmaya başlanmıştı... (s. 29)

İstanbul ise; vak'a örgüsünde Bizans ile Selçuklu orduları arasında yapılacak savaş öncesi hareketliliği ile tasvir edilir.

Aya Sofya' nın ve dahi cümle kiliselerin çanları çaluban, halk birbiri üstüne yığınak olup sokakları doldurdu... İstanbul'un büyüklüğünce , şaşkın olduğu bir gün, Marmara'nın kara dalgalarının şahlanıp gelip kara kayalarda kırıldığı bir gün !... (s. 120)

İstanbul'da İmparator seferinin ululuğuna yaraşır bir hareket var; meyhaneler, umumhaneler yabancı askerlerle dolup taşmakta. (s. 128)

Ol İstanbul kim türlü iklimin adamı ve dahi gökçeği , çirkinini ve dahi akı karası kaynar içinde .. sokaklara dökülmüş... surlara tırmanmış .. surları aşmış yedi günlük yol boyu yolcu eder oldu orduyu. Günlerden Mart 'ın on üçü, yıl ise 1071 idi. (s. 150)

Bu satırlar mekânın, zamana bağlı olarak sunulduğu tasvirlerden ibarettir. Savaş öncesi yaşanan hareketlilik ve sıkıntı mekânda hissettirilmiştir.

Malazgirt, yapılacak savaşın meydan yeri olarak verilirken yine ayrıntıya pek girilmemiştir.

Basil'in azca eri Türkmen önünde kırılıp kalırken .. Malazgirt'te İmparator ordusu Selçuklu askerinin az görünüşü ise, sanki Roman Diyojen'e güç vermede ... (s. 167)

Ak Topraklar'da Sivas, Erzurum, Van, Konya, Ahlat, Urfa, Sivas, Herat, Horasan, Merv, Nişabur gibi dış mekânlar ise sadece isim olarak olayların meydana geldiği yerler şeklinde geçmektedir. Bu şehirler herhangi bir mekân tasviriyle yer almazlar.

Türkmenler gayri akın akın Horasan'a ulaşıyorlardı (s. 15)

Selçuklunun torunları Tuğrul ve Çağrı Beyler; zorlu kırıışlardan geçip on bin atlı ile Ceyhun üzre, Merv' e doğru gelmedeler. (s. 15)

Beg-Toğdı ve askeri canlarını zor kurtarıp Nişâbur 'a kaçıp gittiler. (s. 23)

Çağrı, Başbuğ, Sultan Tuğul'a 1043 baharında çıktığı Harezmi seferinden dönünce, İnanç Yabgu' nun kovulduğu Herat' i kuşattı. (s. 35)

Türkmen, Halep önlerinde İmparator ordusunun bütün yeme içmeğini talan etmiştir. (s. 87)

Bizans ordusunun bir kısmı, Manuel kumandasında Sivas' a doğru , öbürü Ermeni Filaret komutasında Malatya 'ya doğru ilerliyorlar.... (s. 101)

Ve böylece Kayser Roman Diyojen, İstanbul yolunda gide yürürken, Türkmen ordusu Konya 'ya yetti . (s. 87)

Bu örneklere dayanarak **Emine Işınsu**'nun, mekânı toplumsal ve tarihsel bir serüveni anlatmak için seçtiği söylenebilir. **Işınsu**, bu düşüncesini şu şekilde açıklamıştır:

Hani romanlarımda mekânın çok hafif çizgilerle yer aldığını söylüyorsunuz ya, bir yerde doğrudur; fakat bence romanlarımdaki mekânlar tarihî olaylar ve sosyal gerçeklerdir, desem.. anlaşılması çok zor mu olur?⁵²

Roman boyunca en ayrıntılı işlenen mekân *Ak Topraklar* olmuştur. Bunun nedeni; *Ak Topraklar*' in özlenen ve yurt edinmek üzere seçilmiş mekân olarak tasavvur edilmesi düşünülebilir.

Ak Topraklar , varıp dönenlerden işittikleri çok .. öyleyse bereketli kim o yeşilin tükenesi hiç yoktur. Akıntılı suları geze dolaşa çağıldar .. sanasın ozanların yüzü bini yığınak olmuş, şadluklar çalınır. Kuşların her türlü, av etinin bolcası vardır... (s. 43)

... Boz topraktan kaynayıp gelen yeşilce toprakları az bulan serince pınarları yetmez sayan ve dahi uçan şahin ardında yurt arayan Horasan'a konup sual eyleyen Oğuz'a Ak Topraklar işaret eğlenmişti... (s. 75)

⁵² Çokum, Sevinç, "Işınsu Milli Mücadeleyi Yeniden Soluyor", Türk Edebiyatı, C. 20, S. 237, Temmuz 1993, s. 10.

Dış mekânların yanı sıra iç mekânlar da ayrıntısız olarak anlatılır. Bu mekânlardan biri İstanbul'da bulunan Naki'nin meyhanesidir.

... *Sarı kız, yeni olmalı, belkim ilk düşmüş Naki'nin meyhanesine öyle açılıp saçılmadığından belli, az utangaç..*

Beg, şarap içiyor, bolca gülüyor.... (s. 57)

-Naki ... deyü güreledi, şarap !... (s. 58)

Yukarıda görüldüğü üzere mekân, fizikî yapısından öte, meyhanede bulunan kişilerin görünüşleri ve tavırlarıyla çizilmiştir.

Bir romanda mekânın muhakkak ki gerçek olması beklenemez. Vak'anın meydana geleceği zemin idealize edilerek de anlatılabilir. **Ak Topraklar**'da kahramanların yarattığı itibarî mekânlar söz konusudur.

— *Ya Oğuz'a sorar mısın, neden akça bozca atın sırtına binip esen yele, akıntılı suya uyar olursun diye?*

— *Sorarım.*

— *Nice cevap alırsın?*

— *Yurt ararız derler, öyle yurt kim, bir ekende on vere, yüz ekende bin; öyle bir yurt kim, yalnız ayağın bastığınca "benim" demeyesin, sonrasını düşünesin, küçüçük kızların, oğulların ve dahi onların kızları, oğulları ile. . . Hep böyle gidedursun . . hep böyle "benim" diyecek ol. (s. 60–61)*

Selcen' in rüyasında gördüğü mekân da itibarîdir.

O alar sabah vakti; çok uzakta, arada morca dağlar vardı, coşkun akan sular vardı, irili ufaklı kentler .. her çeşidinden kişiler vardı .. öyle uzaktaki Selcen' in tatlı uykusu bölüniverdi ... (s. 94)

Sonuç olarak; yazar mekânı olayların meydana geldiği bir sahne olmanın ötesinde tarihsel ve sosyal bir olgu olarak eserine yerleştirmiştir. Hakim bakış açısı ile tasvirî anlatıma girmeden vak 'aya bir zemin çizilmiştir.

d) Zaman

Romanda tarihîlikle kurgusallık iç içedir. Eserde olay zamanı, Büyük Selçuklu Devleti'nin Tuğrul ve Çağrı Beyler dönemlerinden itibaren Alp Arslan'ın Malazgirt'i fethine kadar geçen uzun zaman dilimini kapsar. Bu zaman diliminde önemli tarihi hâdiselerden bahsedilir.

Romanda zaman 1069 ve 1071 yılları arasındadır. İkinci bölüm dışında olay örgüsünün düzenlenişi kronolojik bir yapı arz etmektedir. Vak'a zamanından yaklaşık dokuz asır sonra yazılan romanda, vak'a zamanı ile anlatma zamanı arasında uzun bir süre geçmiştir. Ancak zaman unsurunu olay örgüsüyle bütünleştirmeyi başaran **İşinsu**'nun tarihi perspektif içinde hem geçmişini hem de hali iyi gözlemlediği muhakkaktır. Yazarın eserlerinde hangi zaman dilimini tarih olarak değerlendirdiği konusunda zaman sınırını çizmek olanak dışıdır. Bu husus da bir açıklamada bulunan **Sadık Kemal Tural**'a göre;

*Yazarı tarafından gözlemlenmemiş bir devri, tarihi hakikatlere sadık kalarak anlatan romanlara tarihî roman adı verilir.*⁵³

Bir romanda anlatılan vak'anın kendi tarihi ve içinde yer aldığı bir zaman dilimi vardır.

*Roman okuyucusu uzun bir zaman şeridi içinde hareket eder. O romanı okuduğu zaman da bu zamanın sınırları içindedir. Romanın okunuş tarihi ile romandaki olayların olduğu tarih birbirinden farklı olabilirler. Tarihî romanlarda olduğu gibi, bu fark epeyce çok ise okuyucunun romandaki geçmiş zamana girebilmesi ve onun ruhunu anlayabilmesi için hayal gücünü zorlaması gerekebilir...Tarihî bir olayı konu edinen bir romanı okurken karşılaştığımız güçlük, daha da fazladır, çünkü böyle bir roman, hem niyeti hem de etkisi bakımından iki kat tarihi olmuştur.*⁵⁴

Bu açıdan değerlendirildiğinde, zaman unsuru açısından **Ak Topraklar** tarihî roman özelliklerini taşımaktadır.

⁵³ Tural, Sadık Kemal, a.g.e., s. 259.

⁵⁴ Stevick, a.g.e., s. 218.

Romanın ilk bölümü, Bayındır'ın beş oğlunun en küçüğü olan Yağmur'un tanıtımıyla başlar. İkinci bölümde içinde bulunulan zamandan geriye dönüşler yapılarak 1025'li yıllara kadar inilir. Bu tarihlere Bayındır'ın geçmişi vasıtasıyla dönülür:

Yıl 1025 olmalıydı; Kadir Han'la, Sultan Mahmut'un buluşup konuştuğu o sırada, çözülecek iki konuları vardı; Ali Tekin Hükümeti'ni yıkmak, Selçukluları Horasan'a sürmek!.. (s. 11)

Bu bölümden itibaren olay örgüsünün tarihi zamanla iç içe kurulmuş olduğunu görüyoruz.

Büyük Selçuklu Hükümeti ile Gazne devleti arasında süren savaşlar (1038), Selçukluların Gazneliler karşısında uğradığı yenilgi ve geri çekilmeleri (1039), Dandanakan Savaşı (1040), Çağrı Bey'in Herat'ı Kuşatması (1043), Tuğrul Bey'in ak topraklara doğru sefere çıkması (1054), El-Basan'ın isyanı (1067), Afşin Bey'in ak topraklarda kazandığı zaferler (1069), Roman Diyojen komutasındaki Bizans ordusunun ak topraklara doğru ilerleyişi ve Alp Arslan'ın Malazgirt'i fethi (1071) gibi hâdiseler romanın tarihiliğini güçlendirmektedir.

Romanda tarihî zamanla olay örgüsü bir bütün halinde izlenir. Bayındır'ın çocukluğundan itibaren gösterdiği kahramanlıklar, Selcen'e âşık olup evlenmesi, yiğit beş oğula sahip olması, oğullarından üçünün savaşlarda şehit düşmesi, Bayındır'ın savaşlarda üstlendiği görevler, Bizans'a gidip imparatorun sarayına kadar girmesi, orada uyguladığı taktiklerde başarıyı yakalaması ve zaferlerin kazanılmasındaki gayreti kronolojik bir yapıda olay örgüsüne yerleştirilmiştir.

Anlatıcı geçmiş ve halin yanında romanın son sahifelerinde *ön zaman*⁵⁵ tekniğini kullanarak ileriye dönük zamandan da haber verir;

Günlerden Ağustos'un 24'ü Çarşamba, yıllardan 1071 idi (s. 179)

Başbuğ kalktı:

— *Yorgunsun, varıp dinlen. Tanrı'nın izni ile savaşımız Cuma günüdür. (s. 180)*

⁵⁵ Bkz. Narlı, Mehmet, Orhan Kemal'in Romanları Üzerine Bir İnceleme, Ankara 2002, s. 78.

Savaş zamanı için; Müslümanlar tarafından hayırlı bir gün olduğuna inanılan Cuma günü seçilir.

— *Ey Türk'ün ve İslam'ın biricik Sultanı, sen Allah'ın başka dinler üstüne zafer vaadelediği İslamiyet uğruna gaza yapıyorsun. Bütün Müslümanların minberlerde, senin için yakardığı Cuma günü savaşa giriş. Ben özüm, Tanrı'nın zaferi senin adına yazdığına inanıyorum.*(s. 179)

Sonuç itibariyle, romanda zamanın kendini kuvvetle hissettiren geçişi, yeri geldikçe kullanılan geriye ve ileriye dönüş teknikleri, kronolojik bir yapı arz eden tarihî hâdiselerin anlatımında etkili olmuştur.

2) BAYRAM

Işınsu'nun şimdilik son eseri olan **Bayram** tarihî-biyografik bir romandır. Tasavvufa olan ilgisini hiç kaybetmeyen **Işınsu**, yaşı ilerledikçe **Yunus**'u ve diğer mutasavvıfları yazma isteğiyle dolup taşar. Bu hususta şüphesiz ; ... *Anadolu Türk devlet ve medeniyetlerini kuranlar sadece gaziler değildir. Mevlana, Hacı Bektaş Veli ve Yunus Emre gibi bütün insanlığı sevgi ile kucaklayan ve birleştiren velilerin de bunda büyük rolü vardır*⁵⁶ düşüncesinden ilham alır.

Hacı Bayram Veli'nin yaşam öyküsü ile düşünce dünyasının anlatıldığı roman, o devir Osmanlı tarihinden sunulan bilgilerle zenginleştirilir. **Bayram**'ı yazmaktaki amacının; kültürel değerlerimizden yoksun olarak yetişen bugünün gençlerinin tasavvufî bilgileri anlayıp yorumlamalarını sağlayabilmek olduğunu dile getiren **Işınsu**, bundan hareketle sade bir dil ile yalın bir anlatımı seçer.

Eser, romanın başkahramanı **Hacı Bayram Veli**'nin doğumundan önce yaşanan bir menkıbenin anlatımıyla başlar, ölümünden sonra yaşanan bir menkıbenin anlatımıyla da son bulur. Bunun yanı sıra, roman numaralandırılmış dokuz ayrı bölümden oluşur. Tarihî bilgiler, bu bölümlerin içerisine özenle yerleştirilir.

a) Vak'a

Roman, başkahraman Numan'ın dünyaya geliş macerasının *Bir Menkıbe* başlığı altında anlatılmasıyla başlar.

1353'ün yaz günlerinin birinde Ankara'nın Solfasol köyünde Oğuz Türklerinin Bayat kolundan olan Koyunluca Ahmet, doğacak çocuğu için gün sayarken eşi Nazlı'yı birden bire karşısında görünce şaşırır. Nazlı heyecanlı bir biçimde başına gelenleri anlatmaya başlar. Açça deresine çamaşır yıkamaya gittiğinde karşısına iki yabancı adam çıkınca, elindeki sopaya sıkıca sarılıp kendini korumaya çalışırken, karnından *dokunmayın ona, o bir veli anasıdır* (s. 9) diye bir ses duyulduğunu anlatır. Adamlar bu sesi duyar duymaz atlarına atlayıp yok olurken Nazlı da o heyecanla eşinin yanına gelir. Bu olayın ardından karı koca doğacak çocukları için heyecana kapılırlar. Koyunluca

⁵⁶ Kaplan, Mehmet, a.g.e., s. 5.

Ahmet eşinin başına gelen bu olaydan sonra bir veli anası olacak eşine karşı derin bir saygı duymaya başlar.

Romanda olayın akışı devam ederken, zaman zaman yazarın verdiği tarihî bilgiler dikkat çeker. 1340'ların ikinci yarısında başı Balkan devletleriyle sıkıntıda olan Bizans, Osmanlıdan yardım talebinde bulunur, başta bulunan Orhan Gazi Türk politikasına uygun bulduğundan bu isteği geri çevirmez. Bunun sonucunda Orhan Gazi'nin büyük oğlu Süleyman Paşa'nın komutasında on binlerce Türk askeri Rumeli'ye geçerek Slavlarla çarpışır, zafer kazanılır. 1352 yılının sonlarında Dimetoka Meydan Muharebesi kazanılarak Çimpe Kalesi elde edilir, bu Avrupa kıtasında kazanılan ilk toprak olur.

1353 yılının sonbaharında Koyunluca Ahmet ile Nazlı'nın ilk çocukları Numan dünyaya gelir. Numan, doğduğunda yaramaz bir çocuktur. Sürekli ağlayan, Nazlı'yı canından bezdiren Numan'ın bu halini gören kadınlar, onu köyün Ahî ereni İzzettin Hoca'ya okutmasını tavsiye ederler. Koyunluca Ahmet böyle şeylere inanmazken çocuğun kırkı dolunca düzeleceğini umut eder.

Numan'ın kırkıncı gününü doldurduğu gün öğle namazından sora kapıyı açan Koyunluca Ahmet, karşısında Meczip Ali, köyün Ahî ereni İzzettin Baba ve diğer hocaları görünce şaşırır. Hayır duasına geldiklerini söyleyen misafirler, Numan için dualar okurlar. Bu esnada ses çıkarmayan Numan bebek için Koyunluca Ahmet şöyle düşünmektedir:

...aklından sesin söylediği, "O bir velî anası" sözü geçiyordu. Eh şu kadar hocanın bebeğin ayağına gelip hayırlamalarında, dualar okumalarında da vardı bir hikmet, Nazlı hamileyken kaç kere; "Olur olmaz zamanlarda içimden Allah, demek geliyor, sanki ben söylemiyorum da, bebe söyletiyor gibi," dememiş miydi? Veli olacak bu çocuk, ötesini bilmem!... (s. 14)

Hocaların okumasından sonra Numan sakinleşir, sanki yerine bir başka bebek gelir. Günler böyle geçerken, Numan'ın üç yaşında bülbül gibi konuşmaya başlaması herkesin dikkatini çeker. İzzettin Baba da Numan'ın zekâsının farkındadır; kendi yaşlılarından çok olgun davranan bu çocuğa namaz surelerinin öğretilmesini ister. Çocuk dört yaşlarına geldiğinde ille de Meczip Ali'nin arkasına takılarak tüm köylüyü

namaza davet etmek için heveslenir. Anne ve babasının tepkilerine rağmen sonunda dediğini yaptırır.

Küçük Numan büyümeye devam ederken, bir taraftan da Osmanlı devleti büyümeye devam eder. Orhan Gazi, Rumeli'yi fethetmek için hâkimiyeti altındaki Türk nüfusunu çoğaltmak isterken 1354'te Süleyman Paşa, Ankara, Bolu ve çevresini ele geçirir. Karasioğulları'nı da ele geçiren Osmanlı, küçük bir donanmaya sahip olur. Zamanla geliştirilen bu donanma sayesinde Gelibolu Kalesi ele geçirilir. 1357'de talihsiz bir kaza sonucu hayatını kaybeden Süleyman Paşa sayesinde Osmanlı devleti pek çok yer sahibi olur

Numan, beş yaşına doğru İzzettin Hoca'dan derslere başlar. Bu arada bir erkek kardeşi dünyaya gelir. Elifba'dan okumaya başlayan çocuğun tek arkadaşı komşuları Recep'tir. Oyunlarına katılmayan, onları uzaktan izlemeyi tercih eden Numan, Recep'in de ilgisini çeker. Numan, yedi yaşına geldiğinde bir hafız olur, Arapçayı öğrenir. İzzettin Baba onunla yakından ilgilenir. Çünkü daha çocuk doğmadan önce onun için istiareye yattığında gördüğü rüyayı anımsar:

... alışıldandan daha iri yarı, çok uzun boylu, yakışıklı, yeşil sarıklı, beyaz hırkalı bir kumral adam, ufak tefek İzzettin Baba'yı tuttuğu gibi kollarının altından, bir ak ata bindiriyor, "Hocam" diye soruyordu, rahat mısın şimdi?

Ahî şeyhi, rüyayı hayra yordu; çocuk mutlaka veliydi de, ayrıca bir mühim nokta vardı, İzzettin Baba'nın dünyaya geliş sebebi bu çocuğu yetiştirmektir, görevini hayırla tamamlarsa, İzzettin Baba, Allah'ın nazarında makbul bir kul olacaktı... (s. 32)

Numan, Arapçanın yanı sıra Farsça da öğrenip hocasının kitaplarını da okumayı ve bir âlim olmayı düşlerken, Koyunluca Ahmet, onun kendisine tarla işlerinde yardımcı olmasını bekler.

O sıralarda Ankara'da Osmanlı'nın hükmünün kalmadığı, Ahîlerin başa geçtikleri söylentileri duyulmaya başlar. Numan, bu konuda babasına sorular yöneltir ve Koyunluca Ahmet de şeyhlerin devlet idaresine karışmamaları gerektiğini dile getirir. Ankara, bu haberlerle dolup taşarken 1362'de Orhan Gazi'nin ölümünden sonra yerine geçen oğlu Murat, ilk iş olarak Ankara civarını geri alır. Rumeli'ye geçerek Edirne'yi de fetheder. Papanın teşvikiyle Avrupa devletleri Türklere karşı I. Haçlı seferini düzenler. 1364'te Sırp sındığı denilen yerde karşılaşırlar.

Numan, on bir yaşına geldiğinde ilim ve bilgisi daha da artar. Artık İzzettin Baba onu Ankara'ya Hallaç Mahmut Efendi diye bilinen bir âlimin yanına gönderme kararı alır. Babası her zamanki gibi bu fikirden rahatsız olur. Ancak yine de karşı çıkmaz. Numan, atına atlayıp Hallaç Mahmut'u görmeye gider. Hallaç Mahmut da bu çocuktaki cevheri onu sınav ettikten sonra görür ve ondan memnun kalır. Numan, medrese öğrencisi olma yolunda ilerler. Meczip Ali de onun medreseye girmesine karşı çıkar. Çünkü onun bir âlim değil, bir gönül adamı olacağına inanmaktadır. Numan ise, müderris olmayı kafasına koyar. Bu hususta İzzettin Baba da *zahir ilim olmadan, gönül ilmi, manevî ilim tam olmaz* (s. 62) sözleriyle onu destekler. On beş yaşına geldiğinde sıkı bir imtihandan geçirilen Numan, Ankara'da Kara Medrese'ye kabul edilir. Bu olay herkes için heyecan yaratır.

Numan, medreseyi tıpkı anlatıldığı gibi bulur, kendisi, eski öğrenci Danişment Bekir'in işlerine yardım etsin diye onun odasına yerleştirilir. Bu medrese adetlerinden biridir çünkü. Yeni gelen genç, kendisinden büyük bir zatın gözetimine verilir. Medresede günlerin nasıl geçtiğini anlamaz, yakınlarına sık sık mektup yazar. Numan'ın zekâsını ve olgunluğunu Bekir ağabeyi de anlamakta geç kalmaz.

Medresedeki ikinci yılında daha da bilinçlenen Numan, ilerlemeye devam eder. Bekir, her hafta onu sınava çeker. Yine bir gün sınav yaparken Bekir, Numan'a içini dökmeye başlar. Sevdiği kıza bir türlü kavuşamayan Bekir, çaresizliğini dile getirir.

O yıl üç aylar geldiğinde Numan köyüne tatile gelir. Onu köyüne sürükleyen içindeki garip bir histir. Evine doğru heyecanla yürürken, çeşmenin yanında su dolduran ela gözlü bir kız dikkatini çeker, olduğu yerde kalır, kızın güzelliği aklını başından almıştır. Bu şaşkınlıkla evine gelen Numan, sanki bildiği her şeyi unuttur. Annesi, kardeşleri Murat ve Sâfi büyük bir heyecan içinde ağabeylerini karşılarlar. Numan, çeşme başında gördüğü kızın kim olduğunu annesinden öğrenir. Rahime Nine'nin torunu Gülçiçek'i ağabeyi Bekir için düşündüğünü söyler. Ancak annesinden duydukları hoşuna gitmez. Çünkü Nazlı, Rahime Nine'nin torununu her önüne gelene vermeyeceğini söylediğinde Numan bir ara duraklayarak düşünür. Onun acınacak halini gören annesinin yüreği el vermeyince Numan'a gerçeği söylemesini, kızı kendisi için düşündüğünü itiraf ettirir. Numan'ın içi kan ağlayarak annesini doğrular.

Köyde geçirdiği üç ayı nasıl tamamladığını anlamayan Numan, tatilde kitap bile okuyamaz, akli Gülçiçek'e takılır. Aşk acısını arkadaşı Recep'le paylaşır. Bu sevda Recep'in kardeşi Zehra aracılığıyla Gülçiçek'e anlatılır, ancak kız *Numan da kimmiş* (s. 96) diyerek Numan'ı hafife alır. Meczup Ali cezbeden çıkar çıkmaz Numan, ona her şeyi anlatır, Meczup Ali, gönlü sevgiye açılan Numan'a müşidini bulması için yollara düşmesini söyler. Numan, bu kez onu dinlemeyerek medreseye geri döner. Karşısında Bekir ağabeyini perişan bir halde bulunca içi sızlar. Bekir, sevdiği kızın başkasına vardığını hıçkırıklar içinde ona anlatır. Numan, ağabeyinin başına gelen bu olayı kendisi yaşamamak için elini çabuk tutarak Gülçiçek'i kaçırmaya niyetiyle kıza haber gönderir. Ancak kız, kaçmayı reddeder ve bir daha Numan'ın karşısına çıkmamasını ister. Numan da bu öfkeyle Bolu'nun Söğütler köyünde bulunan Bekir'in yanına gider. Söğütler *eski Hıristiyan Rum köyü, şimdi Müslüman Osmanlı, yani köylüler taze Müslüman'dırlar.* (s. 114)

Bekir, Numan'ı sevinçle karşılar, beraber pek çok yer gezerler, gittikleri köylerde vaazlar verirler. Zaman zaman Karaman Beyliği'ne ait köylere denk geldiklerinde Osmanlı-Karamanoğlu çekişmesini yatıştırmak için nasihatlerde bulunarak onları düşünmeye sevk ederler.

Hepimiz Oğuz boylarından Türkleriz, diyorlardı, kardeş kardeşe mi tutuşacağız, bu ayıptır ve günahıdır. Evet, Osmanlı aldı başını gidiyor, neredeyse Rumeli'nin tamamını aldı, bütün oralara Türk Müslüman kişileri, yani hemşehrilerimizi yerleştirdiler. Türk'ün, İslam'ın adını sanını Avrupa'da duyurdular... gibi sözlerle Karamanlı köylüleri yumuşattılar. (s. 118)

Tatil boyunca eve uğramayan Bekir ve Numan içlerindeki aşkı acısını hafifletmeye çalışırken bir gün Bekir'in ailesi onu görmeye gelir. Onu sevdiği kızdaki koparıp yanına alıp yetiştirdiği Zehra ile evlendirmek isteyen annesi pişmanlığını dile getirir. Artık Bekir de kararını çoktan vermiş olmalıdır ki, Zehra ile evlenmeye yanaşır. Zaten sevdiği kız bir başkasına varınca, onu düşünemez olur. Köyüne dönen Numan da Gülçiçek'in kendisinden yaşça oldukça büyük, ancak zengin biriyle nişan takacağı haberini duyunca derin bir hüznü kapılır. Meczup Ali'nin yanında cezbeyle giren Numan, eve geri dönmez. Meczup Ali ile birlikte o kışı Koyunluca Ahmet'in odunluğunda geçirirler, yemeden içmeden kesilen Numan'ın bu halini gören Bekir,

onunla konuşmaya çalışır. Israrla kendisiyle konuşmayan Numan'a yaşadıklarını anlatır, onu yalnız bırakmayarak medrese tatillerinde ziyaret eder. Numan'ın dili yavaş yavaş açılmaya başlar. Baharın kendini hissettirmesiyle birlikte üç arkadaşı çınaraltına çıkarlar. Numan'ın bu halinden Meczup Ali'yi sorumlu tutan köylüler, ona olur olmaz laflar edince sinirlenen Meczup Ali hu çekerek cezbeye girer. Koyunluca Ahmet ile Safiyüddün tarladan dönüşlerinde Meczup Ali'yi kendinden geçmiş bir vaziyette bulurlar. Soğuktan ateşlenen Meczup Ali'yi odunluğa götürüp yatırır. Bir türlü ateşini düşüremezler. Bekir, Numan'ı kötü sona hazırlamak ister. Üçüncü günü gözlerini bir ara açan Meczup, son bir kez *ya huu!* (s. 149) çekip gözlerini kapar. Numan gözyaşlarına boğulur. Numan, Meczup Ali'nin ölümünün ardından kendini sorgulamaya başlar:

Gülçiçek'in kaybı aklını başını uçurmuş; Ali Amcası'nın kaybı ise ona aklını kazandırmış, ayrıca suskunluğu ve kendi evine, ailesine yabancılığı da geçmişti. Ancak gönül yangını devam ediyordu. Bu haline mantıklı bir çözüm bulamıyordu, belki iki şoktu; biri bağlamış, öbürü çözmüştü ve aşk devam ediyordu... (s. 150)

Meczup Ali ve Bekir olmadan günleri tatsız tuzsuz geçen Numan'ın tek yaptığı iş, Ali Amcası'nın mezarına gidip yasin okumak ve onunla konuşmaktır. Bir ara Kavaklı köyüne gidip Gülçiçek'i görmek niyetindeyken Bekir, onu bu düşüncesinden kurtarır. Numan hâlâ içinde derin bir sızı yaşarken bir ara Ali Amcası gibi meczup olmaya özenir. (s. 158) Bekir'in sözlerini anımsar ve ailesinin kendisi için seçeceği uygun bir kızla evlenmeyi aklına koyar.

Bu sıralarda Haçlı seferlerine direnen Osmanlı'da fetihler devam ederken 1383'te Rumeli Beylerbeyi Timurtaş Paşa, Arnavutluk'u ve Karadağ'ı ele geçirmeye çalışır. Bütün bu bölgeler Türkler ile doldurulur. Rumeli'nin fethi ve Türkleşmesi için mücadele devam eder.

Numan, eski haline dönmek için günlük işlerle meşgul olurken Bekir'in ziyaretleriyle de kendine gelir. Bir gün Bekir, annesinin ve babasının ona uygun gördüğü Meryem adlı kızıdan bahseder. Numan tanımadığı bu kızı daha önce hiç düşünmez bile. Ancak onunla görüşmeyi kabul eder. Meryem, *çocukluk günlerinde at binerlerken peşlerinde dolaşan o sıska, kara kız idi.* (s. 168) Uzak hatıraların ışığında Numan'ın kalbi kızı birden ısınır. Sonra her şey pek çabuk olur ve evlenirler. Meryem'in dinine meraklı, okumayı seven bir eş olması Numan'ın hoşuna gider.

Zamanla bir de çocuk sahip olurlar, ama bebekleri sadece bir ay yaşar, derin bir hüznün ardından Numan kendisini tekrar okumaya verir. Bekir ağabeyine daha yakın olmak amacıyla Meryem ve Numan evlerini Ankara'ya taşırlar, Numan medreseye döner, derslere düzenli bir şekilde devam eder. Medresede Abdülkadir Hoca'nın derslerini takip eden Numan, medresede yapılan imtihanlara iyi hazırlanır. Ancak ilk yıl imtihanları geçemez. Bir yıl sonra daha iyi hazırlanır ve müderris olur. Bu arada Meryem'den de Ahmet, Ethem, Mehmet ve İbrahim adlarında dört çocuğu olur.

Gün geçtikçe Numan'ın içindeki boşluk, sıkıntı artmaktadır. Herkes onun hasta olduğundan şüphe edip doktora görünmesini isterken, o bu halini Gülçiçek'in özlemine yorar:

— *İçimdeki aşk hiç tükenmedi ki, hatta giderek hasretim devam ediyor, hani şimdi kız gelse, dese ki kocam öldü, karından ayrılırsan sana varırım.*

(...)

— *Meryem'in ve çocukların her türlü rahatını temin edip onu alırım gibi geliyor.* (s. 204)

Numan'ın, babası Koyunluca Ahmet'i bir anda kaybetmesi de onu dertlendirir, teselli aramaya başlar.

O yıllar, Osmanlı devletinin karıştığı yıllardır. Babasının Kosova savaşında haince öldürülmesinin ardından başa geçen Yıldırım Bayezit, güç kazanarak Türkiye Birliği'nin temellerini atarken, Karamanoğlu Alaaddin Ali Bey de Osmanlı'ya ait bazı yerleri ele geçirmek ve beylikleri Osmanlı aleyhine kışkırtmak için harekete geçer. Anadolu'da Osmanlıya karşı bir ayaklanma başlar. Ancak ayaklanmalar bastırılarak beylikler Osmanlıya bağlanırlar.

Numan, otuz beş yaşlarında özlemini duyduğu kız çocuğuna kavuşur. *İsmi kadınların hayırlısı anlamına gelen Hayrünnisa koydu ve sevdi kızını, çok sevdi.* (s. 207)

Numan, çocuklarının kendisi gibi okuma aşkı ile yetişeceklerini düşünürken, çocukların ilme olan kayıtsızlığı onu üzer. Eşi ve annesi, Numan'a çocuklarının kendisi gibi olmadığını, onların bağımsız kişilikler olduğunu hatırlatır.

— *Sen bu çocukları kendin mi sandın, ne bu kadar ders, daima ders, çocuklara nefes alacak zaman bırakmıyorsun, dedi Nazlı.*

— *Bunlar çocuk, elbet oyun da oynayacaklar, dersten başlarını kaldıramıyorlar ki, iki sokağa çıkıp top oynasınlar, vallahi Numan çocuklar hasta olacaklar ona yanarım, dedi Meryem.* (s. 207)

Bu sıralar Yıldırım, II. Anadolu seferine çıktığı zaman 1390–1394 kışını Ankara’da geçirerek doğuya doğru ilerler. Karamanoğullarıyla barış yaptıktan sonra İstanbul Boğazı’nı aşarak Avrupa’ya girer. 1391’de Romanya, 1392’de Selanik ve Halkidikya’yı fetheder. Yunanistan’ın fethi uzunca müddet devam eder. Bir müddet sonra Ankara’ya gelen Yıldırım, orada ağırlanır. Numan, bir gün padişahın huzuruna gittiğinde onun hakkındaki söylentileri duyup düşünmeye başlar. Zevk ü sefa içinde yaşam sürdüğünü duyduğu Yıldırım’ı kınar. Bir zamanlar *Allah ondan razı olsun* (s. 214) diye dua ettiği kişiye şimdi aynı hisleri beslemediğini hisseder. Sultan da bir gün müderrisleri medreselerinde ziyaret eder. Yanında bulunan Bizans İmparatorunun oğlu Manuel’i onlarla tanıştırır. Bekir, Manuel’i evinde konuk eder. İyi bir bilim adamı olan Manuel ile Bekir gecelerce konuşurlar, tartışırlar. Sonra dostça ayrılırlar. Bu arada Numan’la Meryem’in Ali isminde bir bebekleri daha doğar.

Numan, kırk yaşlarına geldiğinde bir gün bir şeyhin kendisini aradığını öğrenir. Bu şeyh Hamidüddin Hazretleri’nin halifelerinden Şucâeddin Karamâni’dir. Kayseri’den gelen bu zât, şeyhi Hamit Efendi’nin Numan’ı huzuruna davet ettiğini söyler. Numan içinde büyük bir sevinçle hemen yollara düşer. Numan, bu şeyhe intisap etmeye razı gelir ve Şeyh Hamit de onu evlatlığa kabul eder. Kendisini mübarek Hacılar Bayramının arifesinde ziyaret eden Numan’a Hacı Bayram adını takar. (s. 232) Ona ilk olarak neler yapacağını anlatır. Bayram ertesi Hacı Bayram hücrelerine çekilip zikre dalar. Ailesine mektupla haber salan Hacı Bayram, gelen haberlerle sarsılır. İzzettin Baba’nın vefatı, ardından Hallaç Mahmut’un kaybı onu üzer. Şeyhinin yanında günlerini sakin ve huzurlu geçirir. Müritlerini Şeyh Şucaeddin Karamâni’ye devretmeye niyetlenen Şeyh Hamit ile beraber Bursa’ya gidemeyeceğini öğrenince üzülse de ailesinin yanına gideceğinden heyecanlanır. Ardından Şeyhinin yanına Bursa’ya gider, Çelebi Sultan Medresesi’nde müderrisliğe başlar. Hamit Efendi, burada güzel ekmelekler yaptığından Bursalılar tarafından Somuncu Baba ismiyle anılır. Bir süre sonra Bursa’dan ayrılma kararı alan Şeyh Hamit ile yollarını ayırmak istemeyen Hacı Bayram ailesine Şam’a, oradan da Mekke, Medine’ye gideceklerini söyler ve üzerlerine derviş hırkalarını giyerek yola çıkarlar

Mekke'ye varmak üzerelerken Hacı Bayram'ı derin bir heyecan sarar. Kaç yıllık dileğinin gerçekleşeceğini düşününce sevincinden duramaz hale gelir. Ertesi gün sabah namazından sonra abdest alıp yola çıkarlar. Mekke'ye vardıklarında oldukça heyecanlı olan Hacı Bayram:

Sevgili Allah'ım, diye düşünüyordu, burası Peygamberimiz Efendimizin, ona bağlı olan ilk Müslümanların dolaştığı yerler, Allah'ım yürüdüğüm yollar onların yolları, sen ne büyüksün, bana da nasip ettin buralarda yürümeyi, sana şükrediyorum, hamt ediyorum. (s. 295) diye içinden geçirir.

Sonra Mekke günleri başlar. Bu arada XIV. asrın son yıllarında Yıldırım ile bir doğu Türk Hakanı olan Timur'un karşı karşıya gelmesi, yapılan savaşlar ve Yıldırım'ın esir düşüp vefat etmesi yaşanan olaylar arasındadır. Timur'un Ankara zaferinin ardından Anadolu tam bir keşmekeş içindedir. Anadolu Beylikleri yeniden kurulur. 1402–1413 tarihleri arasında *Fetret Devri* yaşanır.

Hamit Efendi ile Hacı Bayram 1403'te Aksaray'da bir tekkeye yerleştiler. Bir süre sonra Hacı Bayram Ankara'ya döner. Acı haberi duyunca çok üzülür, annesi Nazlı'nın vefatını içine atarak tekrar şeyhinin yanına dönen Hacı Bayram'a üç yeni derviş adayını yetiştirme görevi verilir.

Hacı Bayram bu müritlerine sık sık nasihatlerde bulunur. Şiirlerini okuyup onları mest eder:

(...)

Sevdâ-yı âzam sevdâ-yı âzam

Bana k'oluptur arş-ı muazzam

Mesken-i canân mesken-i canân

Olsa acep mi şimdi bu gönlüm

Bayramî imdi bayramî imdi

Yâr ile bayram eyledi şimdi

Hamd ü senâlar hamd ü senâlar

Yâr ile bayram etti bu gönüm (s. 333)

Hacı Bayram'ın küçük oğlu Ali de babası gibi medreseye gider, onun yolundan ilerler. Günler su misali akıp giderken artık Hamit Efendi iyice yaşlanmış, tekkede pek işle meşgul olamaz hale gelmiştir. O günlerde Meryem de hastalanır, aldığı ilaçlara rağmen, öksürüğü günden güne artan Meryem, çok geçmeden ölür. Hacı Bayram, acısını Allah'a sığınarak geçirirken, evdeki tek varlığı kızına sarılır. 1412'nin sonbahar günlerinde Şeyh Hamit vefat eder. Hacı Bayram, şeyhinin yerine geçerek görevini devam ettirir. Kısa zamanda pek çok müridi olur. Hacı Bayram'ın müritlerinden Ramazan Mehmet adında bir genç, kızı Hayrünissa'ya talip olur. Ancak kız babasını yalnız bırakmak istemez.

Hacı Bayram Veli'nin şöhreti her tarafa yayılır, kendisine şeyh süsü verip halkı isyana çağırın biri olarak görülmeye başlayınca bu durum sultana kadar gider. Sultan II. Murat, Hacı Bayram Veli ile yanındaki halifesini huzuruna çağırır. Bayram, padişaha dörtlükler okur, padişah da memnuniyetini dile getirmek için ona hediyeler sunmak istese de kabul ettiremez. Sultan, Edirne'de vakıflar kurdurup bir mahalleye onun ismini vereceğini, bunu bir hediye olarak kabul etmesini isteyince, Hacı Bayram müritlerinin vergiden muaf tutulmasını diler. Edirne'de bir süre kaldıktan sonra Ankara'ya dönerler. Hacı Bayram, Bursa'dan müritliğe gelen Eşrefoğlu'nu sevmeye başlayıp onu tanıyınca kızını ona vermeyi aklına koyar. Kısa zamanda bir düğün tertip ederler. Bu sırada ağabeyisi kadar sevdiği Emîr Sultan'ın ani vefatı Hacı Bayram'ı derinden etkiler. Bu acı onu hastalığa yenik düşürür. Bir gün aniden rahatsızlanıp yatağa düşen Veli ayağa kalkamaz olur. Onun hasta olduğu yayılınca halk tekkeyi doldurmaya başlar, üzgün bir sessizlik içinde beklenir son. Ve gözyaşları içinde uğurlanır son yolculuğuna. Romanın son kısmı en başında olduğu gibi Hacı Bayram Veli'nin bir Allah dostu olduğunu anlatan *Bir Menkıbe* ile tamamlanır.

b) Şahıs Kadrosu

NUMAN

Romanın başkahramanı Numan, 1353'lerde Ankara'nın Solfasol köyünde dünyaya gelir. (s. 7) Annesi onun doğumundan önce birtakım olağanüstü olaylarla karşılaşır. Böylece okuyucu daha romanın ilk sayfalarında, Numan'ın sıra dışı kimliği hakkında hazırlanmış olur. Koyunluca Ahmet ile Nazlı'nın ilk erkek çocuğu olarak dünyaya gelen Numan'ın ismini dedesi koyar.

Roman boyunca Numan'la ilgili en ayrıntılı fizikî tasvir onun en yakın arkadaşı Bekir tarafından yapılır:

Bekir, Numan'ın iyi yontulmuş bir kamış kalemle çizilmiş gibi duran yüzüne baktı, çıkık elmacık kemiklerinin altında biraz çökmüş duran soluk gergin yanaklar, yine elmacık kemiklerinin çıkıklığından içeri çökük gibi duran iri elâ gözler, gayet düzgün ince bir burun ve etli kırmızı dudaklar, kuvvetli bir çene, kestane rengi dalgalı saçlar... (s. 68–69)

Numan, çok yaramaz bir bebektir, durmadan ağlar. Annesi ve babası bu durumdan muzdarip olsa da onun doğumundan önceki olağanüstü durumları hatırlayıp çocuğa hep hoşgörülle yaklaşırlar.

... Yaramaz bir çocuktü, çok ağlıyordu, Koyunluca Ahmet'in uykusu ağır olduğu için geceleri hiç uyanmıyordu ama Nazlı'nın hâli bitikti, gece gündüz bebek kucasında odayı dört dönüyor, ninniler söylüyor, bazen kızıp bağılıyor, sonra kendisine âdeta akıllı akıllı bakan Numan'dan özürler diliyordu... Nazlı'nın sesi güzeldi, ninnileri kesip türküler söylemeye başladı, o da olmayınca bildiği birkaç ilahiye geçti, hayrettir ki ilahilerin az biraz faydası dokunuyordu, bebek nispeten sakinleşiyordu... (s. 12)

Kırk günlükken, köyün Ahî ereni İzzettin Baba, iki hoca efendi ve Meczip Ali tarafından kırılanan⁵⁷ Numan, derin bir sessizliğe gömülür. Bu aşamadan sonraki büyüme macerası romanda kronolojik olarak anlatılır.

Daha üç yaşındayken bülbül gibi konuşmaya başlayan Numan (s. 18) akli başında yetişkin bir adam gibi uzun cümleler kurar. Onun bu olgunluğu köyün ereni İzzettin Efendi'nin de dikkatini çeker:

⁵⁷ Doğumundan itibaren kırkıncı gününü tamamlayan bir bebeğe hayır dualarının okunması.

— İleri bir çocuk bu, kendi yaşlarından büyük kalıyor anlaşılır. Yine de en oynamasını teşvik et, anası bezden mezden bir top yapsın buna, icabında sen oyna onunla, icabında anası. Bir de söyle Nazlı kızım, çocuğa İhlâs Sûresi'ni öğretsin. Namaz kılarken sizin yanınızda, onu okusun bakalım. Seyredip görelim, Allah ne gösterecek...(s. 19)

Numan dört yaşına geldiğinde amca dediği Mecsup Ali ile dolaşıp köylüyü namaza kaldırmaya heveslenir. (s. 20)

Beş yaşlarına doğru İzzettin Baba'nın yanında derse başlayan Numan, o yaşlarda kendinden büyüklerle arkadaşlık kurmaya başlar. Yaşından olgun davranan Numan'a diğer çocukların oyunları basit gelirken o küçük yaşta çevreyi sorgulamaya başlar. Yedi yaşlarında hafız olur. (s. 25–30)

İzzettin Baba, bu akıllı çocuğun yaradılışındaki sırrı keşfetmeye çalışır:

... O, bir velî olarak doğmuştu, tıpkı Hacı Bektaş-ı Velî gibi; mamañih onu, Mecsup Ali uyarmıştı. Mecsup Ali, uzun bir vecd hâlinde, sarhoşluk süresinden geçtikten sonra, bir gece yarısı onu ziyarete gelmiş: “Bu köyde yarın doğacak erkek çocuk, velî olarak doğmuş olacak hocam, nasıl bildiğimi sorma, çünkü bu işin nasılını ben de bilmiyorum, lâkin bilgi doğrudur; çünkü bana bildirildi, çocuğa göz kulak olmam emredildi.” demişti... (s. 30)

Numan; İzzettin Baba'yı, Allah'ın nazarında makbul bir kul olarak, bu mertebeye ulaştıracak bir şahıs olarak tanıtılır. (s. 32)

Koyunluca Ahmet ise, Numan'ın bazı hususlarda aşırıya gidip sözünü dinlemediğini düşünür:

— İzzettin Baba, öyle söyleyebilir, bu onu ilgilendirir ama ben sana baban olarak “yeter” diyorum, tarlada yardıma ihtiyacım var. (s. 33)

Numan'a velî sıfatı daha doğmadan önce yakıştırılsa da onun bildiği ve istediği tek şey dinini başından sonuna çok iyi öğrenmektir. Bunun için de medrese eğitimi görmek, orada sadece okumak, ders çalışmak niyetindedir. Birçok imtihandan geçirildikten sonra Kara Medrese'ye kabul edilen Numan'ın günleri medresede çok zevkli geçer. Bekir ağabeyi ona her konuda destek çıkar.

Günün birinde gönlü sevgiye açılan Numan, Gülçiçek adlı kızın sevdasıyla yanıp tutuşurken bu aşkın derdiyle kendini yiyip bitirir.

— *On yedi. Ama Ali amca bu aşk yedi bitirdi beni, hiç kararım kalmadı, anlatamıyorum sanki parçalandım, her parçam ayrı ayrı Gülçiçek diye haykırıyor, başka bir şey düşünemiyorum, üç kitabı bile zor okudum.* (s. 98)

Meczip Ali, onun âşık olmasını olumlu karşılar; gönlü sevdaya açılan Numan'ın mürşit aramak için yollara düşmesi gerektiğini belirtir. (s. 98) Numan ise, Gülçiçek'ten muradını almadan yollara düşmenin imkânsızlığı üzerine düşüncelere dalar. Gülçiçek'in sevdasına karşılık vermemesi onu üzer. Çınaraltında cezbeye giren Meczip Ali'nin yanına çekilerek çevresiyle ilişkisini keser. (s. 133) Günden güne zayıflayan saçları sakalları uzayan, perişan görünen Numan, o kışı Meczip Ali ile birlikte Koyunluca Ahmet'in odunluğunda geçirir. Dünyadan elini eteğini çeken Numan'ın dili yavaş yavaş açılırken ilk sözleri *içim yanıyor* (s. 144) olur. Gönül yangını devam ederken, Meczip Ali'nin ani ölümü aklını başına getirir. Bu olay üzerine suskunluğu ve çevresine olan yabancılığı biter. (s. 150)

Günleri tatsız tuzsuz geçerken Gülçiçek'in sevdası peşini bırakmaz, kendini günlerce uykuya verir. Gülçiçek'i kalbinin bir köşesine gömüp ailesinin ve Bekir'in ısrarıyla çocukluktan tanıdığı arkadaşı Meryem'le evlenmeyi düşünür. Gülçiçek'in kendinden yaşça büyük biriyle evlenmesi üzerine ondan umudunu kesen Numan Meryem'i gönülden kabul eder. Yuvasını kurduktan sonra hazırlandığı medrese sınavları kaybeder, bunun acısını dünyaya gelen oğulları Ahmet ile unuttur. Bir süre sonra ikiz çocuğu olur. İkizlerden kız olanı doğum esnasında ölür, diğerinin adını Ethem koyarlar. Sonra sırasıyla Mehmet, İbrahim ve Hayrünnisa'nın doğumuyla kalabalık ve mutlu bir yuva kurarlar.

Gün geçtikçe Numan'ın içindeki boşluk artmaya başlar.

... *Günler böyle geçerken, bazen içine doğan hissi, daha ziyade tatminsizlikle ilgiliydi, bu kadar çalışmasına rağmen, sanki içinde bir ses, "Ee sonra?" diye soruyordu, Kara Medrese'nin ve Osmanlı illerindeki onca medresenin en iyi hocası da olsa; "Ee sonra?" sorusundan kurtulacağı yok... İçimdeki boşluk ne? Bunun sonrası olur mu?..* (s. 203)

Işınsu'nun eserlerinin çoğunda sürekli arayan ve sorgulayan kahramanlar bulmak mümkündür. Numan da bunlardan biri olmalıdır.

Numan'ın hayatında derslerinden ve ailesinden sonra bağlandığı üçüncü bir konu da Osmanlı Birliği'dir.

...Bütün Türklerin birlik olması, tek ve tarihine yakışacak tarzda büyük bir millet haline gelmesi en büyük ideali idi. Bu toparlanmada başı çekebilecek olan ancak Osmanlı olabilirdi!... Asya'dan bereketli dalgalar halinde akıp gelen göçmenlerin, Osmanlıya bağlı olarak yerleşmelerini ve Osmanlı'nın Türk-Müslüman prensiplerine uymalarını istiyordu. Çünkü kendisini tamamiyle bir Osmanlı Türkü hissediyordu... (s. 211)

Bir gün kendisini arayan bir şeyhin olduğunu öğrenince derin bir heyecana kapılır. Şeyh Şücaeddin vasıtasıyla Şeyh Hamid'i mübarek Hacılar Bayramı'nın arifesinde ziyaret eden ve Cenab-ı Hakk'ın yoluna ilk adımı atan Numan, o günden itibaren Hacı Bayram Veli diye anılır. Şeyhinin;

... Ya Rab, ya Rab, benim elimden, dilimden, gözümünden, sözümünden, kulağımdan, ayağımdan çıkan bütün küçük ve büyük günahlara tövbe eyledim. Epheriyye, Nakşiye ve Halvetiye tarikatlarını kabul eyledim. Enbiyanın esrarını, evliyanın kudretini hazır bilirim. (s. 232) sözlerini tekrar ederek onun yoluna baş koyar. Şeyhi medresede neler yapacağını ona açıklar:

—...bayramda bir şey yapmanı istemiyorum, kurban keseceksen birinci günü kesersin, daha ziyade buradaki ihvan ile tanış, bayram ziyaretçilerimize ev sahipliği yap, ha bu arada helâların temizlenmesi de bir süre senin vazifen olacak... Asıl mühim işin bayramdan sonra olacak, seni dört günlük bir halvete sokmak istiyorum, bütün mürit adaylarına yapılır bu, pek az yiyerek uyumamaya çalışarak oturduğun yerde zikir edeceksin, zikrin “Lâ ilâhe illallah” olacak... (s. 232)

Bayram ertesi Hacı Bayram dört günlük halvetine girer.

... yemeğin kendisi için fazla önem taşımadığını, gecedен geceye yağsız tuzsuz bir tas çorba ile halvete devam edebileceğini söylemişti...(s. 241)

Bayram, derviş hırkasını giyerek şeyhiyle beraber yollara düşer. Şeyhinin yanından hiç ayrılmayan Bayram, ailesini bırakıp Bursa'ya gelir. Şeyhiyle birlikte

gittikleri her yerde ilgi görürler. Hacı Bayram tasavvuf hususunda derin bir bilgiye sahiptir, şiirlerinden dörtlükler okuyup çevresindekileri mest eder. (s. 333) Yolları Kutsal Topraklar'a düştüğünde Bayram'ı bir heyecan sarar. Camı kadar sevdiği Emîr Sultan'ın ve şeyhinin ölümleri ona çok acı gelir.

Hayatının son demlerini sohbetlerle gezerek geçiren Hacı Bayram Veli, yetmiş altı yaşlarındayken ölür. Ölürken son sözleri Allah'ı zikretmek olur. Roman onun ölümüyle ilgili sunulan bir menkıbe ile biterken, bu velinin yaşamı ve felsefesi ortaya konur.

— Diğer şahıslar

Biyografik bir roman örneği olan *Bayram*'da **Hacı Bayram Veli**'nin hayatı anlatılırken romanda yer alan diğer kahramanlar, Numan'ın yaşamını açıklamakta ciddi fonksiyon taşırlar. Bu nedenle yakın arkadaşı Bekir'e, Ahî ereni İzzettin Baba'ya, Meczup Ali'ye, Şeyh Hamid'e ve diğer şahıslara müracaat edilir. Bu kahramanlar, romanda bir nevi formdan başka bir şeyi teşkil etmezler.

Roman boyunca kahramanların çoğu gerçek kimlikleri ile vak'ada yer alırlar. Romanın başkişisi Numan'ın hayat hikâyesi, tasavvuf tarihi kaynaklarına uygun olarak sunulur. Onun hayat macerası sunulurken belirtilen tarihler, gerçeğe uygun düşürülmüştür. **İşinsu**, burada sadece yaratıcı muhayyilesine başvurmamış; geçerli tarih ve tasavvuf kaynaklarıyla bir hayli meşgul olmuştur. Bunu da eserinin ön sözünde belirtmiştir.⁵⁸

Eserinde tarihi bir fon olarak işleyen **İşinsu**, Osmanlı tarihinin gerçek kahramanlarından da söz eder. Ancak olayların gidişatında sadece isim olarak geçen kahramanlar ayrıntılı işlenmez. Kuru tarih bilgilerinin aralara serpiştirilen kısımlarında çoğu kahraman sadece isim olarak yer alır.

Romanda kahramanlar -özellikle de tarihî kahramanlar- zaman ve mekânla bütünleştirilerek verilir. Özellikle romanda tasavvuf ehilileri medrese ve tekkelerle bütünleşmiş konumdadır. Mekân ve zamanın hızla değişmesine karşılık romanda

⁵⁸ İşinsu, Emine, Bayram, Ankara 2005, s. 5.

kahramanların değişimi uzun zaman alır, ya da çoğunda herhangi bir değişim gözlenmez.

Olayların akışında başkahraman Numan ve ona eşlik eden kahramanlar mevcuttur. Romanın daha ilk sayfalarında Numan'ın anne ve babası ile karşılaşırız. Oğuz Türklerinin Bayat kolundan olan Koyunluca Ahmet ve eşi Nazlı doğacak çocukları için heyecan yaşarlar. Günlerden sonra dünyaya gelen Numan'ın bir veli olacağını işaret eden olaylar onlara heyecan verir. Yaramaz bir bebek olan Numan'a hoşgörüyüyle yaklaşırlar. Hacıya hocaya pek inanamayan Koyunluca Ahmet, oğlunu okumaya gelenleri hoş karşılamaz. Beş vakit namazını kılıp orucunu bırakmasa da okumanın tesirli olacağına inanmaz. Eşi Nazlı ise, onun aksine daha inançlıdır.

Numan'ın doğumunun kırkınıcı günü ona hayır dualarını iletmek için gelen köyün Ahi şeyhi İzzettin Baba, *bu çocuğun yaradılışındaki sırrı keşfedebileceğini sanıyordu, o, bir veli olarak doğmuştu.* (s. 30)

Numan daha doğmadan önce Meczup Ali, vecd halinden çıktıktan sonra İzzettin Efendi'yi ziyaret edip köyde yakın zamanda doğacak çocuğun veli olacağını, bunun kendisine bildirildiğini, çocuğa göz kulak olması gerektiğini anlatır.

Bir Ahi ereni olan İzzettin Efendi de Numan'ın eğitim ve öğretilimiyle yakından ilgilenirken çocuğun neredeyse tüm sorumluluğunu üzerine alır. Yedi yaşında hafız olan Numan'a Arapça öğretir. Zaman zaman *"-Ah oğlum ben de bir veliyi okutacak ilim nerede, ne kadar noksanlı bir insanım, böyle yüksek bir çocuğa ben ne yapabilirim?"* (s. 31) diyecek kadar alçak gönüllüdür. Koyunluca Ahmet, oğluna sahip çıkan Ahi şeyhine içten içe kızar. Bu kızgınlığını Ahilere karşı takındığı tutumda hissettirir.

...Ankara'ya gidip geldiğimde çok işittim, bütün esnaf, halkın tümü çok memnundu Osmanlı idaresinden; ...emin ol Anadolu'da bir Türk birliği olsa başı çekecek olan Osmanlıdır... benim bildiğim Osmanlı, Osmanlı ise bırakmaz buraları Ahilere doğrusu bırakmasını da istemem, ben anlamam şeyhlerin devlet idaresinden herkes yerini bilmeli...(s. 40)

İzzettin Efendi, Numan'ın daha iyi şartlarda yetişmesini arzular. Onu türlü ilimlerle meşgul olan hocalarla tanıştırır. Tefsir ve Hadis öğrenmesini ister. Onu Kavaklı köyündeki Hallaç Mahmut Efendi'ye gönderir. Hallaç Mahmut Efendi, İzzettin Baba'ya benzemez; asık suratlı ve ona göre sanki daha ciddidir. (s. 47)

Numan ikisini karşılaştırma yoluna gider.

İzzettin Baba onunla uzun boylu, yumuşak yumuşak konuşur, yaşantısına dair her bir noktayı öğrenmek ister, kimi zaman güler, kimi zaman hüüzlenir fakat asla asık suratlı olmazdı, yüzünde hemen daima bir tebessüm asılı dururdu. Hallaç Mahmut onu biraz korkutmuştu, içinden, çok iyi çalışıp bu hocanın da yüzünü güldürmeye karar verdi. (s. 48)

İzzettin Efendi, Numan'ın medrese eğitimi almasını ister. Onun çok iyi bir öğrenci olup müderrisliğe yükseleceğini hayal eder. Ancak Numan'ın hayatında önemli bir yere sahip olan Meczip Ali, Numan'ın medresede ilim tahsil etmesine karşıdır.

Meczip Ali, zamanını genelde çınarın altında oturarak veya yatarak, bazen günlerce toptan namaz kılıp bazen de hiç konuşmayarak geçiren biridir. (s. 18) Romanda fizikî olarak da tanıtılır:

... uzun saçları darmadağın, üst baş perişan ama göğsünde bayram ve kandil günleri taktığı, sicimle asılmış teneke nişanı vardı... (s. 12)

Meczip Ali'nin günlük olarak yaptığı işler vardır. *Sabah ezanı daha başlarken köyün bütün evlerini bir bir dolaşır, elindeki sopayla güm güm kapıları vurur: Müslümanlar, haydi namaza! diye bağırırdı. (s. 18)*

Numan, Meczip'a içtenlikle bağlıdır. Numan'ın onu sözünden çıkmayarak ona derin hislerle bağlanması Koyunluca Ahmet'i düşündürür.

... Hiçbir çocuğa göstermediği ilgiyi Numan'a gösteriyordu, mamañih öbür çocuklar, amca demek nerede, alaya alırlardı onu, beşi altısı toplanıp el çırparak arkasından gider, Meczip Ali, deli Ali diye bağırırlardı... (s. 23)

Numan, Kara Medrese'ye başladığı vakit, Bekir'le tanışır. Orada danışment olan Bekir'in işlerine yardım etmekle görevlendirilir. Bu medrese âdetlerindedir. *Bekir, bilgisinden emin, Numan'a biraz yüksekte bakan, ince, esmer, kara bıyıklı, sevimli bir gençti, Numan'ı karşısına oturtup yapacağı işleri tek tek anlattı, bilhassa çamaşırkların temiz yıkanmasına çok önem veriyordu... (s. 66)*

Bekir ile Numan'ın arkadaşlığı gün geçtikçe sağlamlaşır. Her ikisi de gönüllerini verdikleri sevgiliye ulaşamazlar. Numan'ı kendine lâıyk bulmayan Gülçiçek

kendisinden yaşça büyük bir adamla evlenirken, Bekir de bir zamanlar sevdiği kıza ailesi yüzünden kavuşamaz.

Bekir ile Numan yaşadıkları aşk acısından sonra kendilerini yollara vururlar. Gittikleri yerlerde vaaz ve nasihatlerde bulunarak halkın ilgisini çekerler. Gülçiçek'in özlemi Numan'ı günden güne perişan eder. Meczup Ali'nin yanına çekilerek onun gibi cezbeye giren Numan, adeta her şeyle ilgisini keser. Kış mevsimini evlerinin odunluğunda Meczup Ali ile geçirir. Meczup, çınar altında cezbeye girip kendinden geçince kara kışta hasta olur ve bakımsız vücudu hastalığa yenik düşer. Meczup'un ölümü Numan'ın aklını başına getirir. Bir süre sonra Numan çocukluk arkadaşı Meryem'le, Bekir de Zehra ile evlenirler. Numan'ın Ahmet, Mehmet, Ethem, İbrahim ve Hayrünnisa isminde çocukları olur.

Medresede derslere devam eden Numan'ı imtihan edenlerden biri de Abdülkadir Yusuf Hoca'dır. Aynı dersleri vermeleri yüzünden aralarında gizli bir rekabet vardır, ancak Numan buna aldırmaz.

Bir gün *sakin, konuşmayı pek sevmeyen fakat her şeye dikkatli sevimli yaşlı bir adam* (s. 227) diye tanıtilan Şeyh Şücaeddin, Numan'ı Şeyh Hamid'e götürmek üzere gelir. ... *yakışıklı bir yüz, maviden de yeşilden de çalan iri gözler, hafif kemerli bir burun dolgun dudaklar, bir hayli aklanmış kırçıl bir sakal, saçlar kulak memesi hizasında başında on iki dilimli kırmızı taç...*(s. 228) diye ayrıntılı tasvir edilen Şeyh Hamid Numan'ın Hacı Bayramlığa geçiş mertebesini temsil eder. Şeyhi ölünce yerine geçerek aynı yolda ilerler.

İşinsu, eserinde tarihsel olayları değil, bu olayların insanlar üzerindeki etkilerini ve izlenimlerini sunarak romanını oluşturur.

c) Mekân

Romanda olaylar Solfasol köyü, Ankara civarı ve Kayseri dolaylarında geçer. Bu arada kısmen Bursa ve Kutsal Topraklar'dan söz edilir.

Solfasol köyü, Ankara ve Kayseri civarı, Numan'ın hayatının üç dönemini de özetler gibidir.

Romanın başkahramanı Numan, 1353'lerde Ankara'nın Solfasol köyünde dünyaya gelir. (s. 7) Çocuk Numan'ın yaşamı, Solfasol ve civarında geçer. Burası tabiatın içinde donup kalmış bir mekândır. Burada hayatın akışı yavaştır. Numan, büyüdükçe bu hayat içerisine sığamayacağını hisseder ve arayışı bu mekânda başlar. Küçük yaşlarda öğrenmeye ve öğretmeye olan merakı hayatına yön verir.

Ankara, Numan'ın yeni bir yola girmesine öncülük eden bir mekândır. Ayrıntılı olarak tasvir edilmez. Biz Ankara'yı sadece medreseleri, Numan'ın amcasının evi ve ileride oturacağı kendi eviyle tanırız. Dinini baştan sona çok iyi öğrenmeyi amaçlayan Numan, medrese hocalarından ders görmek ister. Bunun için Ankara'daki Kara Medrese'de ilim tahsil etmeyi düşünür. Bu esnada Ankara'da Veysel amcasının evinde kalmayı düşünen Numan'a babası karşı çıkar. Amcasının üç kızı olduğunu ve genç kızların yanında bir delikanlının bulunmasını amcasının hoş karşılamayacağını söyler. Numan kalacağı mekânı aklına bile getirmez. Ankara'daki Kara Medrese ise, hocalarının anlattığına göre zihninde şöyle yer eder:

- ... Ankara'da Melike Hatun isimli bir hanımın kurduğu bir vakıf ve buna bağlı Kara Medrese diye bir medrese varmış, bu medresede öğrencilerin ve hocaların kaldığı hücre denilen odalar varmış, yemek işini de bu vakıf ayarlıyormuş. Medrese bir avlu etrafına sıralanan tek katlı üstü kubbeli bir derslane ile öğrenci odalarından ibaretmiş, çamaşırhane, gusülhane, ayakyolu gibi yerler de varmış; suyu pek tatlı, güzelmiş. Dershanenin zemini hasır üzerine konmuş kilimlerle kaplanmış, müderris, büyücek bir rahle önünde ders anlatırmış. Haftanın beş günü sabah ve ikindi namazlarından sonra ders başlarmış, mescit yokmuş. Namaz, bir de minberi olan dershanede kılınırmış. Bir de kütüphanesi varmış, ben oradan çıkmam herhalde... (s. 54)

Numan'ın hocalarından duyarak anlattığı bu mekân tüm ayrıntıları ile gözler önüne serilir. Yazar burada anlatma tekniğinden çok gösterme tekniğini⁵⁹ kullanır. Mekân tasvirleri fotoğrafiiktir.

Numan, o zamana dek görmediği Kara Medrese'yi tıpkı anlatıldığı gibi bulmuş ve bu durumdan hoşnut kalmıştır:

... Kendisine bir oda verilmemiş, eski öğrenci, yeni "Danışment" Bekir'in işlerine yardım etsin diye, onun odasına konmuştu. Bu, medrese adetlerindendi. Yeni

⁵⁹ Bkz., Aktaş, Şerif, a.g.e., s. 13-14.

başlayan gençler ekseri kendilerinden büyük bir ağabeyin gözetimine verilir; genç, ağabeyin çamaşırlarının yıkanmasından, suyunun doldurulmasından, odanın temizliğine kadar sorumlu olur, ağabey de buna karşılık gencin dersleriyle ilgilenir... (s. 65)

Ankara, Numan için yeni bir dünya olurken, o dönemki Ankara'nın tarihî, siyasî ve sosyal durumu da gözler önüne serilir. Ahîler ile Osmanlı arasındaki mücadeleden bahsedilir:

—... *Artık Ankara'da Osmanlı'nın hükmü kalmamış, Ahîler başa çıkmışlar yine...*(s. 39).

—... *Osmanlı, Ankara ve civarından artık asker toplayamayacak gazalar için. Bu iyi midir, kötü müdür bilmem, bildiğim bir şey varsa şehitliğin de, gaziliğin de dinimizde çok makbul olduğudur. Sonra Allah var, inkâr edilemez Ankara'ya gidip geldiğimde çok işittim, bütün esnaf, halkın tümü çok memnundu Osmanlı idaresinden; çünkü beylikler içinde tektir Koca Osmanlı, güçlü bir kerem; ehli sünnet, dini bütün, bu yüzden hiç zulmetmez tebaasına, şefkatli ve merhametlidir... benim bildiğim Osmanlı, Osmanlı ise bırakmaz buraları Ahîlere...*(s. 40)

Kara Medrese'de köyünden uzak günler geçiren Numan, köyünü özler, tatil günlerinde soluğu köyünde alır.

Numan her seferinde köye girdiğinde âdetini bozmayarak önce çınaraltına gidip Meczup Ali'yi ziyaret eder. Meczup Ali zamanın çoğunu bu çınar ağacının altında namaz kılıp cezbeye girerek geçirmektedir. (s. 82)

Numan, bir gün çınaraltından dönerken çeşme başında gördüğü Gülçiçek adlı kıza sevdalanır. (s. 83) Eskiden tüm kızların bir araya gelip söyleştiği, sevgililerin buluşma noktası olan çeşme başları, çınaraltı vb. mekânlar, romanımızda pek önemli yer işgal etmese de fonksiyonel bir yapı arz etmektedir.

Sevdiği kıza kavuşamayan Numan, tüm âşıkların yaptığı gibi kendini yollara vurur. Medresedeki ağabeyi Bekir ile çevre köylere açılarak içlerindeki ilâhi aşkı dindirmeye çalışırlar.

Numan ile Bekir'in uğradıkları mekânlardan biri Söğütler olur. *Eski Hıristiyan Rum köyü, şimdi Müslüman Osmanlı, yani köylüleri taze Müslüman, taze Osmanlı* (s. 114) olan Söğütler'in hikâyesi dillerde dolaşır:

...Asya'dan yola düşen mürşit Kemalettin Efendi, birkaç müridiyle oraya yerleşip bir küçük tekke açmış, kendilerini sevdirmişler önce, sonra kilisenin papazından başlayıp cümlesini Müslüman etmişler, halktan kimi ismini değiştirmiş, kimi değiştirmemiş ama Müslüman olmuşlar işte... (s. 115)

Numan'la Bekir üç aylık gezileri boyunca pek çok yer gezerler, halkla haşır neşir olurlar. Zaman zaman Karaman Beyliği'ne ait köylere, kasabalara da rastlarlar.

Tarihî romanlarımızda her biri tarihe mal olmuş, kimisi hâlâ ayakta kalan bazı değişik tarihî mekânların yer aldıklarını gözlemleriz.

Roman boyunca 1340'lardan 1430'lara kadar Osmanlının geçirdiği tarihî devir kronolojik olarak takip edilirken ele geçirilen ya da elden çıkan, uğruna savaşarak kan dökülen tarihi mekânların bir kısmı sadece isim olarak tarihî bilgiler arasında gözümüze çarpar.

Bağımsızlığımız açısından önemli olan Balkanlar, Rumeli ve İstanbul'da tarih boyunca gözü olan devletlerle çarpışan Türklerin tarihi, romanlarda ölümsüzleştirilerek farklı bir anlama bürünmüştür.

...1383'te Timurtaş Paşa artık Arnavutluk'un fethiyle meşguldü. Bütün bu bölgelere, yüz binlerce Türk yerleştirildi. Böylece bir asra yakın bir zamandan beri devam eden Türk akınları, yerleşme ile sonuçlandı... (s. 163)

Kayseri, onun Numanlık'tan Bayram'lığa geçiş yeridir. Hamidüddin Aksarayî (Somuncu Baba) tarafından Şeyh Şucaeddin vasıtasıyla Kayseri'ye davet edilen Bayram, burada Şeyhi'nin bazı kerametlerini görerek ona intisap eder ve hakikat ilmine adım atar. Şeyh Hamit'i mübarek Hacılar Bayramı'nın arifesinde ziyaret ettiğinden o günden sonra da Hacı Bayram diye çağrılır. Orada o da bütün mürit adaylarının yaptığı şeylerle işe başlar.

—... *Şimdi sana evvela neler yapacağından bahsedeyim; bayramda bir şey yapmanı istemiyorum. Kurban keseceksen birinci günü kesersin, daha ziyade buradaki ihvan ile tanış, bayram ziyaretçilerimize ev sahipliği yap, ha bu arada helâların*

temizlenmesi de bir süre senin vazifen olacak. Bir an durup Hacı Bayram'ın yüzüne dikkatle baktı, bu yakışıklı yüzde tek kıpırtı olmamıştı, devam etti: Asıl mühim işin Bayram'dan sonra olacak seni dört günlük bir halvete sokmak istiyorum, bütün mürit adaylarına yapılır bu, dört gün karanlık hücrede, pek az yiyerek uyumamaya çalışarak oturduğun yerde zikir edeceksin. Zikrin, "Lâ ilâhe illallah" olacak. Dört gündün sonra, tekrar baş başa görüşürüz. (s. 232–233)

Hacı Bayram'ın yatacağı hücre ayrıntılı olarak tasvir edilir:

Böylece, Şeyh Hamit'in bütün söylediklerini yaptılar, yatacağı hücre, içinde ince fakat temiz bir yatak bulunan küçük bir odacıktı. Halvet hücreleri üç taneydi, birinde bir derviş halvette olduğu için, onu görmediler, "Hepsi aynıdır." dedi. Şerif Derviş, boş olan ikisini gösterdi, birisi sanki daha aydınlıkça göründü gözüne Hacı Bayram'ın, "Ben burada halvete gireyim." dedi, Şerif Derviş onun seçmesine, biraz hayretle baktı, yine "Hepsi aynıdır." dedi ... (s. 236)

Hacı Bayram, Şeyh Hamit'in yanında ve tekkeyi gezerken, bir kez bile Gülçiçek'i hatırlamadığını fark eder, medresede aklından çıkmayan Gülçiçek, burada aklına bile gelmeyince, Hacı Bayram hayatındaki büyük değişikliğin sırrını kavramaya çalışır. (s. 237)

Kayseri, Hacı Bayram'ın kendini bulduğu yerdir. Kayseri hakkında hiçbir fikri olmayan Bayram'a ayrıntılı tasvirler yapılır.

—...Kayseri ticaret ve kültür bolluğu ile Anadolu'nun önemli, zengin merkezlerinden biridir. Erciyes dağımızın güzelliği ile iftihar ederiz, bura halkı doğuştan ticaret kafalıdır, Canım Allah vermiş bu yeteneği bize, sonradan kazanılmış değil, bu yüzden ticaret birinci iştir burada... Aynı zamanda doğu-batı, kuzey-güney istikametinde ticaret yollarının buluşma noktasıdır Kayseri. Yeraltı sularımız pek zengindir, ovamız dümdüzdür, her türlü ekime müsaittir ovamız.

(...)

—Hele gezelim, daha çok hayran olacaksın senin anlayacağın, suyumuz da boldur, yüzlerce güzel çeşmemiz, su depolarımız vardır, şimdi bak. Burası sur içidir, burada görülecek, Ulu Cami, bedesten ve çarşıdır su içinde.

(...)

—*Yalnız Ulu Cami mi, Selçuklular o kadar cami ve tarihî abide yaptılar ki, senin anlayacağın yapmışlar ki, şaşar kalırsın, örneğin Kuruşunlu Camii, Lala Camii, Hacı Kılıç Camii ve medresesi...* (s. 240)

Hacı Bayram Kayseri'yi gezdikten sonra oraya hayran kalır. Ancak medreselerin karşısında içinde ince bir sızı duyar, bir an burada çalışmayı medrese ile hakikat ilmini aynı anda yaşamayı düşünse de sonra vazgeçer. (s. 241)

Hacı Bayram bir süre sonra Şeyh Hamit Efendi ile Bursa'ya doğru yol alır. Hamit Efendi bir gece Şeyh Sadreddin Erdebilî Hazretleri'ni rüyasında gördüğünü Bayram'a anlatır:

... *Hazret üzerinde yere kadar uzanan yeşil hırkası ile uyku içinde uykuya dalan Hamit Efendi'yi uyandırıyor ve iki cümle söylüyordu: “Ben seni yeni sürgüne duran Osmanlı'nın manevî mimarı yapmıştım, yayılan Şiiliğe karşı Sünniliğin kalesi olacaktın, gittin Kayseri'de oturakodun. Derhal Bursa'ya git, Bursa Osmanlı'nın kalbidir, unutma hayır ehli de, şer ehli de kalbe yakın bulunur.”* (s. 250)

Bursa'da yerleştikleri evler şöyle tasvir edilir:

Şerif gerçekten de Bursa'da şeyhine ve Hacı Bayramlara güzel evler tutmuştu. Hamit Efendi'nin evi iki katlıydı, yukarısı hareme, aşağıdaki bir hayli büyük olan oda selamlığa ayrılmıştı, küçük odada ise Şerif yatıp kalkacaktı. Şeyh Hamit Efendi, burada tekke açmaya niyetli değildi, müritlerini selamlıkta idare edecekti. Şeyh Hamitlerin evlerine yakın olan Hacı Bayramların evi ise; iki büyük, üç küçük odadan müteşekkildi, içinde şeftali ve vişne ağaçları olan güzel bir bahçesi vardı... (s. 256–257)

Bursa'dan sonra kendisine tasavvuf yolunda örnek olan şeyhi Hamid Efendi ile birlikte Şam, Mekke ve Medine'ye doğru yol alırlar. Yol boyunca şeyhinin yanında olmaktan mutluluk duyan Hacı Bayram, Şam hakkında bilgiler verir. Burada yazarın amacı mekânı ayrıntılı tanıtmak olmalıdır.

— *Hazreti Ömer zamanında fethedildiğini, sonradan Emevilerin başkenti olduğunu, Şam valisi Muaviye'nin, halifeliği ele geçirdikten sonra Şam'ın İslam kültürünün ve uygarlığının başlıca merkezi olduğunu bilirim efendim.*

— *Emevilerden sonra Abbasilerin eline geçiyor fakat onlar başkenti Bağdat yaparak Şam'ın önemini düşürüyorlar ve hatta güzelim şehir bir hayli tahrip ediliyor ve*

Şam böylece siyasi önemini de yitiriyor... Bir süre Şii Fatımilerin eline geçiyor, bu sırada Mısır'a bağlıdırlar... (s. 281)

Şam'dan sonra Mekke'ye giden bir hac kervanına katılıp yollarına devam ederler. Hamit Efendi, yolda Mekke'nin hikâyesini anlatır.

– Biliyor musunuz, Mekke'de şehir hayatı Kâbe'nin inşası ile başlamış sayılabilir, çünkü Hazreti İbrahim'in ailesiyle buraya gelmesinden önce, tarih sahnesinde bir Mekke yok. Daha doğrusu onun hakkında fazla bir bilgi yok. Biliyorsunuz Kur'an-ı Kerim'de İsmail'in Hazreti İbrahim tarafından Mekke'ye getirildiği ve Kâbe yapımında beraber çalıştıkları kaydedilir.

Mekke'ye üç defa gelen ve üçüncüsüne Kâbe yapımının ardından insanları, hac için davet edip görevini tamamlayan Hazreti İbrahim'in, İsmail'i burada bırakarak Filistin'e döndüğü rivayet edilir... (s. 288)

— Hac'da her şey, rumuzla ifade edilir. Örneğin Kâbe, "İnsanlık noktasını" temsil eder. Herkesin yüzünü ona çevirerek namaz kılmasının sebebi odu. Kâbe'deki ikinci sembol, örtüsünün ve kutsal olarak nitelendirilen Hacer-ül Esved'in siyah olmasıdır. Bunların siyah olması nurların şiddetinden dolayıdır... (s. 294)

Kutsal Topraklar'ı şeyhiyle ziyaret eden Bayram'ın kaç yıllık isteği gerçek olur. İlk kez on yaşındayken (s. 295) hacca gitme arzusunu duyan Bayram heyecanını zor bastırır. Mekkeli günler bir rüya gibi geçer. Üç yıl süren ziyaretin ardından Aksaray'a yerleşirler. Şeyhi'nin vefatından sonra Hacı Bayram, Ankara'ya geri dönerek kalenin dışında Romalılardan kalma, sonra Bizanslıların kilise yaptıkları eski mabet Augustus Tapınağı'na hemen bitişik arsayı alarak tekke inşaatını başlatır:

... Bu, geniş bir meydanı, halvet hücreleri ayrıca tekkede kalacakların odaları... Güzel bir yapıydı. Daha önce Hacı Bayram arada sırada dergâha uğrayan bir mimarla görüşmüş, ona kabataslak bir plan çizdirmişti... (s. 364)

Romanda mekân kahramanların, özellik de Numan'ın, değişimine eşlik etmiştir. Mekânın niteliği değiştikçe kahramanın değişimi de izlenmektedir. Aslında değişen mekân değil; kahramanın ta kendisidir. Tanıtım amaçlı ve insan-mekân ilişkisi kurularak sunulan mekânlar tarihîliğini de koruyarak romanda ölümsüz kılınmıştır.

d) Zaman

Bayram, ilk bakışta sıradan bir tarihî roman izlenimi veriyor. Sıradan bir kurgu, basit bir anlatım tarzı... Ancak biraz daha dikkatle incelendiğinde kurgunun epeyce sağlam bir tarih bilgisine dayandırıldığı gözlenmektedir. Özellikle romanda zamanın kurgulanması, tarihî bilgilerin derlenmesiyle gerçekleşir.

Romanda tarihîlikle kurgusallık iç içedir. Vak'a 1353'lü yılların yaz aylarında başlar:

1353'lerde Ankara'nın Solfasol köyünde, yaz aylarında günlerden bir gündü...
(s. 7)

Olaylar Numan'ın dünyaya gelmesi ile kronolojik olarak takip edilir.

...1353 yılının sonbaharında, Koyunluca Ahmet'le karısı Nazlı'nın ilk erkek çocukları doğdu... (s. 12)

Romanda Numan'ın dünyaya gelmesiyle başlayan büyüme macerası ile Osmanlı devletinin tarihî macerası paralel olarak işlenir.

Numan'ın büyüme macerası kronolojik ifadelerle ve gerçek doğum tarihine paralel olarak anlatılır. Ayrıca asıl adının Numan olduğu, Ankara yakınlarındaki Solfasol (Zülfadl) köyünden Koyunluca Ahmet'in oğlu olduğu, kuvvetli bir medrese tahsilinden geçtiği tasavvufî kaynaklarda da geçmektedir.⁶⁰ Bu bilgilerin romandakilerle örtüştüğünü belirtmeliyiz.

Kırkını doldurduğu gündü, öğle namazından sonra kapı çalındı... Köyün Ahî ereni İzzettin Baba ve tanımadığı iki hoca efendi daha. (s. 12)

— *Şimdi üç yaşındayım, gelecek yıl dört olacağım, annem öyle söyledi...* (s. 19)

Numan dört yaşlarında, ille de Meczip Ali ile dolaşıp köylüyü namaza kaldırmaya heveslendi... (s. 20)

...Numan beş yaşını doldurmaya bir iki ay kala, İzzettin Baba'dan derse başladı... (s. 25)

Numan yedi yaşında hafız oldu... (s. 30)

⁶⁰ Geniş bir bilgi için bkz. Güzel, Abdurrahman, Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı, Ankara 1999, s. 295–302.

Numan dokuz yaşlarında idi, babası bir gün eve; minicik açık kahverengiden kızıla doğru çalan, pırıl pırıl tüylü bir köpecik getirdi... (s. 38)

Numan on bir yaşındaydı artık, Arapçayı öğrenmişti. (s. 42)

...-Bak sen on üçüne geldin... (s. 52)

Numan 1368 tarihinde on beş yaşındayken; Arapçadan tefsir, hadis ve fıkıhtan sıkı bir imtihandan geçirildikten sonra, Ankara'da Kara Medrese'ye kabul edildi. (s. 63)

...Numan şimdi on altı olduğuna göre... (s. 82)

— On yedi. Ama Ali amca bu aşk yedi bitirdi beni... (s. 98)

...Numan'ın medresede üçüncü yılı bitmiş, delikanlı on sekiz yaşına basmıştı... (s. 103)

— Ben de on dokuzuma basacağım birkaç ay sonra. (s. 118)

Tarih 1375'ti, Numan yirmi iki yaşındaydı ve jüri karşısında vereceği sınava hazırlanıyordu... (s. 187).

1378'de Numan yirmi beş yaşındayken, bu kez ölü bir kız bebekle, Ethem geldi... (s. 195)

1388'te, Numan otuz iki yaşındayken Koyunluca Ahmet vefat etti... (s. 199)

1393 yılında Numan kırk beş yaşına basmıştı, bir gün medresenin hademesi onu buldu ve şeyh kılıklı bir zatın kendisini aramakta olduğunu söyledi... (s. 219)

Şeyh Hamit Efendi'yi, mübarek Hacılar Bayramı'nın arifesinde ziyaret eden Numan'a Hacı Bayram adı verildikten sonra bu isimle anılmaya başlanır. (s. 232)

Hacı Bayram ses çıkarmadı, kırk yedi yaşına gelmiş, annesine karşı bir kere bile sesini yükseltmemişti, şimdi de yükseltmeyecekti. (s. 266).

Hacı Bayram, bir velî olduktan sonra Allah yolunda yürümeye devam eder ve yetmiş altı yaşına geldiğinde vefât eder.

Numan'ın yaşam macerası gerçek tarihlere uygun olarak sunulurken (1353–1430) zamanın Numan üzerindeki etkisi açıkça izlenir. Zaman içinde büyük değişiklikler geçiren Numan'ı üç aşamada değerlendirebiliriz: Çocuk Numan, Medrese

tahsili görmüş Numan ve Hacı Bayram. Zamanın onun üzerinde olgunlaştırıcı bir etkisi olduğu gerçektir. Yaşam macerası kronolojik olarak takip edilirken geriye dönüşler yaşanmaz.

Numan'ın hayat macerası sunulurken, Osmanlı devletinin 1340'lerden 1430'lulara kadarki devri, tarihî seyir halinde izlenir. Bu esnada tarih, romanı zenginleştiren bir süs olarak arka fonda kullanılır.

Yıl, 1340'ların ikinci yarısıydı ve Bizans'ın başı, hâkimiyeti altında bulunan Balkan Devletleri ile fena halde dertteydi... yıl 1347 idi, Bizans Osmanlı'dan açık açık yardım istedi.

1352 sonlarında veliaht şehzade Süleyman Paşa, İstanbul'a yürümeye hazırlanan müttefik Sırp-Bulgar ordusunu Dimetoka Meydan Muharebesi'nde yendi... Yıl, 1353'tü. (s. 11)

1354'te Süleyman Paşa; Ankara, Bolu ve çevrelerini Osmanlı topraklarına kattı...

...Süleyman Paşa... 2 Mart 1354'te Gelibolu Kalesi'ni fethetti...

1357 yılında Süleyman Paşa, atının ayağı sürçüp tökezleyip düşünce, Veliaht Şehzade başını taşa vurarak vefat etti. (s. 25)

Çok değil bir yıl sonra, 1362'de Sultan Orhan Gazi vefat etti.(s. 40)

1364 Osmanlı-Bizans antlaşması Bizans'ın Türkleri yerlerinden çıkarma ümidine son veriyordu. (s. 42)

...Haçlılar hızla ilerleyip Edirne'nin kuzeydoğusunda, bugün Sırpsındığı adını taşıyan mevkiin güneyinde Meriç nehrinin kenarına yerleştiler, tarih 1364'tü. (s. 47)

Bu arada, geçen on yılda Osmanlı, Rumeli'de toprak ve nüfuzunu genişletmişti.. Çirmen muharebesi, Türklerin zafer kazanmasıyla sonuçlandı, tarih 26 Eylül 1371'di. (s. 62)

1373 ve 1374'te Kuzey Makedonya'da mühim yerler fethedildi. (s. 96)

1376'da Kuzey Bulgaristan'da saltanat süren Bulgaristan kralı daha ağır şartlarda Osmanlı Devletine tâbi oldu... (s. 163)

1384'te artık ihtiyarlamış olan Vezir Lala Şahin Paşa, son seferini Bosna'ya yapmış, Türkler ilk defa bu tarihte Bosna topraklarına ayak basmışlardı. (s. 197)

1385'in mühim iç olayı ise; Sultan Murat'ın üç oğlundan ortancası Savcı Bey'in babasına karşı ayaklanmasıydı.

İlk Osmanlı-Karaman harbi 1386–1387 yılları arasında oldu.

...1389'da Kosova'da yapılan büyük meydan savaşı, sekiz saat sürdü. (s. 198)

...1390'da Yıldırım, Bizans İmparatorunu değiştirecek, yeni bir imparator başa getirecek kadar nüfuz kazanmıştı... (s. 206)

...Yıldırım 1391 yılının baharında, doğuya doğru ilerleyerek, Karaman Beyliği'ne girdi... (s. 213)

1391'de Şile Kasabası Bizanslılardan alındı...

1391 yazında Romanya Türk hâkimiyetine girdi... (s. 213)

Osmanlı tarihi ara kısımlarda kronolojik olarak takip edilirken, tarihî olaylar ile romanın kahramanları arasında bağlantılar kurularak bütünlük sağlanmaya çalışılmıştır. Örneğin; Yıldırım Beyazıt'ın Romanya ve Yunanistan'ı fethinden sonra Ankara'ya gelip Ankara Kalesi'nde özel bir evde kalması ve orada medreseden gelenleri misafir kabul edip onlarla görüşmesi, bu ziyaretçi grubunun içinde Bekir ve Numan'ın da olması bu bağlantının bir örneğini teşkil etmektedir (s. 214)

Roman boyunca da kitabî tarih bilgilerinin sunumu devam eder:

...1395 yaz ayları boyunca devam eden Bizans'ın ikinci muhasarası, Avrupa'yı ayaklandırmıştı... (s. 250)

25 Eylül 1396 sabahı, arkasını Tuna'ya dayamış ve düşmemiş olan Doğan Bey'in idaresindeki Niğbolu Kalesi, Tuna tarafından düşman donanmasıyla satılmış bulunuyordu...(s. 251)

14. asrın son yıllarında bir doğu Türk Hakanı olan Timur'un saldırılarının nerede duracağı bir bilinmezdi... (s. 298)

Savaştan önce 28 Temmuz 1402 sabahı Yıldırım, askere çok dokunaklı bir konuşma yaptı... (s. 299)

Yıldırım'ın tutsaklığı yedi ay, on iki gün sürdü, 3 Mart 1403'te Akşehir'de vefat etti... (s. 300)

Osmanlı tarihinde, 28 Temmuz 1402'deki Ankara savaşından, Yıldırım'ın oğullarından Mehmet Çelebi'nin babasının mirasını tek elde toplayabildiği kardeşi Musa Çelebi'nin ölüm tarihi olan 5 Temmuz 1413'e kadar devam eden on yıl, on bir ay, sekiz günlük devreye "saltanat fasılası, kargaşalık devri" anlamında "Fetret Devri" denir. (s. 308)

1414 yılında Foça, Sakız ve Midilli'deki Ceneviz Beyleri Osmanlılara vergi vermeyi kabul etmişlerdi. (s. 339)

1419 ve 1420'de Romanya harekâtı devam etti... (s. 340)

... Sultan Mehmet 1421 Mart'ında, otuz iki yaşlarında Edirne'de vefat etti... (s. 373)

... Sultan Mustafa 1422 kışında on iki bin atlı ile beş bin yaya askerle, Bursa'ya doğru ilerlemeye başladı... (s. 385)

Otuz bin kişi ve ayrıca donanmayla İstanbul'u kuşatan Sultan 20 Haziran 1422'de şehrin önüne geldi... (s. 400)

Bizans'la 22 Şubat 1424 anlaşması ile muhasaranın kaldırılması karşılığı olarak Sultan Murat bundan böyle Bizans'tan yılda üç bin akça tutarında vergi alacaktı. (s. 401)

Bundan sonraki hareket, Aydın ve Menteşe oğullarını tarihe gömdü. 1425 yılında Menteşe ili.. (s. 405)

1426'da Salihli Meydan Savaşı'nda Osmanlı ordusuna yenilen... (s. 405)

1427 sonunda Germiyanoglu II. Yakup Bey, 100 kişilik maiyetiyle Edirne'ye gelerek Sultan Murat'ı ziyaret etti... (s. 406)

... 1428 başında II. Yakup Bey öldü... (s. 406)

Ak Topraklar dışında, tarihî, romanlarında bir fon olarak kullandığını ifade eden **Işinsu**⁶¹, **Bayram**'da da aynı şeyi yapar. Romanın başkahramanı Numan'ın doğumundan ölümüne kadar ulaştığı mertebeler sunulurken, araya tarihî bilgiler

⁶¹ 23.09.2005'te Kendisiyle Yaptığımız Mülâkat.

serpiştirilir. Tarihî olaylar, romandaki vak'anın gidişatına yön verir nitelikte sunulur. Bu da vak'a zamanı ile tarihî zaman arasında kurulan dengenin varlığı ile sağlanmış olur.

3) BUKAĞI

Kültür tarihimizin en önemli merhalesini teşkil eden alanlardan biri de tasavvufur. Türk edebiyatı içinde halkın ortak dilini, duygu ve düşüncelerini, dinî inancını esas alarak birleştirici ve bütünleştirici rol oynayan tasavvuf anlayışı **İşinsu**'nun eserlerinde amacına uygun bir şekilde işlenir. **İşinsu**, tarihi, bir fon olarak kullanıp millî birlik adına vermek istediği tasavvufî mesajları özellikle gençlerin anlayabileceği bir anlatım tarzı içerisinde **Bukağı** adlı eserinde işler.

Son dönem romanlarında büyük mutasavvıfların hayatını ve öğretilerini ele alan **İşinsu**, aslında bu konunun hep ilgisini çektiğini kendisinin de tam bir Yunus hayranı olduğunu ifade etmişlerdir.⁶²

İşinsu, daha romanı basılmadan yaptığı bir röportajda kitabın ismini nasıl seçtiğini açıkça ifade eder.

*... Niyâzî Mısırî, XVII. yüzyılda yaşamış büyük bir mutasavvıf, büyük bir şair ve Yunus takipçisi. Onun hayatını anlatırken kendi ifadelerini çok kullandım... Makalelerinden faydalandım. Onun için tasavvuf dolu bir roman oldu. Biliyorsun, Bukağı demir halka demek.. Niyâzî Mısırî'nin devletle arası açılıyor ve ayağına bukağı, demir halka takılarak üç kere sürgüne gönderiliyor. Onun için **Bukağı**. Aslında romanın adını **O sevgili, Niyâzî Mısırî ve Bukağı** olarak düşünmüştüm. "O sevgili" derken Allah'ı kastediyordum ve Allah'ı kastettiğim kelimenin kitabın kapağında bulunmasından çok hoşlanacaktım. Fakat her kime söyledimse eşim dâhil herkes kitabın ismini çok uzun buldular ve sonunda yalnızca **Bukağı** oldu.⁶³*

Bu eseri yazarken ve Mısırî hakkında çalışırken, başka konularla ilgilenemeyen **İşinsu**, devamlı içinden gelen bir sesin ona *kalk yaz dediğini*, sanki Niyâzî Mısırî'nin başına dikilip onu yazması için zorladığını hissetmiş, bu tedirginlikle eserini tamamlamıştır.⁶⁴

Malatyalı Mutasavvıf Niyâzî Mısırî'nin hayat öyküsü, tasavvufî bilgiler eşliğinde sade bir dil ile anlatıma kavuşur. Tarihi, arka fon olarak kullanıldığı sahneler, uzun bir araştırmanın ve okumanın ürünü olarak kurulmuştur.

⁶² Hürsoy Elif, a.g.m., Türk Edebiyatı, S. 364, s.6.

⁶³ Hürsoy Elif, a.g.m., Türk Edebiyatı, S. 364, s.5.

⁶⁴ Hürsoy Elif, a.g.m., Türk Edebiyatı, S. 364, s.5.

Eser, *Başlarken* adlı bölüm dışında numaralandırılmış on üç bölümden ibarettir. Bu bölümler ayrılırken Niyâzî Mısrî'nin kabına sığmayıp şeyhini arama macerası esas alınmış olmalıdır ki, hemen her bölümün daha ilk cümleleri yollara düşen Niyâzî Mısrî'den haber vermekle başlar.

a) Vak'a

Roman, Niyâzî Mısrî'nin Limni'deki türbesini ziyarete giden iki kişinin yol boyunca yaptıkları sohbetlerin *Başlarken* adlı bölümde sunulmasıyla başlar. Birbirini tanımayan bu adamların her ikisi de Niyâzî Mısrî'yi niçin ziyaret edeceklerini anlatmaya başlarlar. Yaşlıca olanı büyük mutasavvıfın mübarek türbesini gönül borcunu ödemek amacıyla ziyaret ettiğini açıkça söyler. Genç adam ise, karşısındakini küçümseyen tavırlarla niyetini söylemekten sakınır. Batı kültürü hayranı olarak yetiştirilen bu genç, büyük dedesinin babasının çok yakın arkadaşı olan Niyâzî Mısrî'den çekinmekte, ondan korkmaktadır. Ailelerinde her doğan erkek evladın görevi olan bu ziyareti gerçekleştiren genç adam, türbeyi ziyaret etmeyen yakınlarının başına gelenleri işittiğinde Niyâzî Mısrî'nin gazabından korkar. Paris seyahati türlü engellerle karşılaşmış gerçekleşmeyince de türbenin yolunu tutmaya karar verir. Yolculuk esnasında da Mısrî'den nefret ettiğini düşünür. Fransız mürebbiyelerle yetişen genç adamın içi isyanla dolar.

Yazar, daha romanın ilk sayfalarında Niyâzî Mısrî'yi anlamının da, anlatmanın da zor olduğunu yaşlı adamın ağzından rivayet eder.⁶⁵

İlk bölüm Niyâzî Mısrî'nin doğum tarihine denk gelen 1618 yıllarındaki Osmanlı'nın tarihsel döneminin anlatımıyla başlar.

1618'in ilkbaharında, II. Osman, halledilen deli padişah Mustafa'nın ardından tahta çıktı. (s. 13)

Sultan I. Ahmet Han öldüğünde, onun yerine şehzade Osman'ın geçmesi gerekirken Osman'ın sert mizacı ve Sultan Ahmet'in eşi Kösem Sultan'ın türlü entrikaları ile başa I. Ahmet'in oğlu Mustafa geçer. Ancak bir süre sonra onun deli olduğu anlaşılınca tahttan indirilir. Boş kalan tahta böylece Sultan Osman geçer. II.

⁶⁵ Işınsoy, Emine, *Bukağı*, İstanbul 2004, s. 12.

Osman, *Padişahın ağzından çıkan her cümleinin kanun olması* (s. 14) gerektiği inancıyla hareket ederek memlekette acil reformlara yönelir.

Sultan Osman'ın tahta çıktığı vakitler sarayın hekimbaşı olan Mehmet Zihni Efendi ile Mihriban Hanım'ın Muhammet Kasım adında bir oğulları olur. Kasım'ın doğduğu gün, Malatya'nın Aspozi mahallesinde Soğancızâde Şeyh Ali ile eşi Hatice Hanım'ın da oğulları dünyaya gelir. İsmi Muhammet koyup, peygamber ismine hürmeten onu Mehmet diye çağırırlar. (s. 14) Çok geçmeden Mehmet'in Ahmet, Kasım'ın da Melekşan isimli kardeşleri dünyaya gelir.

Devlet içinde reformlarını sürdüren II. Osman'ın katledildiği 1622 yılında Mehmet ve Kasım dört yaşına basarlar. Bu yaşta aileleri onları Kur'an okumaya alıştıtır. Kasım'ın hocası Mehmet Zihni Efendi, Mehmet'inki ise, Koca Halil Derviş olur. Mehmet okumaya ilgi gösterirken, Kasım ise harflerin şekilleri üzerinde yoğunlaşır. Mehmet'in tasavvufa olan ilgisi küçük yaşlarda belirir, Koca Derviş'i adeta kelimeleri yutarak dinler, tasavvuf bilgisinin temeli bu yaşlarda atılır.

Koca Derviş Mehmet'in ileride bir *hakikat âlimi* olacağını düşünürken (s. 16) Mehmet, Kasım'ın aksine yaramazlığı ile dikkatleri üzerine çeker, herkes ondan şikâyetçi olur. Onun tüm sorumluluğunu Koca Derviş üzerine alır. Babası, Mehmet'i Sıbyan mektebine göndermeyi düşünürken, dervişten güreş dersleri almasını da ister.

II. Osman'ın katlinden sonra başa tekrar Deli Mustafa çıkar. Yönetim el değiştirdince II. Osman taraftarı olan Mehmet Zihni Efendi, Malatya'ya sürülür. Uzun bir yolculuktan sonra Aspozi'de Ali Efendi'nin dergâhına yakın ve güzel bir eve yerleşirler.

Sultan Osman'ın katli İstanbul'da büyük yankılar uyandırırken, sipahiler ayaklanıp suçluların cezalandırılmasını isterler. 1623'te Sultan Deli Mustafa tahttan indirilerek yerine IV. Murat getirilir.

Malatya'da Sıbyan okulunda Mehmet ve Kasım iki yakın arkadaş olurlar. Arkadaşlıkları, çok iyi güreşmeyi öğrenen Mehmet'in çocuklar tarafından sıkıştırılan Kasım'ı kurtarmasıyla başlar. Kasım da Mehmet gibi, Koca Derviş'in gözüne girmeyi başarır. Ancak iki çocuk, bir zikir meclisinde dervişlerine verdikleri sözü tutamayıp tekkenin durumuna uygun davranmayınca dervişle araları bozulur. Çocuklar bu duruma içlenince derviş onları gönülden bağışlar.

Günler böyle geçerken, iki aile birbiriyle iyice kaynaşır, aralarında dostluk oluşur. Kasım ile Mehmet'in arasından su sızmaz, birbirlerini çok severler.

... günün birinde Kasım, Mehmet'e: "Sen beni kurtardın, güreşe başlamamı sağladın, hep yardım ediyorsun, senden çok şey öğreniyorum, onun için karar verdim, ben sana "Ağam" diyeceğim dedi, Mehmet bu karardan çok memnun oldu, bir epey büyük ağabey gibi ağır başlı, "Ben de sana 'adamım' derim, 'kıymetlim' derim, başka hiç kimseye de böyle söylemem, bir tek sana söylerim." dedi. Çocuklar, birbirlerini hiç kıskanmadılar, bilâkis yardımlaştılar... (s. 41)

Dokuz yaşlarındayken, okuldan mezun olduklarında Ali Efendi, Mehmet'in zikirle katılmasını ister. Ancak, Mehmet'in coşkunun mizacına içten yapılan zikir haz vermez. Bir gün bu durumu babasına şöyle açıklar:

... Şehrin içlerinde kendilerine devrâniler denilen Halvetilerin bir dergâhı ilgisini çekmişti; onların, ayakta el ele tutuşup bir daire teşkil edip, ağır ağır dönerek "Lâilâhe illallah" diye zikretmeleri tam da istediği gibiydi... İçinin temizlenip ışıklandığı o akşam babasına, niçin Nakşîlerin de sesli zikretmediklerini sordu... (s. 42)

Zikirle Mehmet'in yanında Kasım da katılır. Ancak konuşmalar Kasım'ın ilgisini çekmez. O kendini hat sanatında bulur. Abdülkerim Efendi isminde bir hat ustasından derslere başlar.

Bir gün beklenmedik acı aniden gelir. Bir akşamüzeri Mehmet Zihni Bey'in vefatı herkesi derin bir yasa boğar. O günden sonra Mehmet, Kasım'ı bir an bile yalnız bırakmaz. Ancak günler sonra Kasım ve ailesi İstanbul'da oturan amcalarının evine yerleşirler. Bu ayrılık en çok Kasım ve Mehmet'e zor gelir. Ayrıldıkları ilk günden mektuplaşmaya başlarlar.

Malatya'da tek başına kalan Mehmet, içindeki boşluğu bir türlü dolduramaz. Daha çok ilim tahsil etmek ister, ama bunun o çevrede gerçekleşmeyeceğini de bilir. Babası onun Nakşîliğe devam edip kendi şeyhine bağlanmasını isterken, Mehmet Halvetî olmak niyetindedir. Bu duygularını sadece Kasım'a açar. İkisinin de tek hayali İstanbul'da tekrar görüşmektir. Sarayda Enderun'da yetişen Kasım, her bir olaydan arkadaşını haberdar eder.

1632 yıllarında Yeniçerileri yöneten Sadrazam Hüsrev Paşa, Erzurum Valisi Abaza Paşa'yı yenilgiye uğratıp tutsak ettikten sonra IV. Murat'a gönderir. IV. Murat da ağabeyi Osman'ın kan davasını güden bu paşayı iyi karşılayıp onu Bosna Beylerbeyi yapar. Hüsrev Paşa pek şiddetli geçen İran savaşlarında başarı gösteremeyince görevinden azledilir, yerine Sadarazam Hafız Paşa getirilir. Hüsrev ve Recep Paşalar'ın içine sinmeyen bu sadrazam, padişahın gözleri önünde şehit edilir. Büyük karışıklıklar yaşanmaya devam ederken IV. Murat, idareyi ele alarak Genç Osman olayına karışan herkesi öldürtür.

Mehmet ve Koca Derviş, Kasım'ın yazdıkları sayesinde sarayın iç işlerinden haberdar olurlar. Koca Derviş, Mehmet'i tasavvufî konularda eğitirken, Mehmet'in o günlerde aklına Kasım'ın kız kardeşi Melekşan düşer ve kız aklına geldikçe içi içine sığmaz. Kendi kendine aşkın cevabını arayan Mehmet, Kasım'dan onun haberlerini alır. Melekşan'ın bütün kısmetlerini geri çevirdiğini öğrenince içi ferahlar. Bu aşkla şiirler yazmaya başlar. Mehmet ona karşı hissettiği duyguları ölçmeye çalışırken zaman zaman çelişkiye düşer.

Mehmet Melekşan'ı sonsuza kadar esirgemek istiyordu, bunun maddî güçle bir ilgisi yoktu, sadece derin, geniş, çok boyutlu bir sevecenlik söz konusuydu. Bazen şiirleriyle bu çelişkili duygularını anlatmaya çalışıyor fakat kullandığı sözcükleri çok yetersiz buluyor, şiir doldurduğu kâğıtları yırtıp atıyordu. Velhasıl içindeki bu inanılmaz heyecanı, tutkuyu, sevecenliği ne yapacağını hiç bilemiyordu. İşin tuhafı, son bir yıldır bu hale düşmüştü, ondan önce Melekşan'ı sadece çok güzel bir kız çocuğu olarak hatırlamıştı. Soruyordu kendi kendine, "Aşk mıdır bu?" fakat bir cevap bulamıyordu... (s. 54)

Bir gün bir sırrını Koca Derviş'e açar. Şeyh Hüseyin Halvetî'nin elini öpüp ona bağlanacağını söyler. Bundan on sekiz ay sonra da Halvetî şeyhinin yoluna gider. Babası bu durumu hayırla karşılar. Mehmet böylece 1635'te on yedi yaşındayken Halvetî olur, Kasım da Enderun'dan mezun olup saraya önemsiz bir kâtip olarak atanır. O sıralarda IV. Murat, I. İran seferine çıkarak İstanbul'dan ayrılır, Diyarbakır'a oradan Erzurum'a geçerek Revan'ı kuşatır ve teslim alır.

Mehmet, Halvetî dergâhında iki yıl huzurlu yaşar, müritler arasında şeyhinin dikkatini çekmeyi başarır. Ancak sonraki aylarda içini büyük bir Allah korkusu sarar.

Allah'ı daima kızgın ve cezalandırıcı bir varlık olarak tasavvur edip tedirginliği artar. Bu hislerini Koca Derviş'e de açamaz. *Sen yolunu o kadar öv, Halvetî olmakla o kadar övün, şimdi zora gelince, kendi yoldaşlarını arama, bana gel!* (s. 63) demesinden çekinir. Ancak daha sonra onunla geçen konuşmaları içini rahatlatır. Mehmet, Kur'an okuyup anlayabilmek için Arapça öğrenmek ister. Ancak Malatya'da Arapça öğretecek bir âlimin olmadığını öğrendiğinde Diyarbakır'a gidip Arapça öğrenmeyi kafasına koyar. Babasının rahatsızlanması üzerine bir süre bu fikrinden uzaklaşır. Halvetî şeyhi Hüseyin Efendi'nin anî bir kararla İstanbul'a gidecek olması Mehmet'i derinden yaralar. Onun yerine tayin edilen asık suratlı Ahmet Efendi'den hiç hoşlanmayan Mehmet, zikir meclislerine de gitmez olur. Babasının anî ölümü ve Melekşan'ın evlilik haberi ile yıkılan Mehmet, çareyi oralardan uzaklaşmakta bulur.

Mehmet, Murat Han'ın Bağdat'ı aldığı haberini Diyarbakır'a giderken bir handa öğrenir ve bu habere sevinir. Türlü zorluklar sonucunda kervanla Diyarbakır'a varır. Mehmet aldığı adresle beraber Feyzullah Efendi'nin evini aramaya koyulur. Evini bulmak güç olmasa da, Feyzullah Efendi'ye her gidişinde kapıdan geri çevrilir. Sonunda ona ulaşmayı başaran Mehmet, azmi sayesinde ondan ders almaya hak kazanır. Adamın evindeki bodrum katına yerleşip evdeki her türlü zor görevi üstlenir. Ev işlerinden muzdarip olsa da ilim aşkı gönlünü tazeler. Fırsat buldukça Kasım'la mektuplaşıp saraydan haberler alır. Eline geçen son mektup; Sultan Murat'ın rahatsızlandığını, ona bir şey olursa yerine Kösem Sultan'ın oğlu Şehzade İbrahim'in geçebileceğini, içinde bulunulan durumun daha da karışabileceğini haber verir.

Diyarbakır'da bir müddet kalan Mehmet, bir gün Mardin'e gitmek üzere yola çıkar. Diyarbakır'a bağlı bir sancak olan Mardin'de türlü halkların bir arada bulunması Mehmet'i ilk etapta ürkütür. O, kendisine tavsiye edilen Abdürrezak Efendi'yi bulup onunla Hâdis, Kelâm ve Arapça çalışmak istediğini belirtir. Derslere başlamak için Abdürrezak Efendi'den bir hafta izin alır, halkın arasına karışıp Mardin'i gezmek ister. Kendini bilmez birkaç gencin peşine takılan Mehmet, onların verdikleri içkiyi bilmeden içer. Ayıldığında bu hareketinden utanır ve kendini sorgulamaya başlar. Akli başına gelir gelmez bir hamama gidip kötülüklerden arınmaya çalışır. Parasını gençlere kaptıran Mehmet, ihtiyar bir adamın verdiği sadaka ile karnını doyurur. Daha sonra çocuklara ders verip güreş öğreterek yaşamını devam ettirir. İşlediği suçu bir türlü kabullenemeyen Mehmet'e gönlünden gelen bir şiir cevap verebilir:

Hevâ ise yeter gönül, gel Allah'a dönelim gel

Sivâ ise yeter ey dil, gel Allah'a dönelim gel

Nice bir sevelim gayri, nice bir olalım gayri

Analım vuslat-ı yâri, gel Allah'a dönelim gel

Bize Hak'dan gel olmadan, ecel kûsı vurulmadan

Cânım Azrâil almadan, gel Allah'a dönelim gel

Özenmez misin ol Yâre ki, aldanmışsın ağyâre

Seni azdırmış emmare, gel Allah'a dönelim gel

Niyâzî'ye olup haldaş, olursan yoluna yoldaş

Döküp gözlerimizden yaş, gel Allah'a dönelim gel (s. 101–102)

Şiirin son beytinde geçen Niyâzî isminin mânâsını aramaya başlar. İçindeki duru ses ona Niyâzî'nin kendisi için seçilmiş bir mahlas olduğunu söyler ve bu olaydan sonra Mehmet, bu ismi de benimser.

Mehmet, yirmi üçüne geldiğinde içindeki manevî yol özlemi onu tekrar yollara düşürür. Hedefi Kahire'ye varmaktır. Bu kez şeyhini Mısır illerinde arayacaktır. Bir gün sabah namazıyla birlikte oradan ayrılıp yollara düşer. Yol boyu nefsiyle olan mücadelesini düşünür. Kasım'dan gelen son mektupta Melekşan'ın eşinden ayrılıp eve geri döndüğünü yazması, Mehmet'in aklını karıştırır, ancak duygularından emin olamaz. İç mücadeleleri ile İskenderiye'ye gidecek bir gemiye binebilmek için Antalya yolunda aylar geçirir. Derken gemi macerası başlar. Yolculuk boyunca sorgulamalar devam ederken Yunus Emre sevgisi ile dopdolu olduğunu düşünür.

... Yunus Emre ile o kadar doluydu ki, şiirlerinde görülen açık etkisinden başka, sanki her zaman onu somutlaşmış bir şekilde karşısında görüyordu. Yapılı olmasına rağmen ince bir bedeni ve Peygamber gibi uzun saçları vardı, kâh kendininkiler gibi siyah, simsiyah görüyordu bu saçları, kâh kumral ve dalgalı... Bir gün "Allah aşkı"nda

tam anlamıyla buluşacaklarını seziyordu Mehmet, yoksa bu kadar sevebilir miydi Yunus'u... (s. 114)

İskenderiye'ye varır varmaz bir Kadirîye şeyhiyle tanışıp onun tekkesinde bir buçuk ay kalır. Bu arada Kadiriliğe de ısınır. Eğer içinde el-Ezher'e devam etme arzusu olmasa orada kalıp Kadiriye şeyhine bağlanacağını düşünür, ancak Kahire'ye doğru yol alma arzusunun önüne geçemez. Oraya varır varmaz şehri gezip Abdürrezak Efendi'nin bahsettiği Şeyhûniye külliyesine gider. Buradaki medrese ve dergâhları gezer, Abdülkadir Geylanî tekkesini bulur, burada kalmaya başlar. El-Ezher'de derslere devam eder. İki yıl boyunca Kasım'dan haber alamayan Mehmet, bir gün ondan gelen bir mektupla sevinir. Kasım saraydaki olaylardan haber verir. Osmanlı devletinin çökmekten kurtulduğu, sultanın yeni bir oğlu olduğu, İbrahim Sultan'ın da aşırılıkları mektupta yazılıdır. Bu arada evlenip boşanan Kasım, kendi sıkıntılarından da söz açar. Mehmet, bunları öğrenince ona hak verir.

Bir gün rüyasında kendini büyük bir şehirde, Şeyh Abdülkadir Geylanî Hazretleri'ne hizmet ederken görür. Geylanî hazretleri ona cebinden çıkardığı bir kese taze sikkeli dirhemler verir, bir başka kesede de taze sikkeli dinarlar vardır. Mehmet bu iki kesenin anlamını sorduğunda, şeyhi dirhemlerin zahir ilmi olduğunu, dinarların ise, tarikat ilmi olduğunu ve bunun içinde şeyhini araması gerektiğini söyler. (s. 121) Bu rüya üzerine Mehmet, oradaki şeyhinden izin isteyip sokaktan bulup yanına aldığı kedisi Kiraz ile birlikte yollara düşer. İki ilmi birden niçin öğrenmek istediğini şöyle açıklar:

– Bilirsin tek kanatla uçulmaz!... Bence maddî ilimle, manevî ilim birbirini tamamlıyor, iki elimiz, iki kolumuz nasıl birbirini tamamlarsa, iki ilmi de bilmek öyle dengede tutar insanı, bir tek ilmi bilmekten daha faydalı olur. Hakikat ilminin gereklerini yapıp, şeraiti terk etmek olmaz!... (s. 127)

Mehmet, yolculuk ettiği kervanda şiirlerinin dilden dile dolaştığını görüp şaşırır. Arkasına takılan büyük bir topluluğu atlatıp Bağdat yakınlarında küçük bir köye iner. Burada bir süre yaşamını bir mum imalâthanesinde çalışarak geçirir, orada ata binmeyi öğrenir ve bundan sonraki yolculuklarını atı Rüzgâr ile yapar.

Bağdat'a vardığında Abdülkadir Geylanî'nin türbesini ziyaret edip şehri gezer. Abdülkadir Geylanî'yi ziyaret ettiğinde gönlüne *Anadolu* doğar ve yollara düşer.

Aradığı şeyhi bulamayan Mehmet'in aklına İstanbul'a gidip bir tekkede halvete girmek gelir. Bu sayede Kasım'la da görüşebileceğini düşünür. İki arkadaş nihayet yaklaşık yirmi yıllık bir aradan sonra buluşup dertleşirler. Mehmet'in amacı Kahire'ye kadar ünü gelmiş olan Halvetî tekkesinde çile çıkarmaktır. Tekkenin mürşidi Hasan Efendi ile tanışan Mehmet, halvete girmek için izin alıp kırk günlük inzivaya çekilir. Halvetten çıktıktan sonra epey zayıflamış olan Mehmet'in gönlü bir hayli yumuşar. İstanbul'da yıllar önce gönlünü verdiği Melekşan'la da karşılaşır, ona karşı duygularının hâlâ yoğun olduğunu hisseder.

Halvete çekildiği sıralar, mazhar olduğu bir sır ile artık kendisinin Mehmet yerine, Niyâzî Mısrî diye çağrılacağını açıklar.

İçindeki sese kulak veren Mısrî, Bursa'ya doğru yol alır. Bursa'da Ali Dede isimli ihtiyar bir Mevlevî'nin tekkesine yerleşir. Bursa'da yazdığı şiirler elden ele dolaşırken ünü giderek artar. Fakat onun içindeki *şeyhini bulma arzusu* (s. 157) bir türlü küllenmez. Medresede kaldığı bir gece niyaz edip iki rekât namaz kıldıktan sonra, şeyhini bulmak arzusuyla, hayırlı bir rüya görmeye niyetlenir ve istiareye yatar. Rüyasında elindeki bakır ibrikle bir başka şehirdeki kalaycıya gittiğini, kalaycının sadece ince, büyük, becerikli anlam dolu ellerini gördüğünü, kalaycının ona *İbriğin dışını herkes kalaylayabilir. Marifet içini kalaylayabilmektir* dediğini ve ibriğin içini parlattığını hatırlar. Rüyasında Mısrî'nin gönlünden oranın Uşak olabileceği geçtiğinden, bu kez Uşak'a doğru yol alır. (s. 158)

Uşak'taki bir handa ona Halveti Şeyhi Mehmet Efendi'nin tekkesinden bahsederler. Bu zâtın Elmalılı Sinan Ümmî'nin halifesi olduğunu anlatırlar. Mısrî oyalanmadan Mehmet Efendi'yi bulur. Mehmet Efendi ona müritlikten söz açmaz, geçici bir misafir gibi davranılması Mısrî'yi tedirgin eder. Bir bahar mevsiminde Sinan Ümmî'nin Uşak'a geleceği haberi Mısrî'yi heyecanlandırır ve sonunda onunla karşılaşır. Sinan Ümmî, ona Bursa'da gördüğü rüyayı anımsatınca dili tutulur, işte o gün huzura erer. Kasım'a yazdığı mektuplarda artık mürşit arama arzusunun bittiğini ve maddî yolların son bulduğunu, mürşidinin yanında hem maddî, hem de manevî bir eğitim gördüğünü yazar. Sinan Ümmî Hazretleri'nin müritleri içerisinde yer alır. Yıllar böyle geçerken iki kere halvete girer ve halvetten sonra gönül huzuru artar.

1648 yıllarında Osmanlı Devletinde durum iyice karışır. Sultan İbrahim, tahttan indirilip boğularak öldürülür. Yerine küçük oğlu IV. Mehmet gelir. Altı-yedi yaşlarında olan bu şehzadenin aile büyükleri yönetimi ele alır. On üç yıl süren bu döneme *Ağalar Saltanatı* denir. Bu arada Yeniçeri Ağaları da devlet düzenine karşı gelirler. İbrahim'in öldürülmesinden sonra onun kan davasını güdenler ortaya çıkar. Halk, yeniçeriler ve sipahiler ayaklanır. Kösem Sultan öldürülür. Sultan Ahmet Meydanı kan gölüne döner.

Niyâzî Mısrî, Sinan Ümmî tekkesinde çile çekmeye devam ederken, sırtında odun ve un taşıyıp dersler verir. Dergâhın imamlığını da üstlenir. Bu arada Kasım ve Derviş ağası ile yazışmaya devam eder. Kasım'ın yeniden evlendiğini, annesinin de ağır bir öksürüğe yakalandığını öğrenir. Annesinin hastalığını öğrenince tedirgin olur. Malatya'ya gidip annesini görme isteğiyle kıvranırken şeyhinin izin vermeyeceğinden çekinir. Ancak Ümmî Sinan, ona zamanı gelince izin verir ve Ümmî Sinan'ın genç oğlu İbrahim ile Niyâzî Mısrî Malatya'ya doğru yol alırlar.

Mısrî uzun bir aradan sonra tekrar yollara düşünce şunları hisseder:

Mısrî, yola çıktıktan sonra ancak, yolları ne kadar çok özlediğini fark etti, bir süre konuşamadı Süleyman'la, bu gidişi iki hasretlinin buluşmasına benziyordu. Çünkü, sanki yollar da bu garip dervişi özlemiş gibiydiler!.. (s. 188)

Malatya'dan önce Mardin'e uğrayıp bir zamanlar kaldığı tekkeleri ziyaret ettikten sonra Malatya'ya yönelirler ve Malatya'ya yaklaştıkça bir başka heyecan sarar içini. Annesini bir hayli zayıflamış ve yaşlanmış görünce üzülmüş, onun ince hastalığa yakalandığını, Derviş ağasının, tekkenin şeyhi olup evlendiğini, kardeşi Ahmet'in de Malatya'ya sığınarak İstanbul'a taşındığını öğrenir. Annesini şeyhine emanet ederek İstanbul'a doğru yola çıkarlar. Kasım'ın evine gidip orada konaklarlar.

Mısrî, bazı zamanlar şeyhini özledikçe içi yanar. Bu nedenle oralarda fazla oyalanmadan Ramazan arifesinden bir gün evvel Elmalı'ya varırlar. Dergâhta sevinçle karşılanırlar. Mısrî, gelir gelmez camideki vaazlarına başlar. Şeyhinin yanına uğradığında Sinan Ümmî, ona yanında duran somunu verip caminin avlusunda çeşme başında afiyetle yemesini söyler. Mübarek Ramazan günü şeyhinin bunu istemesi Mısrî'nin garibine gider. Ancak *Şeyh bir rüzgârsa, mürit, önünde uçuşan bir sonbahar yaprağıdır* (s. 207) diye düşünerek şeyhinin dediğini yapar. Ancak bunu gören kalabalık Mısrî'nin çevresini kuşatıp onu dövmeye başlar. Sinan Ümmî'nin huzuruna

getirildiğinde Şeyhi, Mısırî'nin altmış gün aç bırakılmasını ve hücreye kapatılmasını emreder. Mısırî'ye verilen bu ceza dilden dile yayılır.

... Bir kısmı onaylıyor, diğer bir kısmı, Mısırî'nin camideki vaazlarına hayran olanlar ise; "İftarsız olması doğru değildir, günah zavallıya, ölecek adam besbelli" diyorlardı. Her hâlükârda, bunlar aç iken, karşılarında ekmek yiyen Mısırî cezasını bulmuş, adamların içi ferahlamıştı!... Yalnız birkaç kişi; "Aslında bu iş, şeyh ile mürit arasında bir cilvedir ki, bizim aklımız ermez." diyordu...(s. 210)

Altmış günlük cezası dolduğunda Mısırî'yi ziyaret eden Şeyh Sinan Ümmî cezasını yüz günde tamamlayacağını söyler. Mısırî'nin cezası dolduğunda merak edip yüz günü sayanlar, tekkeyi doldururlar. Niyâzî Mısırî, bitkin bir halde hücreden çıkarılıp şeyhin odasına götürülür. Eski haline dönünceye kadar iyi bakılır. Bir Cuma günü Mısırî'nin ve dört arkadaşının hilâfet töreni dervişlerin ve halkın önünde yapılır. Niyâzî Mısırî törenin ardından halka son vaazını bir şiirle verip tekrar Uşak'a dönmek üzere yola çıkar. Uşak'ta Şeyh Mehmet, dokuz yıl ayrı kaldığı Mısırî'yi sevinçle karşılar.

Bu arada İstanbul'da ağalar saltanatı çöker, IV. Mehmet'in Naibesi (vekili) Tarhân Valide Sultan, devleti emanet edebileceği yeni bir sadrazam aramakla meşguldür. Nihayet Saltanat Naibesi, Köprülü Mehmet Paşa ile görüşmeye razı olur. Fakat Köprülü'nün bazı şartları vardır, Osmanlı tarihinde bir kişinin sadrazam olabilmek için şartlar öne koştugu görülmemiştir. Nihayet, Tarhan Sultan, Köprülü'nün isteklerini kabul ederek onu sadrazamlığa getirir. Böylece Osmanlı tarihinde yirmi yedi yıllık Köprülüler devri başlar.

Mısırî, Uşak'a yerleşir yerleşmez Kasım'a ve Şeyh ağasına mektup yazar. Şeyh ağasından gelen mektupta annesinin vefatını öğrenir. Kasım mektubunda ise Köprülü Paşa'nın sadrazam olduğunun yedinci Cuma günü, Fatih Camii'nde Naat-ı Şerif okunurken, Kadızâdeliler'in camii basarak Naat-ı Şerif'in makamla okunmasına itiraz ettiklerini, neredeyse kan dökülecek kadar tartışmalar yaşandığını anlatır.

O günlerde Afyonkarahisar'a bağlı Çal kazasından gelen bir heyet, halkı dinî konularda eğitecek bir din adamı ararlarken kendilerine tavsiye edilen Mısırî'yi alarak Çal'a geri dönerler. Ancak oranın halkı Mısırî'e ilgi göstermeyip yüz çevirdikleri için Mısırî Uşak'a geri dönüp Şeyh Efendi'ye durumu anlatır.

Bu kez Kütahya'dan gelen bir heyet, Mısri'yi oraya götürmeye gelir. Böylece Mısri'nin Kütahya macerası başlar. Kütahya'da da bir kısım halk arasında tam anlamıyla Kadızâde zihniyeti baş göstermeye başlar. O, söylentilere kulak vermeyip kendini tam olarak müritlerine adar. Bir süre sonra Şeyh Sinan Ümmî'nin vefat haberini alır almaz Kütahya'yı terk eder. Şeyhini ilk kez Bursa'da rüyasında gördüğünü anımsayıp Bursa'ya yerleşmeye karar verir. Doğrudan Sebbağ Ali Dede'nin evine gider. Yaşlı adam, bahçesinin içinde bir halvethane inşa ettireceğini Mısri'ye haber verir. İnşaat tamamlanınca Mısri, gönül rahatlığı ile mürşitlik vazifesine başlar. Ancak Bursa'da yerleşmiş olan Kadızâdeli zihniyeti ona rahat vermez. Kadızâdeliler, ondan Halvetî tarikatını terk edip kötölemesini isterler. Padişahın, Vani Efendi'nin, Şeyhülislam'ın da mutasavvıflar aleyhinde olduklarını hatırlatırlar. Ancak Mısri bu tehditlerden çekinmez. Kasım'a ve Şeyh ağasına birer mektup yazarak bu konuda fikirlerini almak ister. Kasım, Vani'nin etkisiyle padişah yasağının gelmesinin yakın olacağını, Şeyhülislam'ın da üzerindeki baskı nedeniyle fetvayı verebileceğini açıklar. Sonra Osmanlı saltanatından haberler sunar. Köprülü Mehmet Paşa'nın oğlu Sadrazam Fazıl Ahmet Paşa'dan söz açar. Akliselim sahibi bu adamın zaferlerle sonuçlanan işler yaptığını anlatır. Son olarak da bir kız çocukları olduğu haberini verir.

Bursa'da aleyhinde çıkartılan propagandalara rağmen kısa zamanda müritleri artar. Sonunda çıkacağı söylenen ferman çıkartılır ve sesli zikir, devran ve sema yasaklanır. Mısri, bildiği yolda yürümeye devam eder.

Bir gün ansızın hastalanan Sebbağ Ali Dede'nin vefatı ile derin bir hüznün kaplar içini. Dede ölmeden önce son arzusu; Mısri'nin, müridi Hacı Mustafa'nın kızı Gülsüm'le evlenmesi olur. Ali Dede'nin vasiyeti üzerine her şey çok çabuk gelişir. Mısri, Gülsüm'le evlenip hayatını devam ettirir. Hiç beklemedikleri anda kapılarını çalan Kasım onları ziyarete gelir. Kasım, Vani'nin kendisiyle olan dostluğunu öğrendiğini Mısri'ye anlatır. İki arkadaş o gece tarikatçılarla şeriatçıların neden anlaşamadıkları üzerine konuşup kafa yorurlar. (s. 238–239) Aylar sonra Melekşan'ın da rüyasında gördüğü Mısri'nin erkek çocuğu dünyaya gelir. Ancak aynı gün Uşak'taki pirdaşı Şeyh Mehmet Efendi'nin ölüm haberi üzerine, oğlunun doğumuna sevinemez.

Bursa'da Mısri'nin sevenleri çoğalırken, onu çekemeyenlerin sayısı da gün geçtikçe artar. Artık bu kadar hakaret gördüğü mahallede oturmasının gereksiz

olduğunu düşünerek yeni tekke inşaatını başlatır, kendine de tekkenin yanında bir ev bulur.

Mısrî, elli iki yaşlarında Fatma isminde bir kız evlada daha sahip olur. O yıl Osmanlı da büyük bir bayram yaşar, Girit artık Osmanlı'ya aittir.

O günlerde Mısrî'yi şaşkırtan bir olay olur. Sadrazam Fazıl Ahmet Paşa, onu Edirne'ye davet eder, karşılaştıkları ilk günü karşılıklı iltifatlar, Mısrî'nin bestelerini dinlemekle geçirirler. Ertesi gün de şehri gezerler, Mısrî tekkeleri ziyaret eder.

Bir akşam Mısrî, sadrazamla baş başa kaldıklarında, tekkelere getirilen yasakların gereksizliğinden söz açar. Sadrazam'ın içten tavırları ona güven verir. Fazıl Ahmet Paşa, ona hak verir, ancak Sultan'ın emri dâhilinde bunları yaptıklarını dile getirir. Mısrî'ye İstanbul'a gidip orada Ayasofya'da vaaz verip ona anlattıklarını, orada anlatmasını, kendisinin de Sultan'ı razı edip onu dinlemeye gelmesini temin eder.

Ayasofya'da öfkeli bir konuşma yapmayı düşünen Mısrî, sonra bundan vazgeçerek cemaatin çoğunu ağlatacak konulardan bahis açar. Sultan IV. Mehmet de gözyaşlarına hâkim olamaz, padişah fermanını geri alır. Bursa'daki halk Mısrî'nin vaazı dolayısıyla Hünkâr'ın yasağı kaldırdığını çoktan işitirler ve onu adeta bayram ederek karşılarlar.

1672 yıllarında IV. Mehmet ve sadrazamı Polonya seferi için Edirne'den yola çıkarlar. Altı ay süren sefer sonunda Polonya barış ister ve harekât durdurulur. Yapılan antlaşma sonucunda Podolya Osmanlı'da, Galiçya Polonya'da kalır.

Bursa'ya sevinçli haberlerle dönen Mısrî'ye Kadızâdeler yaşam hakkı tanımazlar. Birkaç kez ölümden dönen Mısrî dervişlerinin koruyuculuğundan bıkip usanarak Edirne'ye gitmeye karar verir. Sarayın ikinci bir Polonya seferi hazırlığı içinde olduğundan habersizdir.

Edirne'ye yerleşince devletin içinde bulunduğu durumu yakından takip etmeye başlayan Mısrî'yi, padişahın gereksiz av eğlenceleri, masraflar, sarayın şaşaalı yaşantısı, yüksek memur ve bazı paşaların rüşvet aldığına dair dedikodular sinirlendirir. Bir gün Edirne Ulu Camii'nde verdiği vaaz esnasında Osmanlı'nın karanlık sonundan bahsetmeye başlar. Tam da savaş öncesinde söylediği bu sözler, saray açısından

rahatsızlık yaratır. Mısırî, Sadrazam Fazıl Ahmet Paşa'nın emriyle Rodos'a kale hapsine gönderilir.

Deniz seyahati boyunca çevresindekilere insan, İslâmiyet ve Osmanlı hakkında bol bol nasihatler verir. Mısırî sadrazamın görevlendirdiği Azbî Çavuş gözetiminde yol alır. Azbi Çavuş, Mısırî'yi, onun ayak bileklerine bukağı taktıran kale komutanına teslim ettikten sonra, Edirne'ye dönmesi gerekirken, istifa edip kendini Mısırî'ye adar.

Kısa bir süre sonra kale komutanı, Mısırî'nin ziyaretçilerine kapısını açar. Mısırî onları gönül hoşluğu ile karşılayıp sohbet eder. Kırım Hanı Selim Giray Han, her gün Mısırî'ye çeşit çeşit yemekler gönderir. Bir gün Selim Giray Han, Osmanlı'nın kendisini II. Polonya seferi için çağırdığını Mısırî'ye haber verir. Mısırî onu dualarla yolcu eder.

Polonya, Almanya ve Papa'nın yardım vaatlerine güvenerek Osmanlı'dan Lubnin ve Lwow'u geri alır. Umduğu yardımlar gelmeyince Polonya barış ister ve iki devlet arasında yedi yıllık bir barış sağlanmış olur.

Aynı yıl Fazıl Ahmet Paşa ölür, yerine Merzifonlu Kara Mustafa Paşa atanır.

Mısırî, Rodos'tayken Kasım'la mektuplaşmaya devam eder. Kasım'dan aldığı ilk mektupta Şeyh ağasının öldüğü haberini alır ve mateme bürünür. Rodos'a gelişinin dokuzuncu ayında Mısırî affedilerek geri çağrılır, Azbi Çavuş'la birlikte önce İstanbul'a, oradan da Bursa'ya dönerler. Mısırî, Rodos sürgününden önce yaptığı gibi, yine tekkesinde adam yetiştirmeye çalışıp, nasihatlerde bulunur, kürsüde verdiği vaazlarda ileri geri konuşup halkın tepkisine neden olur. Vani Efendi'nin tek isteği onu sürgüne tekrar gönderip sesini kesmektir. Sonunda istediğini yapar. Bu kez Mısırî, Limni Adası'na sürülür. Tekke'den alınıp ayak bileklerine bukağılar takılarak sürgüne gönderilir.

Limni kalesindeki yarı karanlık bir taş odada halvete girer, halvetten çıktıktan sonra insanları tekrar doğru yola çekmek için heveslenir. Yıllar içinde Mısırî, Limni Adası'nda yeni müritler kazanır ki, biri Hıristiyanlıktan dönmedir. Manevî olarak mutlu olsa da, zaman zaman kale muhafızları, oda idarecilerine karşı duyduğu şüphe ve öfke onu yıpratır.

Bir gün Mısırî, İstanbul'dan gelen bir haberle serbest bırakılır. Fakat o İslamiyet'i sevdirdiği adadan ayrılmaz. Hiç olmazsa ardında bir halife bırakmak

arzusundadır. Oradaki müritleri kendisine bir tekke hazırlayarak onu orada kalmaya razı ederler. Mısırî'nin yeni tekkesindeki ilk ziyaretçileri Kasım ve kardeşi Melekşan olurlar. Melekşan'ın bütün nefis mertebelerini aşarak manevî yolda ilerlediğini görünce onu kendine halife yapmak ister. Ancak kadın kabul etmek istemeyince ona hak verir.

1683 yıllarında Osmanlıda durum karışıktır. Sadrazam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, Viyana'yı kuşatmaya karar verir. Ancak Padişahı bu durumdan geç haberdar eder ki, IV. Mehmet *bu haberi önceden bilseydim, rıza göstermezdim* (s. 293) diye cevap gönderir. Viyana Kuşatması 1683'te bozgunla sonuçlanır. Birleşik Haçlı ordusu ile savaşlar devam eder, Almanlar, Budin'i kuşatırlar. 1686'da Budin elden çıkar, Mohaç'ta da pek çok şehit verilince Türk ordusunun morali bozulur.

Sadrazam ve Başkumandan Aynacı Sarı Süleyman Paşa'nın zalimliği ve yetersizliği ordudaki disiplini bozar. Vezir Köprülüzâde Fazıl Mustafa Paşa, Sultan'a ve iki oğluna karşı cephe alır. 1687'de hayattaki kardeşlerinden şehzade III. Süleyman'ı tahttan indirir. Osmanlı'nın Almanya cephesi çökünce pek çok yer elden çıkar.

Mısırî'ye Osmanlı'nın çökeceği malum olur, bu konuda vaazlar vererek baştakileri uyarmaya çalışır. Ama bu iyi niyeti yine sürgünle sonuçlanır; ayaklarında bukağılarla sürgüne gider.

Mısırî, sürgündeyken derviş yetiştirmeye, çevresindekilerin gerçek sevgisini kazanmaya devam eder. Bir gün Kasım'dan gelen mektup yine Osmanlı'dan haber vermektedir. Kasım artık eski şevkinin kaybaldığını, sadece havadisleri iletmek için mektup yazdığını belirtir. Padişah III. Süleyman'ın tahta çıkmasında Fazıl Mustafa Paşa'nın etkili olduğunu, eğer Fazıl Mustafa Paşa'ya bir hâl olmazsa bundan sonra da padişah olarak III: Süleyman'ın kardeşi I. Ahmet'in tahta çıkabileceğini belirtir. Kasım, bu durumdan hoşnut değildir. Onun yegâne arzusu saraydan ayrılıp, evinin hat çalıştığı odasına sığınmaktır. Ancak hat sanatına meraklı olan Sultan, onu yanından ayırmaz. Saray ve İstanbul bu kadar perişan iken, Macaristan'da kan gövdeyi götürür. Osmanlı'nın Avrupa'daki toprakları bir bir elden çıkar.

Mısırî, mektubu okuyunca Kasım'ın bu haline hak verir. O, Osmanlı'nın sadece batıda değil, doğuda da toprak kaybedeceğini hisseder. O gece seccade üzerinde sabaha kadar oturup *O Sevgili'sinin Türklere merhamet etmesini diledi...* (s. 304) İçinden sular seller gibi gelen kelimeleri kâğıda dökerken kendisinin Limni'de öleceğini anlar ve

Baltacı Mehmet Paşa'nın kabrini işaret ederek defnedileceği toprağı yanındaki dervişlere gösterir.

1688'de Osmanlının Almanya cephesi tamamen çökerken Mora'daki son Osmanlı kalesi Benefşe teslim olur. Alman kumandan Doc Morosini, Osmanlıya gözdağı vermek istese de bütün çabaları kırıılır. Almanlarla yapılan meydan savaşı kaybedilince Sırbistan elden çıkar, Almanlar Bulgaristan'a girer. Almanları durduracak kuvvet yok gibi görünür. Fazıl Mustafa Paşa'nın sadrazam olması ve orduda başkomutanlık yapmasına karar verilir.

Sadrazam olan Fazıl Mustafa Paşa'nın Mısır'ın Bursa'ya tekkesinin başına dönmesini rica eden mektubu Kasım'ınkiyle beraber ulaşır.

Fazıl Mustafa Paşa Edirne'den ayrılarak Şehirköyü'ne gelir ve orada Almanları yenilgiye uğratar, kuzeye doğru yürüyerek Belgrat Kalesi'ni alır. Almanların kaybı her geçen gün artar. Böylece Belgrat'ta 188 yıllık yeni bir Osmanlı dönemi başlar. Düşman Bosna ve Bulgaristan'dan tamamen çıkarılır. Sırbistan'ın tamamı geri alınır.

Mısır, Fazıl Mustafa Paşa'nın isteğiyle Bursa'ya dönmeye karar verse bile, ölümünün yakın olduğunu hissedip gidişini bir hayli erteler. Ancak sonra da *Ben bilmiyorum Allah biliyor, hele bir Bursa'ya varalım bakalım...* diyerek yola düşer. Bursa'da büyük törenlerle karşılanır, dönüşüyle beraber sabah akşam sevinç yaşanır. En çok sevilen de ailesi olur. Kızı Fatma'nın ölümüyle yıkılan eşi Gülsüm, onun dönüşüne pek sevinir.

1691'de Fazıl Mustafa Paşa, II. Almanya seferi için Edirne'den ayrıldığında, III. Süleyman sekiz gün sonra vefat eder. Yerine sadrazamın isteğiyle III. Süleyman'ın kardeşi I. Ahmet gelir. Savaş için çok iyi hazırlanan Almanlar, Köprülü isminden tereddüde düşseler de düşmanın dikkatli tutumu galip gelir. Fazıl Mustafa Paşa, alınma isabet eden tek kurşunla olduğu yerde kalırken, Mısır, bu olayı işaret eden rüyâyı bir gece evvel görse de, en yakınına bile anlatamaz.

Yalnız savaş hakkında konuşan dervişlerine;

— *Savaş elbet kanlı, gürültülü, karmaşık bir olaydır. Fakat aynı zamanda çok ince ve küçüktür. Bazen atılan bir kurşun bile koskoca muharebenin kederini değiştirebilir; dua edelim hemen Hak Tealâ yardımcımız olsun, dedi. (s. 315)*

Kasım, Mısırî'ye gönderdiği mektupta içi kan ağlarken, Mısırî onu teselli etmeye çalışır. Mektubunu bitirdikten sonra altına, sultanın niçin sefer esnasında yanına hocaları, şeyhleri ve dervişleri almadığını sormasını yazar.

Sultan III. Ahmet, Mısırî'nin bu teklifini hoş karşılarırken Sadrazam Çalık Ali Paşa, Mısırî'nin bir Osmanlı düşmanı olduğunu söyleyerek ona güvenmediğini belirtince sultan konuyu kapatır.

1693'te Edirne'de Erdel'i geri almak için hazırlıklar yapılırken Mısırî de sefere katılmak için müritlerinden bazılarını yanına alarak Edirne'ye hareket eder. Sultan, buna engel olmak için onun çocukluk arkadaşı Kasım'ı Mısırî'ye gönderir. Ancak o kararında sabittir. Padişahı Mısırî'ye karşı kıskırtan Bozoklu Mustafa Paşa'nın içi ise rahattır. Edirne'ye gelen Mısırî ve müritleri Selimiye Camii'ne doğru ilerlerken o sırada padişahın fermanı ile çıkagelen kalabalıktan yeniçeri ağası ve bir bölük yeniçeri Mısırî'yi koltuklayıp arabaya bindirirler. Limni yolu görünürken, toprağının ona kucak açmış olduğunu hisseder. Apar topar Limni'ye sürülen Mısırî'nin öfkesi artarken, ... *bizim öfkemiz devam etseydi, Edirne'nin altı üstüne gelirdi* (s. 325) sözlerini söyleyip sağ koluyla bir mezar taşını hafifçe sarsar. İşte o anda Edirne kökünden sallanır ve halk onun gazabından korkar.

Boğaz hisarında kaptan paşaya teslim edilen Mısırî ayaklarına takılan bukağılarla uğurlanır. Onu uğurlamaya gelen gönül dostlarına vasiyeti de şu sözler olur:

—...*orada ölecek olursam, ayaklarımda bu bukağılar ile gömülmek istiyorum, bu vasiyetim için hepinizi şahit tutuyorum...* (s. 326)

Limni'de ölmeden önce son günlerini küçük bir odada, yemeden içmeden kesilerek geçiren ve bu halde son eseri *İrfan Sofraları*'nı tamamlayan Niyâzî Mısırî, 16 Mart 1694'te vefât eder.

b) Şahıs Kadrosu

*Tarih konulu edebiyatla tarihî icraatta bulunan, ondan etkilenen ve onun görgü şahidi olan gerçek veya hayalî kişiler bir psikoloji dâhilinde sunulur.*⁶⁶ Eserlerinde

⁶⁶ Uğurcan, Sema, a.g.e., s. 255.

psikolojik durumları önemseyen **İşinsu** da zaman zaman seçtiği roman kahramanlarının varlık özelliklerini sanat eserinin gerçekliğinde kendi dünyasında tamamlamaya çalışır.

Tarihî-biyografik bir roman örneği olan **Bukağı**'da XVII. yüzyılın büyük mutasavvıflarından Niyâzî Mısrî'nin hayatı ve öğretileri, arka planda kalan Osmanlı tarihi ile dile getirilir.

Romanın başkahramanı Niyâzî Mısrî'dir. Yazar, arka plandaki toplumsal-tarihsel gerçekliği Mısrî aracılığıyla yansıtmaya çalışır. Yazar, romandaki ikinci dereceden önemli kişilikleri, Mısrî'ye yaklaştırarak, okuyucunun başkahramanı daha iyi tanıyabilmesini sağlar. Burada okuyucu Mısrî'yi, onun düşünce yapısını ve tarihsel işlevini diğer kişiliklerin bakış açısından öğrenir.

NİYÂZÎ MISRÎ

Romanın başkahramanı Mehmet, Malatya'nın Aspozi mahallesinde Şeyh Ali Çelebi ile karısı Hatice Hanım'ın üçüncü çocuğu olarak dünyaya gelir. (s. 14) Bebeğe Muhammet ismini koyarlar ancak peygamber ismine hürmeten onu Mehmet diye çağırırlar.

Mehmet, romanda fizikî olarak ayrıntılı tanıtılmaz. *İri esmer bir bebek* (s. 14) olarak dünyaya geldiği, büyüdükçe de yakışıklı bir delikanlı olduğu (s. 49) bilinmektedir.

Mehmet'in fizikî yapısıyla ilgili sunulan en ince ayrıntılar; onun şeyhini arama arzusu ile yollara çıkıp halvete girdikten sonraki zayıflamış bitkin hali ile önceki bakımlı halidir.

Mehmet, halvetten çıktıktan sonra epey zayıflamış görünüyordu. Gönlü kendisinin bile tahmin etmediği şekilde yumuşamıştı... (s. 153)

Şeyhi Sinan Ümmi'nin, Mısrî'ye verdiği yüz günlük halvet cezası en ağır olup onu en çok yıpratandır.

...Sinan Ümmi başta, onu tutup yerden kaldırdılar. Mısrî'nin gözleri kapalıydı. Mısrî yürüyemiyordu...

(...)

...Misri onlara uymaya çalıştı. Ağır ağır çıktılar kapıdan, genç adamın saçları ve sakalları pamuk gibi olmuş, ağarmıştı, avurtları o kadar içeri çökmüştü ki; sağ yanağındaki büyük et beni adeta küçülmüş görünüyordu...

İlk gün yalnız su içebildi Misri, ertesi gün yoğurtlu çorbaya başladılar, daha ertesi gün yoğurtlu çorbanın içine biraz ekmek içi doğradılar... Üç gün sonra gözleri açılmış, tam kendine gelebilmişti... (s. 212–213)

Mehmet'in küçük yaşlardan itibaren okumaya olan ilgisi Koca Derviş'in gözünden kaçmaz. Öte yandan kolayca okumayı söker. Koca Derviş'ten İslamiyet hakkında pek çok şey öğrenerek çocukluğu geçer. Mehmet, dervişini büyük bir dikkatle adeta kelimeleri yutarak dinlerken, Koca Derviş onu çok akıllı bulur, ileride bu çocuğun bir hakikat âlimi olacağını dile getirir. (s. 16)

Mehmet'in ileride güçlü bir şair olacağı daha küçük yaşlarda ortaya çıkar.

...Şol cennetin ırmakları akar Allah deyu deyu" ... Koca Derviş beş yaşındaki çocukta bu şiir zevkine hayran kaldı. O kadar hayran kaldı ki Sultan Osman için ağlamayı kesti; "Bu çocuğa âlim hocalar gerek, vah bahtsızım! Vah benim gibi bir fakir derviş parçasına kaldı" diye düşünüp, bu sefer Mehmet için ağladı. (s. 17)

Mehmet, küçük yaşlarda çok yaramaz bir çocuktur. Dersleri dışında, sopadan yapılmış atına atlayıp kendini sokaklara atar. Saatlerce ortadan kaybolur. Onu tek anlayan, Koca Derviş olur. Yalnız kendi çevresinden değil, şehrin içindeki mahallelerden şikâyetler yağar, erkek çocuklarını döverken kız çocuklarını da rahatsız eder. Çocuğun bu durumu dervişe doğal gelir.

Koca Derviş ise kendi kendine; Te be kızan o kadar zeki ki, zekâsı dolup dolup taşıyor, bir budalalığa, bir ahmaklığa hiç dayanması değil, böyle şeylerde karşılaşınca, kendince ceza veriyor onlara! diye düşünüyordu. (s. 18)

Mehmet, yedi yaşına girerken hayatının ilk ve son falaka dayağını yer, canı çok yansa da inadından belli etmez. Bu durumun farkında olan Şeyh babası onu Sıbyan okuluna yazdırırken şunları düşünür:

—Evet, bilirim vahşidir. Girsin yaşıtları arasına, görsün yabancı hocayı, tam olmasa da bira ehlileşecektir. Bilirsin Ahmet'e bile yüz vermez kerata, burnu da büyüktür, bu burun kırılmalı! Sonra maazallah, hayatın içinde ne yapar, okul insanı

hayata hazırlar. Sen endişelenme onun için, dik kafalıdır, inatçıdır... Hiç esnek değildir... (s. 20)

Mehmet, Sıbyan Okulu fikrini tereddütle karşılarsa da, dervişten güreş öğrenmek hoşuna gider. Şimdilik niyeti batıya, Derviş'in memleketi Edirne'ye gidip orada namılı bir pehlivan olmaktır.

Sıbyan okuluna başladıkları gün; Mehmet'in Kasım'ı dövmeye kalkan arkadaşlarından kurtarması ile ölene dek sürecek bir dostluğun temeli atılır. Kasım, Mehmet'i anlamamızda anahtar ismi teşkil eder.

Çocuklar dokuz yaşlarında okuldan mezun olduklarında, Malatya'da gidebilecekleri daha yüksek bir okulun olmayışı nedeniyle ilim hayatlarına ara vermek zorunda kalırlar. Bu durumdan Mehmet oldukça muzdariptir.

- Ama olmuyor, yetmiyor.. Ya da ben anlamıyorum her bir şeyi konuştukları bazen masal gibi geliyor bana. Öyle dinliyorum. Hem ben ilim de öğrenmek istiyorum...

(...)

— Nasıl yetsin ki, derviş ağam, her çocuk yani hemen her çocuk bitiriyor Sıbyan okulunu. Ben her çocuktan daha üstün olmak istiyorum. (s. 45)

Böylece Kasım'ın da oralardan ayrılması ile Mehmet'in içindeki boşluk gün geçtikçe artar. Artık Malatya'da kabına sığamaz. Yıllar önce gördüğü Kasım'ın kız kardeşi Melekşan gözlerinin önünden gitmezken, Melekşan aklına geldikçe içi içine sığmaz. *O kız bir bahar çiçeğiymiş ve onun için asla erişemeyeceği bir hayaldi. Nasıl meyve bahçesindeki çiçeklere dokunamıyor, onları koparamıyor sadece sakınıp esirgeme duygusu büyüyorsa içinde, bu kıza da aynı şeyleri hissediyordu. Ona da asla dokunamazdı... (s. 53)*

Malatya'da babasının yolundan gitmeyen Mehmet, bir Halvetî şeyhine bağlanır. Ancak içinden gelen duyguları babasına açamaz.

...Aslında hafî, içten zikirdi hoşlanmadığı, Mehmet'in coşkun mizacına içten zikir haz vermiyordu. O Rabbini anarken, olanca gönlünü sesine yüklemek bağrından gelen "Allah huu" nidasıyla yeri göğü inletmek istiyordu. Şehrin içlerinde kendilerine devraniler denilen Halvetîlerin bir dergâhı ilgisini çekmişti. Onların ayakta el ele

tutuşup bir daire teşkil edip, ağır ağır dönerek “Lâ ilâhe illallah” diye zikretmeleri tam da istediği gibiydi... (s. 42)

Mehmet, bir süre sonra Malatya’da aradığını bulamayacağını anlar. Kafasında bir yerlere gitme düşüncesi oluşur ve böylelikle Mehmet’in yaşamında ikinci devre başlar. Arapça öğrenmek daha fazla ilim tahsil etmek amacıyla kendini yollara vurur, ilk durağı Diyarbakır olur. Bin bir zorlukla Feyzullah Efendi’nin evine taşınır. Orada türlü işlerle meşgul olur.

... evvela selamlığın her türlü düzeninden ve temizliğinden o sorumluydu. Ayrıca selamlığa gelen bütün misafirlere ikramı da o yapacaktı. Her gün sabah namazından önce evin bütün mangallarını yıkayacaktı, boş kaldığı zamanlarda aşçı Hüsam’a yardım edecekti. Ayda bir kere hocanın kütüphanesindeki bütün kitaplar inecek... (s. 83)

Mehmet, en başta zorluk yaşasa da bünyesi kuvvetli olduğundan her şeyin üstesinden gelir.

Sahip olduğu şiir yazma yeteneği, yaşı ilerledikçe belirli bir olgunluğa erişir. Şeyh olma aşamasında ilerlerken verdiği vaazlarda şiirlere de yöneldiği olur.

Dünya üzerine söylediği şiirle, *Ben bu dünyayı, herkesin anlayabileceği şekilde ondan daha basit anlatırım* diyerek kendine olan güvenini perçinler.

Uyan gafletten ey gafil seni aldatmasın dünya

Yakanı al elinden ki seni sonra kılar rüsva

Ne sandın sen bu gaddarı ki böyle onu sevdin

Onu her kim sevdiyse dinini eyledi yağma (s. 86)

Şeyhini arama arzusuyla yollara düşen Mehmet, Mardin’de türlü felaketleri yaşar. Bilmeden içki içip parasını kaptırarak ortada kalan Mehmet, uzun bir iç muhasebeden sonra kendini affeder. Mehmet’e gönlünden gelen bir ses cevap verir:

Heva ise yeter gönül, gel Allah’a dönelim gel

Siva ise yeter ey dil, gel Allah’a dönelim gel (s. 101)

Bu şiirde uzun zamandır aradığı mahlasını bulur ve bundan sonra Niyâzî adıyla yazar. (s. 102)

Gönlündeki manevî yol özlemi ile oradan oraya gezer, hedefi Kahire'dir. Orada El-Ezher'e devam edip ilim tahsil etmek isterken, içindeki ses Mısır illerinde mutlaka bir şeyhin elini öpeceğini söyler. Aklındaki sorular tükenmek bilmez.

... Şeyh eli, evet fakat bu zat benim öz şeyhim mi olacak, ona bi'at edip, artık ondan gayri kimselere bakmayacak, kimseleri aramayacak mıyım?... Gönlümdeki şu devamlı arama arzusu, tükenecek mi, artık tamam diyebilecek miyim? (s. 105)

Mehmet'i tanıırken yakın arkadaşı Kasım sayesinde saray ve saray çevresinde yaşananlardan haberdar edilirim.

Şiir yazmaya olan merakı ile Mehmet, tam bir **Yunus** hayranıdır. Yollarda oradan oraya gezerken **Yunus Divanı**'nı yanından ayırmaz. Onun hayali ile yaşar.

...En yakın arkadaşı, Yunus Divanı idi. Gönlüne neş'e rüzgârları dolduğu zamanlarda da onu okuyordu. Kendisi de sonradan bazılarını yırtıp atacağı birçok şiir yazdı (s. 113)

Bunların bir kısmı da Melekşan'a yazılmış olanlardır. Bu kızın evlendiği haberini alınca ona yazdıkları kül olur.

Mehmet girdiği halvetlerden çıkınca öfkesi biraz olsun diner, nefsinin bazı kötü huylardan temizler. Herkesle ve her şeyle barışık hale gelir.

Mehmet'i yollara vuran duygu şeyhini arama arzusu ile maddî ilimde en üst seviyeye ulaşma isteğidir. Mehmet, bunu şöyle açıklar:

-Bilirsin tek kanatla uçulmaz!... Bence maddî ilimle manevî ilim birbirini tamamlıyor. İki elimiz iki kolumuz nasıl birbirini tamamlarsa, iki ilmi de bilmek öyle dengede tutar insanı. Bir tek ilmi bilmek de daha faydalı olur... (s. 127)

Şeyhini bulmasında ona en çok rüyaları yardımcı olur. Bir gece Abdülkadir Geylani Hazretleri'ni rüyâsında görünce ondan işaret alarak Anadolu'ya doğru yol alır.

Yaşamında en çok Allah'a karşı gelmekten, öfkesine ve nefsinin yenik düşmekten çekinen Mısırî, halvetten çıktığında bu duyguları biraz körelmiş olur. Yine böyle bir zamanda şeyhiyle karşılaşması ve ona bağlanması gerçekleşir.

Bursa’da gördüğü rüya, Uşak’ta gerçeğe dönüşünce bu duruma şaşırın Mısrî, şeyhi Sinan Ümmî’nin yanında manevi eğitimini tamamlayıp şeyhlik mertebesi yolunda ilerler. Uzun bir eğitimin ardından vaazlara katılıp halkı eğiten Mısrî, öfkesi ve devlet hakkında atıp tuttuğu sözleri yüzünden Rodos ve Limni adasına sürgüne gönderilir. İkinci kez gönderildiği Limni’den geri dönmek istemeyen Mısrî’nin yaşamında üçüncü ve son devre başlamış olur. Oradaki halkı da yola getirip herkesin gönül sevgisini kazanan Mısrî, öleceğini anladığında o toprakları işaret eder. Ve sevdiklerine vasiyetini dile getirerek Limni’ye gider.

— *Sizler de Allah’a emanet olun, hepinizi O Sevgilim’e ismarlar ve vasiyetimi yapmak dilerim; orada ölecek olursam ayaklarımda bu bukağılar ile gömülmek istiyorum. Bu vasiyetim için hepinizi şahit tutuyorum...* (s. 326) diyerek Limni’ye çekilen Mısrî, 16 Mart Çarşamba 1694’te vefât eder.

— Diğer şahıslar

Romanda Mısrî’nin yakın arkadaşı Kasım, onun hayatını ve düşünce yapısını açıklamakta başvurulacak ilk şahıstır.

Kasım, sarayda hekimbaşı olarak çalışan Mehmet Zihni Efendi ile eşi Mihriban Hanım’ın ilk çocuğudur.

Kasım ile Mehmet aynı gün dünyaya gelirler. Sarışın ve mavi gözlü olarak tasvir edilen Kasım, Mehmet ile beraber henüz dört yaşlarını doldurmak üzerelerken Kur’an okumaya başlarlar. Mehmet, okumaya büyük ilgi gösterirken, *...Kasım harflerin şekilleriyle adetâ oynuyor, onları türlü böceklerle, bazen de insanlara benzetip vücudunu eğip büküp harfleri taklit etmeye çalışıyordu. Sonra babasının kalemi ile o harfleri kâğıt üzerinde çiziktirmeye başladı ve harfler Kasım’ın elinde, Elif Ba’dakinden apayrı şekillere büründüler, babası onu düzelttikçe huysuzlanıyor, kendi yazdıklarının daha güzel olduğunu söylüyordu...* (s. 16) Kasım’ın bu halleri onun ileride büyük bir hattat olacağını daha romanın ilk sayfalarında hissettirir.

Kasım, ne istediğini bilen uslu bir çocuktur. Saatlerce yazı yazmakla meşgul olur. Mehmet ise, onun aksine çok yaramazdır. Bu iki çocuğun zevkleri ve dünyaları birbirinden tamamen farklı olmasına rağmen, yazar onları birbirine yaklaştırır, ancak

tezat özellikleri bir bütünde birleştirme amacını gütmeyiz. Her birini ayrı bir kişilik olarak çizer.

Mehmet ve Kasım'ın dostluğu; güreşmeyi çok iyi öğrenen Mehmet'in, çocuklar tarafından sıkıştırılan Kasım'ı kurtarmasıyla başlar. Çocukların arasında başlayan bu dostluk, aynı samimiyetle aileler arasında da yaşanmaya başlanır ve ailece görüşmeler devam eder. Kasım Mehmet'e:

— *Sen beni kurtardın, güreşe başlamamı sağladın, hep yardım ediyorsun, senden çok şey öğreniyorum, onun için karar verdim, ben sana “Ağam” diyeceğim dedi. Mehmet bu karardan çok memnun oldu, bir epey büyük ağabey gibi ağır başlı, “Ben de sana “adamım” derim, “kıymetlim” derim, başka hiç kimseye de böyle söylemem, bir tek sana söylerim” dedi... (s. 41)*

İki çocuğun dostluğuna asla kıskançlık karışmaz, hayatlarını yardımlaşarak geçirirler. Kasım, Mehmet'e güzel yazı yazmayı; Mehmet de Kasım'a güreşmeyi öğretir. İleride bir hattat olup saraya kâtip olarak girmek isteyen Kasım, babasının ölümünden sonra İstanbul'da amcasının vasıtasıyla Enderun'da derslere devam edip saraya girmeyi başarır. Bundan sonra birbirine uzak kalan Mehmet ve Kasım, mektuplaşarak dostluklarını devam ettirirler. Okuyucu Kasım vasıtasıyla romanın arka fonunu oluşturan Osmanlının iç işlerinden haberdar olmaya başlar. Kasım, Mehmet'e yazdığı mektuplarda her türlü siyasî, sosyal meseleden haberler verir.

Kasım'ın yazdığı mektuplarla yakından ilgili diğer bir şahıs da Koca Halil Derviş'tir. Mehmet'in babası, Şeyh Ali Efendi'nin pek sevdiği müritlerinden Trakyalı eski pehlivan Koca Halil Derviş, Mehmet'in hocasıdır. ... *Pek iri yarı olduğu için, hemen herkes ona “koca” sıfatını uygun görmüş, zamanla ismi unutulmuş “Koca Derviş” olarak anılmaya, çağrılmaya başlanmıştı... Koca Derviş'in dervişlikten gayri; bir büyük merakı vardı ki ne derviş arkadaşları ile ne de şeyhiyle paylaşabiliyordu; bu merak siyasetti; memlekette, sarayda neler olup bitiyor hep öğrenmek, bilmek ve konuşmak isterdi. Bu sebeple İstanbul'dan, Edirne'den sık sık mektuplaştığı arkadaşları vardı. (s. 15)*

Mehmet'in ileride bir *hakikat âlimi* (s. 16) olacağına inanan Koca Derviş, her zaman ona destek çıkar. Mehmet'e İslâmiyet'in ahlâki değerlerinden sıkça bahsedip, Yunus'tan şiirler okuyan Koca Derviş, Mehmet'in ileride büyük bir Nakşibendî Şeyhi

olacağını tasavvur ederken, Mehmet'in Halvetiliğe yönelmesi onu şaşırtır, ancak her zaman Mehmet'in yanında olup onun iyiliğini düşünür. Mehmet, şeyhini bulma arzusuyla yollara düştüğünde mektuplaşmaya devam ederler. Koca Derviş, ilerleyen yaşlarda bir yuva kurar ve uzaktan da olsa Mehmet'i takip etmeyi bırakmaz. Koca Derviş'in ölümü Mehmet'in hayatında derin boşluklar yaratır.

Roman boyunca olayların akışına bağlı olarak Mehmet ve Kasım'ın kardeşlerinden de söz edilir. Mehmet'in kardeşi Ahmet, Mehmet'e tezat özelliklerle çizilir.

Koca Halil'in gizli derdiydi; bu çok zeki, akıllı çocuğun bir kere bile zikir meclisinde bulunmayı istememesi, oysa kardeşi Ahmet, o donukluğuna rağmen, babasının elinden tutar gelir, orada büyükleri taklit edip saatlerce otururdu... (s. 26)

Mısırî, Ahmet'i bir türlü benimseyemez. Ahmet'in babasıyla olan yakınlığı, Mehmet'i bu ilişkide hep geri plana iter. Onun baba sevgisini Koca Derviş'te, kardeş sıcaklığını da Kasım'da hissettiğini anlayabilmekteyiz. Kardeşi Ahmet'le belki de ilk kez babalarını kaybettikleri gün sıkıca sarılırlar.

Kasım'ın kız kardeşi Melekşan ise, romanda Mehmet'in ona duyduğu aşk ile ön plana çıkar. Ağabeyi gibi *sarışın ve mavi gözlü, bir taş bebek gibi güzel olan bu kız* (s. 14) Mehmet'in gönlüne düşer. Mehmet için o kız *bir bahar çiçeği idi ve onun için asla erişemeyeceği bir hayaldi. Nasıl meyve bahçesindeki çiçeklere dokunamıyor, onları koparamıyor sadece sakınıp esirgeme duygusu büyüyorsa içinde, bu kıza da aynı şeyleri hissediyordu...* (s. 53)

Mehmet, yakın arkadaşının kardeşi olduğu için bu duygusunu kimseyle paylaşamaz. Kasım'dan gelen mektuplarda kızın pek çok talibi olduğunu, ancak hepsini geri çevirdiğini öğrendiğinde içi huzurla dolar. Ancak Melekşan günün birinde birisiyle evlenir. Aradığı mutluluğu bulamayarak kısa bir süre sonra eşinden ayrılan Melekşan, artık Mehmet için sadece bir dost olarak hatırdaki kalır. İstanbul'a gittiğinde Melekşan'la sık sık bir araya gelip sohbet ederler. Melekşan zamanla bütün nefis mertebelerini aşip manevî yolda hızla ilerler. Mehmet onu kendisine halife yapmak niyetini güderken, Melekşan bu sorumluluğu alamayacağını dile getirir.

Mehmet, manevî yolda adım adım ilerlerken ders gördüğü ve bağlandığı şeyhlerin de hayatındaki öneminden bahsetmek gereklidir.

Kasım'ın İstanbul'a gidişiyile birlikte, Malatya'da tek başına kalan Mehmet, Halvetî şeyhi olmaya karar vererek Şeyh Hüseyin Halvetî'nin elini öpüp onun yoluna gider. Halvetî dergâhında iki yıl huzurlu yaşar, ancak bir süre sonra gönlünü büyük bir Allah korkusu sarar ve yollara düşer.

Daha çok ilim tahsil etmek amacıyla gittiği Diyarbakır'da Feyzullah Efendi ile tanışır. Feyzullah Efendi onu türlü zorluklardan geçirip imtihan eder. İçindeki şeyhini bulma arzusu ile yollara düşüp Mardin'de Abdürrezak Efendi'den Hâdis, Kelâm ve Arapça dersleri görür.

Mehmet'in içindeki bir ses ona mutlaka bir şeyh eli öpeceğini söyler ki; zaman kaybetmeden yollara düşer. İstanbul'da ünü Kahire'ye kadar gelmiş olan Halvetî tekkesinin müşidi Hasan Efendi ile tanışır. Bu zât; *bembeyaz saçlı, göğsüne kadar uzanmış bembeyaz sakallı, pek yumuşak ve sıcak bakan elâ gözlü, çok hoş bir zât idi, bir pir-i faniydi.* (s. 151)

Yolu Bursa'ya düşen Mehmet, burada *Sebbağ Ali Dede isimli ufak tefek sevimli bir ihtiyar Mevlevî'nin* (s. 155) tekkesine yerleşir. İleride yapacağı evlilik Ali Dede'nin vasiyeti üzerine gerçekleşir.

Uşak'ta Halvetî şeyhi Mehmet Efendi ile tanışır. *Mehmet Efendi kumral, mavi gözlü pek sevimli bir zattı, Mısri'ye, Kasım'ı hatırlattı...*(s. 163)

Uşak'ta Şeyh Ümmî Sinan ile karşılaştıktan sonra, müşidine kavuştuğuna, maddî yolların son bulduğuna inanır. *Şeyh Ümmî Sinan uzun boylu, ince, esmerce bir zattı; başında Halvetîler'in beyaz risaleli siyah tacı, kırmızılı beyaz tacı üzerinde siyah bir kaftan vardı...* (s. 166)

Mehmet, müşidinin yanında hem maddî hem manevî eğitim görür, onun sözünden dışarı çıkmaz, her türlü zorluğa boyun eğer. Ümmî Sinan'ın verdiği halvet cezalarına karşı çıkmaz, onun yanında olgunluğa erişir. *Şeyh bir rüzgârsa, mürit, önünde uçuşan bir sonbahar yaprağıdır* (s. 207) diye düşünerek şeyhinin yanından ayrılmaz.

Romanda tasavvuf felsefesiyle birlikte Osmanlı'nın XVII. yüzyılda içinde bulunduğu durum anlatılırken tarihî şahsiyetlere yer verilir.

Romandaki tarihî kurgu 1618'de II. Osman'ın tahta çıkmasıyla başlar. Ancak

Sultan I. Ahmet öldüğünde eşi Kösem Sultan'ın entrikaları ile yerine I. Ahmet'in oğlu Mustafa geçer. Kısa bir süre sonra Mustafa'nın deli olduğu öğrenilince II. Osman başa gelir. Ancak bu Sultan katledilince başa tekrar Deli Mustafa geçer. Çok geçmeden onun yerine geçen IV. Murat'tan da söz edilir. Bunun yanı sıra aynı dönemde Sadrazam Hüsrev Paşa'dan, Erzurum Valisi Abaza Paşa'dan, sadrazam Hafız Paşa'dan söz edilir. Bu yüzyılda Osmanlı'nın çöküşünü hızlandıran iç nedenler romanda işlenir. 1648'lerde başa gelen IV. Mehmet'in altı-yedi yaşlarında bir çocuk olması ile aile büyükleri yönetime karışır, devlet düzeni çöker. Bu aşamada Osmanlılar tarihinde Köprülüler devri başlar ve romanda Köprülü Mehmet Paşa'dan söz edilir. Mehmet Paşa, Osmanlı tarihinde sadrazam olmak için bazı şartlar öne koşan ilk kişidir. Bunlardan başka bazı kale komutanları, Mısır'ı sürgüne götürmekle görevlendirilen Azbî Çavuş, Kırım Hanı Selim Giray Han, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa ve III. Süleyman romanda tarihî şahsiyetler olarak yer alırlar.

Romanda kadın kahramanlar ayrıntılı olarak işlenmez. İsimleri geçen kahramanlar arasında Melekşan ve Mısır'nın Ali Dede'nin vasiyeti üzerine evlendiği Gülsüm, Kasım ve Mısır'nın anneleri kurmaca kahraman olarak yer alırken, tarihteki entrikalarıyla bilinen Kösem Sultan ve Tarhan Sultan gerçek şahsiyet olarak bulunurlar.

c) Mekân

Tarihî-biyografik bir roman olan *Bukağı*'da, romanın tarihîliği, zaman ve mekân üzerinde kendini hissettirir. Romanın başkahramanı Niyâzi Mısır'nın yaşamı ile Osmanlı tarihi arasında kurulan paralellik romanda tarihî mekânların da yer almasını sağlar.

Romanda vak'a Malatya şehrinin merkezine bağlı, mesire yeri sayılabilecek güzellikte olan Aspozi mahallesinde, romanın başkahramanı Mehmet'in dünyaya gelişiyle başlar. (s.14) Aynı gün Mehmet'in hayatında önemli bir yere sahip olan arkadaşı Kasım da İstanbul'da dünyaya gelir.

Romanda olaylar Malatya'da başlarken Mehmet'in çocukluğu oralarda geçer. Arkadaşı Kasım'la gidebilecekleri daha yüksek bir okul olmadığından öğrenimlerine bir süre ara verirler. Kasım'ın Enderun'a yerleşmesiyle birlikte Malatya'da yalnız kalan Mehmet, bu mekâna sığamaz, daha fazla ilim öğrenmek ister:

- *Ama olmuyor, yetmiyor.. ya da ben anlamıyorum her bir şeyi, konuştukları bazen masal gibi geliyor bana, öyle dinliyorum. Hem ben ilim de öğrenmek istiyorum...*

(...)

—...*her çocuk, yani hemen her çocuk bitiriyor Sıbyan okulunu...* (s. 45)

Malatya, tabiatın içinde donup kalmış bir mekân olarak Mehmet'i içine alamaz. İşte burada Mehmet'in arayışı başlar.

Öğrenme ve öğretme isteğiyle dolup taşan Mehmet, Halvetî dergâhlarına koşar. (s. 46)

Mehmet, büyüdükçe içindeki arayışı artar ve bu arayış bir boşluğa dönüşür, ta ki öz şeyhini buluncaya kadar!

Aradığı mürşidi rüyasında ilk kez Bursa'da görür. Bu nedenle, Bursa, onun yeni bir arayışa yönelmesine vesile olur.

Uşak, artık maddî yolların, mürşit arama arzusunun ve araştırmasının bittiği noktayı teşkil eder. Orada Elmalılı Sinan Ümmî'yi gördüğü an *işte, o!* der. (s. 166)

Hayatının son dönemi ise, Limni Adası'nda sürgünlerle geçer. Orada edebî istirahatına çekilir.

Mehmet, şeyhini buluncaya dek bir yaprak misali oradan oraya savrulur. O bu durumdan hoşnuttur:

Bazen de Mehmet: "Gözümün önüne yollar geliyor adamım, diyordu, kimsesiz tozlu yollar, sarışın yollar... İşte kaçıp o yıllara düşmek istiyorum. Koca memleketin kim bilir kaç bucağında, kaç tane bilgin, kaç tane şeyh vardır. İnanır mısın hepsiyle tanışmak, görüşmek istiyorum. Bana öyle geliyor ki, hepsinden alacağım var..." (s. 46)

Mehmet, şehir şehir dolaşırken; maddî yollarda ne kadar gezerse, manevî yolda da o kadar ilerleyeceğini düşünür, ikisi arasında bir ilişkili kurmak hoşuna bile gider. (s. 124) Yeni bir yola çıkmak, yeni bir umuttur, elbet bir gün bu yollar onu manevî yoluna ulaştırır.

Mehmet, Malatya'da istediği seviyede ilim tahsil edemeyeceğini anladığında bir yerlere gitme fikrine kapılır.

Malatya'da Arapça öğretecek bir âlim yoktu. Mehmet'in kafasını bir süre, bir yerlere örneğin Diyarbakır'a falan gidip, ilim tahsil etmek, din ilminin dili Arapça olduğu için de Arapça öğrenmek meşgul etti... (s. 67)

Diyarbakır'a geldiğinde Hoca Tahir Mahallesi, Tahir Efendi sokağındaki bir evde oturan Feyzullah Efendi'den dersler alarak ilmini güçlendirir. Diyarbakır'ı gezmeyi ihmal etmez.

... Camii ile beraber Hüsreviye Medresesi'ni gördü. Gümüşçüler çarşısına geçti, gerçekten güzel tel tel işlenmiş süs eşyalar arasından, ablaları için birer bilezik beğendi... Kılıç, bıçak, hançerci dükkânlarını dolaştı... Ünlü üç katlı, kâgir Hasan Paşa Hanı'nı gördü, kendi kaldığı küçücük hanla mukayese edilemeyecek kadar büyük ve gösterişliydi... Bir kahvede tanıdığı ve ahbab olduğu birkaç genç adam Diyarbakır'ı övdüler; burada yetişen kavunlar... dokumalarıyla övündüler... Hamamlarının da meşhur olduğunu öğrendi... (s. 83)

Diyarbakır'dan Mardin'e geçer. Yolda konakladıkları kervansaraylar da ayrıntılı işlenir.

... Kervansaray vakıf malıydı, bu yüzden üç günlük yatak, yiyecek ve hayvanların bakımı bedava idi. Bu büyük bir kervansaraydı. İçinde yatakhaneler, yemekhaneler, aşhaneler, mescitler, hamamlar, hastane ve eczanesi vardı. Ayrıca ayakkabı tamir edecek yahut yeniden yapabilecek ayakkabıcıları, hayvanlar için nalbantlar bulunuyordu. (s. 89)

Romanın ilerleyen kısımlarında mekân, her adımda kahramanın değişimine olanak sağlar. Aslında değişen mekânın kendisi değil, ruhudur.

Mehmet'in şeyhini bulma arzusu ile kendi yollara vurması mekânın sürekli değişimini zorunlu kılar. Dikkatli çeken nokta ise; gezilen görülen mekânları bir fotoğraf titizliğiyle okuyucuya da gösterme çabasıdır. Gidilen yerler tarihî, siyasî, ekonomik ve kültürel yönden ayrıntılı olarak tanıtılmaya çalışılır.

Mardin, Diyarbakır'a bağlı bir sancaktı, vaktiyle Yavuz Sultan Selim Han Safeviler'den almıştı. Halkın yarısı Müslüman'dı. Yörükler, Kürtler ve Araplar vardı; Müslümanlar'dan geriye kalanlar; Yakubî, Süryanî, Nesturî, Keldanî idiler... Mehmet

Ulu Camii ziyaret etti, namazlarını orada kıldı ve Ulu Camii'nin meşhur hamamında yıkandı... (s. 92)

Mehmet, Mardin'de kendini bilmez gençlerin peşine takılıp bilmeden şarap içer, tüm parasını çaldırır ve bu olaydan büyük bir ders alır. Ayrıca Mardin'de söylediği şiirler esnasında gönlünden gelen bir sesle *Niyâzî* mahlasını alır.

Yirmi üç yaşlarındayken gönlündeki manevî yol özlemi onu tekrar yollara düşürür, Kahire'ye varmayı ümit eder.

Yolculuk esnasında iç mücadeleleri ile baş başa kalır, nefsiyle mücadele eder. Bu hâl onun hoşuna gider. İç mücadeleleri ile Mehmet, nihayet İskenderiye'ye gidecek bir gemiye biner, deniz yolculuğu başlar.

Burada mekân olarak deniz dikkatimizi çekmektedir. Çünkü **Işın**'ın romanlarında deniz unsurunu yakalamak güçtür. İçinde deniz sevgisinin olmadığını, dalga sesinin başında uğultular meydana getirdiğini, sadece denize bakmakla yetindiğini dile getiren **Işın**⁶⁷ bu romanda denizi şöyle yorumlar:

... Vahdet-i Vücutçular, her zerrede Allah'ın belirişini görüyorlar. Öyledir her halde fakat bu tecelli mutlak en fazla denizedir diye düşünüüyordu Mehmet... (s. 113)

Antalya ise, mimarî yapısıyla tanıtılır:

Antalya, üç taraftı bahçelerle çevrili, bir taraftı denize bakan güzel bir şehirdi, bilhassa Selçuklu eserleriyle zengindi; Selçuklular pek çok han, cami, köprü, çeşmeler yapmışlardı. Yivli minare diye anılan; Sultan Alâaddin Keykubat tarafından kiliseden çevrilen ve kendi adını taşıyan caminin minaresi de, başlı başına bir sanat eseri idi. Osmanlılar da çok güzel camiler yapmışlardı... (s. 113)

Bazı mekânlar özellikle tanıtım amaçlı, ansiklopedik bilgilerle tanıtılmıştır.

İskenderiye, Nil deltasının batı kenarında yer alan ve Asya, Afrika ve Avrupa'yı birbirine bağlayan yolların birleştiği noktada önemli bir ticaret ve ulaşım merkezi idi...

Kahire, Nil vadisinin doğu yamacında kurulmuş olan eski bir şehir. İsmi burayı kuran Fatimi komutanı Cevher tarafından Mısır el-Kahire olarak konmuş... (s. 115)

⁶⁷ Kökdemir, Ahmet, a.g.t., s. 390.

Kahire'deki Şeyhûniye külliyesi içinde bulunan Abdülkadir Geylanî tekkesi de ziyaret edilir.

... Burada medrese ve birçok sûfi dergâhı mevcuttu. Mehmet, Abdülkadir Geylanî tekkesini buldu. Dergâh, on altı sütun üzerine kurulmuş, tavanı güzel nakıslara bezenmiş bir yerdi. Beyaz mermer döşeli avlusunun ortasında kubbeli bir büyük havuz vardı. Avlunun çevresinde ise kat kat derviş hücreleri bulunuyordu... (s. 116).

Abdülkadir Geylani tekkesini ziyaret ettikten sonra bu yüce zâtı rüyasında gören Mehmet ondan aldığı mesajla şeyhini başka yerlerde aramaya çıkar. Nereye gideceğini, ne yapacağını bilmeden kendini Bağdat'ta bulan Niyâzî, türbeleri ziyaret eder. En son Abdülkadir Geylani'yi ziyaret edince gönlüne *Anadolu* yolları düşer. Bursa'da Ali Dede isminde bir Mevlevî'nin evine yerleşir. Bursa'yı tanıdıkça sever. Bursa Mısırî için önemli bir mekândır. Yıllarca aradığı mürşidin karşısına ne zaman çıkacağını Bursa'da gördüğü bir rüya haber verir.

Mısırî, İstanbul ile Bursa'yı kıyaslamaya kalkar:

Gerçi İstanbul'u çok az gördüm ama velakin Bursa oradan daha sıcak ve samimi geldi. İstanbul'un sanki "Ben güzelin ta kendisiyim diye böbürlenmiş havası, bunda yok. Nazi yok, cilvesi yok. Çok mütevazı onca halkın kaynaştığı, büyük bir ticaret merkezi olduğu halde. Ali Dedeye göre Bursa'nın gelişme sebeplerinden biri de dokuma, özellikle ipek dokuma imiş.. Şehir birkaç asır ülkenin en büyük sanayi ve ticaretini elinde tutmuş... (s. 155–156)

Bursa'da gördüğü o rüya onu Uşak'a sürükler. Uşak, maddî yolların bittiği yerdir. Mürşidini orada bulur. *O an gönlü –işte o- dedi* (s. 166)

Mısırî, Sinan Ümmî'nin tekkesinin harlı ateşinde ağır ağır pişerken (s.175) Elmalı'da ağır bir cezaya mahkum edilir. Yüz gün süren bir halvete sokulur.

Mısırî, bundan sonra halkı eğitmek, dinî konularda vaaz vermek üzere Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak ve Edirne çevrelerini dolaşır. Buralarda karşılaştığı Kadızâdelerin tutumları ona ters gelir. Mücadeleler devam eder. Bursa'da yuvalanmış olan Kadızâdeli zihniyetten ilk ciddi uyarısını alır. Ölümle tehdit edilince Edirne'ye yol alır. Onu Edirne'ye Sadrazam Fazıl Ahmet Paşa davet eder. Orada ilk defa yüksek bir devlet adamı ile temasa geçer. (s. 250) Edirne de ayrıntılı tanıtılan mekânlar arasındadır.

Edirne, I. Ahmet ve IV. Mehmet başta olmak üzere, bazı padişahların orada oturmayı tercih ettikleri ve bundan dolayı, ikinci bir başkentmiş gibi gelişmiş, güzelleşmiş, zenginleşmiş tabiat bakımından çok zengin bir şehirdi. II. Osman ve IV. Mehmet'in tercih sebepleri, Balkanlarda tertip ettikleri av eğlenceleri idi... (s. 250)

Edirne Ulu Camii'nde verdiği vaazlarda devlete karşı sarf ettiği sözler yüzünden Rodos'a sürgüne gönderilen Mısırî'nin hayatının son merhalesi sürgünlerde geçer. Son durak yeri Limni adası olur. Cezası bitse de o topraklardan ayrılmayan Mısırî, ayağında bukağılarla gerçek mekânına orada kavuşur.

Sonuç itibariyle mekânın tanıtım ve bilgi vermek amacıyla tasvir edildiği, bu tasvirlerin de fotoğrafik olduğunu belirtmeliyiz.

d) Zaman

Tarihîlikle kurgusallığın iç içe olduğu romanda olaylar, Mehmet ve Kasım'ın dünyaya geldikleri 1618 yılının ilkbaharında başlar. Çocukların doğum haberinden evvel bu tarih, II. Osman'ın tahta çıkışıyla birlikte sunulur. Böylelikle 1618'lerden Mısırî'nin ölüm tarihi olan 1694'lere kadar sürecek olaylar silsilesi yaşanır.

Vak'a, Mehmet ve Kasım'ın dünyaya gelmesi ile kronolojik olarak takip edilir. Ancak romanın ilk sayfalarında yer alan *Başlarken* adlı bölümde, vak'anın son halkasını oluşturan Mısırî'nin ölümünün ardından yaşanan bir olay sunulur. Aslında bu kısım okuyucunun romanı ve özellikle de Niyâzî Mısırî'yi okumadan evvelki duygularını tartmak için konmuş olabilir.

Romandaki zaman kavramı **Işinsu**'nun tasavvufî ağırlıklı bir diğer romanı olan **Bayram**'dakiyle aynı boyuttadır. Kısaca romanın başkahramanı Mehmet'in dünyaya gelişiyle onun büyüme macerası, Osmanlı devletinin tarihsel macerasıyla paralel olarak gider.

Mehmet'in yaşamıyla ilgili sunular tarihler, birçok tasavvufî kaynaktakiyle aynıdır. O halde romanda zaman, gerçek boyutuyla yer alır.

Sultan II. Osman'ın katledildiği 1622 yılında Mehmet ve Kasım dört yaşına basmışlardı. Aileleri dört ay dört gün daha bekleyip, adet olduğu üzere çocukları çöktürüp, okutmaya başladılar... (s. 15)

Ve Mehmet yedi yaşına girerken, hayatının ilk ve son falaka dayağını yedi...
(s. 9)

Çocuklar okuldan mezun oldukları zaman dokuz yaşındaydılar... (s. 41)

Yıl 1628, çocuklar on yaşındaydılar.. (s. 41)

Okulda tanıştıklarından beri hiç ayrılmayan iki dost, bu tarihte ayrılmak zorunda kalırlar. Kasım ve ailesi İstanbul'a taşınır

Çocuklar on dört yaşına eriştiler... (s. 47)

Mehmet ve Kasım'la ilgilenen Koca Derviş için, onlar hâlâ küçük birer çocuktur:

—*Aman Derviş ağam yakında on beş yaşında olacağız, artık bize çocuk deme.*

—*İsterseniz yirmi beş, otuz beş, elli beş olun, a be bilin ki; benim nazarımda hep çocuksunuz. Sizi büyütmeyeceğim, ne yapacağım karşımda koca adamları! ...*
(s. 48)

Koca Derviş, Mehmet'in büyüdükçe daha bir güzelleştiğini yani pek yakışıklı olduğunu hatırlatır... (s. 49)

Zaman içinde kabına sığmayan Mehmet'in arayışı her geçen gün artar.

Ve böylece, 1635'te Mehmet on yedi yaşındayken, Halveti olmuş... (s. 60)

Mehmet büyüdükçe, Malatya'dan ayrılma isteği belirginleşir. Soğancızade Şeyh Ali Çelebi el Nakşibendî altı ay sonra Ramazan ayının ilk perşembe günü sabah ezanı okunurken vefat ettikten sonra (s. 71) Mehmet de yollara düşer, Diyarbakır'a gider.

Murat Han'ın İstanbul'a girdiği gün (12 Haziran 1639), Mehmet Mardin'e gitmek üzere Diyarbakır'dan ayrıldı. Aşağı yukarı bir buçuk yıl Diyarbakır'da kalmıştı... (s. 89)

Mardin'e gittiğinde o sıralar yirmi iki yaşındaydı. (s. 93)

Bir yıl geçti, Mehmet yirmi üç yaşına geldi. Gönlündeki manevi yol özlemi onu tekrar yollara düşürecekti. (s. 105)

Yirmi altı yaşındayken Geylani Hazretleri'ni rüyasında gören Mehmet, Kahire'den ayrılarak yine yollara düşer. (s. 123)

Mısrî, Şeyhi Sinan Ümmi ile tanıştığında yirmi dokuz yaşındadır ve yaklaşık onunla dokuz yılı doldurmak üzereyken tekrar yollara düşer. (s. 187)

Mısrî, kırk yaşını geçtiğinde ise; manevî dünyasında değişiklikler yaşar.

... Kırk yaşını geçmişti ve kırk yaş onun manevi hayatında bazı değişiklikler yapmış; bazı semavî sırlar ona açık edilmişti, bir çeşit sarhoşluk yaşıyordu, devamlı idi bu hal... (s. 224)

Tarih; 1670 'di, Mısrî elli iki yaşındaydı. Yeni tekke tamamladı ve Mısrî'nin kızı Fatma doğdu... (s. 248)

Mısrî'nin bundan sonraki yaşamı ise, mücadele ve sürgünlerle geçer.

Ve 1694'ün 16 Martı Çarşamba günü miladi tarihe göre yetmiş altı, hicri tarihe göre yetmiş sekiz yaşında, kuşluk vakti seccadesinin üzerinde, elinde tesbihi, dilinde zikri, sefer etti, Hakk'a yürüdü.. (s. 326)

Mısrî'nin zaman içindeki değişimi açıkça izlenir: Çocuk Mehmet arayışlarla kendini yollara vurup sonunda şeyhini bulan âlim-şair, mürit-Niyâzî, yaşamının son dönemi mücadele ve sürgünlerde geçen Şeyh Niyâzî Mısrî. Bu merhalelerden de anlaşılacağı üzere zaman içinde Mısrî'nin belirli bir olgunluğa erdiği görülür.

4 CUMHURİYET TÜRKÜSÜ

Türk edebiyatında tarih-roman ilişkisini ele alan hemen hemen bütün çalışmaların üzerinde birleştiği bir konu da 80’li yıllardan sonra tarihî roman sayısında görülen artıştır...90’lı yıllarda daha da arttığı peş peşe yayımlanan tarihî romanlarda yönelinen tarihin büyük ölçüde Osmanlı tarihi olduğu vurgulanmıştır. Bu yöneliş sadece bir modayı izleme eğilimi olarak açıklanırken bazen de Osmanlı tarihi hakkında yapılan araştırmalarda görülen artışla açıklanmıştır. Aslında cumhuriyetin başlangıcından beri tarihî roman ve bu romanlarda Osmanlı tarihinin işleniş söz konusudur. Ama bu romanlar toplum için yarar sağlamışlar, sağladıkları bu yararın gerekliliği ortadan kalkınca da unutulmuşlardır. Bize göre 90’lı yıllardan sonra yazılan tarihî romanları farklı kılan edebiyatın artık yalnızca toplumsal etki yaratmak değil, aynı zamanda estetik özerklik de yaratmak istemesidir...90’lı yılların romancısı söylediğinin tek gerçek olmadığını, eserinin bir kurmaca olduğunun sık sık altını çizer.⁶⁸

İşinsu’nun gerçek vesikaları bir fon olarak kullanıyorum dediği Cumhuriyet Türküsü’nde ise, Millî Mücadele heyecanı, kurmaca bir metnin arka plânında tüm gerçekliği ile yansıtılır. Yakın arkadaşı **Umay Günay**’ın teşvikiyle yazdığını söylediği eser, anlattığı devrin dil hususiyetlerini yansıttığından bugünün gençleri için ağır bir dili ifade etmektedir. İkinci cildini kaleme almayı düşünen yazarımız da eleştirileri göz ardı etmemiş olmalı ki, yazacağı eserde dili daha anlaşılır kullanacaklarını ifade etmişlerdir.⁶⁹

a) Vak’a

Nazan ve Hikmet, Mutasarrıf Hacı Hüseyin Hüsnü Bey’in torunları ve Türkçü Selim Muhtar Bey’in kızlarıdır. Annelerini küçük yaşta kaybeden kardeşler, babaları Ankara’da görev yaptığından dedelerinin İstanbul’daki konağında yaşamaktadırlar.

İstanbul işgal altındadır. İngiliz subayları halkın arasına karışmıştır. Nazan, arkadaşı Bedriye vasıtasıyla İngiliz subaylarından Yüzbaşı Douglas’la Lebon Pastahanesi’nde tanışır. Hikmet, bu duruma tepki gösterir. Bu şekilde davranan

⁶⁸ Çeri, Bahriye, “Cumhuriyet Romanında Osmanlı Tarihinin Kurgulanışı”, Tarih ve Toplum, C. 33, S. 198, s. 19.

⁶⁹ 23.09.2005’te Kendisiyle Yaptığımız Mülakat.

hanımların ve kızların ne kadar aşağılandığına çoğu kez tanık olmuştur. Bu nedenle sadece yabancı subayları evlerine kabul edip ağırılıyorlar diye Nazan'ı Bedriye ile görüşmekten de men eder.

Eski Türkçülerden olduğu bilinen Abdülgaliip Bey, Hüseyin Hüsnü Bey'i görmek için sık sık konağa uğrar. Hikmet, Abdülgaliip Bey'den pek hoşlanmaz. Ona göre bu zât; lüzûmsuz, boş işlerle uğraşan, laubali bir adamdır. İttihatçılık, Paris, Jön Türk derken Meşrutiyet'in ilânının ardından memlekete dönmüş, Türk Yurdu cemiyetinin kurulmasında etkin rol oynamış olan Abdülgaliip Bey'in konağa sık sık gelişinin asıl nedeni; Nazan'a olan ilgisidir. Babaları Selim Muhtar Bey'in olmadık ilgi gösterdiği bu adam ile Osmanlılık fikrini benimseyen Hüseyin Hüsnü Bey bir araya geldiklerinde aralarında küçük tartışmalar yaşanır:

Hüseyin Hüsnü Bey, mektubu bitirdikten sonra, bir ara, acaba damadı Selim Muhtar Bey, Ziya Bey ve avanesi ile yoldaş olup, Türkçülüğü seçmeseydi, kendisi Türkçüleri bu kadar "istihkâr" eder miydi diye bir düşünce geçti içinden..... ne var ki, sonraki günler Türkçülerin ve damadının ateşli fikirleri karşısında Türkçülük hadisesinden gittikçe soğumuştur. Aslında biraz önce Abdülgaliip Bey'le bu hususu da görüşmüşlerdi, o, "Türkçüler tamamıyla Türk ve Müslüman kalarak, Garp medeniyetine tam ve kat'i surette girmek isteyenlerdir." demişti de Hüseyin Hüsnü Bey : "A Beyim / demişti/ sen Garp medeniyetine girdikten sonra, nerede kalır Türklük, nerede kalır Müslümanlık, şunca yıldır ne çektikse ehl-i Salib'ten çekmedik mi, bırakın tarih-i kadimi, bu günlerde bize taarruz edip harem-i ismetimize kadar girmiş bulunan keferenin harekâtı haçlı zihniyet ve iştihasının bir neticesi, değil midir?

Abdülgaliip Bey, Türkçülük' ü tam anlamıyla benimsemeden ve İslâm her zaman olduğu gibi Türkler tarafından yüceltilmeden, yani tamamıyla Türk harsına bağlı bir cemiyet kurulmadan, zaten Garp Medeniyeti'nin düşünülmeceğini söylemişti. (s. 38 – 39)

Selim Muhtar Bey, meclisin açıldığı sıralar Ankara'da bulunmaktadır. Kızlarını da Ankara'ya aldirmek istediğini kayınpederine gönderdiği mektupta dile getirir. Bu isteğe sinirlenen Hüseyin Hüsnü Bey, Abdülgaliip Bey'in yanında sert tepki gösterirse de sonra bu tavrından utanır. Hüseyin Hüsnü Bey, damadını pek içten sevmez. Türkçü düşüncenin Osmanlılık fikrine nifak düşürdüğüne inanır. (s. 42) Osmanlı tebaaları

içinde en kuvvetli unsurun Müslüman Türkler olduğunu idrak etse de (s. 39) damadının ateşli fikirleri karşısında Türkçülük hâdisesinden uzaklaşır. Hüseyin Hüsnü Bey, bu düşüncelere dalarken Abdülgâlip Bey'in aklı Nazan'a takılır, izin isteyerek Bâb-ı Ali kahvesine Ankara havadislerini almaya gider. Orada Celalettin Hikmet Bey'le karşılaşır memleketin içinde bulunduğu durumdan konuşurlar. Celalettin Hikmet'in yaşamı, Yusuf Akçuraoğlu'nun yaşamıyla özdeşleştirilir. (s. 68) Kurtuluş savaşı esnasında Türk halkının ve Türk askerinin içine düştüğü çıkmazdan kurtularak zafere erişmesinin ardındaki bilinmeyen hâdiseler üzerinde tartışılır.

Hüseyin Hüsnü Bey, artık ömrünün son demlerini yaşadığını düşünüp torunlarını babalarının yanına, Ankara'ya, gönderme kararı alır ve bu kararı torunlarıyla paylaşır. Nazan, bu kararı bir vasiyet gibi algılayarak duygulanır. Yakın aile dostları Halide Nusret ile haberleşip Ankara yolculuğu için hazırlıklara başlarlar. Hep birlikte işgal altında olan İstanbul'dan bir an önce ayrılıp Ankara'ya sağ salim ulaşmak için dua ederler.

O sıralar devletin kurtuluşu için ortaya atılan çözüm önerilerinden bazıları Amerikan ve İngiliz mandacılığı olur. Bu önerilere karşı çıkanlar ise, Ankara'ya geçerek Cumhuriyet için savaşırlar. Hikmet, İngiliz kumandan Douglas ile karşılaştıkları bir ortamda bu konuda karşı karşıya gelir:

– *Ankara! Evet, Ankara, bizim için, sevimli bir macera arayanların merkezidir, evet oradakilerin hareketlerini sevimli buluyoruz, ne de olsa vatan müdafaası, her erkeğin vazifesidir. Lâkin şu ahvâl! Evet, bu şerait tahtında bile Türkçülerin bir müdafaa düşünmesi, onların hareketlerini sevimli kılıyor. Affınıza mağruren söylemeliyim ki, bu fiilleri, biraz çocukların askercilik oynamalarını hatırlatıyor bana. Sevimli sıfatını onun için düşünmüş olmalıyım...* (s. 114)

(...)

Hikmet:

— *Sizin çocukların oyunlarına benzetip sevimli bulduğunuz o fiiliyat, bizim için bir dâvâ-yı mukaddestir ki, / dedi/ yalnız erkeklerimiz değil, kadınlarımız da ve yalnız Ankara değil, bütün İstanbul, Anadolu ve Trakya aynı his ve hareketin içindedir.* (s. 115)

Nazan'ın İstanbul ve Ankara hakkındaki düşünceleriye şöyle belirir:

... İstanbul'un ve denizin pırıltısına dalan Nazan; bu güzelliği bırakıp da, nasıl gideceğini düşündü, o an gözünde Ankara; karanlık, çirkin ve iptidai idi! Hâlbuki incecik beyaz tüllere sarılmış gibi İstanbul, bir müphem dâvette; dalga sesi, kanat sesi... martular bir başka cümbüşte ve dantelsi dokunuşlarla minareler, ilkbaharın mavi atlas göğüne doğru yaslanmış dururlarken... hem Ankara'dakiler dinsiz mi nedir! E böyle ithamlar da var!... Aklına gelene, şiddetle itiraz etti; o serdengeçti adamlar dinsiz olur mu, Ankara'da yaşanan vatan aşkını ve imanı düşünsene.. dinsiz insanlar hiç öyle bir aşkı, öyle bir imanı taşıyabilirler mi? Kalbi, Ankara'daki bütün insanlara karşı sevgiyle doldu, iyi ki gidiyorlar... (s. 119 – 120)

Ankara yolculuğundan önce Abdülgalip ve Celalettin Hikmet, Hüseyin Hüsnü Bey ile torunlarını ziyarete gelirler. O gece Hikmet'in gönlü Celalettin Hikmet'e kayarken, Celalettin Hikmet ise Nazan'ı daha önce ilişki yaşadığı Claire'ye benzeterek beğenir. (s. 125) Celalettin Hikmet sohbetinde uzun uzun eniştesi Mehmet Efendi'den söz açar. Bu zât, Nazan'da garip bir heyecan uyandırır.

Celalettin Hikmet, Nazan ve Hikmet'i Ankara'da bulunan yaralı askerlere yardım etmeleri için oraya gitmeye ikna eder. Kızların babaları Selim Muhtar Bey de çalışmalarını orada devam ettirmektedir. Nazan ve Hikmet, orada en çok Mustafa Kemal ile tanışacaklarından heyecan duyarlar:

Nazan, at üstünde, deli bir koşu tutturuyor; hayâlinde, tıpkı bugün Kadıköy'dekine benzeyen Ankara kırları; mavi, yeşil, pembe... ta ufka kadar uzanmakta, belki daha ötelere... ve babasıyla beraber bulunmak ve Gazi Mustafa Kemal'i görebilmek; işte hürriyet! (s. 132)

Nazan'ı heyecanlandıran bir diğer isim de Şeyh Mehmet Efendi'dir:

Böylece Mehmet Efendi'yi düşününce, kalp atışlarının hızlandığını fark etti; sordu kendi kendine: “ O mu, beni çeken o mu?! Aman Allah'ım evli bir zat!” Sanki ruhunda bir fısıltı; onun evli veya bekâr oluşundan sana ne, o ki bir Allah dostudur, şu korktuğun Allah aşkı var ya... (s. 162)

Ankara yolculuğu epey sıkıntılı geçer. Dedesi dikkat çekmemeleri için onlara üçüncü mevkiden bilet temin etmiştir. (s. 197) Neticede Ankara'ya varırlar. Ankara'nın

tam bir bütünlük içinde olmadığını anlayarak içinde buldukları o an için cumhuriyetin şimdilik bir hasret türküsü olduğunu kavrarlar:

– *Ankara Ankara demeyin, sanar mısınız, buradaki herkes tam mânâsıyla bir fikir ve yürek beraberliği içindedir?. Hayır, sakın böyle düşünmeyin, burada Türkçüler, millîciler bulunduğu gibi, hâlâ daha saltanat taraftarı, Mustafa Kemal’le düşman guruplar, pek çok eski İttihatçı, ki bunların bazıları Mustafa Kemal’le beraber, bazıları muhaliftir, evet, eski Hürriyet ve İtilâfçılardan bir kısım, tabii bunlar da kendi hususi emellerini taşımaktalar ve ekseriyeti muhaliftir! İnanır mısınız sosyalistler dahi var. Velhasıl Ankara da karışıktır; çeşitli zihniyetler, fikirler, çeşitli yaratılışlar, türlü emeller vardır, evlerde hafî toplantıları eksik olmaz... (s. 203)*

– *Celalettin Hikmet der ki, Cumhuriyet, bizim için şimdilik bir hasret türküsüdür, hasretli türküdür.. Evet, biz bu Cumhuriyet Türküsü’nü tutturabilecek miyiz?.. gönlümüz her ne kadar bu türküden yana olsa da, tam bilemiyoruz şimdilik, aslında dikkat edersek, bizim kurmak istediğimiz millî devlet, şu Millî Mücadele’nin şartları içerisinde belki adım adım hakikat olmaktadır, belki sonra bize düşen iş, ancak onun ismini koymak olacaktır... (s. 206)*

Nazan, Ankara’ya gelir gelmez rüyasında gördüğü Şeyh Mehmet Efendi, eşi Sevginur ve Hala ile tanışır. Onlara rüyasından bahsederek heyecanını dile getiren Nazan, Mehmet Efendi’ye derin bir hisle bağlanır. Hikmet, Nazan’ın hislerine ve davranışlarına engel olmak ister. Günlerden sonra dedeleri Hüseyin Hüsnü Bey’in vefat ettiğini öğrenirler. Bu acı haber herkesi yıkar.

İstanbul ve Ankara’da durum oldukça karışıktır. Millî mücadeleye inanan bir avuç insan, vatanın bütünlüğü için çırpınmaktadır. Mustafa Kemal, başkumandanlık yetkisi uzatılmadığı halde ordu komutanlığını bırakmayarak mecliste muhaliflere gereken cevabı verir. Çalışmaların yoğun olduğu sıralar, babaları Nazan ve Hikmet’i Mustafa Kemal ile tanıştırır. Kızlar, onun fizikî yapısından ve davranışlarından çok etkilenirler.

Ankara, Nazan ve Hikmet’i davranış yönünden etkiler. Nazan, Mehmet Efendi’ye derin bir hissiyatla bağlanır. Kur’an okuyan, anlayışlı bir genç kız haline gelir. Hikmet’in İstanbul’daki sevecen, yol gösterici ve koruyucu tavırları Ankara’da

bencil, kıskanç bir hâl alır. Hikmet, içten içe sevdiği Celalettin Hikmet'in Nazan'a olan ilgisini öğrendiğinde bu durum daha net şekilde hissedilir:

Habire ümit dilenip duran Celalettin Hikmet değil miydi, demek bu, ümit vermemiş ki... Hayır, hayır kabil değil, ne demişler; dişi köpek kuyruk sallamazsa... bu kız nasıl kuyruk salladı ki, zavallı adamın bunca işi gücü sırasında, bu ahval-ı fevkalâdede aklını çelmeyi bildi. Ne kadar mahzundu yüzü, sararmıştı evet, "onun ablasısınız, en yakınısınız!" böyle mi söylemişti, ben nasıl nasıl yakın olurum şu kıza, Mehmet Efendi'ye aşığım diyen ve size kuyruk sallayan?... (s.301)

İstanbul'da kalarak istihbarat işleriyle uğraşan Abdülgali Bey, Ankara'ya haber ulaştıran Özbekler Tekkesi Şeyhi Ata Efendi'nin tevkif edildiğini katıldığı davette öğrendikten sonra, Yüzbaşı Douglas'ın hakaret edici tavırlarına dayanamayarak esas emellerinden söz açınca kendisine verilen gizli görev ortaya çıkar. Bu nedenle İstanbul'da daha fazla barınamayacağını anlayan Abdülgali, Ankara'ya kaçma yollarını aramaktadır. Ancak bir gece ansızın ensesine dayanan bir silahla acımasızca öldürülür:

Sahiden de öyle oldu, adam ense kökünden vurdu! Abdülgali'nin zayıf bedeni ileri geri sallandı, düştü. Adam, yere eğilip ölüp ölmediğini kontrol etti; yüzünde günlük sıkıntılı işini, pek kolay tamamlamış olmanın rahatlığı, kalktı, hızlı hızlı yürüyüp çıktı sokaktan. (s. 350)

Nazan ve Hikmet, Ankara'da Milli Mücadeleye destek veren Halide Edip ile de tanışır. Halide Edip, halktan cepheye kadar her kesimle irtibat kurup halkı bilinçlendirmek için çalışır. Haziran sonlarında Mustafa Kemal, taarruz hakkında karar verir. Yunan ordusu askerî donanım bakımından üstün olmasına rağmen, Türk ordusunun süvari sayısınınca üstünlüğü ve zafer inancını taşıması Millî Mücadele taraftarlarına güç verir.

Savaşın eşiğinde Celalettin Hikmet, Mehmet Efendi'den de aldığı şevkle Hikmet'e evlenme teklif eder ve daha önce yaşadığı iç kargaşayı ona anlatır. Hikmet, Celalettin Hikmet'in bu teklifine Nazan'ı bir an için bile hatırlamadan başıyla olumlu cevap verir. (s. 423) Ancak içindeki şüpheden bir süre kurtulamaz. Bir müddet sonra Mehmet Efendi, şüphelerinin yersiz olduğuna onu inandıracaktır. Celalettin Hikmet'in orduya katılmasıyla ayrılık başlar.

Ordunun içinde bulunduğu güç şartlara rağmen hazırlıklar tamamlanır, ordu batıya doğru hareket etmeye başlar. Mustafa Kemal, taarruzun yapılacağı tarihi ilân eder:

20 Ağustos günü, saat on altı civarında Akşehir'de Cephe Karargâhı'nda bulunuyordu, İsmet Paşa ile kısa bir müzakereden sonra tespit ettiği tarihi bildirdi: 26 Ağustos 1922 sabahı, fecirle! (s. 451)

Mustafa Kemal, son hazırlıkları gözden geçirir, birlikler Afyon Kocatepe'deki yerlerini alır, taarruza hazırlanırken zafer ümidi içlerine dolar. Roman taarruzun başlamasıyla son bulur:

O gece... Yatsı namazından sonra Mehmet Efendi, seccadesinin başından kalkmadı, ta be sabah... İbadet etti.

Ve... 26 Ağustos sabahı... fecirle taarruz başladı. (s. 453)

b) Şahıs Kadrosu

Türk tarihinin Milli Mücadele gibi önemli bir evresinin işlendiği **Cumhuriyet Türküsü**, şahıs kadrosu yönünden bir hayli zengindir. Romanda daha çok fikir ve idealleriyle öne çıkan kahramanların fiziksel olarak tasvir edildiği metinlere de sıkça rastlıyoruz. Bir tip romancısı olan **İşimsu**'nun, romanda gerçek ya da hayalî kişileri bir psikoloji dâhilinde sunduğunu görüyoruz. Bu da kahramanların varlık özelliklerini, tarihin gerçekliğinden koparıp sanat eserinin gerçekliğine döndürür.

Romanın başkahramanı Nazan'ın çevresinde yaşamış veya halen yaşamakta olan kahramanlarla karşı karşıya geliyoruz. Romanda en az Nazan kadar Hikmet'in de ön planda olduğunu söyleyebiliriz. Roman boyunca Türkiye Cumhuriyeti'nin büyük kurucusu **Mustafa Kemal Atatürk**, Milli Mücadele'nin ateşli fikirlerini savunan **Halide Edip, Yusuf Akçuraoğlu, Şükufe Nihal, Kırmılı İsmail Gaspıralı, Kızıl Elma** mefkûresiyle **Ziya Gökalp**, Özbekler Tekkesi Şeyhi **Ata Efendi** gibi etken şahıslar, olayların akışında bazen faal, bazen de isimleriyle anılarak karşımıza çıkıyorlar.

İşimsu'nun annesi **Halide Nusret** Hanımefendi, dedesi **Avnullah Kâzımî** Bey, hocası **Hasan Burkay** ve yakın arkadaşı **Galib Erdem** de tarihî şahsiyetler olarak

romanda yer alıyorlar. Yazar, *Cumhuriyet Türküsü*'nde bu şahısları anarken; amacının romanını sahici kılmak olmadığını belirtip şöyle devam ediyor:

*... Sevgili Hasan Burkay, hocam olduktan sonra bütün romanlarımda geçti... bu benim müritlik borcumdur. Anacığım ise, İstanbul'da mütarekeyi yaşamış, bunun acısını pek kuvvetle hissetmiş, o yıllarda gelen baharlara bile tahammül edemeyip Gît Bahar şiirini yazmış bir kadın ve ben Milli Mücadele'yi anlatırken, elbet ondan bahsetmek ihtiyacını duydum, buna da bir evlâtlık borcu diyelim. Dedem ise o devir fikir ve siyaset hayatının faal bir ismi, Sultan Abdülhamit devrinde ihtilale teşebbüsten yargılanmış, İttihat ve Terakki iktidarına muhalif cemiyet kurmaktan tekrar takibata uğramış, yüz bir seneye mahkûm olmuş, sonra Kerkük Mutasarrıflığı yapmış... Abdülgalip ise... Galip Erdem'le otuz beş seneye varan bir arkadaşlığımız vardır; yazılmakla tükenmeyecek, pek hoş ve renkli bir şahsiyet, bir romancı için zengin bir kaynak!...*⁷⁰

Romanda ayrıca Nazan ve Hikmet'in dedeleri Hüseyin Hüsni Bey ve babaları Selim Muhtar Bey, Celalettin Hikmet ve Mehmet Efendi'nin de etken konumda olduğunu belirtmeliyiz.

Romanın silik diğer şahıslarından Mehmet Efendi'nin eşi ve Celalettin Hikmet'in kardeşi Sevginur, Hala, Nazan'la Hikmet'in çocukluklarından beri birlikte yaşadıkları Hüsniye Dadı ve Dilşad Kalfa, kızların küçükken ölen anneleri Nimet Hanım, İngiliz subaylarıyla araları iyi olan Bedriye ve Rezzan, vatan için savaşan Ayşe Çavuş ve kızı Zehra, Taşçızâde Hüseyin gibi kahramanlar da çoğu kez edilgen konumda isimleri geçenlerdir.

İşgalle birlikte İstanbul'da varlıklarını hissettiren yabancı kuvvetlerden İngiliz ve Fransızların da bahsi sık sık geçer. İngiliz istihbaratında görevli Yüzbaşı Douglas, silah kaçırma işine yardım eder. Fransızlar, Bedriyeler'e Amerika'dan misafir gelen Mrs. Bell ve Mrs. Cook, Celalettin Hikmet'in Nazan'a benzettiği Fransız Claire romanda yer almaktadır.

Kahramanlarına gönlünden ve aklından bir şeyler kattığını ifade eden yazar, sadece başkahramana değil, her bir karaktere ayrı ayrı yaklaşır. Okuyucularının onu bu

⁷⁰ Hürsoy, Elif, a.g.m. , Türk Edebiyatı, S. 364, s. 9.

roman içinde en çok Nazan'da bulmasına şaşırın **Işınsu**⁷¹, hangi kahramanla tamamen bütünleştiğini de sezgisel gücümüze bırakmaktadır.

NAZAN

Romanın başkahramanı Nazan, yirmi iki yaşlarında, genç ruhu his ve heyecanlarla dolu bir genç kızdır. Roman boyunca pek çok fizikî ve ruhî tasvirlerle karşımıza çıkmaktadır. Nazan, fizikî görünüm itibariyle herkesi etkileyebilecek kadar hoş ve güzeldir. Kendisi de güzelliğinin farkındadır:

- *Bakin saçlarımla gözlerim aynı renk, gayrı kabil-i tahammül derecede aynı renk, hele bu elbisenin sarısı ile!.. Üçünün böylesi intibaki, görüyorsunuz ya, felâket!...* (s. 8)

Hüsniye Dadi'nın elleri; Nazan'ın çok gür, çok sarı, ince dalgalı, pırıl pırıl saçlarını okşuyordu. (s. 11)

... Nazan iki yanağındaki gamzeleri çukurlaştırarak güldü... (s. 86)

Nazan'a içten içe gizli bir aşk besleyen Abdülgalip de bu güzelliğe hayrandır:

...Nazan'ın pembe gül rengi, aniden kıpkırmızı oluvermiş, şeffaf göz kapakları, altın ışıklar saçan, kocaman gözlerini örtmüştü, kızın kirpiklerinin ne kadar gür ve kıvrıkcık olduğunu Abdülgalip görüp, hayret etmişti. Allah'ın bile, bu eseri ile iftihar etmesi lâzım geldiğini düşünmüştü. O ne ince çizgiler, o ne renk ahengi! Kızın hafif toplu vücudu bile, üzerindeki inceliği, narinliği bozmuyor!.. Abdülgalip, Nazan'ı gayet nadide bir tablo gibi seyretmişti ve kızdan kendisine doğru akan, hayır, bütün çevreyi saran, bal şerbeti havayı, o an sezmişti. Tatlı bir huzur.. ve deli dolu, lâkin pek sevimli, neşveli hava kabarık!.. (s. 46)

Nazan'ın kendi güzelliğini dile getirdiği bazı cümleler bilinç akımı tekniğiyle sunulmuştur:

Nazan, aynaya tanımaz gözlerle bakıyor; renkleri habire değişen, iki iri göz, bulut yığını gibi sarı, kıvrıkcık saçlar, sedef pembesi bir cild!. Oysa ablasının ince, zarif, esmer güzelliği var ki.. niçin onun güzelliğini övmezler... (s. 183)

⁷¹ Hürsoy, Elif, a.g.m. , Türk Edebiyatı, S. 364, s. 9.

Nazan, giyimi kuşamıyla meşgul olmayı seven, çocuk ruhlu ve değişikliklerden hoşlanan bir genç kızdır:

..... yaldızlı boy aynasının önünde, kirpiklerini boyuyordu.. bir de garip elbise giymişti, tıpkı Avrupalılar'ınki gibi sade fakat oldukça kısa, basenden pilili, altın sarısı, ipek. Boynu ve kolları açıktaydı. Bacaklarında pırıltılı ipek çoraplar vardı. Aynanın beyaz mermer altlığının üzerinde, sarı tüylü, sarı çiçekli, beyaz bir alın bantı duruyordu!... (s. 7)

— Biraz tombul bir damla! Ha ne dersiniz? Neyse, işte bu yüzden kirpiklerimi koyu koyu siyah boyadım... (s. 8)

... Ne giymişti bugün kız, evet evet odaya, ince bir su gibi dalan, gri-mavi elbise. Saçlarının üstündeki altın işlemeli, açık mavi zarif bir örtü, başını, boynunu, göğsünü örtmekteydi... (s. 51)

Romanda geleneğe bağlı Osmanlı devlet adamının torununu temsil eden Nazan, hisleri her an değişebilen, çocuksu ve inatçı bir yapıya sahiptir:

... Nazan'sa hisleri belki her an değişmekte, buna rağmen onları uluorta açığa vurabiliyor, insan dediğin kendisine hâkim olabilmeli. Hele gözyaşları, bir başkasının yanında ağlayabilmek... (s. 137)

— Göz yaşlarına hâkim olmayı öğrenmelisin, hele onları akıttıktan bir dakika sonra, Hüsniye Dadi'ya sevinç içinde koşman, doğrusu çok garip! Daha ağırbaşlı, dikkatli olman lâzım, artık hareketlerinin mesulü sensin, yaşını hatırla! (s. 139)

Annesinin küçük yaşta ölmesi üzerine ablası Hikmet'e emanet edilen Nazan, evde hep şımartılarak büyümüştür. O, Hüsniye Dadi'nın dahi sevgisiyle şımarttığı sarı sultandır (s. 13). İdealist ve başarılı olan ablasını kıskanan Nazan, problemlerin kaynağını kendinde görmez. Her şeye dışarıdan bir sebep bulur. Kimliğini sorgularken bile aynı sonuçla yüzleşmeye mahkûmdur. Birilerinin kimliği ve idaresi altında yaşamaktan bunalmıştır:

...Teali-i Nisvan Cemiyeti'nin şerefli azâlarından ve Aksaray Kız İdadisi muallimelerinden ayrıca Türk Ocağı azâsı Fatma Hikmet Hanım'ın kız kardeşi; deyin! Değil mi efendim, bakalım daha kimin nesiyim, ha evet, hane halkından Hüsniye Dadi'nın, devâ bulmaz sultanı! Dilşat Kalfa'nın can yoldaşı, Gülbahar'ın ablası! Fakat

işte mesele bu, anlamıyor musunuz, Nazan, hep, birilerinin bir şeyi! Âdeta kendisi yok!.. Biçâre! Hâlbuki ben Nazan'ın ne, kim olduğunu anlamak istiyorum... (s. 9- 10)

Bu sarı sultanın, sarı inadı (s.13) aile içinde o kadar meşhurdur ki, Nazan'a zorla bir şey yaptırılmayacağını herkes bilir. Ablası Hikmet de bunun farkındadır, bu nedenle üzerine gittiğinde aklına hep o şeftali hikâyesi gelir:

... Men edilmekten hiç hoşlanmaz Nazan, ta küçücükken beri böyledir, o! Şeftali hikâyesini hatırlıyor da... Nazan pek küçüktü, beş altı yaşında anca, Hacı dedeleri Mutasarrıf Hüseyin Hüsnü Bey'e bir dostu Bursa'dan bir küçük sepet şeftali göndermişti, Nazan'a şeftalilere dokunulmayacağı söylenmiş, önüne kayısılar, türlü üzüm konmuştu. Ama Nazan ne yapmış, çünkü içi ne üzümde, ne kayısılarda, hattâ ne de şeftalilerde idi, ille "yasağa" takılmıştı... ve yalıda, el ayak çekildiği bir öğle vakti; küçük şeftali sepetini zor taşıyıp, helâya sürüklemiş ve o cânım, ikiye yarıldığı zaman pembe bal akıtan şeftalileri, tek tek kubura doldurmuştu... Hüsniye Dadı: Tüh tüh tövbe, / derdi / istediğini yapacaksın, yoksa zaten nasıl olsa yaptırır!... (s.13)

Nazan, ablası Hikmet'i içten içe kıskanır ve kıskanmanın da bir hak olduğunu düşünür. Ancak zaman zaman bu hakkı gereğinden fazla kullanır:

... ablası on altı yaşındayken, hususi öğretmenlerinden vazgeçerek, imtihanla Aksaray Kız İdadisi'nin "tâli" kısmına girmişken, babasının ve dedesinin ısrarlarına rağmen, kendisi bu mektebin "iptidai" sınıfına girmek istememiş, ablasının arkasından gitmek istemediğini çünkü onun muvaffakiyetlerinin kendisinden de beklenebileceğini iddia ederek, hususi tahsiline evde devam etmiş, sonra parlak geçen bir imtihanla Darümuallimat'a kabul edilmişti. Şüphesiz ablasını takip etmek istemiyor, onun başarılarını kıskanıyor fakat eninde sonunda aynı yoldan yürümeğe başlıyordu... (s. 15-16)

1921'de İstanbul Darülfünûn'da ilk defa kız-erkek beraber ders görmeye başlar. Nazan, Tabiiyyat bölümünün son sınıfında öğrenim görür. Bu alanda huzurlu olduğuna inanan Nazan, roman boyunca bir arayış içinde kıvrır durur. İçinde büyüttüğü hasretin kime, neye karşı olduğunu bir müddet anlayamaz:

...İnsanın yanında, türlü böcekleri, zaman zaman kayaları, taşları, çiçekleri, türlü nebatatı öğrenmesi, onların varlıklarına nüfuz edebilmesi, Nazan'ın içini ferahlatıyor, bir hürriyet hissi verdiği gibi, Allah'a inancını ve O'nun karşısında

hayretini perçinliyor. Nazan Allah'a inanmak, derinine inanmak ihtiyacındaydı. Kendi tabiriyle "yaralı kalbi" daima bilinmeyenin, ancak tahayyül edilebilenin peşindeydi, hattâ tahayyül dahi edilemeyenin. Şüphe yok, tabiiyat Allah'ın pek çok mucizesini anlamasına yardımcı oluyordu. Soruları çoktu, pek çok zamansa, cevapları yetersiz buluyordu. (s. 16)

İçinde coşkunu ve durgunluğu bir arada barındıran Nazan, zaman zaman hareketlerini kontrol edemez. Bir ara dine sarılır. Hatta o derece bir ifrata varır ki, ibadetten başını kaldıramaz. Tabî ki sonra bundan da bıkar. (s. 110)

Hislerin, heyecanların çocuğu olan Nazan, roman boyunca ablası Hikmet'e zıt bir yaradılışla karşımıza çıkar. Romanın ilk sahifelerinde idealist bir kişilikten çok uzaktır. O, manevî ölçütlerle hayatı, ama zihnindeki ütopyik hayatı yaşamaya çalışırken, hayatın kendinde karşısına çıkanlar onu zaman zaman hüsrana uğratar:

... Ben ablam kadar âsil değilim muhakkak, çünkü evlenmeyi ve çocuklarım olmasını istiyorum. Vakti ablam gibi asil olmayı isterdim belki.. hayır istemezdim, ben âşık olmayı merak ediyorum, bir aşk yaşamayı istiyorum, her ne kadar babam, yeni doğacak bir milletin fertleri olarak, sadece Türkçülük'ü yaşamamızı istese de... Mamañih bu dahi, bir başka çeşit aştır ki, benim için anlaşılması müşkil bile olsa, ona hürmet ederim. (s. 117)

Nazan, herkese karşı oldukça rahat tavırlar sergiler. Özellikle erkeklere karşı olan tavırları ablasını rahatsız etse de bu durum Nazan'a göre doğaldır. Her önüne gelen erkeğe gülümseyen, onlarla sohbet eden Nazan, sık sık Hikmet'in ikâzlarıyla sarsılacaktır:

...Bu kir, ayak, ter ve soğan kokan kompartımanda bütün bu işleri yaparken, peçesini sıyrırvermiş, herkese o kadar gülücük dağıtmıştı ki, sonunda Hikmet müdahale etmek gereğini duydu: "Aptal aptal sırtımdan vazgeç lütfen, gel adam gibi yerine otur ve bir daha kalkma! (s. 197)

— Bırak onu, sen okuyamazsın! Çünkü sen.. sen, elâlemin adamlarına kırılan, onlara ümit veren bir fahişesin! (s. 301)

Nazan, bu ağır suçlamalar karşısında üzülmekte, kendisini sorgulamakta; hattâ özeleştiri yapmaktadır:

Nazan yatağın içinde kıvranıyor; neden ablası onu küçük görüyor, sadece aklını mı, hislerini, davranışlarını da.. Bir güzelliğine hayran, bunu da her fırsatta dile getiriyor. “Güzelliğimden başka meziyetim yok mu?” Kimbilir belki de yoktur!...Akıllı olan o, mantıklı olan o... dedem bile kendisine benzetmez mi Hikmet’i. “Gerçi Nazan’ın hatları, renkleri dedesinden, belki biraz daha parlak ve gösterişli, fakat dedenin heybeti eksik Nazan’da.. Genç kız, kendisini eksikli görüyor, yüreğinde bir ezilme, göz yaşları akmaya hazır.... Ah şu durmadan değişen hisleri ve onları olduğu gibi ortaya dökme alışkanlığı olmasa... (s. 161)

Böyle sıkıntılı olduğu anlar yaşamla ilgili düşüncelere dalar. Bu düşüncelerinden birisi ileride evleneceği adamın hayâlidir.

Meselâ evleneceği adam! Evet, evet bu iyi işte! Sırt üstü yatıp, başını yastığa gömdü, “onu” düşünmeye çalıştı; o, yakışıklı olacak ve muhakkak dedem kadar heybetli, vakârlı! Çok güzel ve iri gözlerinin rengi yeşil olmalı belki ama, benimkiler gibi ışığa göre, giydiklerine göre, çeşitlenmeli... belki kahverengi, mavi, zaman zaman da sarıya çalmalı.. sonbahar zamanı, ormanın bulandığı renklerden olmalı, kıvılcı bol !... Evet, zabit olmalı Nazan’ın seveceği adam; kalpağını alnına, çapkınca yan yatırmış, kumral bıyıklarının uçlarını burmuş, geniş göğsünde çapraz fişekliler... harbe girmeli, yaralanmalı, yok yok, en iyisi şehit düşmeli! Sonra Nazan, elbet ömür boyu evlenmez, bir mukaddes dâvâ uğruna candan geçen zabitin aziz hatırası ile yaşar... (s. 162- 163)

Nazan’ın bir gece rüyasında gördüğü zât-ı muhterem, içindeki arayışlara çâre oluverir:

... Bir yerlerden kopartılıp da, şu dünyaya gelişigüzel atılmış gibiyim, devamlı inlemekteyim, kimim ben? İçimde bir hasret var, hiç tükenmeyen bir hasret, neye, kime olduğunu bilemem. Kendimi bilmem gerekiyorsa, bu hasret nedir, onu öğrenmem lâzım, değil mi? Bana anlatın.

Efendi, gülümsüyordu...

... Nazan, Fatıha, sonra İhlâs okuyor, derken bir ses işitiyor:

Sabır... sabretmeyi bil! (s. 175)

Rüyasında gördüğü bu muhterem zâtı Celalettin Hikmet’in eniştesi Mehmet Efendi ile aynîleştiren Nazan, içinde yaşadığı mucizeler ve Mehmet Efendi’nin

sohbetleri sonucu olgunlaşır. Artık Nazan'ın hayatında yeni bir dönem başlar. Nazan, böylece yıllardır aradığı soruların cevabını bir anda bulur. Mehmet Efendi'ye içinden geçenleri açık yüreklilikle anlatır. Nazan artık kendini sorgulamaya, her şeyin sebebini bulmaya yönelir. Hareketlerinin artık pek dikkatle takip edildiğini, herhangi bir insandan daha farklı, sanki özel bir muameleye tabi tutulduğunu şaşırarak hisseder. (s. 319)

Romanda *delişmen karakter*⁷² olarak tanıtılan Nazan'ın zaman içinde iyiye doğru yönelip mutluluğu yakalaması ve bu arayışın Milli Mücadele'nin arka planında sunumu oldukça başarılı işlenmiştir.

HİKMET

Romanın diğer önemli kişisi Hikmet'in fiziksel görünümü ile ilgili yapılan tasvirler çok sınırlı kalmıştır. Yapılan tasvirlerin de adeta onun mizacını ortaya çıkarmak için yapıldığını ifade etmeliyiz. Bu tasvirlerde dikkati çeken en önemli husus Hikmet'in gözleridir:

Hikmet ise, esmer ince yüzünde tek kıpırtı olmadan, koyu koyu gözleriyle bakmıştı Abdülgalip'e... (s. 47)

... Hikmet'in koyu kahverengi gözleri, kara akiklere dönmüş, pür dikkat dedesinin üstüne dikilmişti... (s. 90)

Birden iki çift koyu gözün, kendisine "taaccüple" baktığını gördü, "Yanlış bir şey söyledim galiba!" diye düşündü, şu genç şaire neyse ne de Nazan, Hikmet'in bu bakışlarına dayanamaz; hayret doludur, dehşetli suçlayıcıdır, hele bir de sol kaşu hafifçe yukarı kalktı mı, Nazan, kendisini onun karşısında bir hiç gibi görüverir, kaçıp saklanmak ister, daha doğrusu yok oluvermek. (s. 96)

Hikmet, giyim kuşamıyla, sergilediği tavırlarıyla tam bir Osmanlı hanımefendisidir. Kendi giyiminde titiz davranırken, başkalarının da dış görünümüne bakarak yargıda bulunmasını Nazan küçümsemektedir:

⁷² Emine Işınsoy'un tabiriyle; arayan, soran, sebep-i mevcudiyetimiz olan tekâmül yolunda, döke-saçı, oturup-kalka koşmaya çalışan, yani hatalar ve sevaplar içinde fakat hatalarından sıyrılmaya çalışan tipler kastediliyor.

Ablasının “Kâfir zabıtine alâkadan” çok, kılık kıyafetiyle ilgili olması, Nazan’ı için için güldürdü; işte her zamanki Hikmet, kişinin derûnundan ziyâde, görünüşüne ehemmiyet vermekte!... (s. 10)

Nazan, o zaman Hikmet’in ne kadar dikkatli giyindiğinin farkına vardı; beyaz dantel yakalı, nervürleri pek sanatkârane yapılmış, lâcivert ince yünlü elbisesi vardı üstünde, Hikmet bu elbisenin kendisine yakıştığını bilir; mühim misafirler geldiği veya mühim bir yerlere gidildiği zaman giyerdi... (s. 290)

Yaptığı işi, hayatın mânâsı ve hedefi olarak gören Hikmet, anneleri küçük yaşta vefât ettiğinden kardeşi Nazan’ın sorumluluğunu üzerine almış, bunu bir görev edinmiştir:

... Annesi ölürken, kızı, ona emanet etmiş, o gün bugün, on yıldır Hikmet, Nazan’a annelik etmektedir... Hattâ Hikmet, mizacı itibarıyla, o kadar fazla mesuliyet yüklenmeye teşnedir ki, annesinin emaneti olmasa bile, bu iş zaten kendiliğinden vukû bulabilecekti. Lâkin kalbinin derinliklerinde neler olup bitmektedir, bunu bilmez Hikmet, bilmeye lüzum görmez, belki kalbinin bir derinliği bulunduğunun bile farkında değildir! Vazifeler vardır onun için... (s. 15)

Hikmet için görevler önemlidir. Hayatının her merhalesinde kendine görevler edinmiştir: Nazan’a annelik görevini görmek (s. 15), vaktinde namazını eda etmek (s.110), Türkçülük faaliyetlerinde etkin rol oynamak (s. 322) gibi. Bu hususta Hikmet hakkında şöyle bir değerlendirme yapılmıştır:

Bu kız, şüphelerini, “acabaları”nı, kardeşine ve hiç kimseye açamazdı, ille kuvvetli görünmek, etrafını sakinleştirmek vazifesi mi sayılırdı?... Duygularını irdelemeyi beceremeyen Hikmet; bu suali kendisine sormuyordu. O, bütün insanların, bilhassa kadınların, ağır mesuliyetleri ve vazifeleri olduğunu düşünüyordu, hiç şüphesi yoktu, bunun için de etrafa karşı kuvvetli görünmek mecburiyeti vardı; ... bir çok görev ve sorumluluğun, sadece kadınlar tarafından yüklenilmesi gerekiyordu... (s. 120)

Gelenekçi bir anlayışa sahip olan Hikmet, Nazan’ın rahat tavırlarına katlanamaz ve onu eleştirmekten hiç çekinmez. Giyiminden oturup kalkmasına kadar eleştirdiği Nazan’ı aslında farkında olmadan kıskanan Hikmet, her defasında Nazan’ı suçlu bulur:

Yine tenkit, daima tenkit! Nazan, boğazına kadar ip sarmışlar da boğuluyormuş gibi oluyor; hiç mi iyi, hiç mi asıl bir yanım yok, bu ablam, bana daima bir zavallı budala olduğumu hissettirmekte, bundan da sanki garip bir zevk duyuyor, gözlerindeki pırıltıya baksana!.. (s. 139)

Bu kızın kendisini adam edebilmesi ne kadar zor olacak, hislerine ve hareketlerine hâkim olmaya çalışması seneler alabilir. Yarabbim iyi ki beni onun gibi oynak hisli, düşüncesiz yaratmadın! (s. 140)

Nazan'ın çevresindeki erkekleri kendine hayran bırakmasını hazmedemeyen Hikmet, onun bu konuda basit bir kadın gibi davrandığını düşünür. Bu hususta onu en çok Celalettin Hikmet'in Nazan'a duyduğu ilgiyi dile getirmesi üzer. Hikmet, gördüğü ilk andan itibaren Celâlettin Hikmet'i beğenmekte ve ona karşı derin bir sevgi beslemektedir:

— *Celâlettin Hikmet Bey, dedi ki... / derken Hikmet, adam gözlerinin önünde beliriverince, birden yüzünün yandığını hissetti ve şaşırdı, duraladı... (s. 19)*

Hikmet, tekrar yüzünün yandığını hissetti; ona ne oluyordu böyle, adamın lafını eder etmez kızarıyordu! (s. 21)

Oysa Hikmet, Celâlettin Hikmet'le tanışmaya dek, kimseden bu derece hoşlanmamış, evlenmeyi bir kez olsun aklına getirmemiştir:

Hikmet de doğrusu, ya hiç evlenmemeyi yahut da kendi tahsilinden daha âli tahsil görmüş bir beyefendi düşünürdü... (s. 85)

... Hikmet, birkaç kere ağzından kaçıracağına göre; kendisi, asla evlenmeyecek, hayatını öğretmenliğe ve ailesine adayacaktır! Böylesi, gayet âsil bir davranıştır!... (s. 117)

Ancak, hayallerini süsleyen bu adamın, Nazan'ı sevdiğini öğrenince tüm gururu yıkılmış, yine her zaman olduğu gibi Nazan'ı suçlamıştır. Celâlettin Hikmet, asıl sevdiğinin Hikmet olduğunu anladığında ise; Hikmet onun sevgisini geri çevirememiş, ancak içinde biriktirdiği şüpheler de ona rahat vermemiştir:

Hikmet'in içinde vardı savaş; sevdiğinin sözlerine inanmakla inanmamak arasında bocalıyor da, o istemeye geldikleri gün, Nazan'ın telaşını, canını dişine takıp çalışmasını gördükçe, kardeşine karşı yüreği yumuşamış..... şimdi yazın bunaltan

sıcağında, Celalettin Hikmet'ten hiçbir haber alamadan günler biteviye geçerken, Nazan'ın kitaplara eğilmiş başını tutup sarsmak; - Doğru söyle, sana da bir izdivaç teklifinde bulundu ve reddettin, ondan sonra bana geldi, biliyorum nasıl olsa, saklama, anlat – demek istiyordu... diyemiyordu... (s. 436)

Romanda Hikmet ismiyle, bu şahsın özelliklerinin örtüştüğünü de ifade etmeliyiz. Hikmet'in sözlük anlamı olan *hâkimlik*⁷³ ifadesi bu kahraman karakteriyle doğrudan doğruya bütünleşmektedir.

ABDÜLGALİP BEY

İşinsu, romandaki gerçek şahsiyetlerden biri olan Abdülgalib Bey'i çizerken, yakın arkadaşı **Galib Erdem**'den esinlenir. Onun pek hoş ve renkli bir şahsiyet olduğunu, bir romancı için de zengin bir kaynak olabileceğini ifade etmişlerdir.⁷⁴

Romanda Türk ocağının faal üyelerinden biri olan Abdülgalip Bey, fizikî olarak pek ayrıntılı tanıtılmamıştır:

Abdülgalip altın tel kenarlı yuvarlak gözlüklerinin arkasından 'istihfafla' bakmıştı ona, ufak tefek ince vücudu... (s. 41)

... kırkı ne kadar geçti acaba, saçına sakalına çoktan kırlar düşmüş, hatırlıyor Celalettin Hikmet, Paris'te başlamıştı ilk kırlar... sonra sanki birden bire bu hâle geliverdi... (s. 66–77)

Abdülgalip anasız büyür. Babası Erzurum'da Nahiye Müdürü iken, annesi, baba ile oğlu bırakıp Of'a dönerken, babası yeniden evlenir. Artık Abdülgalip yalnız kalır. O sıralar hâmîsi Taceddin Bey'in karısı Rebeka'ya bir ana gibi sarılarak ondan Fransızca'ya iyi bir şekilde öğrenir. (s. 67) Yahya Kemal'e ilk Fransızca derslerini de o verir. (s. 195)

Bir dava adamı olan Abdülgalip, gerek dış görünüşü, gerekse yaşadığı mekâna özen göstermeyen dağınık bir kişidir:

Abdülgalip'in pek dağınık bekâr odasındaydılar. Celalettin Hikmet, üzerinden bir sürü kitap indirdiği, somyası bozulmuş, döşemesi yırtılmış bir koltuğa oturmuş,

⁷³ Devellioğlu, Ferit, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat, Ankara 1999, s. 369.

⁷⁴ Hürsoy, Elif, a.g.m., Türk Edebiyatı, S. 364, s. 9.

Abdülgalip de yatağına tünemişti, yatak yapılı olmadığı için, Celalettin Hikmet'in gözü, ikide bir rengi griye dönmüş buruşuk çarşafa takılıyordu, yorgan ise hepten kapsız, kirli bir çul gibiydi. Bir köşede yığılı kirli çamaşırlar, içlerinde bir terlik teki! Karyolanın altı kitap, çorap ve izmarit dolu... köşede bir testi su, ağzına kapanmış, kolay kaçmış bir bakır kâse. Havada rutubetli bir kir ve tütün kokusu; Celalettin Hikmet'in midesi sağlam olmasa, bulanacak! Şu mütekebbir Türkçü, âlim, muharrir Abdülgalip Safa Bey'e hiç yakışıyor mu bu oda!... (s. 66)

... Bu sefer başında Celalettin Hikmet olmadığı için, kılık kıyafetine hiç önem vermemiş; buruşuk elbisesi, kirli gömleği, kötü bağlanmaktan yağlı kayış haline gelmiş, elbisesine hiç uymayan bejli sarılı boyun bağı ve boyasız ayakkabıları ile gelmişti... (s. 263)

Türkçü âlim Abdülgalip Bey'in olumsuz özelliklerinden biri karşısındakini küçümsemek ve ka'ale almamaktır. Bu onun varlık sebeplerinden biridir. (s. 59) Onun bu özelliği Hikmet'in düşüncelerinde şöyle dile gelir:

... sevmez Abdülgalip Bey'i, onu fuzulî işlerle uğraşan, tahammülfersa, ukâla bir zat olarak görür. Daima etrafına küçültücü nazarlar atan, kadınların yüzlerine bile bakmayan, bilhassa Hikmet'in... daima "ma'lûmat-fürüşluk" taslayan biridir o! Bir süre var ki, şahâne tenbelliğini yenebilmiş de kurucusu olduğu Türk Ocağı'na sık sık gidip gelip oradaki zevatla, sohbet eder olmuş, hattâ "Türk Yurdu"nda bir iki makalesi çıkmış, eski Türkçülerdenmiş... (s. 17)

Hüseyin Hüsnü Bey'in evine sık sık girip çıkan Abdülgalip, evin küçük ve güzel kızı Nazan'a gönlünü kaptırınca kendi dünyasında hayâllere dalar:

... Paris günlerini düşününce hep içini çeker: Hey gidi günler!.. Buraya geliş sebebi ise; şüphesiz şu yaşlı, dediğim dedik, iri yarı, kumral, tipinde yüzde yüz bir Osmanlı vakarı taşıyan zata, lâf anlatmak yahut onu dinlemek değildi. Abdülgalip, bir kadından ziyade, bir tatlı hava, bol şerbeti veyahut şurup misâli nefti, bazen zehir yeşili, bazen de kan kırmızısı bir hava olarak sezdiği Nazan'a yakın olmak, hatta belki onu görmek ümidi ile gelmişti... (s. 25)

Abdülgalip, altı delik ayakkabıları ile, sokağın eğri büğrü taşları üzerinde yürümeğe çalışırken; Nazan'ı sadece birkaç dakika görmüş olmanın, 'sukut-u hayâli'ni, yaşıyordu... (s. 44)

...son günlerde ise, sadece Nazan'ı düşünmekte: İşte Boğaz'daki yalısının salonunda, denize nazır divana kurulup oturmuş Abdülgalip, Nazan yine şerbet sunmakta ona, bu sefer bir "rica ederim" deyip kaçıp gitmiyor, divana, onun yanına oturuyor, dalgalarında batan güneşin olanca al-morluğu ürperen denizi seyrediyorlar. Abdülgalip, içinde onun kumru ellerine hafifçe temas etmek gibi çılgın bir arzu duyuyorsa da, hülyasında bile, buna cesaret edemiyor! (s. 49)

Abdülgalip Bey, vatan ve millet sevgisini içinde taşıyan, yazmaya meraklı bir kişidir.

Abdülgalip elinin tersi ile gözyaşlarını kurularken ağladığının şuuruna vardı; ah ne çok seviyordu memleketi! Vallahülazim, içim yanıyor ki ne yanmak. "Biz hatamızla kül ettik gül açan bahçeleri". Yeni şairlerden biri, kimdi, böyle bir mısra söylemiş, ne kadar doğru! (s. 192)

El yazısı pek çirkin olmasına rağmen okunaklıydı, Abdülgalip müsvedde yapıp, sonradan temize çekmeğe üşenirdi, bu yüzden kurşunkalemle yazıp silgi kullanırdı, yazarken sol elinin baş ve işaret parmaklarını birleştirip, elini sallayarak yazdıklarına tempo tutardı. Üslûbu güzel, ifadesi açık seçikti... (s. 190)

İçeride bir hoş oldu; kendine müthiş bir itimat geldi; o an kalemi kâğıdı alıp, başlamak istedi, sanki hiçbir tetkike, hatırlamaya ihtiyacı yoktur, sanki kalemi eline alıverince o yirmi yedi ciltlik kitap, satır satır önüne diziliverecektir... (s. 196)

Abdülgalip çoğu zaman yazacağı yirmi yedi ciltlik eserini düşünür, Osmanlı realitesinden Türk Cumhuriyetine geçişi, bilhassa bu köprüyü hikâyeye etmeyi arzular. (s. 196)

İstanbul'da istihbarat işleriyle meşgul olan Abdülgalip bir gece katıldığı davette Yüzbaşı Douglas'ın hakaret edici tavırlarını içine sindiremeyerek, esas emellerinden söz açınca her şey su yüzüne çıkıverir. Abdülgalip, artık sonunun geldiğini düşünüp İstanbul'da barınamayacağını anlar, Ankara'ya kaçma fikrine kapılır.

Abdülgalip; "Adamın itimadını kaybettim." diye düşünüyor, yaptığından ötürü tekrar pişmanlık duyuyor, birden karar veriyor: "Beni artık Ankara paklar, Ankara'ya gitmeliyim." Hayrettir, o anda kalbinde sevinç kuşları ötüşmeye başlıyor, bu neşenin

sebebini düşünmeden, özürler buluyor: “Çünkü şu vaziyette artık kendimi iyice belli ettim, İstanbul’da bir işe yaramam, şüphelilerden oldum, gitmeliyim...(s. 347)

Abdülgalip, bu duygular içerisinde vatan ve millet sevgisiyle Nazan’ın aşkını sorgulamaya başlar:

...Cevap: “Eğer şu dünyada sebab-i mevcudiyetimizin bir manası varsa.. bu mana şahsî ihtirasımız olmamalı, olamaz! Biz kendimizi vatana, millete adanmışızdır...(s. 347)

Abdülgalip’in bu fevri davranışı canına mal olur. Bir gece ensesine dayanan bir kurşunla öldürülür ve cinayetin faili kayıplara karışır.

Sahiden de öyle oldu, adam ense kökünden vurdu! Abdülgalip’in zayıf bedeni ileri geri sallandı, düştü. Adam, yere eğilip ölüp ölmediğini kontrol etti; yüzünde günlük sıkıntılı işini, pek kolay tamamlamış olmanın rahatlığı, kalktı, hızlı hızlı yürüyüp çıktı sokaktan. (s. 350)

CELALETTİN HİKMET BEY

Romanda bir dava adamı olarak karşımıza çıkan Celalettin Hikmet, aynı zamanda iyi bir askerdir. Fizikî olarak kara gözleriyle öne çıkarılan kahramanın görünüşüyle ilgili pek ayrıntıya inilmemiştir:

Bugün Celalettin Hikmet Bey’in kara gözlerinde bir azmin, kuvvetli ışığını gördü o!.. (s. 22)

Celalettin Hikmet’in kömür karası gözleri, üzerlerine renkli ışıklar düşmüş gibi; mordan, gümüşten parlamaya başlamıştı... (s. 59)

... Celalettin Hikmet’e bakıyordu, ince yapılı, uzun boylu bir kumral adam, hafif şişkin göz kapakları altında, insanın içini oyarcasına bakan siyah renkli gözler; herhangi bir mücevher, ama son derece değerli bir mücevher, sanki gecenin koyu karanlığında parlıyor gibi... (s. 122)

... Güzel gözler deyince Celalettin Hikmet takıldı aklına; o, taşkömürü elmas gözlü, tıpkı Hikmet gibi, ah isimlerinin aynı olması, ne tesadüf!... (s. 162)

Küçük yaşlardan itibaren maceralı bir hayat geçiren Celalettin Hikmet Bey'in yaşamı Yusuf Akçuraoğlu ile özdeşleştirilir:

... tıpkı hemşerisi Yusuf Akçuraoğlu gibi... Zaten, babası öldükten sonra, onun dâveti üzerine annesi ve bebek kız kardeşi ile Kazan'dan İstanbul'a gelmişlerdi; daha Harp Okulu öğrencisiyken İttihat ve Terakki mensupları ile "ülfeti" yüzünden, Abdülhamit tarafından Fizan'a sürüldü, kader onları ayırmamış, Fizan'da bile Akçuraoğlu ile beraberdiler... Allah'ın Kur'an'da bahsettiği cehennem miydi burası, değilse bile pek yakın!... Ahmet Ferit'le birlikte bu üçünün, Fransa'ya kaçışları ise bir ayrı uzun macera... (s. 67-68)

Kendisini önce bir dava adamı, sonra siyasî, hatta siyasîden önce bir asker (s. 160) addeden Celalettin Hikmet, önemli görevlerle meşguldür.

...Erkânıharbiye Reisi Fevzi Paşa'nın karargâhında vazifeli olan Celalettin Hikmet, aynı zamanda Ankara Subay Talimgâhı'nda; İstanbul Askeri Lisesi'nden, bilmem Harp Okulu'ndan kaçıp gelen öğrencilere ders veriyormuş, gençler üç aylık bir eğitimden sonra, küçük rütbeli subaylar olarak, cephede yerlerini alıyorlarmış... (s. 226)

Bir zamanlar Fransa'dayken Claire adlı Hıristiyan bir kıza âşık olmuş, ancak Hıristiyan bir kızla evlenmeyi kabullenemeyerek ondan ayrılmayı göze almıştır.

... Claire, sadece güzeldi, insanı deli edecek kadar güzel! Ve şehvetliydi, aman Allah!... Celalettin Hikmet, onu, arkasında bırakmamalıydı... pek şahâne, kıvrıcık sarı kafasına bir kurşun sıkıp!... Oysa ne kadar istemişti, nikâhlanıp onu da Kazan'a sürükleyebilmeyi! Eğer Hıristiyan olmayı kabul etseydi... (s. 68)

İstanbul'a döndüğünde çok etkilendiği Claire'i Nazan'da bulduğunu tasavvur ederek ona olan ilgisini belli etmiş, ancak daha sonra Nazan'ın Claire'e hiç de benzemediğinin farkına varmıştır.

Derken, derken Celalettin Hikmet, geceler boyu, yatağında sağdan sola, soldan sağa dönerek, Fransız kızına, küfürler yağdırarak ve ter içinde kalarak; Claire'nin Nazan, Nazan'ın Claire olmadığını şuûruna vardı! Su bardağını, sürahiyi, sigara tablasını duvarlara çarpıp kırdı. Nazan da kim oluyor, onun kalbini bir vahşi hayvan

pençesi gibi hâlâ sıkın Claire'di, yalnız Claire!... Evet, çok benziyorlar fakat ikisi birbirinden ne kadar farklı!... (s. 307)

Celalettin Hikmet roman boyunca Claire'e benzettiği Nazan'la ablası Hikmet arasında gel-gitler yaşar. Nazan'ın fiziksel güzeline kapılıp ona yakınlaşırken Hikmet'in kendisine karşı beslediği duygulardan habersiz olan Celalettin Hikmet sonunda aradığı kişinin Hikmet olduğunu anlar. Ancak iki kardeş arasında yaşadığı gel-gitler Nazan ile Hikmet'in arasını açar. Samimi duygularla gönlünü Hikmete açan Celalettin Hikmet, savaş öncesinde cepheye gitmeden önce Hikmet'i sevdiğini ona inandırır. Hikmet, bir his kargaşası yaşayan Celalettin Hikmet'in evlenme teklifine olumlu yaklaşarak sevdiğini cepheye uğurlar.

Romanda bir dava adamı kimliğiyle karşılaştığımız Celalettin Hikmet, yeni kurulacak Türk devleti hakkında da hayâller kurarken, belki de hiç bel bağlamadığı Osmanlıdan umudunu kesmiştir:

...onun hayâli; Adriyatik denizinden Çin denizine kadar uzayan bir Türk ittihadı kurmaktı, belki tek bir Türk Hakanlığı... niçin olmasın?... (s. 34)

Ayrıca romanda bir derviş olarak tanıtılan Mehmet Efendi'nin eniştesi olarak ismi sık sık geçse de o, İslamiyet'ten çok Türkçü kimliğiyle ön plana çıkar.

HÜSEYİN HÜSNÜ BEY

Eski mutasarrıf Hüseyin Hüsnü Bey, romanda fizikî ve ruhsal olarak tam bir Osmanlı beyefendisi gibi tanıtılır:

... şahane, aynı zamanda çok zarif, yakışıklı kalıbının içinde öfkeli ve otoriterdir, bildiğinden şaşmaz, mamefih kızların, hanım cemiyetlerinde çalışmalarına, Türk Ocağı'na gidip gelmelerine... ses çıkarmaz, kendine göre bir demokrasi anlayışı vardır... (s. 18)

... Doğrusu bu, Hüseyin Hüsnü Bey; enine boyuna, pek gösterişli, gözleri iri sarı elâ, hafif kır düşmüş, gümrah kumral saçlarıyla, o vakarı, temkini, nezaketi, ince zevki, musikî ve şiir anlayışı ile damadının yanında adetâ bir derya idi, pek şatafatlı, pek heybetli görünüyordu. Hüseyin Hüsnü Bey, tam bir Osmanlı beyefendisi idi... (s. 38).

Damadı Selim Muhtar'ın tersine Türkçülük hâdisesine ılımlı bakmayan, geleneğe bağlı bir Osmanlı beyefendisini temsil eden Hüseyin Hüsnü Bey, Mustafa Kemal için şöyle düşünür:

... Evet, Mustafa Kemal, bir çeşit Türkçü hatt-ı hareket takip etmektedir ve kanaatime göre; Osmanlı vahdetinden ümidini kesmiştir, hoş belki hiçbir zaman böyle bir ümidi olmadı, o, hiçbir zaman İttihatçı fikir ve düşüncelerinin tam takipkârı değildi, belki bu Osmanlı muhalefeti yüzünden... (s. 88)

- Allah, Ankara'dakilerin, encamlarını hayra tebdil etsin./dedi/ Fakat şunu da bilmenizi isterim ki, Mustafa Kemal bana itimat telkin etmiyor, çünkü kanaatime göre, onun tabiatında hırs var, bir hırs ki hafazanallah!.. Bugün Meclis Başkanı ve Başkumandan'dır, yarın Padişah olmak isteyecektir, onu da verirlerse, sümme-hâşâ, Allah olmayı talep edebilir!... (s. 91)

Celalettin Hikmet Bey, onun bu konudaki fikirlerini iyi niyetle değerlendirir.

— Hüseyin Hüsnü Bey'i sevdim, adam, millîci olduğunun farkında olmadan millici. Saf ve temiz, bir de Mustafa Kemal'e şahsî hırsı olmasa, kendisini de Ankara'ya götürmek mümkün! (s. 158)

Nitekim Hüseyin Hüsnü Bey, bir zamanlar Türkçülük hadisesine çok da uzak değildir.

...İttihat ve Terakki'nin ta ilk yıllarında, kendisi ile "ülfeti" göz önüne alınırsa, hatta lisanında sadeleşme hareketi ile ilgilenip bizzat kendisinin Uygur, Çağatay ve Kazan lisanları ile alakalı olarak bir dil tetkikatı yaptığı, bir lügat hazırlamaya niyetlendiği düşünülürse.. Bir çeşit Türkçülüğe zaten göz kırpmıştı... ne var ki sonraki günler, Türkçülerin ve damadının ateşli fikirleri karşısında... Türkçülük hadisesinden gittikçe soğumuştur. (s. 39)

Romanda ömrünün son demlerini yaşayan Hüseyin Hüsnü Bey ile yıkılmakta olan köklü bir tarihin sonu arasında bir ilgi kurulmuştur:

... o gece bunları düşünüp, hayıflandığını hatırlıyor Abdülgâlip. Hüseyin Hüsnü Bey, bütün o kendinden emin yüksek havasına, otoriter tavrına rağmen, işte gidiyordu! Kalbinde pek acı bir burkulma, oysa ondan hoşlandığını aklına bile getirmemişti, şimdi onun çöküşüne bakarken...uzun yıllardır bir başka çöküşü seyretmekte olduklarını fark

etmişti; Tanzimat, Jön Türkler, Meşrutiyet, bilmem İttihat Terakki ve Hürriyet İtilâf, birçok irili ufaklı Müslim, gayrimüslim cemiyetler derken; aslında hepsi gidişatın bir tarafından tutma, onu bırakmama gayretindeydi fakat daha ziyade seyirci, çünkü hiçbiri meseleyi bir bütün olarak ele alıp, temeline, canına nüfuz edememişti...(s. 332)

SELİM MUHTAR BEY

Nazan ve Hikmet'in babası, Hüseyin Hüsnü Bey'in damadıdır. Kayınpederinin Osmanlılık fikrine karşılık ateşli Türkçülük fikirlerini benimseyen Selim Muhtar Bey, Ankara'da yeni kurulacak devlet için çalışmaktadır.

Fizikî olarak Hüseyin Hüsnü Bey'in düşüncelerinden tanıdığımız Selim Muhtar Bey, görünüş açısından kara kuru bir Anadolu genci olarak tasvir edilir:

Avrupa'da tahsil görmüş; efendi, mahcup ve pek gösterişsiz, ağzı var dili yok bir genç diye, bidayette kızını kendi vermişti ona, zevcesi; "Kuzum efendim, Diyarbakır'ın bilmem hangi ailesinden, şu kısa boylu, esmer, saçları dökülmeye yüz tutmuş, gözleri her daim hülyalı genci, nasıl damat diye yanınızda gezdireceksiniz, doğrusu sizin yanınızda o pek zavallı kalacak!" demişti... Hüseyin Hüsnü Bey, tam bir Osmanlı beyefendisi idi.

Damatsa, meselâ şu sedef kakmalı, gül ağacından ince ince oyulmuş, saray işi kalem kutusuna, bir köylü çorabındaki motifleri tercih edebilen, bağı yanık, kara kuru bir Anadolu genci!... (s. 38)

Yıllar sonra bu gencin kilo alıp saçlarının iyice döküldüğünü, alnından itibaren tepesinin iyice açıldığını kızı Nazan'ın tasvirlerinden öğreniyoruz. (s. 202)

Selim Muhtar Bey Ankara'da Mustafa Kemal'in yanında görev alırken kızlarını kayınpederinin yanında bırakır. Ancak İstanbul'da işler karışınca onları da yanına aldırır ve Hikmet'e üstlenebileceği sorumluluklar verir.

...babası her bakımdan değer verir Hikmet'e, Nazan'a akli yetmez bir bebekmiş gibi bakar ve dedesi gibi şımartmaya kalkmaz onu, hem yazısını da beğenmez, evet doğru... (s. 186)

Cumhuriyet taraftarı Selim Muhtar Bey, saygılı, derviş mizaçlı, milletine karşı sorumluluğunu bilen, kendi hesabına hiçbir şey talep etmeyen ve bu özelliklerinden dolayı sevilen sayılan bir kişidir.

—...kendisi pek derviş mizaçtır, dünya nimetlerini devamlı bir reddediş halindedir, sadece bu millete karşı vazifesini yapan ve kendi nam-ı hesabına hiçbir şey talep etmeyen, muhterem bir zattır. Bu yüzden Ankara'da da çok sevildi... (s. 237)

Selim Muhtar Bey romanda gerek fizikî, gerekse Türkçü-Turancı fikirleriyle bize Ziya Gökalp'i anımsatmaktadır.

MEHMET EFENDİ

Işinsu'nun romanlarında bir simge, bir arayışın sembolü olan Mehmet'in derin bir yeri vardır. **Işinsu** bu derinliği şöyle açıklar:

Mehmet benim için bir yerde Hazreti Peygamber'in simgesi, yani insanlar için bir güzellik, umut ve akılla gönlü bir eden bütünlük arayışı. Bu remz ilk, Çiçekler Büyür'de, küçük Mehmet'le başladı, sonra Canbaz ve Kaf Dağı'nda devam etti... Cumhuriyet Türküsü'nün Mehmet Efendisi bir şeyh değil, şeyhlik yolunda bir derviş. Oluşun sonu yok, o dahi olmakta devam ediyor...⁷⁵

Romanda, Mehmet Efendi'nin iç güzelliği dış görünüşü ile bütünleşmiş durumdadır. Onunla ilgili sıralanan tasvirlerde gözleri ön plandadır:

Bir başka gece, rüyasının derinlerinde, o bir çift orman rengi göz, bir vücut kazandı, ince uzun. Kumral saçları omzuna kadar iniyor, yüzünü, kızıl kumral bir sakal çerçeveliyordu, başında börk vardı.. Cübbesinin rengi tıpkı gözleri gibi renk değiştiriyordu, yeşilden sarıya, kahverengiye, kızıla dönüyordu. Nazan, onu bir Şaman Dedesi gibi hissetti, bir Kam! (s. 174)

Yüzünde İsa hüznü taşıyan, gülümsemesi alabildiğine içten olan Mehmet Efendi, Nazan'ın rüyasında gördüğü, ışıkla değişen orman renkli gözlere sahipti, hafif kızıl kumral sakalı, güneş yanığı ince yüzünü çerçeveliyor... beyaz sarığından, kumral,

⁷⁵ Hürsoy, Elif, a.g.m., Türk Edebiyatı, S. 364, s. 9–10.

dalgalı saçları taşıyor, kulak memesinin biraz altına kadar iniyordu. Yaşı pek belli değil ama epey genç olduğu muhakkak... (s. 234)

Yol boyu dadı, Efendi'nin nur yüzünden bahsetti... Gözleri de bir ışıklıymış ki, bu ışık sanki herkesi ayrı ayrı kavriyormuş... (s. 281)

Mehmet Efendi bir dervıştır. Şeyhi Bursalı Hasan Efendi'dir. Din adamı kimliğiyle geniş çevrelerde ismini duyurmuştur. Bu nedenle yatılı yatisız misafirleri çoktur. Onları evinde ağırlayan Mehmet Efendi, kalpleri aydınlatan, huzura erdiren bir nurdur.

Mehmet Efendi'yi yetiştiren Hala onun derviş mizacını şöyle anlatır:

—...Mehmet'im benim evlâdımdır, ağabeyimin evine döndüğümün ertesi günü doğdu o! Yengemin daha eteğine yapışan ikizleri vardı, Mehmet'e ben baktım, onu ben yetiştirdim. Daha pek küçükken bile çok düşünceli bir çocuktuk, sanki ilerde ne olacağı belliydi, onunla hiç çocukmuş gibi konuştuğumu hatırlamam, bir büyük insan ciddiyetine ve olgunluğuna, evlâdım, her zaman sahipti! (s. 440)

Mehmet Emin Yurdakul'a *Ben bir Türküm, dinim, cinsim uludur* (s. 127) manzumesini ilham ettiği söylenen Mehmet Efendi, kendisini Allah'ın karşısında kulluk şuurunu bulmaya ve bir insana bahşedilen şerefin idrakinde olmaya çalışan aciz bir kul olarak görür. (s. 235)

Eline geçeni dostlarıyla paylaşan, sofrası, kesesi herkese açık olan Mehmet Efendi Peygamber Efendimiz'in güzel ahlakını örnek almıştır. Sözleri bir yemin olan efendi, yemin etmeyi hiç sevmez ve etmez.

Romanda Nazan'ın kendini bulmasına, Celalettin Hikmet'in içinden geldiği gibi davranmasına, Hikmet'in şüphelerinden kurtulmasına ve eşi Sevginur'un olgunluğa erişmesine vesile olur.

O, çoğu din adamının yaptığı gibi yobaz düşüncelere kendini kaptırmayarak dervişlik mertebesine ulaşmıştır. Bu derviş, Mustafa Kemal için de güzel şeyler düşünür:

—Bilhassa şeraitin çok ağır olduğu şu günlerde, fertler arası bir fikir ve gaye vahdetine çok muhtacız. Başımızı taşlara vurarak; Balkan, Trablusgarp ve Harb-i Umumî'de bunu öğrendik... Anadolu uyanmıştır... Bu yolda Mustafa Kemal Paşa'nın,

vasat bir insanı çok geride bırakan hususî gayretleri inkâr edilemez ve bir hakikattir. O da iman ediyor ki, millet böyle bir fikir ve gaye tevhidinde, sıkı yürekle sarılır ve fiiliyata geçerse, zafer Allah'ın izniyle bizim olacaktır!.. (s. 276)

YÜZBAŞI DOUGLAS

İngiliz istihbaratında görevli bir yüzbaşı olan Douglas, fizikî olarak şöyle tasvir edilir:

... Adamın sarı bıyıklarının ucu konyak kadehinin içine girmekte, özenle taradığı briyantınli saçlarının arasından keli görünüyor. Bu, pembe-beyaz yağlı bir deridir, Abdülgalip'in midesi bulanıyor... (s. 262)

Romanda Yüzbaşı Douglas, bir İngiliz dostu olan Bedriye vasıtasıyla Nazan ve Hikmet'le tanışır. Onlara olmadık iltifatlar sıralayan Douglas, Nazan'dan hoşlanmıştır.

Ankara'yı macera arayanların merkezi olarak gören Douglas, bu hususta Hikmet ile karşı karşıya gelir. (s.114)

Genellikle düzenlenen dâvetlerde istihbarat toplayan Douglas, her ortamı değerlendirir. Bedriyeler'in evindeki bir davete katılan Abdülgalip ve Celalettin Hikmet Beyler ile yakından ilgilenererek görevini yerine getirmeye çalışır.

Douglas, Osmanlı'nın borç içinde yüzdüğünü, dışarıdan bir destek görmeden yaşayamayacağını, Mustafa Kemal'in Türklerin başına büyük dertler açacağını ve bir süre için İngiliz himayesinin kabul edilmesi gerektiğini her fırsatta dile getirmekten çekinmez. (s. 264)

Romanda önemli görevlerde bulunan dava adamlarından biri Halide Edip Hanım'dır. Gerek fikirleriyle gerekse bizzat cephede savaşarak Türk kadınının mücadelecî kimliğini temsil eden bir yazardır. Tek davamızın *Türkiye'nin hak ve istiklâlini korumak* (s. 9) olduğu mesajını vermektedir.

Nazan ve Hikmet'in yakın arkadaşlarından biri olan Halide Nusret de romandaki gerçek kahramanlardan biridir. Fizikî olarak şu satırlarda karşımıza çıkar:

... *telkâri gümüşler gibi incecik işlenmiş, zayıf, nahif, zarif bir kızcağızdı, uzun kavisli, muntazam kaşlarının altında, iri kara gözleri vardı, gür siyah saçlarını iki örgü yapıp başına toplamıştı...*(s. 96)

Milliyetçi bir ruha sahip olan bu genç kız, mütareke altında olan İstanbul'u yazdığı ***Git Bahar*** adlı şiirde anlatmış Türkçü bir şairdir.

Celalettin Hikmet'in Kazanlı hemşerisi Yusuf Akçuraoğlu, Şükufe Nihal, Ayşe Çavuş gibi isimler de Türkçülük faaliyetinde önemli roller üstlenmişlerdir.

Ayrıca romanda İngiliz istihbaratı için çalışan tarafların en büyük yardımcılarından biri olan Bedriye ve Rezzan; Türklük şuurundan uzaklaşarak Türklerin mücadelelerini küçümseyen bilinçsiz Türk kızlarıdır.

c) Mekân

Cumhuriyet Türküsü'nde vak'a iki önemli mekânda geçer. Bu mekânlardan birisi İstanbul, diğeri Ankara'dır. İstanbul, işgal altındadır. Yazar, bu nedenle romanda dönemin havasına ve romanın içeriğine uygun olarak oldukça karamsar ve kötümser İstanbul tasvirleri yapmıştır. Bu şehirde sanki hiç olumlu, iyi ve güzel şey yoktur:

...*Halide Nusret...* "*Git Bahar*"ı yazmakla zaten şu mütareke İstanbul'unda hepimizin hislerine, pek güzel tercüman oldu. (s. 19)

Şu işgal altında, şu haysiyeti beş paralık olmuş İstanbul'da, kız hâlleriyle tek başına kalacaklarına... (s. 62)

... *Mütareke ile esarete dûcâr olan köhnemiş İstanbul...* (s. 43)

İstanbul'da sosyal hayat Tanzimat'la birlikte dengesini kaybetmeye başlar. Avrupaî yaşayış tarzının özenti yolu ile yaygınlaşması, zaman içinde inanç ve yaşayış noktasında bir karşıtlığı ortaya çıkarınca, İstanbul'da iki farklı yaşayış, iki ayrı mekânla ifade edilmeye başlanır: Asıl İstanbul ve Beyoğlu. Asıl İstanbul'u, hâkim Müslüman yaşayışını sürdüren özelliği ve muhafazakâr yapısıyla Aksaray, Fatih, Karagümrük gibi sur içi İstanbul'u oluşturur. Beyoğlu ise, Galata'dan başlayıp,

*zamanla Şişli ve Nişantaşı'na kadar yayılan kozmopolit bir hayatın hüküm sürdüğü semtin adıdır.*⁷⁶

Romanda Hüseyin Hüsnü Bey ve ailesi Aksaray'da mütevazı bir konakta yaşamlarını sürdürmektedirler. (s. 223)

Dönem İstanbul'unu en güzel ifade eden kavramlardan biri sefalettir. Ele aldığımız romanda Hüseyin Hüsnü Bey ve ailesi de sefaletten nasiplerini alırlar. Hikmet, ailenin sorumluluğunu üstlenen biri olarak çektikleri sıkıntıyı şöyle ifade eder:

Eskiden yapmazlardı böyle şeyler, şimdi şu kıtlık zamanında, elde edilen her gıdayı, son derece dikkatli değerlendirmeleri gerekiyor.. Allah'tan Konya'daki uzak akrabalarından bir çuval un gelmişti de, hamur işi ekmekler yenilir yutulur cinsten değil, içlerine süpürge tohumu bile karıştırıldığı söyleniyor, bunun yanında sebze meyve hak getire! Sadece gıda da mı?. "yokluk" bir kara kâbus gibi İstanbul'un üzerine çökmüş; anaların bebeklerine bez için, yatak, yorgan çarşaflarını yırttıklarını işitiyor, ayrıca gaz yok .. mum yok... Ne var ki? Rumların, Ermenilerin, Yahudilerin deli coşkularından başka!..... (s. 83)

İstanbul sefalet içindeyken, Beyoğlu zevk ve eğlence içindedir. Bunda, bu semtte yaşayan azınlıkların yanı sıra, işgal kuvvetlerinin yerleşim yeri olarak buraya seçmelerinin etkisi vardır.

Bu iki mekân arasındaki çatışma, Balkan Harbi'nden sonra kendini hissettirir. Cepheden dönenlerin hali haraptır:

—... Balkan harbinde, o İstanbul'a dolan muhacirlerin hâli pek kötüydü, değil mi? Dersaadet'imizin manzarasını fena hâlde bozdukları bir yana, kendileri gerçekten yardıma muhtaçtılar.

O günler İstanbul'unu kokmaya hazır, bir kanlı ve açık yara gibi düşünüyordu; dönen askerler yaralı, sakat.. bir dilim ekmeğe muhtaç, yine de mağlup olmuş olmanın mahcubiyeti içinde ve muhacirler.. muhacirler, cami avlularında, Sirkeci İstasyonu'nda üst üste atılmış paçavralar misali... (s. 151–152).

Asıl İstanbul ve Beyoğlu arasındaki çatışma insan ilişkilerine de olumsuz bir şekilde yansır:

⁷⁶ Törenek, Mehmet, Türk Romanında İşgal İstanbulu, İstanbul 2002, s. 139.

... Üsküdar'a tramvayla geçtiler, bazı söylentilerden; Rum, Ermeni kadınlarının, tramvayda oturan Müslüman kadınlara musallat olup yerlerinden kaldırdıklarını işittikleri için, kadınlar kısmı تنها olduğu halde, oturmamayı tercih etmişlerdi... (s.110)

İstanbul'un kötü şartlarına karşılık Abdülgalip Bey, ruhunun özlemlerini gidermek için hayalinde baştanbaşa bir İstanbul çizer:

Keferenin bu çok muntazam, çok geniş, iki tarafı ulu ağaçlarla donatılmış yollarından yürürken.. İstanbul'un pis, eğri büğrü sokaklarını düşünüyor, içi hasetle doluyor, İstanbul'u ve Anadolu'yu yeniden, baştanbaşa imar ediyordu! San'at eserlerini; camileri şadırvanları, sarayları büyük meydanlar ortasına oturtmuştu en dar sokaklar bile çiçekli ve ağaçlıydı!... (s. 48)

Allah'ın bir lütfü... (s. 120) olarak tanımladığı İstanbul'u Ankara ile kıyaslayan Nazan ise, sanki çevredeki olumsuzluklardan habersizdir:

... İstanbul'un ve denizin pırıltısına dalan Nazan; bu güzelliği bırakıp da, nasıl gideceğini düşündü, o an gözünde Ankara; karanlık, çirkin ve iptidaî idi! Halbuki, incecik beyaz tüllere sarılmış gibi İstanbul, bir müphem dâvetde; dalga sesi, kanat sesi.. martılar bir başka cümbüşte ve dantelsi dokunuşlarla minareler, ilkbaharın mavi atlas göğüne doğru yaslanmış dururlarken... (s. 119)

Romanda vak'anın devam ettiği diğer mekân da Ankara'dır. Ankara; vatan, millet endişesi taşıyanların, müşterek bir davayı benimseyenlerin mekânıdır.

—...Ankara'yı anlattı, oradakilerin sarsılmaz imanını biliyor musun sahiden, sahiden inanıyorlarmış, aman Allah'ım Misak_ı Millî hudutları içinde, tam mânâsıyla istiklâlimizi elde edebileceğimize... (s. 21)

—...vatan evlâtlarının ekseriyeti bugün ya bir mefkûre-yi milliye uğruna Ankara'da bulunmakta veyahut Ankara harekâtını desteklemektedir. Lüzumlu olan heyecan ve iman hepsinde mevcuttur. (s. 28)

Ankara'da çalışmalarına devam eden Selim Muhtar Bey kızlarını yanına aldırma nedenini belirtirken, mekânla düşünceleri bir noktada birleşir:

Kızlarım, burada yeni kurulan, gepegenç bir devleti, yeniden doğmakta olan büyük bir milleti; burada bozkırın sertliği, belki merhametsizliği ile beraber yaşamalı,

bu hayat ile meşbu, mütareke ile esarete dūçâr olan köhnemiş İstanbul'dan mümkün olduğu kadar uzakta, Ankara şeraitinde, muzaffer Türk Milleti'nin efendi olarak, zamanı, vak'aları ve hayatı paylaşmalı... (s. 43)

Romanda Türkçüler Ankara'yı her yönüyle İstanbul'dan üstün görürken, İngiliz subaylarından Yüzbaşı Douglas, Ankara'yı *macera arayanların merkezi* olarak değerlendirir.

Meclis içinde bile bir vahdet teşekkül ettirilmediği söyleniyor, azâlarının her biri, bir aynı hava çalmaktaymış, tek müştereklik, istiklâl arzusu olmalı... Meclis içinde, çok şükür himaye, manda taraflısı kimse yokmuş... Hak teslimiyeti: Bu bile, Ankara'nın, İstanbul'dan ne kadar üstün olduğunu göstermez mi... (s. 65)

— *Ankara! Evet Ankara, bizim için, sevimli bir macera arayanların merkezidir, evet oradakilerin hareketlerini sevimli buluyoruz, ne de olsa vatan müdafaası, her erkeğin vazifesidir. Lâkin şu ahval! Evet, bu şerait tahtında bile Türkçülerin bir müdafaa düşünmesi, onların hareketlerini sevimli kılıyor. Affınıza mağruren söylemeliyim ki, bu fiilleri, biraz çocukların askercilik oynamalarını hatırlatıyor bana. Sevimli sıfatını onun için düşünmüş olmalıyım... (s. 114)*

Ankara, manevî değerlerinin yanı sıra görselliğiyle de tasvir edilmiştir:

Ah bu Ankara'nın pembe akşamüstleri, güneş denizde batarken İstanbul'da böyle bir pembelik sarmaz ortalığı... demek güneşte değil marifet, bozkırda! (s. 318)

...havada çiçek kokularına karışan yanık ot kokusu, yeşiller yer yer sararmaya yüz tutmuş; arılar, türlü böcekler, kendi dilleriyle konuşmaktalar... ufukta dalga dalga allanan, moraran, bulutlar... çok yakında ilk yıldız parlayacak!... (s. 393)

Romanda anlatıcının, bulunduğu ruh durumuna bağlı olarak mekânı algıladığı görülür. Mekândan yola çıkılarak kahramanların ruh durumlarını tespit edebilmekteyiz. Aşağıdaki metinde kahramanların umutları mekânla bir noktada bütünleşmiştir:

Bahçenin yeşil havuzundan, otları sararmış, çiçekleri solup yitmiş, kırlık araziye geçip yürürken, üçü de yine kendi düşüncelerine daldılar... Havada yanık ot kokusu, gökte tek bulut yok, sükûnet somut bir şey gibi çevrelerinde. Üç kadın hissettiler; barışın sesidir bu, fakat ne zaman, nasıl?... Endişeler içre fakat umut da pek yakın; Mehmet Efendi de söyledi ya! (s. 448)

Romanda zaman zaman mekân-insan arasında çeşitli ilişkiler kurulmuştur. Değişik mekân ve insan tasvirleri, kahramanın olaylara bakış açısını da netleştirmiştir. Aşağıdaki parçada Nazan'ın Ankara yolculuğu sırasında karşılaştığı biçâre insanlar ile Anadolu'ya bakışı arasında bir benzetme kurulduğunu görürüz:

... *Trenin biteviye gürültüsü, karşıdaki çocuğun ağlamaları, uzaktan bir inleme, koridordaki usul usul konuşmalar... ihtiyarın öksürükleri..... Şu sararmış kuru çehreler, şerha şerha yarılp büzülmüş sanki, sarı-kara bir renk bağlamış, yoksa bu renk, Anadolu toprağının rengi midir? Böyle kuru, bu kadar kavruk mudur o toprak? Anadolu'nun dereleri, nehirleri, gölleri, şu gözler kadar fersiz midir?... Orada güneş doğmaz mı, yoksa gök de mi mavi değil, bu çehreler kadar kara sarı ve çivit moru mudur?... Anadolu, güzelim sen... ne biçim bir cadısın ki, insanı bu hâle, masalların kötü cinlerine döndürdün?... (s. 199)*

Türk romanında özellikle yalı, köşk, konak, apartman, yazlık gibi kapalı mekânlar, genellikle sosyal değişimlerin, kültür farklılıklarının, ekonomik durumların simgesi olarak kullanılmış ve işlevsel unsurlar olarak işlenmiştir. Meselâ “konak”, geniş ve büyük aile geleneğinin, Osmanlı döneminin, “apartman dairesi” de çekirdek aile tipinin ve Cumhuriyet döneminin simgesi olarak işlenebilir.⁷⁷

Romanda Hüseyin Hüsnü Bey ve ailesi Aksaray'da mütevazı bir konakta yaşarken, çay davetlerinin yapıldığı Beyoğlu tarafındaki yalılar daha şaşalıdır. İstanbul'daki kapalı mekânlar, Ankara'dakilere göre daha ince ayrıntılarla tasvir edilirken, bu tasvirlerde renk cümbüşünün varlığı ve keskin, dikkatli gözlerin bakışı kendini hissettirmektedir:

Bedriye'lerin yalısında hizmetçi açtı kapıyı, onları misafir salonuna aldı, küçük hanıma, haber vereceğini söyledi... Ne büyük bir salondur burası, yerde pek büyük iki İran halısı, etrafa serpiştirilip, küçük oturma grupları yapmış, lâcivertten, mora, maviye kanepeler, koltuklar, altın yaldızlı, mermer sehpa, kristâl avizeler, gümüş şamdanlar, duvarlarda yağlı boya tablolar, pümpüllü, püsküllü, ateş sarısı atlas perdeler... (s. 110)

Hikmet..... aklını başka taraflara çekmek için, Bedriyeler'inkinden sonra, kendi salonlarının ne kadar sade ve fakir olduğunu düşündü; onların, eh biraz da sonradan

⁷⁷ Çetin, Nurullah, a.g.e. , s. 135.

görmüşleri hatırlatan renkliliğinden sonra, buradaki ağır başlı bej ve soluk altın renkler! Yerdeki kocaman Buhara halısı bile sanki yünlerin tabii renginden dokunmuş; kahverengi, bej, kirli beyaz motifler. Kristalleri, gümüşleri, antika pirinç şamdanları, nadide, mavi mineli karpuz lâmbaları satılalı çok oldu; kahverengi kadife perdeler de artık iyice kötölemiş, renkleri kaçmış, havları dökülmüş, iyi ki duvarlarda birkaç nadide hat var da... Yoksa şu mermer sehpa tozlu mu, hayır, üzerindeki gayet kıymetli Şam ipeği örtünün eskiliğinden, baksanıza dokuma nasıl da gevşemiş, iplikleri sarkmış, bu yüzden sehpa tozlu görünüyor... (s. 123)

Ankara'daki kapalı mekânlar İstanbul'daki kadar gösterişli olmasa da huzur verici niteliktedir:

“Şimdi sobanın başında ısınmış ve gevşemiş otururken..

Bu, iki katlı, oldukça büyük bir bağ eviydi. Selim Muhtar'ın oturma ve misafir odası olarak düzenlediği en büyük odada, kocaman bir odun sobası, alevden dilini dışarı çıkarıp çıkarıp horultu ve mırıltılarla yanıyordu... (s. 202)

Ankara'daki Şeyh Mehmet Efendi'nin evindeki misafir odası da onun karakteristik kişiliğinin ve manevî anlayışlarının soyut ve somut plânda yansıması olarak değerlendirilebilir:

Harem kısmına geçtiler, bu oda Mehmet Efendi'ninkinden küçük fakat sanki onun aklığına inat çok renkliydi, sedirler binbir renkte el dokuması kumaşlarla kaplıydı, evdeki kilimlerin üzerine çeşitli renkte minderler atılmıştı, duvarlar pek kıymetli oldukları belli, hatlarla süslenmişti, ortada büyük bir bakır tepsi duruyordu, üstündeki toprak çanağın içinde erken açmış kır çiçekleri vardı... (s. 242)

Ankara'da huzur veren bu mekânların dışında kahramanların ruh dünyalarındaki dramatik yapıyı ortaya çıkaran sıkıntılı mekânlar da yer alır. Bunlardan biri Nazan ile Hikmet'in gönüllü olarak çalıştığı hastahanedir:

Cebeci Hastahanesi!

Kirli beyazlık ve çok katlı, kaba! Nazan nereye dönse, şu rengin içinde gördüğü kan irin, işittiği inlemeler, sargı bezleri. Operatör doktorun, iri, yumuşak düşünceli, kahverengi gözleri, yemek sahanları, donmuş yağda yüzen patatesler. Kesik bacaklı

boynu bükük adam... adamlar birçok, hepsi yatağa mahkûm, yine de en fazla kirli beyazlık!

Nazan, ölümü görüyor yakından, hiçbir şey bu ölümün rengi gibi kirli beyaz, katı ve kaba olamaz! (s. 304)

Romanda ayrıca toplu eğlencelerden olan ve genelde yabancıların tertip ettiği danslı çaylardan da bahsedilir. Bunlardan maksat, yabancıların Türkler aleyhindeki çalışmalarını sürdürmekten hiç geri durmadıklarını da göstermektir. Romanda yabancı ailelerle arası iyi olan Bedriye; kendi evlerinde bu tip çaylar düzenler. Bir akşam Celalettin Hikmet ve Abdülgâlip de çaya katılırlar. Onların asıl amacı; yabancılarla görüşüp onların gizli emellerinden haberdar olmaktır. Cumhuriyet'ten yana olanlar bu tip eğlencelerden sıkılmaktadır. Aşağıdaki parçada bu davetlerin birinde bulunan Abdülgâlip Bey'in düşünceleri belirir:

Bu gece elektrikler yanmıyor; öteye beriye bolca serpiştirilmiş gümüş şamdanlardaki mumlardan, ay ışığı misâli yayılan hafif, yumuşak, ılık ışıklar aydınlatıyor salonu. Gölgeler içinde insanlar daha esrarengiz, albenili. Ve yine vals! Ortada bir çift dönmekte... kadının etekleri, sevinçli bir ahenk içinde beyaz tüyler gibi uçuşmakta... adam ince, uzun, İngiliz Teğmen üniforması içinde. Havada, tıpkı Lebon'daki gibi parfüm, tütün, konyak kokuları; zengin kokusu! Kuytulara gruplar. Ta öteden, çok neşeli fakat tiz bir kadın kahkahası! Abdülgâlip irkiliyor: Kötü haber! Mutlaka! O anda Bedriye, konyak kadehini eline tutuşturuyor: "Buyurun, şöyle geçelim efendim. (s. 340)

Balolar, çaylar dışındaki eğlenceler Beyoğlu'nun pastahane gibi eğlence salonlarında da yapılır. Bu mekânlardan biri de ismi sık sık geçen Lebon Pastahanesi'dir. Ayrıntılı olarak tasvir edilmiştir:

Çukulata, konyak ve parfüm kokularına karışan iyi cins erkek lavantaları... Pırıl pırıl pastahanenin içi, bu pırıltılar yalnız elektrik ışıklarından gelmiyor, kadınların çıplak boyunlarını, kollarını süsleyen mücevherler en az elektrik ışıkları kadar parlak, cazip... orada bir sandalyenin arkasına bırakılmış samur etol, burada bir beyaz tilki! (s. 262)

Romanda Abdülgalip ile Celalettin Hikmet'in uğradığı mekânlardan biri de Markiz'dir. Burası *kakaolu süt, konyak, kremalı pasta ve sigara kokan mutena bir salondur.* (s. 103)

Bulunduğu konum itibarıyla Milli Mücadele'ye büyük faydası olan mekânlardan biri de Özbekler Tekkesi'dir. Manevî bir mekân olarak kurtuluş mücadelesinde önemli bir fonksiyon icra ettiği bilinmektedir. Üsküdar'da Sultantepe'de bulunan Özbekler Tekkesi'nin kuruluşu XVIII. yüzyılın başlarına kadar gider. Zaman içinde, benzeri birçok mekân gibi, dinî-tasavvufî hayatın yaygınlaşmasına hizmet etmiş, başında bulunan şeyhler aracılığıyla merkezî bir fonksiyon üstlenmiştir. Kurtuluş Savaşı yıllarında ise, o sıralar tekkenin başında bulunan Şeyh Ata vasıtasıyla siyasî anlamda aktif bir rol üstlenmiştir.⁷⁸

Romanda Abdülgalip bu mekânla sıkı bir ilişki içindedir. Anadolu'ya silah ve asker sevkiyatının gizlice yürütüldüğü mekânlardan biridir.

Ayrıca romanda kadın cemiyetlerinin yaptığı faaliyetlerden söz edilirken Türk Ocağı ve Teali-i Nisvan Cemiyeti'nin ismi de sık sık geçmektedir (s. 8, 53)

Sonuç olarak, romanda mekânın bilinçli bir işlevselliği söz konusudur. Kahramanların ruh halleriyle ilişkili olarak sunulan mekânlar romantik tasvir edilirken, yaşanan tarihî dönemin havasını da okuyucuya sunabilmektedir. Savaşların geçtiği alanlar sadece isim olarak geçerken **Işın**'ın da belirttiği gibi, onun romanlarındaki mekân; tarihî olaylar ve sosyal gerçeklerdir.⁷⁹

d)Zaman

Tarihîlikle kurgusallığın iç içe olduğu romanda, yazar bilinen tarihî gerçeklere dayalı olarak derlediği malzemeyi hayal dünyasına taşır. Yazarın hemen her romanı uzun bir araştırma sürecinden geçer. **Cumhuriyet Türküsü**'nün ön araştırmasını yazar şöyle dile getirir:

⁷⁸ Törenek, Mehmet, a.g.e., s. 118.

⁷⁹ Çokum, Sevinç, a.g.m., Türk Edebiyatı, S.237, s. 9.

*Cumhuriyet Türküsü'nün araştırması, iki yıl kadar sürdü ve yazarken de devam etti, pek çok kitap okudum...*⁸⁰

Millî Mücadele'nin anlatıldığı romanda vak'a zamanı 1922, anlatma zamanı ise, 1993'lü yıllardır. Ancak yazar bu zaman dilimleriyle bütünleşerek, sanki o dönemi görmüş geçirmiş olmanın rahatlığı içinde tamamladığı eserinde tarihî bilincin oluşmasında önemli bir işlev üstlenmiştir. 1990'lı yıllarda Millî Mücadele romanı yazmasının sebebini yazar, şöyle açıklar:

*1990'lı yıllarda bulunmakla, Millî Mücadele romanı yazmak arasında ne gibi terslik olduğunu, doğrusu anlayamadım. Yani bir romancı ile yaşadığı yılları mı yazmalı? Bence mühim olan bir romancının yaşadığı yılları yazması değil, yazdığı yılları yaşamasıdır ki, ben yazarken, çok şükür yaşarım. Millî Mücadele, Türk tarihinin çok, çok önemli bir devresidir, Türk'ün yeniden hayat bulması; kendini bilmesi ve tanımasıdır...*⁸¹

Romanda vak'a 1922'de yaklaşmakta olan bahar mevsiminin başlangıcına tekabül eden günlerin birinde başlıyor:

- *O gidemez! / dedi Hikmet kesin bir ifadeyle, / Annesini de, kardeşini de bırakamaz, ayrıca bir şaire olsa bile mantıklı kızdır! "Git Bahar"ı yazmakla, zaten şu mütareke İstanbul'unda hepimizin hislerine, pek güzel tercüman oldu.* (s. 19)

Git Bahar adlı şiir **Halide Nusret Zorlutuna**'ya aittir. İşgal altındaki İstanbul'a bahar mevsimini yakıştıramayan şaire, Türk milletinin hislerine bu şiirle tercüman olmuştur.

Kafeslerin ardında, ağda renginde bir güneş, hava ağda koyuluğu... erken gelen bahar, belki tek dal kıılmamıyor. (s. 23)

Romanda çoğu kez nesnel zamandan önceki zamanlarda yaşanmış olaylar hatırlanarak araya sokulmuştur:

1915'te Darümuallimat-ı Âliye'nin bünyesinde, İnas Darülfünunu açılmıştı, üç yıllık olan bu yüksek okul, o zaman bu zaman kız idadileri ve Darümuallimatlar için, hanım öğretmenler yetiştirmekteydi... (s. 14)

⁸⁰ Çokum, Sevinç, a.g.m., Türk Edebiyatı, S. 237, s. 10.

⁸¹ Çokum, Sevinç, a.g.m., Türk Edebiyatı, S. 237, s. 8.

Abdülgalip hatırladı, İttihatçılar'a karşı "Hürriyet ve İtilâf" parti kurulduktan sonra, Hüseyin Cahit: "Memlekette bir teşkilât ve idare kabiliyeti, bir samimiyet ve vatan muhabbeti varsa, bu yalnız İttihat ve Terakki'de toplanmıştır. Onun haricindeki kuvvetler, sırf kendi şahsî ve millî menfaatleri namına Türk vatanını yıkmak için çalışan menfî, muzır ve hain unsurlardan yahut hakikati bilmeyecek kadar düşüncesizlerden ibarettir." diye yazıyordu. (s. 27)

Roman kahramanları zaman zaman çağrışım veya hatırlamalarla geçmiş zamanlara dalar giderler. Yazar bu anları iç zaman⁸² tekniği ile sunar:

Men edilmekten hiç hoşlanmaz Nazan, ta küçükkenden beri böyledir, o! Şeftali hikâyesini hatırlıyor da.. Nazan pek küçüktü, beş altı yaşında anca. Hacı dedeleri Mutasarrıf Hüseyin Hüsnü Bey'e bir dostu, Bursa'dan bir küçük sepet şeftali göndermişti, Nazan'a şeftalilere dokunulmayacağı söylenmiş, önüne kayısılar, türlü üzüm konmuştu. Ama Nazan ne yapmış, çünkü içi ne üzümde, ne kayısılarda, hattâ ne de şeftalilerde idi, ille yasağa takılmıştı... ve yalıda, el ayak çekildiği bir öğle vakti, küçük şeftali sepetini zor taşıyıp, helâyâ sürüklemiş ve o cânım ikiye yarıldığı zaman pembe bal akıtan şeftalileri tek tek kubura doldurmuştu... Hikmet'se on yaşlarındaydı ve kardeşinin kubura doldurmak değil, yasaklanan bir şeye el sürmesini bile, aklı almamıştı. (s. 13)

Milli Mücadele'nin yansıtıldığı romanda zaman, bizi adım adım sonuca götürür. 26 Ağustos 1922'ye kadar alınan kararların, yapılan hazırlıkların ve yaşananların önemli noktaları tarihleriyle beraber bildirilir:

Haziran sonlarına doğru, Mustafa Kemal, taarruz hakkında bir karar vermiş ve bu kararı Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Fevzi Paşa ile müzakere ettikten sonra, İzmit-Adapazarı istikametinde Sarıköy İstasyonu'na gitmişti. (s. 394)

Haziran ayı ortalarında İngiliz Genel Kurmay Başkanlığı; Atina'daki Askeri Ateşesi Albay Nairne'den, Yunan ordusunun durumu hakkında bir rapor istemişti... (s. 404)

⁸² Bkz. Çetin, Nurullah, a.g. e. , s. 130.

Kararın çok gizli tutulmasına büyük dikkat ve özen gösterildiği için, tertip edilen bir futbol gösterisini seyretmek bahanesiyle, ordu ve bazı kolordu kumandanları, 28 Temmuz'da Akşehir'e davet edildi... (s. 406)

6 Ağustos günü, Kazım Paşa ile Gazi Paşa, Ankara'ya döndüler... (s. 407)

Taarruz tarihi, Ağustos sonlarına doğru olacağına göre, birlikler eğer 14 Ağustos'ta harekete geçerlerse 24'ünde yerlerine ulaşmış olacaklar ve birkaç gün belki istirahat ve elbet son keşif ve hazırlıklara geçirilirse. (s. 410)

Ve.. 26 Ağustos sabahı... Fecirle, taarruz başladı. (s. 453)

Romanda zaman hususunda dikkati çeken bir diğer unsur da zaman içinde kahramanların gösterdiği değişimlerdir. Romanın başkahramanı Nazan üzerinde zamanın olgunlaştırıcı etkisi açıkça gözlenmektedir. Romanın daha ilk sayfalarında karşımızda uçarı, çocuk ruhlu ve zaman zaman hareketlerini kontrol altına alamayan bir genç kız olarak çıkan Nazan, Mehmet Efendi'yi tanıyıp anladıktan sonra daha olgun bir kişilik sergilemeye başlar. Romanın başından sonuna kadar aynı çizgide ilerleyen Hikmet ise, olgun, sert ve kendinden emin mizacıyla romandaki yerini alır. Zaman içinde bir his karmaşası yaşayan Celalettin Hikmet de zamanla gerçek duygularını ortaya çıkarmayı başarır. Hüseyin Hüsnü Bey ve Osmanlının çöküşü arasında kurulan ilişkide zaman ikisini de bir sona doğru sürükler.

Sonuç itibariyle zaman, mekân ve kahramanlar üzerindeki etkisini roman boyunca hissettirmeye devam eder.

III. BÖLÜM

DİL VE ÜSLÛP

Bir anlatım ve iletişim aracı olan dil, bir romancının sahip olduğu en önemli varlıktır. Roman yazarı, dili sadece bir şeyleri nakletme amacı güderek kullanmaz. Çizdiği kurmaca dünyanın gerçekliğini dil ile ifade eder. Dilin sunduğu bu olanakları yerinde kullanmak pek de kolay bir iş değildir. Bu bağlamda, *bir yazar ancak dil ustalığına ulaştıktan sonra romancı olabilir*⁸³ görüşünün haklılığı ortaya çıkar. Söz konusu tarihî roman türü olunca, dil ustalığına erişmek bir kat daha güçleşmektedir.

Dil ve üslûp meselesi edebî eserlerin en zor, en önemli kısmını meydana getirir.⁸⁴ Bu nedenle üzerinde ciddi bir şekilde durulması gerekir. Bunun farkında olan ve eserlerini uzun bir araştırma ile gözlem sürecinden sonra yazmaya başlayan **Işınsu**, kendi ifadesine göre yoğun bir şekilde geçerli kaynaklarla meşgul olup sık sık Osmanlı tarihçi ve kronikçilere başvurduğunu ifade etmişlerdir.⁸⁵

Her romanda ayrı üslûplar deneyen **Işınsu**, *romantik yanı güçlü, duygu ve kırgınlıkları eserlerine sinmiş, millî ülküyü san'atına da üstün tutan, yurt meseleleri ve canlı politikayı romanlarına da yansıtan, millî san'ata susamış kitlelerin ilgiyle okudukları bir düşünce savaşı yapmakta olduğunu söyleyen bir sanatçısıdır.*⁸⁶

Işınsu, eserlerinde düşünce savaşı verirken özellikle üslûp açısından ihmal ettiği yönlerin de farkındadır. Bunu bir yazısında şöyle dile getirir:

*Evet, doğru düzgün cümle yapamam ben, kırık dökük cümle yaparım! Doğru düzgün'den kastim; yazı cümleleri. Hâlbuki benimkiler, romancı anlatırken dahi günlük konuşma cümleleridir. Yazar olduğumu aklıma dahî getirmeden, hissetmeden ve her türlü edebî süsten, oyundan, iç bayılıcı tasvirlerden uzak, hani şöyle gerçek hayat gibi, yaşadığımız gibi... yazıvermek. Bu yüzden, kırık dökük!*⁸⁷

⁸³ Tekin, Mehmet, a.g.e., s. 158.

⁸⁴ Huyugüzel, Ömer Faruk, Hüseyin Cahit Yalçın Hayatı ve Edebî Eserleri Üzerine Bir İnceleme, İzmir 1984, s. 5.

⁸⁵ 23.09.2005'te Kendisiyle Yaptığımız Mülâkat.

⁸⁶ Kabaklı, Ahmet, "Emine Işınsu İçin Ne Demişlerdi?", Töre, S. 139, Aralık 1982, s. 117-118.

⁸⁷ Tunalı, Yağmur, a.g.m., Töre, s. 52.

Yazmayı yaşama sebebi olarak gören **Işınsu**, burada *özellikle roman yazmaktan* bahsettiğini dile getirir.⁸⁸ Çünkü onun bütün ilgisini, odak noktasını *insan* denen mahlûk meşgul etmektedir.

Işınsu eserlerinde –özellikle konusunu tarihten alan romanlarında- açık ve canlı bir üslûbu tercih etmiştir. Eserlerinin dilini vak’anın geçtiği tarihî dönemlerin diline yaklaştırırken, romanın yazıldığı dönemin dil hususiyetlerini de göz önüne almaktadır. Bizce **Işınsu**’nun da kırık dökük olarak tanımladığı ifadeler sanatkârane olmadığı için tenkit almış olmalıdır. Zaman zaman sanatlı tasvirlerin yapıldığı uzun cümlelerin eksikliği önemli görülse bile **Işınsu**’nun dile olan hâkimiyeti ile kurgunun mükemmelliği kendisinin de çekinmeden ifade ettiği bu eksikliği okuyucuya hissettirmez.

Türkçenin bugünkü durumundan ümitli olduğunu belirten yazar, son dönemde dilimize hâkim olan yabancı etkileri de eleştirmekten çekinmez:

...Bu ara Türk Dil Kurumu’nun o yıkıcı tesiri ortadan kalktı. Dilimizdeki, Türkçeyi bozan kelimeler çok azaldı. Bazıları hâlâ hükmünü sürüyor, ama azalmış olması hoşuma gidiyor. Yalnız TDK’nin aksanları kaldırması çok kötü oldu, çünkü bu sefer de telâffuz zorlukları ortaya çıktı...

*Maalesef İngilizce, Türkçenin yerini almaya başladı. O biraz beni kaygılandırıyor. Ama bu da bir modadır ve inşallah geçecektir. Çünkü bir zamanlar da Fransızca modası olmuş. Herkes Fransızca konuşuyormuş. Bilemiyorum o zamanlar dükkân tabelâları da Fransızca mıydı geçti çok şükür... Bunun da geçici olduğuna inanıyorum.*⁸⁹

Işınsu hakkında genel bir değerlendirmenin ardından eserlerindeki dil ve üslûbu örneklerle gözden geçirmek yerinde olacaktır.

*Tarihsel romanda bir dil sorunu vardır. Romancı, roman kişilerini yaşadıkları dönemin diliyle mi konuşuracaktır yoksa günümüzün diliyle mi?... Romancı, konuşmaları, söz konusu dönemin saydığı söz ve anlatım biçimleriyle vererek dile getirdiği geçmişe sahicilik kazandırmaya çalışmaktadır.*⁹⁰

⁸⁸ Tunalı, Yağmur, a.g.m., Töre, s. 54.

⁸⁹ Hürsoy, Elif, a.g.m. ,Türk Edebiyatı, S. 364, s. 8.

⁹⁰ Naci, Fethi, “Romancının İşi Tarih Değil, Roman Yazmaktır”, *Hürriyet Gösteri*, S. 197–198, s. 58.

Işinsu'nun farklı bir dil ve üslûpla yazdığı tarihî bir roman olan *Ak Topraklar*, (1971) vak'a zamanında yaklaşık dokuz asır sonra yazılmış olmasına rağmen, kullanılan dil bu uzun arayışı başarıyla kapatır. **Işinsu**, romanında *kullanmalık dili* değil, *yazınsal dili* tercih ederek dile verdiği önemi ortaya koyar.

Yazar, romanda Dede Korkut üslûbu dediğimiz şiire yakın ve coşkulu bir dili kullanırken zaman zaman doğrudan Dede Korkut'un söz varlığından istifade eder.

*Dede Korkut destanlarındaki tahkiyenin de realist unsurlarıyla modern tahkiyemizin işaret taşı sayılacağı muhakkaktır.*⁹¹

Söz başında kullanılan *...At ayağı çabuk, anlatanın dili çevikdir deyip söyleyelim ki...* (s. 13) ifadesi Dede Korkut kitabında *at ayağı külük ozan dili çevük olur*⁹² şeklinde geçmektedir.

...Leşkerin içinde ozanlar, ol yıldızlara dair kopuz çalıp, deyiş söylüyorlar... Şehit olup uçmağa varan arkadaşları alp yiğitler için ağıt yakıyorlar. Ezelden bu yana olup geleni, birkaç söz içre anlatıveriyorlar:

Anlar dahi bu dünyadan geldi geçti

Kervan gibi kondu göçtü.

Anlar dahi ecel aldı, yer gizledi,

Fani dünya yine kaldı (s. 130)

Dede Korkut'ta geçen bazı halk inanışları da romanda yer almaktadır. Bunlardan biri *Yom verme* inancıdır. **Muharrem Ergin**'in *Dede Korkut Kitabı*'nda bu kelimeyi yöm şeklinde aldığı ve *dua, hayır dua, uğur, fal* olarak açıkladığı belirtilmiştir.⁹³

Sağlık ile devletin Hak artırsın

Ol övdüğün yüce Tanrı dost olup medet etsin

Yöm vereyim Sultanım,

⁹¹ Tural, Sadık Kemal, a.g.e., s. 42.

⁹² Parlatır, İsmail, "Korkut Ata'nın Söz Varlığı", Uluslar Arası Dede Korkut Bilgi Şöleni, Ankara 1999, s. 291.

⁹³ Sarıyev, Berdi, "Dede Korkut'ta Geçen Bazı Gelenek-Görenekler, Halk İnanışları, Deyimler ve Bugün Türkmenistan'daki İzleri", Uluslar Arası Dede Korkut Bilgi Şöleni, a.g.y., s. 317.

Karlı kara dağların yıkılmasın

Gölgelice kaba ağacın kesilmesin

Durmayıp akan görklü suyun kurumasin

Kanatlarının uçları kırılmasın

Koşar iken ak boz atın sendelemesin

Dürtüşürken ala gönderin ufanmasın

Hâk yandıran çırağın yanadursun.

Kadir Tanrı seni namerde muhtaç eylesin... (s. 130)

Romanda geçen bazı kelimeler, ekler ve bağlaçlar bizi tarihî atmosfere götürmekte, vak'a zamanındaki kullanımları ile göze çarpmaktadır:

*Bir de, gönlü Selcen kıza **aka gitmişti!** Bu, yere basmadan yürüyende, servi boylu, iki kalın örgüsü topuklarına sarmaşan kız, Bayındır'ı görmezden geliyordu. **San-kim** obada böyle bir yiğit kişi yoktur, fark eylemez! Fakat **belli bil**; Bayındır her nereye varsa, Selcen kıza karşı gelir...(s. 12)*

*Aya Sofya'nın ve dahi cümle kiliselerin çanları **çaluban**, halk birbiri üstüne yığınak olup, sokakları doldurdu... (s. 120)*

*Yağmur, **şol** duaya katılırken, bütün vücudu titriyor, sanki canı kuş olup Tanrı'ya eriyor... (s. 130)*

*Yağmur anlattı kim; o sokak sokak avara; **geziyürüyüp**, başın taşlara urduğu gece, meğer Yorgi ardındaymış, dönüşünü de anası **bekleyeyazmış**... (s. 146)*

Romanda o dönemde çokça kullanılan **yahşi**, **nanca**, **kırış**, **öz**, **yaman**, **leşker** gibi kelimelerin geçtiği görülür. Bu kelimelerden bazılarının bugün hale dilimizde yaşamakta olduğunu görüyoruz. Bu da Dede Korkut'tan günümüze kadar uzanan bir dil geleneğinin varlığını kanıtlamaktadır.

*Alp yiğitler bakıp gördüler kim, özlerinin açıp koruduklarını sandıkları yollar, evvelinden açıl gelmiş **özlerine**... (s. 76)*

*Bayındır, çıktıktan sonra nöbetçi **leşkerler** arasından geçip yoldaşı Yamtar'ı buldu...(s. 177)*

Yazar, Dede Korkut üslûbundan sıkça yararlanırken, ayrıca romanda Dede Korkut'taki alp tiplerinden, adetlerden, devletçilik anlayışından, at kültüründen, kısacası eserin motif yapısından da faydalanır.

Yazarın **Hacı Bayram Veli**'nin yaşamını ve tasavvufu anlattığı son romanı **Bayram** ise, diğer romanlarına göre daha basit ve sade bir dille yazılmıştır. Kitabın yazılış amacı bazı gerçeklerin gençler tarafından daha iyi idrak edilebilmesidir. Bu gerçeklerden biri de tasavvuf anlayışıdır.⁹⁴

Yazar tasavvufu işlediği bu romanını yazmadan önce *ciddî araştırmalar yaparak gerekli kaynaklarla meşgul olduğunu* eserinin ön sözünde belirtir.⁹⁵

Roman, **Hacı Bayram Veli**'nin doğum öncesini anlatan bir menkıbe ile başlar ve onun ölümüne kadar devam eden olayları nakleder. Mutasavvıfın yaşamı nakledilirken zaman zaman tarihî dönem hakkında bilgi verilir. Bu bölümlerin romandaki olayların akışını yavaşlattığını söylemek mümkündür. **Hacı Bayram Veli**'nin yaşamı samimî ifadelerle adeta sohbet havasında sunulurken, araya kitabî kuru bilgilerin serpiştirilmesindeki amaç farklı olmalıdır. Olaylar nakledilirken, tarihî dönem bir fon olarak kullanılır. 1340'lardan 1430'lara kadar Osmanlı Devletinin içinde bulunduğu durum gözler önüne serilir.

Yıl, 1340'ların ikinci yarısıydı ve Bizans'ın başı, hâkimiyeti altında bulunan Balkan Devletleri ile fena halde dertliydi. İmparator İonnes Kantakuzios, Osmanlı'dan medet umabileceğini düşünüyordu. Sultan Orhan Gazi'yi, görüşmek üzere İstanbul'a davet etti... Yıl, 1347 idi... (s. 11)

1364 Osmanlı-Bizans antlaşması Bizans'ın Türkleri yerlerinden çıkarma ümidine son veriyordu. (s. 42)

1384'te artık ihtiyarlamış olan Vezir Lala Şahin Paşa, son seferini Bosna'ya yapmış, Türkler ilk defa bu tarihte Bosna topraklarına ayak basmışlardı... (s. 197)

Romanın birkaç yerinde Osmanlı tarihiyle ilgili kronolojik bir husus yazım hatasına uğramıştır. Örneğin; *...bundan sonraki hareket Aydın ve Menteşe oğullarını tarihe gömdü. 2425 yılında Menteşe ili Muğla'ya gelen Sultan Murat...(s. 405)* Aynı

⁹⁴ 23.09.2005'te Kendisiyle Yaptığımız Mülâkat.

⁹⁵ Işınso, Emine, a.g.e., s. 5.

husus zaman zaman roman kahramanları arasındaki ilişki anlatılırken isimlerde de göze çarpar. Gülçiçek yerine Alçiçek kullanılırken, Nazlı ve Meryem isimleri de birbirinin yerine kullanılır.

Yazar, eserinde Türkçeyi ustaca kullanırken titiz davranmaya dikkat eder. Cümleler kısa ve sade kurulurken sıralı cümlelerin ard arda kullanımı göze çarpar.

Edirne’de Hacı Bayram’ı bir sürpriz bekliyordu, Emir Sultan da oradaydı. İki eski dostun karşılaşması pek hoş oldu, birbirlerine sarılıp gözyaşı döktüler, bir taraftan da gülümsüyorlardı. İkisi de sarayda misafir edildiler, bir akşam sabah namazına kadar oturup sohbet ettiler, tasavvufi bahislere daldılar...(s. 392)

Romanda olay örgüsü düzenlenirken konuşmaların çok doğal ve akıcı olması bize bir tiyatro yazarı olan **Işinsu**’yu anımsatır. Şüphesiz seçilen başkahramanın sıradan biri değil de bir Veli olması romanın işlenişini farklı kılar. Her bir cümle özenle kurulu, kelimelerse anlam yüklüdür. Romanın başkahramanı Numan’ın hikmet dolu sözleri bunu destekler mahiyettedir:

...her ne ki var ise; o, Hakk’ın vücudu ile vardır. Yani bütün var olan şeyler, Hakk’ın vücudundan olmuştur. Bütün eşya dediğimiz her şey Hakk’ın vücudundan çıkar ve yine O’na döner. Tevhit üç kısımdır; birincisi, fiiller birliği; bu makamda, gerek bizlerden, gerek çevremizde görünen, örneğin bulut, dağ, hayvanlar birer surettir, işte bu suretlerden çıkan fiillerin yani işlerin cümlesi Cenab-ı Hakk’ındır. Aynı zamanda bu makamda, işlerin cümlesinin Allah’ın olduğunu bilmekle beraber, iyisini Allah’tan, kötüsünü, fenasını ise, kendi nefsimizden bilmek gerekir. Zira yapılan işlerin iyiliği, fenalığı bize nispetledir, Hakk’a nispetle, cümlesi hayırdır... (s. 217)

Bir **Yunus** hayranı olan **Işinsu**’nun eserinde **Yunus**’tan izler bulmak mümkündür:

— İnsanoğlu bir Tek’e âşık olur o kadar! Öncelikler, şiddetine göre, bu büyük yegâne aşka gönlü hazırlar!... Düzmedir evvelki aşklar, düzmece, tıpkı her şey gibi, görüp tanıdığın, bildiğini sandığın bu evren ve içindeki her şey gibi hayaldir. Gerçek olan Tek Varlık vardır. Tek! Bütün hayâllerin aslı O’ndadır ve yine O’na döneceklerdir. Tek varlık ve pek çok hayal ki, çokların hepsi O’nun tenezzülüdür. Çünkü bütün hayallerde O’nun nurundan bir parıltı vardır. Bunları o medreseci kafan alır mı ki?!

Almaz!... O hâlde bırak bu çocukla ilgilenmeyi, onun aklını çelme, ne demiş sevgilim Yunus;

İlim ilim bilmektir,

İlim kendin bilmektir. (s. 141–142)

Yazar, yeri geldiğinde kahramanlarını Koca **Yunus**'un ağzıyla konuşturarak benimsediği **Yunus** felsefesini ortaya koymuştur. (s. 229)

Romanın başkahramanı Hacı Bayram Veli, müritlerine ve çevresine verdiği vaazlarda tasavvufî terimleri açıklamaya kalkar. Burada amaç; kahraman vasıtasıyla okuyucuyu tasavvuf konusunda bilgilendirmektir.

— *Tasavvufun konusu Yüce Allah'ın mukaddes ve hiçbir şeye benzemeyen temiz Zat'ıdır ki varlığının aynıdır. Tasavvuf Allah'ın mukaddes varlığı olduğu gibi, bu bilgilerin kuralları dahi Allah'ın varlığına bağlı olan hakikatlerin asıllarıdır... (s. 255)*

Aynı amaçla Hacı Bayram Veli'nin söylediği dörtlüklerin cümleler arasına girmesiyle anlatım coşkunluk kazanır:

El-Fakru fahri el-fakru fahrî

Demedi mi âlemlerin fahrî

Fakrını zikret fakrını zikret

Mahvı fenâda buldu bu gönlüm

N'oldu bu gönlüm n'oldu bu gönlüm

Derd ü gamınla doldu bu gönlüm

Yandı bu gönlüm yandı bu gönlüm

Yanmada derman buldu bu gönlüm

Gerçeki yandı gerçeğe yandı

Rengine aşkın cümle boyandı

Kendi de buldu kendi de buldu

Matlabını hoş buldu bu gönlüm (s. 332)

Tekke şairleri; anlatmak istedikleri veya vermek istedikleri mesajları halkın anlayabileceği bir dil ile, hususiyle manzum olarak vermektedirler. Bu anlatım tarzında da nasihat verme üslubunu kolaylıkla ve en mükemmel olarak kullanmaktadırlar.⁹⁶

Bu nasihat verme üslûbu ile ilgili bir örnek sunalım:

*Bilmek istersen seni
Can içre ara canı
Geç canında bul ânı
Sen seni bil sen seni*

*Kim bildi efalini
Ol bildi sıfatını
Anda gördü zâtını
Sen seni bil sen seni*

*Görünen sıfatındır
Anı gören zatındır
Gayri ne hacetindir
Sen seni bil sen seni*

(...)

*Bayram özünü bildi
Bileni anda buldu
Bulan ol kendi oldu
Sen seni bil sen seni (s. 354)*

Roman, Hacı Bayram Veli'nin doğum öncesinde yaşanan bir olayın **Bir Menkıbe** başlığı altında sunulmasıyla başlarken, ölümünden sonra yaşanan bir olayın aynı başlık altında nakledilmesiyle son bulur.

⁹⁶ Güzel, Abdurrahman, a.g.e., s. 658.

Bilindiği gibi tasavvuf tarihi açısından menâkıbnamelerin önemi oldukça büyüktür. Menâkıbnâmeler, genellikle tasavvuf tarihinde sûfilerin izhar ettikleri kerametleri anlatan eserler olmakla beraber, bu tür eserlerde ele aldıkları sûfilerin hayatıyla ilgili bol malzeme bulmak mümkündür..

Gerçekten çoğu kere olağanüstü ve manevî olayları inandırıcı bir şekilde anlatmak gayesiyle telif edilen bu tür eserleri, tarihî hatalar olarak değerlendirip atıvermek, değerli bilgilerden mahrum kalmak demektir.⁹⁷

XVII. yüzyılın büyük mutasavvıflarından Niyâzî Mısrî'nin hayatını ve öğretilerini konu alan **Bukağı** da amacına uygun olarak basit ve sade bir dille yazılmıştır.

Bukağı, *Başlarken* adlı bölüm dışında numaralandırılmış on üç bölümden oluşmaktadır. *Başlarken* adlı bölümde Niyâzî Mısrî'nin ölümünden sonra onun kabrini ziyaret etmek amacıyla deniz yolculuğu yapan iki kişinin yolculuk sırasında yaptıkları sohbetlerden söz açılır. Romanın daha ilk sayfalarında Niyâzî Mısrî'den bahseden bir menkıbenin nakledildiğini görmekteyiz. Bu menkıbe ayrıca romanın isminin niçin **Bukağı** konduğunu da açıklayıcı niteliktedir.

Mısrî'nin tasavvuf yolunda adım adım ilerleyişi ve şeyhini bulma arzusuyla oradan oraya savruluşu romanın on üç bölüme ayrılmasına zemin hazırlamıştır. I. bölüm XVII. yüzyıl Osmanlı tarihinden haber vererek başlar. Daha sonraki bölümlerde Malatya'da kabına sığmayan Mısrî'nin yolculuk macerası anlatılır. Mısrî'nin şeyhini bulma arzusuyla sık sık mekân değiştirmesi romanın akışına da bir hız katar. Yolculuk esnasında zaman zaman gönlünü sorgulayıp çevresindekilere nasihat verirken dile getirdiği manzumeler, romandaki akıcılığı kuvvetlendirir.

Gel ey aşk oduna pervâne gibi canın atmayan

Gece gündüz işi bülbül gibi zâr olmayan gönül

⁹⁷ Aşkar, Mustafa, Tasavvuf Tarihi Literatürü, Ankara 2001, s. 157.

Tükendi ömrün ey gönül hebâ yerlerde gafletle

Gel ey ömrü tamam olunca bî-dâr olmayan gönül (s. 139)

Mısırî halka verdiği vaazlarda mesajlarını bazen şiir vasıtasıyla verir. Bu etkili ve önemli bir yoldur.

Uyan gözünü aç durma yalvar güzel Allah'a

Yolundan izin ırma yalvar güzel Allah'a

Her gece kâim ol her gündüze sâim ol

Hem zikrile dâim ol yalvar güzel Allah'a

Bir gün bu gözün görmez hem kulağın işitmez

Bu fırsat ele girmez yalvar güzel Allah'a

Sağlığı gânimet bil her saati nimet bil

Gizlice ibadet kıl yalvar güzel Allah'a (s. 214)

Zaman zaman şiirlerde veya romanın diğer bölümlerinde geçen tasavvufî terimlerin anlaşılabilmesi için eserin sonuna bir de sözlük eklenmiştir. Bazı gerçeklerin gençler tarafından idrak edilmesini sağlamak amacıyla yazar bu eserinde **Cumhuriyet Türküsü**'ndeki hataya düşmeyerek gayet açık ve sade bir üslûbu tercih etmiştir.

İşinsu, tarihi, arka fon olarak kullandığı bu eserinde tarihsel gerçeklikle kurgusal dünyasını bir noktada birleştirmeyi başarmıştır.

Sultan II. Osman'ın alçakça katledildiği 1622 yılında, Mehmet ve Kasım dört yaşına basmışlardı... (s. 15)

Kasım, okuyup Enderun'u bitirdikten sonra sarayda kâtip olarak çalışmaya başlar ve Mısır'ya yazdığı mektuplarda her zaman Osmanlı'nın izlediği siyasetten, iç karışıklardan söz açar. Romanda Kasım ve Mısır'nın birbirlerine yazdığı mektupların önemi büyüktür.

... Sultan yanına yine Şeyhülislam Yahya Efendi'yi aldı, ona saygısı çok fazla, belki de koca IV. Murat'ın yegâne saygı gösterdiği, ona "baba" diye hitap ediyor zaten. Yine önce Konya'ya gidiyor, Hazreti Mevlâna'nın huzuruna, kendisi zaten Mevlevî'dir... (s. 73)

Romanda mektupların yanı sıra kahramanlara bir mesaj, bir öğüt veren rüyaların nakledilmesi de esere farklı bir üslup katar.

Rüyasında kendini büyük bir şehirde gördü, Sultan'a hizmet etmekteymiş ve bu Sultan da Şeyh Abdulkadir Geylani imiş... Hazreti Geylani, onu görüp çağırdı;

Ey sūfî Mehmet, hemen dönüp önünde durdu. Şeyh hizmetlilerden birisine, "Buna bir kese getir" dedi, hizmetli birkaç adım yürüdü fakat Geylani Hazretleri onu geri çağırdı;"Gel, ona kendi cebimden vereyim" dedi... ve Mehmet'e uzattı. Mehmet keseyi hemen açtı, içinde taze sikkeli dirhemler vardı, başka bir kese daha görünüyordu Mehmet onu da açtı... sordu: "Efendim bu iki kesenin anlamı nedir?"

...Hazreti Geylani hafif tebessüm edip; "Dirhemler zahir ilimdir, öğren ve onunla amel et, dedi, dinarlar ise tarikat ilimidir... senin şeyhin, bu şehirde değildir. (s. 121)

Tasavvuf dolu bir eser meydana getiren **Işinsu**, sade bir dil ve akıcı bir üslupla, menkıbe, mektup ve rüya yorumlama tekniklerindeki ayrıntılardan yola çıkarak eserini zenginleştirmiştir.

Işinsu'nun Milli Mücadeleyi anlattığı **Cumhuriyet Türküsü**'nde dil, roman şahıslarının yaşadığı döneme aittir. *Cumhuriyet heyecanını eserine katmak isterken, Osmanlıyı simgeleştirdiği Abdülgâlip ile Hüseyin Hüsnü Bey'i Osmanlı Türkçesi ile konuşturan yazar, büyük bir hataya düştüğünü, en sevdiği romanının bu sebepten okuyucusunun az olduğunu dile getirmiştir.*⁹⁸

⁹⁸ 23.09.2005'te Kendisiyle Yaptığımız Mülâkat.

Romanın geçtiği zamanın atmosferini vermesi açısından böyle bir dili tercih ettiğini yazar şöyle açıklamıştır:

*Roman yazarken, sanki bu hayatta değil de, o romanın içinde yaşadığımı söyledim, evet, üsluptaki değişiklik... Bakın siz işaret edinceye kadar farkında değildim, söylediğiniz gibi o zamanın atmosferi olmalı.*⁹⁹

Bir bakıma belgesel roman niteliğindeki eserde zaman zaman tarihî bilgiler ve olaylar anlatılmaktadır:

1915'te, Darümuallimat-ı Âliye'nin bünyesinde, İnas Darülfünun açılmıştı, üç yıllık olan bu yüksek okul, o zaman bu zaman kız idadileri ve Darülmualimatlar için, hanım öğretmenler yetiştirmekteydi. Geçen sene, bu mektep, kız ve erkek tedrisleri farklı saatlerde olmak üzere, doğrudan İstanbul Darülfünun'a bağlanmıştı. Hanımlar; ta Tanzimat fakat daha ziyade Meşrutiyet ve harb-i umumiden beri, üzerlerinden yavaş yavaş kalkan erkek tahakkümünü, bir adım daha aşır, onlarla beraber ders görmek istemişler... (s. 14)

Romandaki kahramanlar, eserin ruhunu yansıtabilmek için o devrin dili ile konuşturulur:

(Hüseyin Hüsnü Bey) - Evet, /dedi/ bilcümle ekâlliyyetin de coşması, yarı siyasi cemiyetler icadına tevessül etmesi, Meşrutiyet'ten sonra başlamıştır. Hatırlıyorum, Meşrutiyet-i Osmaniye Ermeni Cemiyeti, yine Ermenilerin Meşrutiyet-i Osmaniye Kulübü, Rum Siyasi Gurubu, Arnavutluk Kulübü falan filan... (s. 35)

... Tanzimat-ı Hayriye'nin bir tarz teceddüt getirdiği inkâr edilemez... ve doğruluğu fevkâlâde şüphe götürür bir tekâmül, Garbın müesseselerini alıp, Müslüman halka benimsetmeye çalışmak artık ne kadar tekâmülse... (s. 40)

Romanda bugün dilimizde kullanılmayan veya nadiren kullanılan kelimeler ile tamlamalar da kullanılmıştır:

...Hâkimiyet-i Milliye'ye müstenit bilâkayd-ü şart müstakil bir Türk Devleti teşkil etmek ve bu hedefe behemahal vasıl olmaktır... (s. 233)

Kurulan cümlelerin uzunluğu ve akıcılığı dikkat çekicidir:

⁹⁹ Çokum, Sevinç, a.g.m., Türk Edebiyatı, S. 237, s. 10.

...Fakat biliyor, oturur da, şu zavallı insanları yalnız bırakırsa sanki günaha girmiş gibi bir his duyacak; sonra aklını türlü endişe basacak, hayır o, bu insanlarla bütünleşirken, son zamanlarda kendisini epey meşgul eden rüyasını bile unutmuş, ayrılırken sarılıp, boynundan kopamadığı dedesi uzak sisler altında kalmış, İstanbul tekerlek dönüşleri ile uzaklaşırken, sanki gönül çemberinden de uçup yitiyor...(s. 198)

Işinsu'nun; tarihi, roman içinde özümseyerek Cumhuriyet heyecanını okuyucusuna da yaşatma arzusuyla yazdığı bu eserin dil itibarıyla bugünün genç okuyucularına ağır gelebileceğini; ancak kuru bilgilerle donatılmış sıradan bir eser olmadığını ifade etmeliyiz.

Sonuç itibarıyla; edebî eserlerin en önemli kısmı olan dil meselesi, **Işinsu**'nun eserlerinde dile olan hâkimiyet ve tavır, coşkulu anlatım vasıtasıyla başarıya ulaşır.

SONUÇ

Emine Işınsu (17 Mayıs 1938 -) Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatı tarihinde şiirleri, hikâyeleri, romanları ve tiyatroları ile tanınmış çok yönlü bir yazardır.

Asker bir baba ile şair bir annenin çocuğu olarak dünyaya gelen **Işınsu**'nun okuma ve yazmaya olan ilgisi küçük yaşlardan itibaren ortaya çıkar. Henüz ilkokul çağlarındayken ilk eseri *Minko'nun Hatıraları* adlı hikâyeyi yazar. T.E.D. Koleji'ndeyken arkadaşları arasında şair olarak tanınan **Işınsu**, ilk şiirlerini yayımlamaya başlar.

Yüksek öğrenim hayatı oldukça hareketli geçen **Işınsu**, kaydolduğu üniversitelerde İngiliz Dili ve Edebiyatı, İşletme, Hukuk, Felsefe bölümlerine aralıklı olarak devam eder. Bir ara üniversiteyi yarıda bırakıp A.B.D'de kazandığı Sosyal Akademi Uzmanlığı kurslarına katılır. 1959 yılı sonlarında ilk evliliğini yapar. Bu dönemde üniversiteye ara vermek zorunda kalır.

Kayıt yaptırdığı üniversitelerin hiçbirini tamamlayamamış olan **Işınsu**, hayatını yazmaya adar, bundan sonraki yaşamında dergi, gazete, tiyatro ve roman yazarlığı yapar.

Şiirle başlayan yazı hayatı; fıkra ve roman denemeleriyle zenginleşirken, birçok dergi ve gazetede yazmaya devam eder. Müslüman ve Milliyetçi bir havanın hâkim olduğu bir çevrede yetiştiğinden, bu havayı yazılarına aksettirir.

Yazmayı, yaşama sebebi olarak gören **Işınsu**, bu görevi hakkıyla yerine getirmek için uğraşır. Yazmadan evvel büyük bir hazırlığa girişen yazar, artık eserin dünyasında yaşamaya başlar.

İlk romanı *Küçük Dünya*'nın ardından romanda başarıyı yakalayan **Işınsu**, bu türde ilerlemeye karar verir.

Çalışmamızda **Işınsu**'nun şimdiye kadar yazmış olduğu on üç romanından dört tanesini ele alarak tarihî roman türü altında değerlendirmeye çalıştık. Türk tarihinin önemli dönemlerine tanıklık ettiği halde Dış Türkler (*Çiçekler Büyür*, *Azap Toprakları*, *Tutsak*) ve 1980 dönemindeki olaylara temas ettiği (*Sancı*, *Canbaz*, *Kaf Dağının Ardında*) romanlarını çağ romanı kabul ederek çalışmamıza dâhil etmedik. Ele

aldığımız romanları kronolojik bir şekilde vak'a, şahıs kadrosu, mekân, zaman, dil ve üslûp açısından inceledik.

Ele aldığımız ilk roman, yazarın Malazgirt Zaferi'nin 900. yıl kutlamaları vesilesiyle yazdığı *Ak Topraklar* (1971)'dir. Eser, Türklerin Anadolu'ya geliş macerasını anlatır. Büyük Selçuklu Devletinin hükümdarlarından Tuğrul ve Çağrı Beyler dönemlerinden itibaren Alp Arslan Başbuğ'un Malazgirt'i fethine kadar yaşanan olaylar Dede Korkut'un canlı üslubuyla sunulmuştur.

Yazarın şimdilik son romanı olan ve tezimiz bitmek üzereyken basılan *Bayram* (2005)'da ise; XV. yüzyılın büyük mutasavvıflarından **Hacı Bayram Veli**'nin yaşamı ve tasavvuf anlayışı anlatılmıştır. Bazı gerçeklerin günümüz gençleri tarafından daha iyi idrak edilebilmesi amacıyla sade ve basit bir dille yazılmıştır. Yazar, bizce amacına ulaşmış, çoğunlukla tasavvuf gerçeğini okuyucusuna kavratılmıştır.

Bir **Yunus** hayranı olan **Işinsu**'nun son dönem yazdığı eserler tasavvufî ağırlıklıdır. Bu romanlarından biri de *Bukağı* (2004)'dir. Tarihî-biyografik bir eser olan *Bukağı*'da XVII. yüzyıl mutasavvıflarından **Niyâzî Mısırî**'nin yaşamı ve öğretileri ile o dönem Osmanlı devletinin içinde bulunduğu karmaşık ve siyasî panorama, devrin hayat tarzı ile bütünleştirilerek verilmiştir.

Millî Mücadele heyecanının anlatıldığı *Cumhuriyet Türküsü*'nde (1993) İstanbul'un işgalinden Büyük Taarruz'a kadar geçen olaylar hikâyeye edilmiştir. Eserde kahramanların duygusal ilişkileri tarihî gerçeklikle bütünleştirilerek sunulmuştur. Eserin dili, devrin dil hususiyetlerini yansıttığından bugünün gençleri için oldukça ağırdır.

Işinsu, romanlarında millî hafızanın işlenmesine önem verirken bu anlayışını roman kahramanlarında hissettirmiştir. Eserlerde tarihle ilgili birtakım okuma ve araştırmalara gidildiği, olayların bazen bağımsız, bazen de çeşitli kahramanlar çevresinde somutlaştırıldığı görülür. Tarihî romanlarda şahıs kadrosunu oluşturacak kahramanların seçimi ve anlatılma tarzı çok önemlidir. **Işinsu**'nun romanlarındaki şahıs kadrosunun bir kısmı tarihî şahıslardan (**Alp Arslan, Çağrı Başbuğ, Tuğrul Sultan, Hacı Bayram Veli, Niyâzî Mısırî, Mustafa Kemal** vb.) oluşurken, bir kısmı da yazarın yaratıcı muhayyilesi tarafından oluşturulmuştur. Onun kahramanları eserde kendiliğinden doğarken, **Işinsu**, isimlerini bile onlar doğmadan önce düşünmüştür.

Tarih bilincini karakterlerin bilincinden vermeyi başaran yazar, tiplerini iyi tanıyarak çizmiştir.

Romanlarda farklı görüş ve ideolojilerin tarihsel bir zeminde bulunduğu hissedilmiştir. Bunun için yazar; tarihsel olayları farklı bakış açısıyla anlatarak olgulara farklı perspektiflerden bakma yöntemini uygulamıştır. Romanda tarihin eksik kaldığı yerler kahramanların duygu yanları ve kurmaca olaylarla doldurulmuştur.

Işinsu'da kahramanları açıklamada diğer unsurlar mekân ve zamandır. Onun romanlarında mekân ve zaman, bir bakıma sosyal gerçeklerden oluşmuştur. **Işinsu** eserlerinde ayrıntılı mekân tasvirleri yaparak, mekânlar hakkında bilgiler sunmuştur. Özellikle **Bayram** ve **Bukağı**'da bu anlatım özellikleri göze çarpar. Mekân, olayların meydana geldiği bir sahne olmanın ötesinde, tarihsel ve sosyal bir olgu olarak romanlarda çoğunlukla fotoğrafik olarak yer almıştır. Zaman ise; mekân ve kahramanlar üzerindeki etkisini romanlarda anlatılan vak'a boyunca hissettirmiştir. Vak'a zamanı ile tarihî zaman arasında kurulan denge, anlatılan zamana eşlik etmeyi başarmıştır.

Romanlarında Türkiye Türkçesi, Dede Korkut dili ve Osmanlı Türkçesi'ne kadar devre ve işlenen vak'aya özgü bir dil kullanmıştır. Eserlerindeki akıcılık, duruluk ve canlılık dikkat çekicidir.

Işinsu, eserlerinde millî hafızanın işlenmesine oldukça geniş yer vermiştir. Şu anki hayatımızı tarihteki olay ve hayatlarla mukayese ederek kendimizi daha iyi tanıyabileceğimizi savunmuştur. Bu nedenle eserlerinde tarih bilinci önemlidir. Romanlarındaki şahısların tarihî bilgileri sunması, ayrıca tarihî zaman ve mekânların varlığı esas kılınmıştır. Türk tarihini, bir fon olarak eserlerinde işlerken amacının tarihî roman yazmak değil, tarihi, bir süs olarak kullanmaktan öteye gitmediğini belirtebiliriz. **Işinsu**, uzun bir araştırma evresinden sonra elde ettiği tarih malzemesini, itibarî âlem içerisinde okuyucuların dikkatine sunmuştur. **Işinsu**, bilgiyi sanat eserine dönüştürmekte oldukça başarılıdır. Menkıbeler ve muhayyilenin sınırsız gücü de eserin diğer önemli kaynakları arasındadır.

Eserlerde tarih bilincini oluşturmak için sadece geçmişi vermek yetmez. Tarihî roman yazarı, geçmiş ile bugün arasında bir bağ kurmalıdır ki, mesajını tam olarak sunabilsin. İşte **Işinsu**, eserlerinde bunu başarıyla gerçekleştirmiştir.

Yaşama sebebi olarak algıladığı yazma eylemi **Işinsu**'nun kaleminde yaşamaya devam ederken, eserleri elbet bir gün hak ettiği gerçek değeri bulacak ve **Işinsu**, edebiyat tarihimizdeki yerini korumaya devam edecektir.

BİBLİYOGRAFYA

EMİNE İŞINSU'NUN ESERLERİ

I) ŞİİRLERİ

- 1- İki Nokta, Ankara 1956.

II) TİYATROLARI

- 1- Bir Yürek Satıldı, Ankara 1966.
- 2- Bir Milyon İğne, Ankara 1967.
- 3- Ne Mutlu Türküm Diyene, Ankara 1969.
- 4- Adsız Kahramanlar, Ankara 1975.

III) DENEMELERİ

- 1- Dost Diye Diye, Ankara 1988.

IV) HİKÂYELERİ

- 1- Bir Gece Yıldızlarla, İstanbul 1997.

V) ROMANLARI

- 1- Küçük Dünya, İstanbul 1966.
- 2- Azap Toprakları, İstanbul 1969.
- 3- Ak Topraklar, İstanbul 1990.
- 4- Tutsak, Ankara 1975.
- 5- Sancı, İstanbul 1975.
- 6- Çiçekler Büyür, İstanbul 1979.

- 7- Canbaz, İstanbul 1982.
- 8- Kaf Dağının Ardında, İstanbul 1988.
- 9- Atlıkarınca, İstanbul 1990.
- 10- Cumhuriyet Türküsü, İstanbul 1993.
- 11- Nisan Yağmuru, İstanbul 1997.
- 12- Bukağı, İstanbul 2004.
- 13- Bayram, Ankara 2005.

FAYDALANILAN KAYNAKLAR

1. AĞANOĞLU, H., Yıldırım, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanlar'ın Makûs Tarihi Göç, İstanbul 2001.
2. AKTAŞ, Şerif, Edebiyatta Üslûp ve Problemleri, Ankara 1993.
3. AKTAŞ, Şerif, Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş, Ankara 2000.
4. ARGUNŞAH, Hülya, Türk Edebiyatında Tarihî Roman (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 1990.
5. AŞKAR, Mustafa, Tasavvuf Tarihi Literatürü, Ankara 2001.
6. CARR, Edward, Tarih Nedir, İstanbul 1984.
7. ÇELİK, Yakup, "Tarih ve Tarihî Roman Arasındaki İlişki, Tarihî Romanda Kişiler", Bilig (Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi), S. 22, 2002.
8. ÇERİ, Bahriye, "Cumhuriyet Romanında Osmanlı Tarihinin Kurgulanışı", Tarih ve Toplum, C. 33, S. 198.
9. ÇETİN, Nurullah, Roman Çözümleme Yöntemi, Ankara 2005.
10. ÇINARLI, Mehmet, Sanatçı Dostlarım: 11 Emine Işınsu, Töre, S. 61, Ankara 1976.
11. ÇOKUM, Sevinç, "Işınsu Milli Mücadeleyi Yeniden Soluyor", Türk Edebiyatı, S. 237, Temmuz 1993.
12. DEVELLİOĞLU, Ferit, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Ankara 1999.
13. DUMAN, Erol, Emine Işınsu'nun Romanları (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale 1997.
14. ERTOP, Konur, "Romancılığımızda Tarihe Yaklaşım", Hürriyet Gösteri, S. 197.
15. FORSTER, E. M., Roman Sanatı, İstanbul 1985.
16. GÖĞEBAKAN, Turgut, Tarihsel Roman Üzerine, Ankara 2005.
17. GÜZEL, Abdurrahman, Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı, Ankara 1999.
18. HUYUGÜZEL, Ömer Faruk, Hüseyin Cahit Yalçın'ın Hayatı ve Edebî Eserleri Üzerine Bir Araştırma, İzmir 1984.

19. HÜRSOY, Elif, “Ve Her Yıl Çiçekler Yeniden Büyür!”, Türk Edebiyatı, S. 364, Şubat 2004.
20. İŞINSU, Emine, “Halide Nusret Zorlutuna ve Aşk ve Zafer”, Töre, S. 95, Ankara 1979.
21. İŞINSU, Emine, “Emine İşinsu Annesini Anlattı”, Türk Edebiyatı, S. 129, 1984.
22. İSLAM, Ayşenur, Emine İşinsu’nun Sekiz Romanında Şahıslar Dünyası (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 1992.
23. KAPLAN, Mehmet, Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar I, İstanbul 1976.
24. KAPLAN, Mehmet, Tevfik Fikret Devir-Şahsiyet-Eser, İstanbul 1998.
25. KAPLAN, Mehmet, Nesillerin Ruhu, İstanbul 2001.
26. KAPLAN, Mehmet, Türk Milletinin Kültürel Değerleri, Ankara 2001.
27. KOCAGÖZ, Samim, “Niçin Kurtuluş Savaşı Romanı”, Türk Dili, S. 298, Ankara 1976.
28. KÖKDEMİR, Ahmet, Emine İşinsu, Hayatı – Şahsiyeti – Sanatı – Fikirleri – Eserleri (Basılmamış Doktora Tezi), Samsun 1995.
29. LUKACS, George, Roman Kuramı (Çev. Sedan Ümran), İstanbul 1985.
30. Milli Kültür Unsurlarımız Üzerinde Genel Görüşler, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, S. 46, Ankara 1990.
31. MORAN, Berna, Edebiyat Kuramları ve Eleştiri, İstanbul 1981.
32. NACİ, Fethi, 100 Soruda Türkiye’de Roman ve Toplumsal Değişimler, İstanbul 1981.
33. NACİ, Fethi, “Romancının İşi Tarih Değil Roman Yazmaktır”, Hürriyet Gösteri, S. 197–198.
34. NARLI, Mehmet, Orhan Kemal’in Romanları Üzerine Bir İnceleme, Ankara 2002.
35. ÖZÖN, Mustafa Nihat, Türkçede Roman, İstanbul 1985.
36. STEVICK, Philip, Roman Teorisi (Çev. Sevim Kantarcıoğlu), Ankara 2004.

37. TAŞTAN, Zeki, Türk Edebiyatında Tarihî Romanlar, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 2000.
38. TEKİN, Mehmet, Roman Sanatı I, İstanbul 2003.
39. TİMUR, Taner, Osmanlı-Türk Romanında Tarih, Toplum ve Kimlik, İstanbul 1991.
40. TÖRENEK, Mehmet, Türk Romanında İşgal İstanbulu, İstanbul 1997.
41. TUNALI, Yağmur, “Emine Işınsu ile Mektup-Mülâkat”, Töre, S. 139, Ankara 1982.
42. TUNALI, Yağmur, “İfade-i Meram Yahut Sarı Bir Gül”, Töre, S. 139, Aralık 1982.
43. TUNCER, Hüseyin, Dil-kültür, Edebiyat ve Sanat Penceremizden, İzmir 2000.
44. TURAL, Sadık Kemal, Zamanın Elinden Tutmak, İstanbul 1982.
45. TURAL, Sadık Kemal, “Tarihçinin Edebiyat Dünyasından Alması Gerekenler”, Töre, S. 159.
46. UĞURCAN, Sema, Abdülhâk Hâmid Tarhan’ın Eserlerinde Tarih, İzmir 2002.
47. UÇAR, Şahin, Tarih Felsefesi Meseleleri, İstanbul 1997.
48. Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 1999.
49. WELLEK, R. VARREN A. , Edebiyat Teorisi (Çev. Ömer Faruk Huyugüzel), İzmir 1993.
50. YALÇIN, Alemdar, Cumhuriyet Dönemi Çağdaş Türk Romanı 1946–2000, Ankara 2003.
51. YAVUZ, Hilmi, “Tarihî Roman Ancak Belli Bir Tasarımdan Yola Çıkılarak Yazılabilir”, Hürriyet Gösteri, S. 197–198.
52. YILDIRIM, İrfan Murat, Yusuf Vezir Çemenzeminli’nin Hayatı ve Edebî Eserleri Üzerine Bir Araştırma (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İzmir 1994.
53. YURDAKUL, Ahmet, “Tarihin Hayatı Roman”, Hürriyet Gösteri, S. 197–198.

EKLER

EK 1

EMİNE İŞINSU İLE MÜLÂKAT

23.09.2005

15.00–18.00

ANKARA

1) Yaşamınızla ilgili genel bir malumata sahibiz. Ancak şu sorunun yanıtını net olarak sizden duymak istedik: Asker bir baba ile öğretmen bir annenin çocuğu olarak dünya gelmek yaşamınızı hangi açılardan etkiledi?

Annemle babamın evliliği aslında iki farklı kutbun evliliğidir. Babam askerdi, sanattan anlamayan ancak annemi bu konuda destekleyen biriydi. Aile içinde babam misafirden kaçır, annemse insanların içine girmeyi severdi. Babam cemiyet dışında olmayı isterdi. O nedenle ikisi farklı gruplarda yer alıyorlardı.

2) Aile içinde özellikle de annenizle olan ilişkinizi gözden geçirirken, merak edilen bir husus ortaya çıkıyor: Siz nasıl bir annesiniz?

Annemin tam tersi. O beni ne kadar sıktıysa ben üç çocuğumu da o kadar serbest bıraktım.

3) Yazı yaşamınız ne zaman, nasıl başladı?

Çok erken başladım yazmaya ilk yazı deneyimim ilkökul-ortaokul arasında *Minko'nun Hatıraları* adlı hikâye ile başladı. Ankara Koleji'nde yayınlanan Eğitim dergisinin çocuk sayfalarında yazılarım yayımlandı. Şiirle devam etti. Eğitim Dergisi'nde çıkan şiirlerimi **Mümtaz Turhan** kitap haline getirdi. O zamanki şiirlerim Japon şiiri gibi kısa kısa şiirlerdi. O dönemde felsefem sevgi üzerine kuruluydu.

İlk evliliğimde kızıma hamileyken yazılar yazdım. Yere oturur bir taraftan kızımı salları, bir taraftan da romanımı yazdım. İlk romanım *Küçük Dünya*'da Urfa'yı yazdım. Annem Urfa'ya ait her şeyi ayrıntısıyla bilirdi.

4) Sizinle yapılan mülâkatlarda edebiyat ile ilgili yöneltilen soruları *Ben edebiyatçı değilim* diyerek geri çeviriyorsunuz çoğu kez. Bunun nedenlerini açıklamanız mümkün müdür?

Edebiyat okumadım. Yalnız İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde bir süre öğrenim gördüm, sonra yarım bıraktım. Edebiyatla ilim olarak hiç ilgilenmedim. Sadece romancıyım.

5) Kendinizi hangi türde başarılı buluyorsunuz?

Kendimi romanda başarılı buldum. Ancak zaman zaman hikâyelerim, denemelerim, çeşitli gazetelerde yayımlanan fıkralarım da oldu.

6) Bugün ülkemizde gölgede kalan yazarlar topluluğu mevcut. Okuyucularınız bazı eserlerinize ulaşmakta güçlük çekerken gündeme sık sık gelmeyişinizi farklı nedenlere bağlıyorlar. Siz bu konuda neler söyleyeceksiniz?

Ben, gölgede kalan yazarlardan biri olduğumu kabul ediyorum. 1970'lerin öğrenci olayları sırasında ülkücülerin ikinci şeyhiydim. *Sancı* romanımda **Dursun Önkuzu**'nun hayatını anlattım. Bizzat onun yaşadığı yere –Zile- gidip araştırmalarda buldum. Milliyetçi bir tutum sergiledim. Çok affedersiniz bana *faşist karı* lâkabını taktılar ve beni dışladılar. Memleketimizde eskisi gibi olmasa da hala bir şekilde bu olay isim değiştirerek devam ediyor. Yayın araçları da bu şahısların elinde olduğu için ismimden hiç bahsedilmiyor, ismim ortalıkta dolaşmıyor.

7) Bu tavidan da çok rahatsız değil gibisiniz.

Hayır, tavrım öncelikle dinime olan derin inancımdan kaynaklanıyor. Hz. Peygamber'in *Şöhret afattır* diye bir hâdisi vardır. Bir de ihtiraslı bir kimse değilim, topluluk karşısında çok ürkerim, televizyona çıkmaktan da...

8) Dil konusundaki tercihleriniz nelerdir? Siz nasıl bir Türkçenin peşindesiniz?

Konuşulan Türkçenin peşindeyim. *Cumhuriyet Türküsü* adlı romanımda Osmanlıyı temsilen yazdığım, Osmanlıyı simgeleştirdiğim Abdülgâlip ile Hüseyin Hüsnü Bey'i Osmanlı Türkçesi ile konuşturdum. Büyük hata etmişim, benim sevdiğim romanım olduğu halde okuyucusu pek fazla olmadı.

9) Peki bu romanınızı nasıl yazmaya başladınız?

Umay Günay'ın teşvikiyle yazmaya başladım. Roman ona ithaf edilmiştir. Bir gece onun evindeyken *Kuzum, yazacak konu bulamıyorum, bana bir konu bulsana* diye

sorunca, o da *Cumhuriyet heyecanını yaz* dedi. Ben bu fikri kullandım; ama onun istediği heyecanı veremedim galiba.

10) Romanlarınızı gözden geçirdiğimizde bir tutsaklık duygusuyla karşılaşıyoruz.

Bunun nedeni nedir?

Maddî-manevî tutsaklık çok korktuğum, hiç sevmediğim bir şeydir. Bu duygularla o üç romanımı (*Azap Toprakları, Çiçekler Büyür, Tutsak*) yazdım. O zamanlar milletimiz ve Türkiye'deki yazarlar; Afrika'daki tutsak devletlerle ilgileniyorlardı. Onlar için sergiler açıp konferanslar tertip ediyorlardı. Ben de Türklerin tutsaklığını yazmak istedim.

11) *Tutsak* adlı romanınızı nasıl değerlendiriyorsunuz?

Orada **Türkeş Bey**'i kullandım, çünkü solcular bu kadar gözü kara sol şahsiyetleri öne çıkardıkları için rahatsız olmuşum, buna bir tepki olarak bana gereksiz gibi görünen bir şey yaptım. **Türkeş Bey**'i o romanın içine koydum. Roman çıktıktan sonra romanlarıma tarafsız bir şekilde bakabiliyorum. **Türkeş Bey**'i siyasî bir şahsiyet olarak görmekten rahatsızlık hissettim ve ikinci baskısından sonra *Bu romanım bir daha basılmasın* dedim. Yeni bir yayınevi çok ısrar etti. *Tutsak*'ı basmak için. Bunun üzerine **Türkeş Bey**'in ismini çıkararak bazı düzeltmeler yaptım ve eser yeniden yayımlandı.

12) Eserlerinizin bir kısmının üzerinden yıllar geçti. Onları tekrar elinize aldığınızda zamanla ilgili bir kaygınız oldu mu?

Sana komik bir şey söyleyeyim. Ben romanlarımı sadece yayımdan geldikten sonra ilk ve son kez okurum, bir daha katiyen yüzlerine bakmam. Ancak *Cumhuriyet Türküsü*'nün ikinci cildini yazacağım için onu tekrar okudum.

13) Eserlerinizde ilk yıllarda yazılanlarla şimdikiler arasında fark var mıdır?

Son beş yılda üç veliyle ilgili, üç roman yazdım birbiri ardına. Biri **Yunus Emre**, biri **Niyâzî Mısri**, biri de **Hacı Bayram Veli**. Son romanım olarak *Bayram*'ı çok zayıf bitirdim. Gençlere tasavvufu çok iyi anlatabilmek için bilhassa *Bayram*'ı fevkalâde basit yazdım. İşte öyle.

14) Romanlarınızda odaklanılmasını istediğiniz belli noktalar var mıdır?

Bayram'da tasavvufun anlaşılmasıdır. **Yunus** hakkında fazla bilgi yok. Tamamıyla bu büyük şairle tasavvuf adına bir karakter, bir hayat yaratmaktı kaygım.

Niyâzî Mısrî bana fevkalade öfkeli göründü. Edindiğim bilgiler de o yöneydi. Oysa ben öfkeyi hiç tanımam. Eskiden yılda bir kere öfkelenirdim. Şimdi hiç öfkelenmiyorum. Onun için öfkeyi anlayabilmek, öyle bir şahsiyeti yazmak bana zor geldi cidden. Hatta bir arkadaşımın söylediğine göre orada da rahmetlinin öfkesi pek hissediliyormuş. Her neyse ben o telaş içindeydim. Bu zor zâtı anlatabilme çabasındaydım. Diğer romanlarımda da buna benzer duygular içerisindeydim.

15) Romanda ayrıntının önemi ve yaşadığını yazmak konularında ne düşünüyorsunuz? Eserlerinizde sizden izlere sık sık rastlıyoruz ya da öyle hissediyoruz desek ne dersiniz?

Ben öyle sanıyorum ki, bütün romancıların karakterlerinde az çok kendileri vardır. Ben de öyleyim. Karakterlerin bazı duygularında varımdır.

Kıskançlığı şöyle yaşarım çok güzel bir roman okudumsa, ya da tiyatro izledimse, keşke ben yazsaydım derim.

16) Roman kişileri ile gerçek kişiler arasında nasıl bir ayrım var?

Hiçbir ayrım yok. Romanlarımı yazarken benim gerçek dostlarım kahramanlarımdır, hepsi dostum, hepsi arkadaşımıdır. Dış dünyayla ilişkim azalır. Romanın hayatı, romanın dünyası gerçeklik kazanır.

17) Romanlarınızda insanı nasıl işliyorsunuz?

Ben romanlarımda insanı anlatmak istiyorum, insan denen mahlûkatı. Bu yüzden bazı tipler ortaya çıkabilir. Kahramanların genellikle psikolojilerini vermek için çocukluklarına dönüyorum. *Ne gibi etkiler yüzünden şimdi böyleler?* Asıl onu vermek niyetindeyimdir. Ancak Cumhuriyet Türküsü'nde herhalde bunu yapamadım. Romanda asıl maksada takılarak Cumhuriyet fikrinin coşku ve sevinç vermesine bağlı kaldım..

18) Beni eserlerinizde etkileyen en önemli husus millî hafızanızın başarıyla işlendiği fark etmemdi. Bu nedenle size tarih ve tarihî roman hakkında sorularım olacak:

Sizce tarih neyi ifade ediyor? Tarihi, romanlarınıza yansıtmanızın amacı nedir?

Geçmiş olmayan bir millet gerek siyasî, gerekse kültür açısından köksüz bitkilere benzer. Ben, bizim milletimizin böyle olmasını istemediğim için kendi ufak çapımda bir hizmet verebilmek adına gerçekten gurur duyulacak tarihimizden bazı parçaları anlatmayı seviyorum.

Öyle sanıyorum ki, bazı fikirleri ve gerçekleri romanda vermek daha iyi oluyor. Olaylar okuyucunun zihnine giriyor. Okuyucu kuru bir tarih kitabını okumaktansa tarihini roman içinde öğrenmeyi daha çok seviyor.

19) Tarihin yaşam için bir ders olduğuna inanıyor musunuz?

İnsan olarak şu anda yaşadığımız hayatı tarihteki insanlarla ve hayatlarla mukayese ederek kendimizi daha iyi tanıyabileceğimizi düşünüyorum.

20) Ülkemizdeki tarih anlayışı ne yönde ilerlemektedir sizce?

Bana kalırsa bir tarafta akademisyenler ciddî olarak çalışıp ciddî eserler verirken bir taraftan da tarihi popüler hale getiren romanların, dergilerin yayımlanması ve bunların ilgi görmesi güzel bir şey. Popülarite, tarihe karşı bir ilgi, saygı ve merak uyandırıyor.

Mesela **Murat Bardakçı'** nın yazdığı *Hürriyet* gazetesinde her hafta çıkan tarih sayfası bence çok faydalı. Lâkin tarihimizi kötölemek için özellikle kötü olay ve insanları yazan veya onu çok basitleştiren dergiler de var. Bazen sırf **Atatürk'**ü tapılacak bir put gibi gösteren ve bu şekilde bizzat **Atatürk'**e karşı kusur işleyen makaleler de çıkıyor. Bu da yanlış bence.

Şüphesiz bazı akademik çalışmaların kusuru var. İsim vermeyelim. Bazen de hiç bilgisi olmayan, tarihimizi sevmeyen kişilerin tarihî roman ve makaleler yazdığını görüyoruz.

21) Tarihî roman yazarı olarak; tarihî romanlarda işlediğiniz değerlerden bahsedebilir misiniz?

Bir kere bu tarihî roman yazarısınız fikrini kabul etmiyorum. Benim için tarih, romanlarımın ana konusunu temsil eden bir şey değil. Romana renk katan bir unsurdur.

Sanırım bir tek *Ak Topraklar*'da bunun daha fazlasını yaptım. Oradaki asıl gayem; Türklere Anadolu'nun kapısını açan Malazgirt zaferini anlatmaktı. Ben bu zaferi hazırlayan olaylar zincirini yazdım. Mesela eski Türk kadınları tanıtılmalı diye düşünerek *Aybala*'yı ve bazı eski Türk kahramanlarını tanıtmak istedim. İşte bu yüzden belki tarihî roman kabul edilebilir.

24) Bugün şuurlu tarih anlayışı yok olmak üzereyken bu hususta sanatçıya düşen bir görev var mıdır?

Gayet tabii tablolarda, müzikte, romanda ve hikâyede tarihimizden bazı olayları seçebilirler. Mutlaka bütün tarihi değil, tarihimizden bazı parçalar yeterlidir bence. Mesela *Çaykovski* Türk-Rus harbini değerlendirerek çok güzel bir eser bestelemiştir. Eserin içinde top sesleri ve kilise çanları açıkça duyulabilir. Buna rağmen iki uygunsuz ilave yer alır; ancak bu eserin güzelliğini bozmadı. Eserin ismi *Plevne*'dir. Sonra *Bethoven* ve *Mozart*'ın da Türk marşları var bildiğimiz gibi. Bu marşlarda mehter ve at nallarının sesi – Türk atlılarının nal sesi- açıkça duyulabilir. Yabancıların çok önemli bestekârları böyle eserler verirken Türkiye'de maalesef hiçbir bestekârimiz Türk tarihiyle ilgili hiçbir olayı bestelediler.

25) Öyleyse belgelerden hareketle eser vücûda getiren tarihî roman yazarı fiksiyona yani hayâl ve kurmacaya nasıl yaklaşacaktır?

Ben bunu yapmaya çalıştım, biraz da yapabildiğimi sanıyorum. Lâkin bu şöyle olur, böyle yapılır diyemiyorum, yani bu işin kurallarını bilmiyorum, biliyorsunuz roman yazarken içimden gelen aşk, romanı yönlendirir. Şöyle olsun, böyle olsun, şu kadarı girsin, bu kadarı çıksın diye öyle fazlaca mantık kurallarına takılmam.

26) Yeni yazdığınız eserinizde tarih hangi boyutuyla yer alıyor?

Osmanlının kuruluş devri, fetihler devri, Yıldırım'ın o şanlı padişahın Moğollara yenilişi, Fetret devri yeniden toparlanmaya çalışılır. Minik bilgiler halinde romanımı oluşturdum. Tarihî belge olarak Dr. **Yılmaz Öztuna** Bey'den yararlandım.

27) Yazmanın çileli bir yol olduğunu ifade ediyorsunuz. Bu çileli yol nasıl tamamlanıyor?

Çok zor. Romanı yazarken *ya iyi oluyor* diye uçuyordum, *ya olmayacak, böyle gitmeyecek çok kötü* diye yerlerde sürünüyorum. Bu iki duygu bana devamlı eşlik eder, gerçekten çileli olan bu yazma hevesi bazen umutlu, bazen umutsuz geçer.

Efendim, size yönelttiğim bazı suallerde olayları tekrar yaşar gibi olduğunuzu hissettim. Bu nedenle benim de heyecanım giderek arttı. Bize diğer insanların dertlerini, sıkıntılarını özümüz yüreğimizde hissetmemize vesile oldunuz. Sizi böyle duyarlı yetiştiren sevgili anneniz, **Halide Nusret**'i de saygıyla anarken size de en kalbi teşekkür ve duygularımı iletirim.

Tarifsiz duygular içinde evden ayrılmadan önce **Tarçın (Işinsu'nun kedisi)** ile **Işinsu** 'nun gülen gözlerini anı olarak fotoğrafta ölümsüzleştirdik.

